DE FEM VERDENSDELE

*

FJERDE BIND

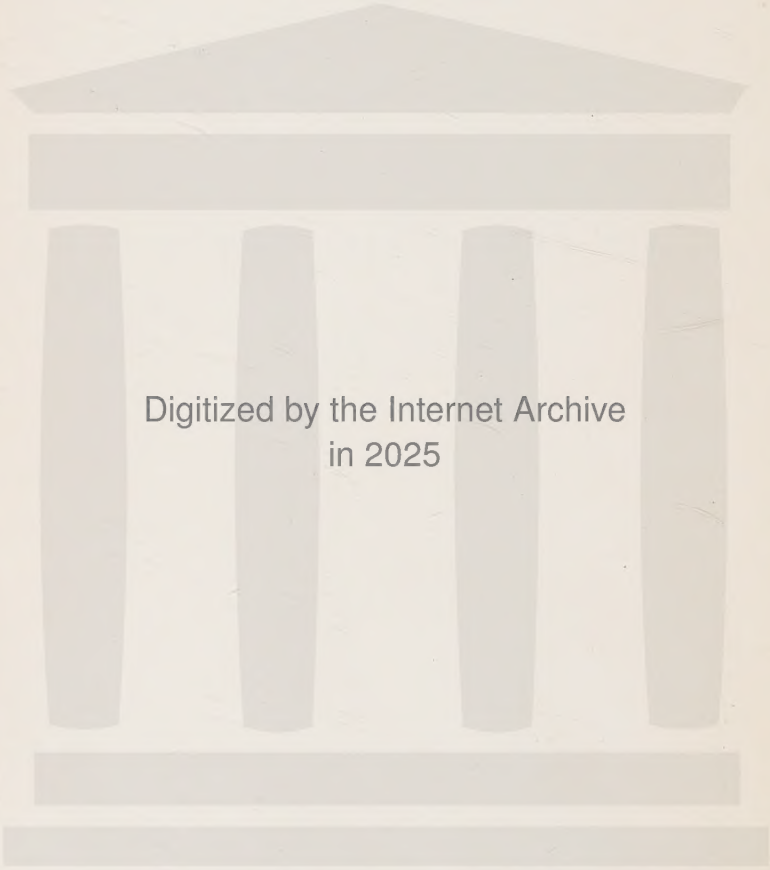
Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/defemverdensdele0000vari_s9w7

DR. WILLI ULE
PROFESSOR VED ROSTOCKS UNIVERSITET

DE FEM VERDENSDELE

JORDEN OG DENS FOLK

⋆

UNDER REDAKTION AF
MAGISTER C. SCHRAM-NIELSEN
OG
PROFESSOR, DR. J. ØSTRUP

AFSNITTET OM NORDEUROPA
OMARBEJDET AF
MAGISTER EINAR STORGAARD

⋆

FJERDE BIND
ASIEN

BALTISK FORLAG ⋆ KØBENHAVN

MALMØ ⋆ BERLIN ⋆ AMSTERDAM

AUTORISERET OVERSÆTTELSE 1928
VED
MAGISTER C. SCHRAM-NIELSEN

KROHNS BOGTRYKKERI

ASIEN

Den nordlige Del af den gamle Verden er opfyldt af Jordens største Landflade, Europa—Asien, som man undertiden under eet benævner Eurasien. Asien udgør den største Del heraf, idet denne Verdensdel, der er 44,5 Millioner Kvadratkilometer, langt overgaar alle de andre i Størrelse, og den lille Verdensdel Europa er kun at betragte som et halvøagtigt Vedhæng til den.

Asien er heller ikke skarpt adskilt fra de øvrige Verdensdele. Saaledes er det fast forbundet med Afrika ved Landtangen ved Suez; desuden er det røde Havs Bækken kun en forholdsvis sen Gravsænkning i det nordafrikanske Højland, hvorved Arabien er sprængt fra; og dette Land er derfor fojet som et fremmed Stykke til Asiens Stamme. Med Australien er Asien noje forbundet ved den malajiske Øgruppes Kæde, og her maa man, ligesom ved Europa, drage en ret vilkaarlig Grænse. Man følger herved den dybe Indsænkning af Havet, som gaar Øst for Timor og Timorlaut, Ceram og Molukkerne, og derved regner man hele Øgruppen med til Asien. Paa samme Maade er det vanskeligt at afgrænse Asien mod Amerika i den nordlige Del af det store eller stille Hav, fordi begge Verdensdele ogsaa her er forbundet med hinanden ved Økæder; i Almindelighed regner man dog Aleuterne og St. Lawrenceøen som hørende til Amerika.

Inden for Jordens Landmasse har Asien derfor en udpræget central Beliggenhed. Denne deler Asien dog med Europa, der har den Fordel som den vestlige Del af Eurasien at ligge ved Verdenstrafikens Hovedvej Atlanterhavet, medens Asien som den østlige Del grænser til det langt mindre trafikerede stille Hav og derfor kun i langt ringere Grad kan drage Nytte af sin centrale Beliggenhed, saa meget desto mere som ogsaa Nordsiden, der beskylles af Ishavet, er saa godt som utilgængeligt for Trafik, og mod Syd har det indiske Ocean ikke nær den Betydning for Trafiken som Atlanterhavet.

Sammenlignet med andre Verdensdele udmærker Asien sig ved sin uhyre Udstrækning. Den samlede indre Landflade, den saakaldte Fastlandsstamme, omfatter 33,3 Millioner Kvadratkilometer og er altsaa større end Afrika, den næststørste Verdensdel. En udmærket Forestilling om denne Landflades Størrelse faar vi, naar vi hører, at den største Afstand fra Havet er ca. 2500 Kilometer, medens den i det ensformede Afrika kun er 1600 Kilometer. Til denne Fastlandsstamme hører der nu som kæmpemæssige Forgreninger baade Halvøer og Øer, af hvilke Halvøerne alene næsten har en Størrelse som en Tredjedel af Europa. Halvøernes Areal er 8,1, Øernes 2,7 Millioner Kvadratkilometer; altsaa er Forgreningernes samlede Areal 10,8 Millioner Kvadratkilometer, hvilket vil sige, at de forholder sig til Stammen som 1 : 3. Paa dette Punkt overgaas Asien ganske vist af Europa, hvor den kontinentale Stamme kun er dobbelt saa stor som Forgreningerne; men naar man tager Hensyn til den asiatiske Fastlandsstammes Størrelse, tyder det ovennævnte Forhold dog paa en stærk Sønderdeling af denne Verdensdel.

Gennem Forgreningerne udvides Asiens rumlige Udstrækning endnu i væsentlig Grad. I Retning fra Nord til Syd naar denne Verdensdel næsten fra den 80. Breddegrad (Kap Cheljuskin 77 Gr. 36 Min.) til Ækvator (Kap Buru paa Malakka 1 Gr. 15 Min.), og i Øerne, der hører dertil, endog ud over 10 Graders sydlig Bredde. I Retning fra Vest til Øst udbreder den sig næsten over Halvdelen af hele Jordens Omfang, thi det vestligste Punkt af Lilleasien (Kap Baba) ligger paa 26 Gr. østlig Længde, og det østligste, Chukcherhalvøen, paa 170 Gr. vestlig Længde. I begge Tilfælde beløber Yderpunkternes Afstand fra hinanden sig til ca. 8500 Kilometer, hvilket er omtrent det dobbelte af Europas Udstrækning fra Nord til Syd.

Asien udmærker sig nu imidlertid ikke blot ved sin store rumlige Udstrækning, men ogsaa ved sin vældige Højde. I det 8800 Meter høje Mount Everest besidder denne Verdensdel Jordens højeste Bjerg, og mange af dets Bjerge overgaar med deres Kamhøjde de fleste Bjerge i de andre Verdensdele. Asiens gennemsnitlige Højde er 940 Meter, medens den næsthøjeste Verdensdel, Nordamerika, kun naar 730. Denne store Gennemsnitshøjde fremkaldes ved de talrige Bjergkæder og maaske i endnu højere Grad af de mange Højlande og de forholdsvis faa Lavlande. Kun en Fjerdedel af det samlede Areal ligger under 200 Meter.

Skont Asien blandt alle Verdensdele absolut indtager den forste Plads med Hensyn til de mellemstore og storste Højder, rummer det tillige meget dybe Sænkninger i Landet og besidder derfor de storste relative Højdeforskelligheder paa Jorden. Det kaspiske Havs Overflade ligger 26 Meter, Turfanbækkenet Syd for Tienshan antagelig 120 Meter, det døde Havs Overflade endog 394 Meter under Havoverfladen, og endnu større bliver Dybderne, naar vi stiger ned til Søernes Bund. Det døde Havs Bund ligger 793 Meter, det kaspiske Havs 972 Meter, og Baikalsøens Bund ligger endog 1100 Meter under Havoverfladen, saaledes at der her sammenlignet med Himalayas Top bestaar en Højdeforskel paa næsten 10 Kilometer.

Fig. 1. Ved Darjiling i Himalaya.

I Terrænforholdene træder Lavlandet stærkt tilbage og er væsentligt indskrænket til den nordvestlige Del af Asien, til Vestsibirien og Turan, der er skilt fra hinanden ved den kirgisiske Steppes Bakkeland. Det øvrige Asien er derimod opfyldt af vældige Højlande og Bjerge, som strækker sig til det indiske, mod Øst til det stille Hav. De danner i det Indre et sammenhængende Bælte, som begynder i Lilleasien og ender i Tibets Højland og i Hanhai.

Bjergene og Højlandene i Asien har et mærkværdigt Forløb. Bjergene indrammer i mægtige Buer de enkelte Højlande og forener sig derpaa atter i store Bjergknuder. Denne Ejendommelighed i Terrænforholdene begynder i Lilleasien, ved hvis Rand de pontiske og tauriske

Kæder hæver sig, og disse forener sig da mod Øst og danner Armeniens vældige Højland. Fra dette udgaar der atter mod Øst to Bjergkæder, som omslutter Irans Højland og over Hindukush og Induskæden leder over til Højlandet Pamir, Verdens Tag. Herfra udgaar der nu i flere Retninger Bjergkæder, der som Himalaya og Kwenlun omgiver Tibets Højland, Jordens største og højeste, eller naar over til Tienshan, der sammen med de Bjerge, som mod Nordost slutter sig hertil, omgiver Hanhai, Kwenlun og Himalaya nærmer sig mod Øst atter hinanden og danner sammen med Bjergene i det indre Tibet en ny Bjergkæde, en tæt Masse af enkelte Bjergkæder, som straaler ud mod Syd, Øst og Nordost; mod Syd foretager de en stærk Drejning. Disse Kæder gennemskærer Halvøen Bagindien og forer over til den malajiske Øgruppes Bue, der under en ny Drejning til Dels forer over til det asiatiske Fastland, men tillige faar en Fortsættelse i Ny Guineas og Australiens Bjerge. Mod Øst i Kwenluns Retning løber Tsinlingshan eller det kinesiske Kwenlun og mod Nordost flere Kæder, der sidst ender i Khingan Bjergene.

Det indre Højlands Bælte begrænses paa sin Sydside af Have og Lavlande, hvortil det som oftest har et stejlt Fald: Lilleasien af Middelhavet, Iran af Mesopotamiens Lavland, den persiske Havbugt og det indiske Ocean, Tibet af Hindustans Lavland. Paa den anden Side af Lavlandene hæver Jordbunden sig atter til store Plateauer, Arabiens Højland og Dekan, der begge har et fra de asiatiske Højlande afvigende, mere afrikansk Præg.

Ved sin Afsluttethed staar Højlandsbæltet i skarp Modsætning til Randomraaderne, som man derfor opstiller som de periferiske Lande i Modsætning til det indre Asien. De opfyldes af Lavlande og Højsletter og mod Øst ogsaa af dybt kloftede Bjerge. Asien kan derfor efter sine Terrænforhold deles i tre væsentlig forskellige Dele: det centrale, indre Asien, det periferiske Randomraade mod Syd og Øst og Nordasien, der bestaar af Vestsibiriens Lavland og Østsibiriens Højslette og Bjergland.

Denne Tredeling har faaet en afgørende Betydning for Vandlobenes Udvikling. De centrale Omraader med deres af Bjerge omgivne Højlande er overvejende afløbsløse og til dette fra Havet afspærrede indre Land hører ogsaa Turans vidtstrakte Lavland. Det afløbsløse Omraade udgør derfor med 12,7 Millioner Kvadratkilometer mere end en Fjerdedel af denne Verdensdels samlede Areal. Dog mangler der selvfølgelig her ikke fuldstændig Vandløb. De høje Bjerge rager op i den evige

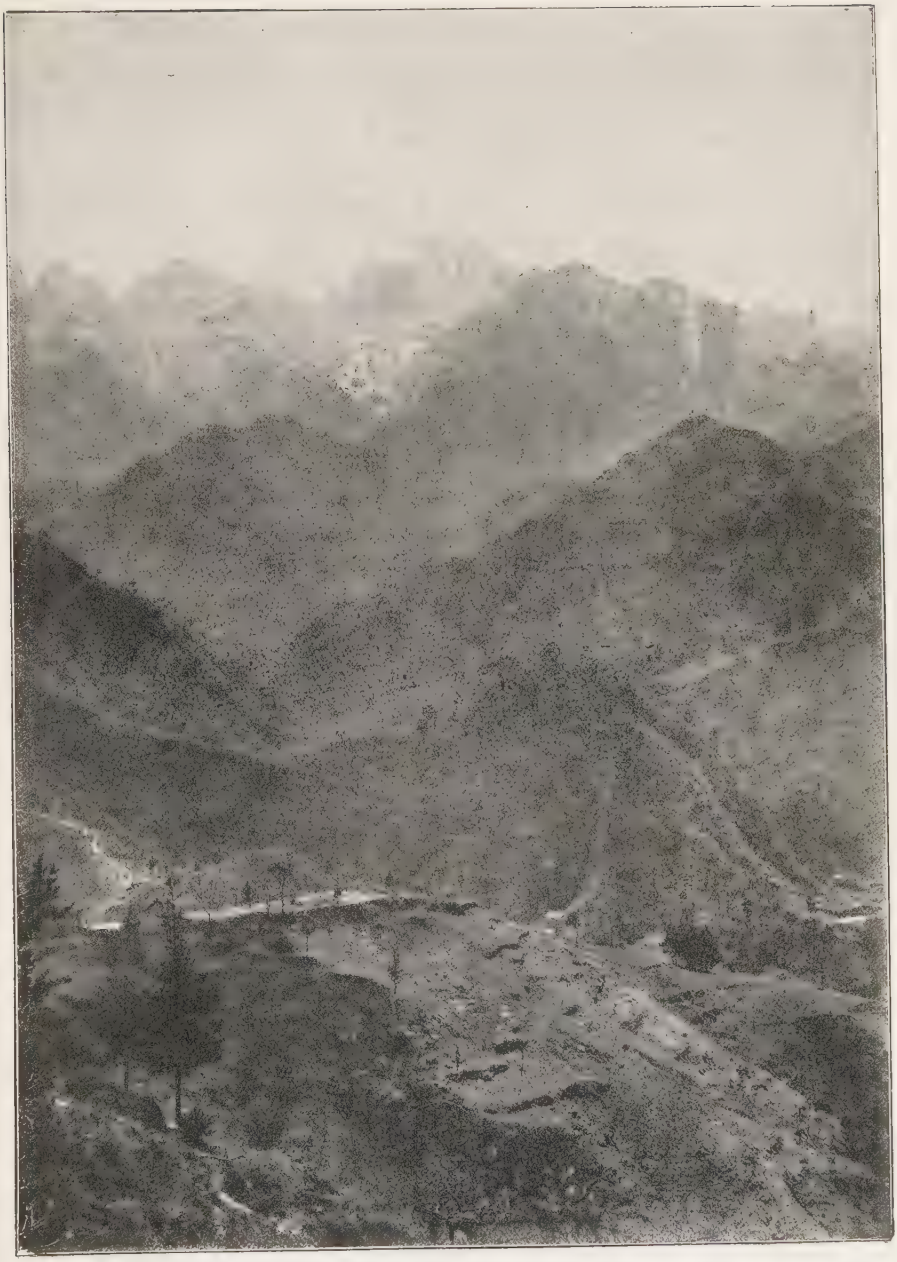

Fig. 2. Wu-dang-shan i Østtibet, set fra Nordøst.

Snes Regioner, og derved bliver de store Kildeomraader; men de Floder, som udgaar fra dem, løber for en stor Del til de indre Højlande, hvor de snart enten fordamper eller ender i aflobslose Sobækkener. Ofte danner de ganske anselige Floder som Amu- og Syr-Darja, der forer deres Vande til Aralsoen og har en lignende Længde som Donau, og Tarim i Østturkestan, hvilken Flod ganske taber sig i Lob-norbækkenet.

Nogle af de Vande, som har deres Udspring i det indre Højland, gennembryder ogsaa Randbjergene eller naar, som i Østtibet, gennem Længdedale ud til Randomraaderne og udvikler sig ofte her paa Grund af den storre Fugtighed til store Stromme; de kan ganske vist ikke i Storrelse maale sig med Afrikas eller Amerikas Kæmpefloder, men flere af dem som Ob, Jenissei og Yangtsekiang har dog en Længde paa mere end 5000 Kilometer, og Amur og Lena er ikke meget mindre. De store Floder horer hovedsagelig til det nordlige Lavland og Bjergland samt det ostlige Randomraade, hvor der er tilstrækkelig Plads til, at et mere udbredt Net af Vande kan udvikle sig. I det sydlige Randomraade trænger Havet med sine dybt indgribende Bugter delvis helt ind til Foden af det indre Højland og gor derved Dannelsen af storre Floder umulig. De findes derfor kun paa saadanne Steder, hvor der breder sig Lavlande (Eufrat og Tigris i Mesopotamien, Indus og Ganges i Forindien), eller hvor der mellem Bjergene findes langstrakte Dalsænkninger som i Bagindien, der gennemstrommes af Saluen og Mekong.

Det sydlige og det ostlige Randomraades Floder har i deres Udvikling en for Asien karakteristisk Ejendommelighed. De vigtigste Kildefloder udspringer i umidelbar Nærhed af hinanden og strommer derpaa bort fra hinanden i modsat Retning, ofte kun skilt ved en eneste Bjergkæde, gennembryder derpaa Bjergene i en Tværdal, løber paa den anden Side heraf mod hinanden og forener sig til sidst i Forlandet til een Flod. Man har derfor undertiden kaldt dem Tvillingfloder. Det mest bekendte Eksempel herpaa er Eufrat og Tigris, der forenede som Schat el Arab løber ud i den persiske Havbugt. Et lignende Billede frembyder Indus og Sutlej (udtales: Satledsch), Ganges og Brahmaputra og andre.

Den hydrografiske Modsætning mellem det indre Asien og Randomraaderne betinger væsentlige Forskelligheder i Terrænforholdene. I Randlandskaberne forer Floderne uafbrudt al Slags lost Forvitringsmateriale med sig ud til Havet, idet de foran deres Munding ofte opbygger mægtige Gruskegler, Deltaer, og delvis allerede har opfyldt hele

Bugter med deres Sedimenter og omdannet dem til flade, marskagtige Lande. Paa Vejen ud til Havet uddyber det rindende Vand bestandig sin Dal og skaber nye Klofter. Landets Form bestemmes her overvejende af Erosion (Fig. 1 og 2). Ganske anderledes er Forholdene i det aflobslose Indre, hvor alt Forvitringsmaterialet bliver liggende i de store Bækkener, hvor Floderne ender; her drukner Bjergene til sidst i deres eget Grus.

Disse almindelige Grundtræk i Asiens Jordbundsforhold er Resultatet af en lang geologisk Udvikling, som aabenbart endnu ikke er afsluttet, da store Omraader i denne Verdensdel ofte hjemsøges af Jordskælv, og den vulkanske Virksomhed endnu ikke er ophørt. Vulkanerne ligger hovedsagelig i den sydlige og ostlige Del af Asien, hvor Bjergdannelsen i Almindelighed tilhorer en yngre Periode af Jordens Historie (Fig. 3). Det Indre og navnlig den nordlige Del af Fastlandet er derimod opfyldt af gamle Landflager, hvis Foldning var endt allerede for den mesozoiske Tid, og som senere kun er blevet omdannet ved Forskydninger. Nordasien er en Del af den gamle Verdens store nordlige Flageregion, der bestaar af den skandinavisk—russiske Urflage mod

Fig. 3. Fuji-Yama i Japan, set fra Mototu Søen.

Vest og den sibiriske Urflage mod Øst. I Vestsibirien er denne sunket ned og er nu dækket af yngre, tertiære og kvartære, Aflejringer; i Østsibirien danner den delvis et Plateau, mod Syd er den gennemfuret af Foldninger og Brud. Mod Øst naar den lige ud til det stille Hav, mod Syd ind i Tibets Højland og mod Sydost til Khinganbjergene. Her forenes den med den siniske Urflage, som strækker sig gennem store Omraader af Kina.

Den sibiriske Flage er et gammelt Foldeland. Foldningen er her begyndt i Jordens Urtid. De derved opstaaede Bjerge er imidlertid allerede for den palæozoiske Tid blevet nedbrudt, og paa det arkaiske Grundfjæld har der lige til Jordens Middelalder aflejret sig Lag af yngre Formationer. Samtidig indtraadte der nye Foldninger, som bliver yngre, jo længere man kommer mod Syd, og til sidst fører over til de unge, tertiære Foldedrag ved det indre Asiens Sydrand. Alle disse Foldninger, de arkaiske saavel som de senere palæozoiske og mesozoiske, fulgte en ensartet Plan; de forløber bueformet i overvejende vest-ostlig Strygeretning og omslutter et fælles Knudepunkt, som træder tydelig frem i det saakaldte Amfiteater ved Irkutsk.

I den mesozoiske Tid er disse Foldebjerge for Størstedelen blevet planerede. Den Gang eksisterede der i den sydlige Del af det indre Asien et Hav, det centrale Middelhav eller Tethys, der adskilte Arabien og Forindien fra Nordasien. Nord for Tethyshavet laa Fastlandet Angara, en arkaisk Flage, der ikke havde været Genstand for nogen Foldning siden den forkambriske Tid, og maaske Asiens ældste Kerne. Syd herfor begyndte der i Tertiærtiden nye Brud og Forstyrrelser, hvorved de nuværende Jordbundsforhold blev skabt. Bjergene er overvejende langstrakte Horste i det palæozoiske Foldeland. Ved Brudene sank ogsaa Flager ned og dannede Sænkninger og Grave, der for en Del er opfyldt af Søer (Baikalsøen).

Til den sibiriske Flages gamle Foldeland slutter sig umiddelbart mod Syd nye tertiære Foldninger, der som vældige Kædebjerge gennemskærer hele Kontinentet. Ogsaa disse forløber bueformet og omgiver de mægtige indre Højlande. Ofte gaar Kæderne tæt sammen og danner en Bjergknude, saaledes som vi allerede har lært det at kende ved Skildringen af Terrænforholdene i Pamirhøjlandet og det armeniske Højland. I Forasien kan man forfølge flere Foldezoner. Fra Pamir udgaar først mod Vest Hindukush, der fører over til Khorasans Bjerge, i hvis Fortsættelse vi kommer over Kopet-Dagh til Balkhan ved det kaspiske

Hav. Paa den anden Side af det kaspiske Bækken dukker dog denne Foldezone op igen som Kaukasus og naar paa Krim over i Europa.

En anden Foldezone strækker sig fra Pamirs Højland mod Syd, Sulaiman (Soliman) Bjergene, hvortil mod Nordvest slutter sig Zagroskæderne, som sammen med Elburs Bjergenes Kæder danner Armeniens Højland. Mellem de to Foldezoner ligger Irans Højland udbredt, ligeledes gennemskaaret af yngre Foldninger og derved delt i flere Bækkener. Fra det armeniske Højland udstraaler atter mod Vest nye Foldningskæder, der som Taurusbuen mod Syd og som de pontiske Buer mod Nord omgrænser Højlandet Lilleasien.

Det indre Asiens yngste, men mægtigste Foldning foregik Syd for Tibets Højland, hvor Jordens højeste Bjerge, Himalaya, blev optaarnet. Disse fojer sig sammen med Karakorum og Kwenlun og strækker sig i en stor Bue til det Sted, hvor Tibets indre Kæder bøjer brat af mod Syd, og hvor Bagindiens Bjergsystem begynder. Her møder vi Bjergkæder, hvis Opstaaen man endnu ikke har fuldstændig Klarhed over, men som formodentlig maa føres tilbage til Foldninger af forskellig Alder. Flere Kæder træder her frem fra det Indre af Asien og gennemskærer i overvejende sydlig Retning Bagindien, men viser i deres Forløb ligeledes hen til den malajiske Øgruppes Bue. Øst for Bagindiens Bjergkæder møder vi i Sydkina andre nordostlig løbende Foldninger. Endelig beherskes ogsaa Østasiens Kyst- og Øbuer af yngre Foldninger, der imidlertid har været udsat for mange Forstyrrelser ved Brud og vulkanske Fænomener.

Ligesom i den nordlige Del af Tethyshavet laa der ogsaa i den sydlige en gammel Landflage, Gondvana Fastlandet, der var opbygget af arkaiske Bjergarter, men ikke udsat for Foldning siden den prækambriske Tid. Det er nu kun bevaret i Stykker i Centralafrika, Madagaskar, Arabien og Deccan. Efter at Tethys var forsvundet, blev Arabien og Deccan forenede med den sibiriske Flage, og derved blev det nuværende Asien skabt; dog er disse Lande, der er fojet til det asiatiske Fastland ved yngre, tertiære og kvartære Dannelser, meget afvigende fra de indre asiatiske Højlande, idet de har et mere afrikansk Præg. Det er Højsletter med højere Randbjerge, dels det planerede arkaiske Grundfjæld, dels dannet ved sedimentære Lag, der er aflejret fladt paa Grundfjældet, omrammet af Brud og undertiden gennembrudt og overdækket af vulkanske Masser (nordvestlige Deccan).

Ved Slutningen af Tertiærtiden var Asiens Opbygning og Dannelsen af dets Terrænforhold fuldendt i sine store Træk, og de geologisk virksomme Kræfter fik kun mindre Betydning i Kvartærtiden, idet blot de Klippemasser, der ragede højt op, blev nedbrudt og gennemfurede, og det løse Stenmateriale ført ned i Dalene. Overalt paa Højsletterne er der aflejret mægtige Grusmasser, og langs Flodernes nedre Løb ligger der

Fig. 4. Løsslandskab paa begge Sider af Hoanghodalen.

ofte udstrakte Sletter af opskyllet Land, som undertiden opfylder tidligere Havbugter. I det indre Asiens tørre Omraader mangler Jordbunden i vid Udstrækning den Beskyttelse, som et Plantedække yder, og er derfor direkte udsat for Højlandssolens stærke Straaler og Nattens stærke Afkøling, hvilket medfører, at Bjergarterne hurtig nedbrydes ved Forvitring (Vejrsmuldring). Alt fint Materiale føres da bort af Vinden og aflejres som Støv, ofte i store Mængder, paa de omgivende Græssteppper. Saaledes er de Lossaflejringer opstaaet, som dækker store Omraader navnlig i Østasien, i Nordkinas og Manchuriets Randbjerge (Fig. 4). Paa selve de indre Højsletter har Vinden eroderet det tilbage-

blevne tungere Materiale og omdannet det til fint Sand, som undertiden ligger ophobet som store Klitter.

Ved denne sidste Omdannelse af Jorden har Isen ikke været nogen virksom Faktor; thi Asien har selv i Istiden ikke været dækket af nogen større Indlandsis. Istidens Snedække og Gletsjerdannelse naaede ganske vist længere ned end det nuværende, men var dog alligevel i det væsentlige indskrænket til de højere Bjerge. Formodentlig herskede der den Gang ligesom nu et tort Klima i det Indre, hvilket gjorde en større Gletsjerdannelse umulig. Det nordlige Asien havde heller ikke som det nordlige Europa et Dække af Indlandsis, fordi der her manglede et til Skandinavien svarende Fastland.

Asiens geologiske Bygning har ogsaa været bestemmende for Kystens Udformning. Dette træder navnlig frem ved Øst- og Sydostsiden, idet Fastlandskysten her forløber i flere Buer ligesom de indre Bjergkæder. Foran den ligger Randhave, som afsluttes ud mod det aabne Hav af Halvøer og Øbuer, der ligger som Guirlander foran Kysten. Landet falder mod Øst af mod Havet i Trin; det er sunket ned langs Brudlinierne. Sænkningen berører ogsaa Havbækkenet, idet der foran den japanske Øbue ligger en 8500 dyb Gravsænkning. Øbuerne syntes at være horstagtig fremtrædende Rande af det sidste Trin. De er rige paa endnu virksomme Vulkaner og hjemsøges overordentlig hyppigt af Jordskælv, et Bevis paa, at de omdannende Forstyrrelser her endnu ikke er faldet til Ro.

Ved lignende Fænomener er formodentlig Kyst- og Ødannelser i Sydøstasien opstaaet. De gamle Landbroer til Australien er blevet sprængt ved Sænkninger i Oceanets Dyb og derved opløst i Øer. Paa saadanne Forstyrrelser tyder de hyppige Jordskælv og den livlige vulkanske Virksomhed, som vi endnu i vore Dage finder i den malajiske Øgruppe. Øbuerne er ligesom i Østasien at opfatte som Horste af den tidligere Landmasse; de fortsætter, som ovenfor nævnt, Bagindiens Bjergkæder. Disse hævede sig tidligere som Halvøer op af Havet; men Sænkningerne mellem dem blev senere opfyldt af Flodernes Slammasser, og derved er den for Bagindien ejendommelige Kystform opstaaet, hvor stejle Bjergkyster veksler med udstrakte Fladkyster i de lave marskagtige Landstrækninger.

Ogsaa det øvrige Sydasiens Kyster er for en stor Del opstaaet ved Flodernes Aflejringer, som i Hindustan og Mesopotamien; men Højlandene Arabien og Deccan, der ved disse Aflejringer er fojet til Fast-

landsstammen, falder atter stejlt af mod Havet, og deres Kyster ligner langt mere Afrikas.

I Modsætning til Syd- og Østasien afsluttes Nordasien nu mod Ishavet overvejende med Fladkyster. Her er en Del af Fastlandet overskyllet af Havet, saaledes at en bred Fladsø ligger langs med Kysten; enkelte Øer rager op af Havet.

Asiens Terrænforhold og kolossale Areal er af afgørende Betydning for Klimaet, der bestemmes mere af disse to Faktorer end af Verdensdelens Breddebeliggenhed. Mellem det centrale Højland og Randomraaderne mod Syd og Øst er der derved fremkaldt uhyre Modsætninger: i det Indre et afløbsløst, tørt Omraade med glødende Hede om Sommeren og Iskulde om Vinteren, mod Syd derimod Aar ud og Aar ind en næsten ensartet høj Varme og tropisk rig Fugtighed.

Asien ligger hovedsagelig i den tempererede Zone og har derfor udprægede Aarstider med Sommer og Vinter; men Modsætningen mellem Sommer og Vinter skærpes her paa Grund af Fastlandets store Udstrækning, idet Luften fra Havet ikke kan naa ind til det Indre, navnlig da ogsaa de høje Bjerge staar hindrende i Vejen. Samtidig bevirker ogsaa det indre Asiens Højde en Forøgelse af Solbestraalingen om Dagen og om Sommeren, medens omvendt Udstraalingen i den tynde, høje Luft forstærker Afkølingen om Natten og om Vintren.

Efter Isotermerne, altsaa Linierne for samme Temperatur, overstiger den højeste Varme i Juli 30 Gr. over Omraadet for Arabien og Centralasien til Kina. I denne Maaned trænger høj Varme langt mod Nord, og først nær ved Ishavets Kyst synker den under 10 Grader. Ogsaa mod Syd tager Temperaturen noget af, men der hersker dog der en Varme paa ca. 25 Gr.

I Januar findes det koldeste Omraade i det nordostlige Asien, hvor vi i Egnen ved Verchojansk finder Jordens vinterlige Kuldepol. Omkring den gaar Januarisotermen paa 45 Gr. under Nulpunktet. Til alle Sider tager Temperaturen til herfra, og Isotermerne nærmer sig efterhaanden den vestostlige Retning, men med en Udbugtning mod Syd i Fastlandets Indre. Først ved en Bredde fra 37 til 40 Gr. stiger Januartemperaturen til 0 Gr., medens der i det europæiske Middelhavsomraade under samme Breddegrader hersker 10—12 Gr.

Om det asiatiske Klimas Ejendommelighed faar vi en udmærket Forestilling ved at betragte Temperaturens Yderpunkter. I Verchojansk er Temperaturen sunket indtil 68 Gr. under Nulpunktet, medens man

paa samme Sted om Sommeren har iagttaget + 24 Gr., saaledes at den absolute aarlige Svingning beløber sig til over 100 Gr. De varmeste Omraader ligger i det sydlige Højasien og i Forasien, hvor man har konstateret en Temperatur paa næsten 50 Gr. i Skyggen.

En Følge af Modsætningen mellem den stærke Hede om Sommeren og Afkølingen om Vinteren er den overordentlig store aarlige Temperatursvingning, som paa store Strækninger i det Indre er mere end 40 Gr., i Omegnen af Verchojansk endog over 65 Gr. Kun længst mod Syd og Sydost er Temperatursvingningen under 15 Gr.; der findes altsaa her et oceanisk Klima i disse overvejende tropiske Dele af Asien.

Denne Temperaturens Gang i Løbet af Aaret udover en betydelig Indflydelse paa Fordelingen af Lufttrykket. Om Sommeren bevirker den stærke kontinentale Ophedning et Lufttryksminimum, især over det sydlige Centralasien, medens det indre Lands Afkøling om Vinteren fremkalder et højt Lufttryk over Sibirien. Dettes egentlige Kerne ligger i det østlige Sibirien, hvorfra det strækker sig til Sydeuropa og saaledes danner en stor kontinental Lufttryksakse. Forskydningen af det højeste Lufttryk mod Øst staar i Samklang med Temperaturfordelingen, som Følge af hvilken det koldeste Omraade ligeledes synes at være forskudt mod Øst. Den vestlige Del af Nordasien faar under Indflydelse af de paa disse Steder fremherskende Vestenvinde varm Luft fra Atlanterhavet.

Med Lufttryksfordelingen staar ogsaa Luftstrømningerne i nøje Sammenhæng. Efter sine geografiske Breddeforhold ligger det sydlige Asien i Passaternes Region, det indre og nordlige Asien i de fremherskende Vestenvindes; men begge Vindsystemer er Genstand for stærke Forstyrrelser som Følge af den ovenfor omtalte Fordeling af Lufttrykket. Asiens Luftstrømninger beherskes om Vinteren af det høje Lufttryk, der fremkalder en anticyklonal Bevægelse, altsaa en Udstrømmen af Luft mod Fastlandets Rand, men beherskes derimod om Sommeren af det lave Lufttryk, der bevirker en cyklonal Bevægelse, altsaa en Bevægelse udefra indefter. Derfor har vi i de udvendige Randomraader Landvinde i den kolde Aarstid, men Havvinde i den varme. Disse halvaarligt vekslende Luftstrømninger kaldes med et arabisk Ord Monsuner.

Foruden den asiatiske Monsun gør paa malajiske Øer en anden Monsun sig gældende, som fremkaldes ved den store Hede om Sommeren i den nærliggende Verdensdel Australien. Denne australske Monsun blæser i den sydlige Halvkugles Sommer, altsaa i Januar, ind over Fastlandet som Nordvestvind, om Vinteren derimod, altsaa i Juli, for-

stærker den Sydøstpassaten. Den har dog kun Betydning for de sydlige Øer i den malajiske Øgruppe.

Monsunerne, der virker som Landvinde om Vinteren og som Havvinde om Sommeren, udover ganske naturligt en betydelig Indflydelse paa Temperaturfordelingen. Om Sommeren bringer Monsunen fugtigvarm Luft til det sydlige og østlige Asien, hvorved de yderst beliggende Omraader klimatisk set kommer i skarp Modsætning til det tørre og hede indre Asien; om Vinteren derimod trænger de kolde Landvinde, navnlig i Østasien, helt ud til Kysten og bringer sibirisk Kulde med sig til de lavere Breddegrader.

Luftstrømningernes Skiften efter Aarstiderne indvirker endvidere i betydelig Grad paa Nedborens Mængde og Fordeling. Denne Verdensdel har, som den store Fastlandsflade den er, overvejende Sommerregn, svarende til Fastlandsklimaet. Vinteren er imidlertid ingenlunde uden Regn; blot er paa Grund af den lave Temperatur Nedboren meget sparsom i Nordasien og paa Højlandene. Sommerregn hersker ogsaa i Syd- og Østasien, da den fra Havet kommende Monsun tilfører Landet rigelige Vanddampe. I disse Randomraader, især hvor Monsunen støder paa Fastlandets stejle Rand eller paa høje Bjerge, er Regnmængden saa stor, at den endog er usædvanlig selv for tropiske Omraader. Cherrapunji i Assam har en aarlig Regnmængde paa 12 700 Millimeter. Fra disse Randomraader aftager Nedborsmængden hurtigt ind mod det Indre. De høje Randbjerge i det indre Højland hindrer Indtrængen af oceaniske Luftstrømninger og tvinger dem til at afgive deres Fugtighed, naar de stiger op langs Bjergene. Det indre og det nordlige Asien har en aarlig Regnmængde, der ligger under 500, ofte endog under 250 Millimeter. Disse Egne er derfor for en stor Del afløbslose, navnlig da den ringe Mængde Fugtighed hurtigt fordamper ved den høje Sommertemperatur. Til de tørre Omraader hører ogsaa Forasien, der vel har Middelhavsklima, men udmærker sig ved Tørke om Sommeren og ringe Nedbør om Vinteren. De malajiske Øer mod Øst faar derimod rigelig Regn, idet den australske Monsun tilfører dem stor Fugtighed.

Asiens Monsunomraader er undertiden Skuepladsen for vældige Forstyrrelser i Atmosfæren. De hjemsøges af frygtelige tropiske Orkaner, der navnlig optræder paa den Tid, hvor Monsunerne veksler. Hertil hører Østasiens bekendte Taifun og de ødelæggende Storme i den bengalske og i den arabiske Havbugt. Heller ikke det indre Asien er fri for saadanne voldsomme atmosfæriske Forstyrrelser; vi tænker derved

navnlig paa den frygtelige Buran, der farer hen over Vestturkestans Stepper.

Ligesom det indre Asiens Højlandsbælte danner en skarp Skillelinie i Klimaet, saaledes sætter det ogsaa Skel i Dyre- og Plantelivet. Nord derfor ligner Faunaen og Floraen det nærliggende Europas, sammen med hvilket det nordlige Asien danner det store palæarktiske Plante- og Dyrerige. I Randomraaderne mod Syd og Øst lever der derimod en fremmedartet, overvejende tropisk Plante- og Dyreverden, idet vi her naar ind i den indisk-malajiske Floras og Faunas Omraade. Turan og Højasien har mange ejendommelige Former, der dog nærmest hører til de palæarktiske, og noget lignende gælder om Forasien, hvis Dyr og Planter ligner dem, vi træffer i Middelhavsomraadet.

For Asiens Plantedække er Klimaet i første Række en afgørende Faktor, og mellem de forskellige klimatiske Elementer spiller Varme og Fugtighed den vigtigste Rolle. I den subarktiske nordlige Del, hvor Jordbunden stadig er frossen i Dybden, er Sommertiden for kort til, at der kan findes Trævækst. Der ligger den trælose Tundra med krybende Vækster (Dvergbirk, Pil), med Urter, der efter deres Artskarakter staar vor alpine Flora nær, og med Lavarter og Mosser. Tundraen naar mod Syd ned til den polare Trægrænse, der i Floddalene gaar noget længere frem mod Nord, men derimod ellers holder sig ret langt mod Syd, idet den dog i det store og hele forløber parallelt med Kysten. De første Træer hæver sig i enkelte Grupper og viser i deres Ydre tydelige Spor af de Kampe, de maa bestaa mod det ublide Vejrlig; de er forkrøblede og bøjede af Vinden.

Syd for Tundraen strækker der sig et Skovbælte gennem Kontinentet: dette naar i Almindelighed til den 50. Breddegrad, i Bjergene endnu længere mod Syd. Det bestaar først overvejende af Naaleskove, dannet af Fyr, Gran og Lærk. Løvtræerne træder stærkt i Baggrunden og repræsenteres kun af Birk og Pil. Dette er de typiske Træk for den sibiriske Skov, den saakaldte Tajga, der ofte er en næsten uigennemtrængelig Urskov. Længere mod Syd kommer der stadig flere Løvtræer til, navnlig mod Øst, hvor Skoven tillige bliver mindre tæt, og Landskabet (Amurlandet, Kamchatka) faar en mere parkagtig Karakter, idet nu fritstaaende Træer rager op over Jordbunden, der er bevokset med Græs og høje Skærmplanter. Ogsaa i Vestsibirien bliver Skoven mod Syd mindre tæt og gaar til sidst over i Græsstepper med enkelte Trægrupper. I Bjerglandet i Midtsibirien findes Skov i Dalene og paa Bjergskraanin-

gerne, hvorpaa der følger Bælte af alpine Buske (Rhododendron), Stauder og Urter, der her ligesom i Alperne danner Bjergenge.

I det egentlige indre Asien er Nedboren saa sparsom, at Trævækst er umulig. Her hersker Steppen og paa de torreste Omraader den vegetationsfattige Ørken. Træbestand findes kun ved Flodernes Bredder, i Oaserne, ved Foden af Bjergene og i disses Højdale, altsaa paa Steder, hvor den manglende Regn erstattes af nedsivende Vand. I den øvrige, vidt udstrakte Del af disse Egne fremkalder Sommerregnen kun Græs-, Staude- og undertiden ogsaa Buskvegetation; dog er selv dette fattige Plantedække meget forskelligt efter Nedbørens Varighed og Mængde. Ved Sydranden af det nordiske Skovbælte træffer vi i Vestsibirien og mod Øst først sommergrønne Græsstepper. Derpaa begynder det indre Asiens egentlige torre Omraade med Ørkenstepper og Ørkener (Fig. 5); dette omfatter det aralo-kaspiske Lavland, Hanhai, Højlandene Tibet, Iran og Lilleasien, Induslavlandet og Arabien. Her tillader Tørken kun sjældent et samlet Plantedække at vokse op; dog findes der stadig hist og her paa Stepperne et rigere Planteliv, dannet af Planter, der tydelig viser deres Tilpasning efter den manglende Fugtighed, idet de synes udrustet med Beskyttelsesmidler mod en for stærk Fordampning og med Indretninger til at optage og bevare saa meget som muligt af det sparsomt forhaandenværende Vand. Foruden de mange Græsarter spiller Log- og Knoldvækster en stor Rolle ligesom Stauder med haarede og læderagtige Blade. Trævæksten repræsenteres af tornede Buske med sparsomt Løv. Særlig karakteristiske er Tragantbusken, den knudrede Saxaul i Turan og Tarimbækkenet, Sulchirplanten og Charmykbusken i Mongoliet. Alt efter bestemte Planteformers Fremhersken veksler Steppens Udseende, og den antager Karakter af en Træ-, Busk-, Urte- eller Græssteppe. Ogsaa Jordbundens Beskaffenhed har Indflydelse herpaa; saaledes afgiver Lerstepperne og fremfor alt Saltsteppen et for den ganske særligt Billede. Et Overmaal af Salt og en fuldstændig Mangel paa los Humusjord gør ofte i Forbindelse med Tørken enhver Plantevækst umulig. Saa begynder Ørkenen, der snart optræder som Salt-, snart som Sand- eller Stenørken.

I Arabien og i Indusomraadet naar Stepper og Ørkener ogsaa ind i det sydlige Asien. I Forasien, i Iran og Lilleasien, gør Berøringen med Havene sig gældende; Bjergene Syd for det kaspiske og det sorte Hav bærer tætte Løvskove, og ved Kysterne af Middelhavet møder vi den mediterrane Vegetation med stedsegrønne Træer og Buske. Ogsaa i det

sydvestlige Arabien, der faar rigeligere Regn, udviser Vegetationen større Yppighed og faar en næsten tropisk Karakter.

I Østasien slutter der sig igen en tættere Skovvegetation til Steppelandet i det Indre; men disse Skove afbrydes dog tit af trælose Græs- og Urtesletter. Under Indflydelse af den varme og fugtige Sommermonsun faar Plantedækket, jo længere man kommer mod Syd, mere og mere

Fig. 5. Steppe i det østlige Tibet; i Baggrunden Semenovkæden.

subtropiske og tropiske Former. I Sydkina hersker der overvejende stedsegrøn Buskvegetation, der omtrent svarer til Sydeuropas Maki.

Tropisk Vegetation findes først i Sydasien, men selv her naar Planteverdenen i Almindelighed ikke til en saadan Yppighed, som ellers er ejendommelig for de ækvatoriale Egne. Under Indflydelse af Monsunen med dens Tørhed om Vinteren er Savannen fremherskende, idet den dog hyppigt gaar over i den parkagtige Savanneskov. En stedsegrøn, tropisk Regnskov findes kun paa Vestsiden af Halvøerne og paa Læsiden af de Bjerge, som strækker sig gennem dem, samt paa de malajiske

Øer, for saa vidt som disse faar Regn paa alle Aarstider. Hyppigt er Trævæksten blandet med tætte Krat, der ofte bestaar af tornede Buske, saaledes som vi kender det fra Forindiens Jungler. Hvor Monsunen er den eneste Regnbringer, har vi Monsunskoven med Træer, der fælder deres Løv i den tørre Vintertid. Sydasiens Kyster ledsages ofte af den ejendommelige Mangroveskov, der ved Flodtid ligesom svømmer paa Vandet, men ved Ebbe hæver sig op over den tørre Havbund paa høje, stylteagtige Rødder.

Den sydasiatiske Planteverdens tropiske Karakter træder mere tydeligt frem i de Arter, som danner den, end i selve Vegetationen. Ved Kysten staar pyntelige Kokospalmer, og Skovene er rige ogsaa paa andre Palmearter. Meget karakteristiske er endvidere de mange Pandaner, Bambusarter, Bananplanter, herlige, træagtige Bregner, tykbladede Figenarter, det værdifulde Teaktræ o. s. v. (Fig. 6); der mangler heller ikke slyngende Vækster og Lianer (Rotangpalmer), Snyltere og Epifyter (Orkideer).

I denne sydlige Del af Asien lever der ogsaa en anden Dyreverden end i det øvrige Asien, hvis Fauna ligner Europas; thi Nordasien, Centralasien og Forasien hører ligesom Europa til den store nordiske eller palæarktiske Faunaregion. Klimaets Indflydelse kan dog naturligvis paa dette store Omraade fremkalde store Forskelligheder i det enkelte. Yderst mod Nord paa Tundraen træffer vi de polare Dyr som Polarræven, Lemmingen, Sneharen og Rensdyret, hvilket sidste ogsaa trænger ind i det sydlige Skovbælte. Dette er navnlig rigt paa mange Arter af Maarer (Zobel); men her findes ogsaa Bjørne, Ulve, Ræve, Hjorte og Raadyr. Skovdyrene forsvinder derpaa atter i Turans og det indre Asiens Stepper, og i deres Sted kommer de Dyr, der mere er tilpassede efter Steppens Natur som Gnavere (Springmus,Markmus) og Klov- og Hovdyr (Antiloper, Kameler, Vildheste og Vildæsler). Paa Højasiens Bjerglande græsser Yakokser og vilde Faar, og her lever Tibethunden, der er beslægtet med St. Bernhardshunden. I disse Egne kommer Tigeren undertiden ind fra Syd, medens Forasien er Lovens egentlige Jagtterræn. Til den slutter sig ligesom i Nordafrika Sjakalen og Hyænen. Kommer vi nu over Højasiens Randbjerge længere mod Syd, møder vi en fuldstændig ny Dyreverden af tropisk Karakter, som viser stor Lighed med Dyreverdenen i det ækvatoriale Afrika. Her lever Elefanter og Næsehorn. Aber (i Bagindien den menneskelignende Gibbon, paa den malajiske Øgruppe Orang-Utanen) og Halvaber, Tigre, Bjørne, Flagermus

og forskellige Insektædere, endvidere Bofler, Zebuer, Vildsvin, Tapirer og i Vandene Delfiner og Krokodiler. Af Fuglene nævner vi som særlig karakteristiske Paafuglen, Fasanen, Bankivahonen, Næsehornfuglen og de mange Papegojer. Almindelig bekendt er den store Rigdom paa Slanger, af hvilke navnlig Brilleslangen er meget frygtet. Paa de malajiske Øer tager den typisk indiske Dyreverden efterhaanden af, jo

Fig. 6. Kæmpestor Bambus paa Ceylon.

længere vi kommer mod Øst, og der optræder nu adskillige australske Former.

I Østasien gaar den tropiske Dyreverden mod Nord atter over i den palæarktiske. Som Følge af denne Blanding er Faunaen her overordentlig mangfoldig. Ved Siden af sydasiatiske Former som Slankaber, forskellige Insektædere og Fasaner træffer vi her Ræven, Ulven, Haren, Vildsvinet og mange andre af Dyrene fra det indre og det nordlige Asien. Mange Arter er desuden særegne for Østen alene som Guldfiskene og den mærkværdige Kæmpesalamander i Japan, et Land, der i det hele udmærker sig ved en ganske speciel Dyreverden.

Terrænforhold og Klima deler derfor Asien i en Række Flora- og

Faunaomraader, hvis Adskillelse delvis ogsaa kan føres tilbage til Fænomener i Jordens Historie. Disse Faktorer har ogsaa øvet Indflydelse paa Befolkningen, dog saaledes, at kun Kultur og Næringsveje, ikke Afstamning og Race er afhængig af den. Hverken Bjerge og Højlande eller klimatiske Forhold har øvet nogen hindrende Indflydelse paa Folkenes Vandring og Blanding, og næppe noget Sted paa Jorden er Folkeslagene i den Grad blandet mellem hverandre som i Asien, til hvis Indre man endog har villet henlægge Menneskeslægtens oprindelige Hjem, ganske vist uden sikre Beviser. En Kendsgerning er det, at i Historiens Lob har gentagne Gange store Folkemasser fra det indre Asiens Hojland oversvommet Randomraaderne og fortrængt den der værende, ældre Befolkning eller optaget den i sig. Den mongolske Race har vel altid dannet og danner endnu Hovedbefolkningen i Centralasien, og mere end Halvdelen af samtlige Asiater horer til den. Dens Omraade strækker sig over næsten hele Kontinentet og griber ogsaa over i Randomraaderne, navnlig mod Øst og Sydost. Kun Forasien og den vestlige Del af Sydasien (Forindien), samt den malajiske Øgruppe har stadig

Fig. 7. Mongolerbørn fra Barun.

Fig. 8. Malajisk Brudepar ved èn Ceremoni, hvor de for en Dag ophøjes til Konge og Dronning.

været fri for den. Her lever Folk, der tilhører den hvide Race, Arier, hvortil man regner Armenierne, Kurderne, Iranerne og Inderne, og Semiter, repræsenteret ved Araberne og Syrerne, samt paa den malajiske Øgruppe Malajerne; disse staar dog den mongolske eller gule Race nær.

Mongolerne (Fig. 7) har i Almindelighed følgende legemlige Kendetegn: Legemet er kraftigt, som oftest undersætsigt, Hovedet bredskallet, og Ansigtet karakteriseret ved de fremstaaende Kindben; Næsen er bred og flad, Øjnene staar lidt skraat, og Øjeaabningerne er smalle, Haaret sort og glat, Hudfarven gul indtil lysebrun. Malajerne har ligeledes en gul indtil lysebrun Hudfarve, sort, glat Haar, smalle Øjeaabninger og et bredskallet Hoved, men deres Legemer er slanke og smukke (Fig. 8).

Til den mongolske Race regner man de egentlige Mongoler i Mongoliet og Gobi, Tibetanerne og Baginderne, Kineserne, Koreanerne og Japanerne, samt de fjærnere staaende tyrkiske Folkeslag, Jakuterne, Kirgiserne, Turkmenerne, Østturkestanerne og Osmanerne, af hvilke de sidste har bredt sig over Lilleasien og ind i Europa, og endelig mod Nord de uralaltaiske Folk, Samojederne, Ostjakerne, Wogulerne, Tunguserne og Amurfolkene (se Kunstbilaget: Indfødte fra kinesisk Turkestan).

I Randomraaderne har der ved Siden af de mongolske og ariske Befolkninger ogsaa holdt sig Rester af en ældre Befolkning, som formodentlig tidligere var vidt udbredt og er blevet fortrængt fra sit egentlige Hjem. Man har undertiden betegnet dem som Gammelasiater. Hertil hører først Chukcherne yderst mod Øst i Sibirien, Korjakerne, Itelmerne, Jukagirerne og Jenisseierne, endvidere de mærkværdige Ainuer i Japan, som i deres Ydre minder om Russerne, og endelig i Sydasien en Række Folkeslag med negroide Kendetegn, ikke Negre, men Mennesker med en mork, næsten sort Hudfarve og med sort, bolget Haar; de kan aabenbart deles i to Grupper, en ældre austroasiatisk eller indoaustralsk Folkegruppe, som er udbredt over For- og Bagindien, og en yngre dravidisk, som nu kun findes i Deccan i Forindien. Til den ældre Gruppe maa man ogsaa regne Veddaerne paa Ceylon og de saakaldte Negritos paa Andamanerne, Malakka og Philippinerne.

Til den oprindelige Befolkning har der i Tidens Lob bestandig sluttet sig flere og flere Europæere; men disse har kun sjældent slaaet sig ned i storre Antal og dannet noget egentligt Folkeomraade. Kun i Sibirien findes der en tættere europæisk Befolkning, idet mange Russere har bosat sig her, overvejende som Agerdyrkere.

Da den mongolske Race har Overvægten, er ogsaa de mongolske Sprog de fremherskende blandt Folkene. Nogle af dem er Enstavelses-Sprog, som i Kina og Mongoliet, andre Flerstavelses-Sprog, som hos Japanerne og Koreanerne. Nordasiaterne og Malajerne benytter sig af agglutinerende Sprog, medens der hos de hvide Folk findes Bojningssprog ligesom hos os.

Trods den store etnografiske Ensartethed paa vidtstrakte Omraader er Beboerne i de enkelte Lande dog overordentlig forskelligt udviklede i erhvervsmæssig og kulturel Henseende. Her har geografiske Faktorer virket betydeligt stærkere end Racesamhørighed, og blandt disse geo-

grafiske Faktorer er Klimaet den vigtigste. Mod Nord er der for koldt til at drive Agerbrug, og Befolkningen finder sit Underhold ved Jagt og Fiskeri; det eneste Husdyr, de kender, er Rensdyret. Befolkningen staar derfor her paa et lavere Kulturtrin; de er endnu ægte Naturfolk, hvilket ogsaa viser sig i deres aandelige Udvikling. Den herskende Religion er Shamanismen med dens Tro paa Aander og Troldmænd.

Fig. 9. Paa Mongolernes Sommergræsgange.

I det tilgrænsende Skovbælte er Jagt og Fiskeri ogsaa vigtige Næringsveje, men hertil slutter sig dog ogsaa noget Agerbrug, især i den sydlige Del af Skovbæltet, hvor Russerne i nyere Tid har lagt megen Vægt derpaa. Her har desuden Bjergenes mineralske Rigdomme og Handel og Trafik bragt et Opsving i Næringslivet.

Kommer vi ind i Central- og Forasiens Stepper og Ørkener, moder vi Omraader, der har et varmere, paa sine Steder endog hedt Klima, men her er den store Tørke en Fjende af højere Kultur. Befolkningen

har i Almindelighed tilegnet sig en Slags Halvkultur, kun i deres Erhvervsliv har de naaet et højere Trin. De store Græssletter tillader Kvægavl (Fig. 9), men er dog ikke tilstrækkelig til stadig Græsning for Kvæget, hvorfor Beboerne er tvunget til at drage fra Sted til Sted med deres Hjorde; de er Nomader. Derved har de faaet en historisk Betydning, idet de — naar deres egne Græsgange ikke længere slog til — udstrakte deres Vandringer ud over deres egne Omraader, fortrængte andre Folk eller rev dem med sig og fremkaldte derved de store Folkevandringer, hvis Udlobere rystede endog Europa. De blev Uroen i Europa—Asiens Historie.

Midt imellem alle disse nomadiserende Folk var der dog ogsaa mange, som tog faste Boliger. Det skete navnlig paa Steder, hvor den ellers manglende Nedbor rigeligt erstattedes ved flydende eller stillestaaende Vand, altsaa i Oaserne. Her begunstiger det varme Sommerklima Dyrkningen af Kulturplanter, og Beboerne af Oaserne er fastboende Agerdyrkere, der kender til Brugen af Plov; men som oftest er de dog ikke naaet højere end til en vis Halvkultur. Kun paa ganske enkelte Steder i Oaserne har Kulturen naaet en højere Udvikling, og her har der midt paa Stepperne udviklet sig Kulturcentrer af største Betydning. Her har der ogsaa samlet sig større Menneskemængder, hvis Samliv har ført til Dannelsen af Stater; de grundlagde Byer, og. tvunget af Forholdene, gjorde de Fremskridt paa Teknikens og Videnskabens Omraade, ja naaede endog til at skabe Kunst. Saaledes opstod i Landet mellem Eufrats nedre Lob og Tigris Oasen Babylonien, et af Kulturens ældste og mest indflydelsesrige Arnesteder.

Nu er ganske vist de fleste af de gamle Kulturstæder forsvundet, og kun Ruiner midt paa Steppen minder om den fordums Glanstid, da yppige Haver og bolgende Kornmarker afbrød Landskabets øde Ensformighed (Fig. 10). Det ligger i selve Oasekulturens Væsen, at den kun kan bestaa, naar alle Beboernes Kræfter anspændes til det yderste i Kampen mod Steppen, men maa bukke under, naar Kulturarbejdet paa en eller anden Maade forstyrres; og saadanne Forstyrrelser truer bestandig Oasekulturen fra Steppens Befolkning. Det er de frit omstrejfende Nomader, som frister Livet under svære Savn, men derved hærdes og gores modstandsdygtige; de danner derfor en absolut Modsætning til de i Reglen velhavende, ofte lidt blodagtige fastboende Bonder, og de benytter deres legemlige Overlegenhed til at brandskatte Bønderne ved Rovertog; og det kan de saa meget desto lettere gøre, da

Steppen yder dem en sikker Beskyttelse, idet Agerdyrkerne ikke formaar at følge dem derud.

Forasien er endnu Sæde for en højere Kultur. Det er den orientaiske Kultur, der tidlig har udviklet sig her og trods hyppigt Forfald er blomstret op paa ny. Ved Middelhavet naar den ind i Nordafrika og Europa, og den har bredt sig langt ind i det indre Asien. Den lægger sig

Fig. 10. Ruinerne af Persepolis. I Forgrunden Rester af Hallen med de 100 Søjler, der blev ødelagt af Alexander den Store. I Baggrunden til højre enkelte Søjler fra Kong Xerxes' Audienshal.

nu for Dagen ved Islams Herredomme, som har fortrængt alle de andre Religioner, Jødedommen, Kristendommen og i Persien Zaratustras (Zoroaster) Lysreligion, skønt ogsaa disse Religioner er opstaaet paa forasiatisk Grund. Det er de tørre Egnes Kultur, hvis Udvikling hænger saa nøje sammen med Anvendelsen af kunstig Vanding.

En tredje Kultur- og Erhvervszone finder vi i Asiens sydlige og østlige Randomraader. Her hersker et subtropisk indtil tropisk Klima, og fremfor alt tilfører Sommermonsunen Landet rigelig Fugtighed. Vegetationen udvikler sig til stor Yppighed; Stepper og Ørkener forsvinder

næsten ganske, og de mere tørre Egne har altid Savannevegetation. Klimaet og Jordbunden tillader Dyrkning af næsten alle Kulturplanter (Fig. 11), og dette har væsentlig fremmet Kulturudviklingen; men Kulturen omfatter ikke hele dette Omraade paa samme Maade, men den er i hvert enkelt af Landene gaaet sine egne Veje. To Hovedomraader for Kultur træder navnlig frem, det indiske og det østasiatiske.

Den indiske Kultur har sit Sæde i Forindien, men har ogsaa udbredt sig over Bagindien og den malajiske Øgruppe. Dens Vugge stod sandsynligvis i Pandschab, der med sin Ørken- og Steppenatur ligner det nærliggende Forasien, og hvis Befolkning sikkert har modtaget kulturelle Paavirkninger derfra. Den har saa selvstændig udviklet sig videre i den tropiske Del af Halvøen og har her naaet sin højeste Blomstring. Paa denne Kulturs Grund er to betydelige Religioner blevet stiftet, Brahmanismen og Buddhismen (Fig. 12). Brahmanismen har i Tidens Løb undergaaet væsentlige Forandringer og er ved Blanding med den gamle dravidiske Naturreligion blevet til Hinduismen, som nu er den herskende Religion i Forindien. Buddhismen har derimod endnu kun faa Tilhængere i Forindien, den har navnlig bredt sig over Tibet, Østasien indtil Japan, det østlige Bagindien og Ceylon, hvorved den ganske vist har mistet meget af sin Ejendommelighed og ofte er sunket ned til ren Afgudsdyrkelse.

Fig. 11. Unge Risplanter trækkes op af Frøbedene for at udplantes (Japan).

Ved Siden af Kulturfolket Inderne har der i afsides liggende Bjerglande i Sydasien, især i Bagindien, og paa mange af de malajiske Øer holdt sig enkelte primitive Naturfolk, som lever af Jagt og Fiskeri, ikke besidder større Husdyr og driver et primitivt Agerbrug uden Kendskab til Plov. Disse Folks materielle og aandelige Udvikling er derfor ringe og de staar ogsaa paa det religiøse Omraade paa et lavt Trin.

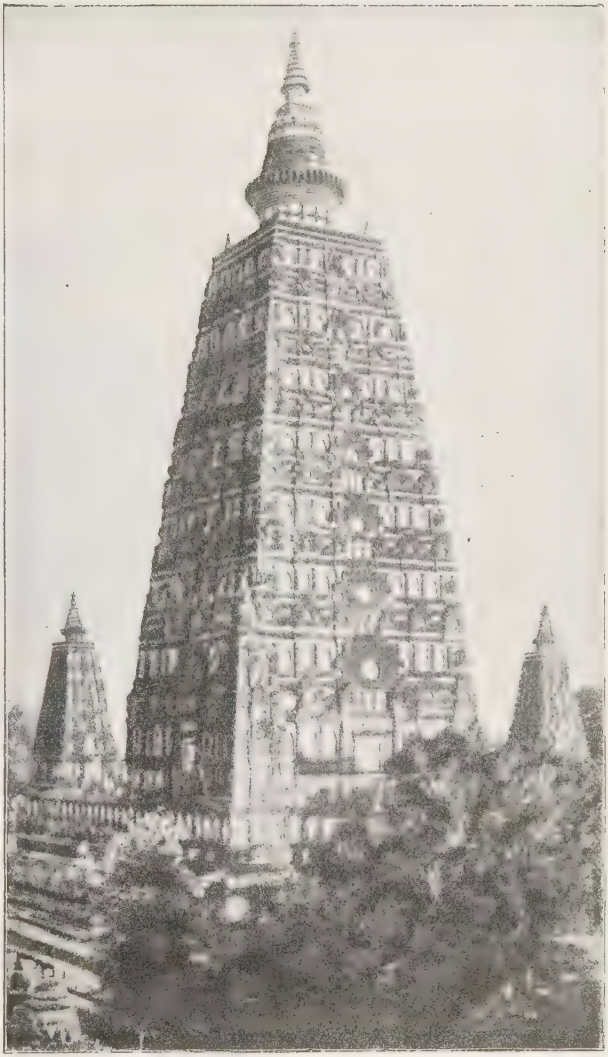

Fig. 12. Buddhagaya, Buddhisternes ældste Tempel.

Den østasiatiske Kultur har naaet en høj Blomstring. Den tilhører udelukkende den mongolske Race og virker ligesom Racen fremmedartet paa os. Om den er opstaaet paa østasiatisk Grund, eller om den skal føres tilbage til Indflydelser fra det indre Asien eller endog fra Forasien, lader sig ikke med Sikkerhed afgøre. Den udviklede sig først paa Nordkinas Sletter, erobrede dernæst det øvrige Kina og vandt til sidst Fodfæste ogsaa paa Korea og i Japan, men undergik derved mange Forandringer. I Religionen spiller endnu stadig den ældgamle Anekul-

tus (Dyrkning af Forfædrenes Aander) en betydelig Rolle, men i alle de ostasiatiske Lande har tillige Buddhismen faaet Indgang og er vævet ind i den gamle Anekultus. I Kina paavirker desuden Taoismen og Confucius' Morallære de religiose Anskuelser, og i Japan har den gamle Naturreligion, Shintoismen eller Kamilæren, holdt sig ved Siden af Buddhismen.

Disse asiatiske Kulturer er overvejende ældgamle, dog har de kun udviklet sig lidet i Tidens Lob, og ved en stædig Holden fast ved det nedarvede er de næsten stivnede og synes at staa tilbage for den europæiske Kultur. Dette lader sig forklare ved deres Udbredelsesomraades afsondrede Karakter. Det indre Asiens hoje Bjergkæder og Bjerglande har vanskeliggjort en befrugtende Beroring med andre Kulturer, og over Havet kom der indtil for faa Aarhundreder siden heller ikke kulturel Paavirkning andet Steds fra.

De ældste Forbindelser med Europa, som allerede knyttedes ved Alexander den Stores Tog og endnu mere ved Handelstrafiken til Lands i Middelalderen (Marco Polo), har ikke haft nogen nævneværdig Betydning for den efterfolgende Tid. Langt stærkere virkede Russernes Erobring af Sibirien i det 17. Aarhundrede, thi herefter fulgte en fuldstændig Russificering af Nordasien og Turan, og den forte til en omfattende russisk Bosættelse. Mindre Indflydelse fik derimod Aabningen af Sovejen til Syd- og Østasien, som i det 16. Aarhundrede forst bragte Portugisere og Spaniere, derpaa senere Hollændere, Englændere og Franskmænd til disse Randomraader, og som til sidst ogsaa bragte Forindien, Bagindien og en stor Del af de malajiske Øer under europæisk Herredomme, men dog ikke formaaede at europæisere disse Lande. Den asiatiske Kultur bevaredes i det væsentlige. Dette gælder navnlig om Landene i Østasien, Kina og Japan, der mest haardnakket har holdt sig uberørt af fremmed Indflydelse.

Store Omraader i Asien er lige indtil vore Dage endnu næppe draget ind i Verdenstrafiken. De uvejsomme torre Hojlande og deres vældige Randbjerge har hindret Indtrængen udefra. Oprindelig forte vel gamle Karavaneveje langs Oaserne gennem For- og Hojasien til det stille Hav. — vi minder blot om de gamle Silketransporter – men Usikkerheden paa Stepperne og Ørkenerne, der beboedes af roveriske Stammer, og navnlig Tyrkernes Udbredelse i Forasien lammede lidt efter lidt denne Trafik.

Paa Fastlandet foregaar Samfærdselen endnu stadig under primitive Former, mest kun med Last- og Ridedyr. Sam saadanne benyttes af Steppe- og Ørkenbeboerne Hesten og Æslet samt Kamelen, i Tibets Bjerge ogsaa Yakoksen (Fig. 13) og Faaret. Selv Mennesket anvendes som Trækdyr ved de bekendte Rikshaer (Jinriksha), som bruges almindeligt i Syd- og Østasien (Fig. 14). I Sibirien korer man om Vinteren i Slæder, der som oftest trækkes af Rensdyr, om Sommeren sejler man

Fig. 13. Yakokse med Paksadel.

i Baade paa de store Floder. Iovrigt spiller Flodskibsfart ikke nogen storre Rolle i Asien; ligesom Skibsfart i det hele taget, bortset fra nogen Kysttrafik, kun er lidet udviklet. Det er forst Europæerne, som har ændret disse Forhold ved at aabne Sovejen og gore store Omraader tilgængelige for Trafiken. Talrige Dampskibslinier forer nu fra de europæiske Havne til Syd- og Østasien og udstraaler derfra til alle Have, navnlig fra Japan og den malajiske Øgruppe. Gennembrydningen af Landtangen ved Suez har i væsentlig Grad forkortet og fremmet Skibsfarten paa Oceanet. Paa den anden Side er der ogsaa ved Anlæg af Jernbaner skabt nye Veje over Land; saaledes gennemskærer den sibiriske Bane hele Fastlandet, og de transkaspiske Baner forer gennem

Stepper og Ørkener til det indre Højland. Ved Anlægget af disse Jernbaner har man ganske vist mere haft politiske Formaal for Øje end erhvervsmæssige, hvortil Landet selv iøvrigt kun giver ringe Anledning, thi store Omraader er alt for tyndt befolkede og for lidet i Stand til at producere noget. Asiens samlede Indbyggerantal er vel over en Milliard, men dette giver med et Areal paa 44,5 Millioner Kvadratkilometer en gennemsnitlig Befolkningstæthed paa kun ca. 23 pr. Kvadratkilometer; disse Indbyggere er meget ulige fordelt, idet ca. 900 Millioner bor i de sydlige og østlige Randomraader. Derfor synker den gennemsnitlige Folketæthed i det øvrige Asien betydeligt under 23, paa Stepperne og i Ørkenerne endog under 1 pr. Kvadratkilometer. En saa sparsom Befolkning kan hverken som Forbruger eller som Producent faa nogen større Betydning for Handel og Trafik, og faktisk har store Dele af Asien kun ringe Andel i Verdenshandelen. De tørre Egne i det Indre leverer overhovedet intet til den; kun Forasien frembringer i større Mængde Sydfrugter og Bomuld, og Sibirien sender Pelsværk, Mineraler og i nyere Tid Landbrugsprodukter til Verdensmarkedet.

Væsentlig anderledes ligger Forholdene i de sydlige og østlige Randomraader. Her forbruger de talrige Beboere for en stor Del europæiske Industrivarer, og her leverer Landet, begunstiget af Monsunklimaet, en Rigdom af Produkter, især Kolonialvarer, der finder Afsætning i Europa. Det er Ris, Te og Kaffe, endvidere Kautsjuk og fra Kina og Japan Silke og fra Forindien Bomuld og Hvede.

Denne Rigdom har tidlig hidlokket de sofarende Nationer, som for at give deres Handel faste Støttepunkter tillige politisk erobrede store Omraader og grundlagde mægtige Koloniriger. I første Række kommer Englænderne, der ejer Kejserriget Indien, den vestlige Del af Bagindien, Ceylon og en lille Del af den malajiske Øgruppe. Den østlige Del af Bagindien har Franskmændene taget i Besiddelse som fransk Indokina; og her bestaar kun Siam som selvstændig asiatisk Stat. Paa de malajiske Øer har navnlig Hollænderne sat sig fast og skabt Koloniriget Nederlandsk-Indien. Det omfatter næsten samtlige Øer i denne Øgruppe; kun er Borneos nordlige Del engelsk, den østlige Del af Timor portugisisk, og Philippinerne ejes af de Forenede Stater. Østasien har derimod lige til vore Dage med Held afværget ethvert Fremmedherredømme; her danner Kina og Japan to selvstændige Stater, som længe modstod al europæisk Indflydelse, men i nyere Tid dog mere og mere har optaget

vesterlandsk Kultur og navnlig har tilegnet sig alle Europas Fremskridt paa Videnskabens og Teknikens Omraade.

Baade over Havet og over Land er europæisk Magt trængt ind i Asien. Hele Nordasien og en Del af Centralasien er som Sibirien og Russisk-Centralasien indlemmet i det russiske Rige. Her er Europæiseringen af Asien videst fremskreden, idet baade mange europæiske Russere har bosat sig her, og den oprindelige Befolkning efterhaanden er blevet fuldstændig russificeret.

Fig. 14. Matroser lader sig køre i Riksha gennem Gaderne i en japansk By.

Den europæiske Indflydelse er ogsaa stærk i Forasien paa Grund af den nære Beroring med Vesterlandene; men paa den anden Side er netop her mange asiatiske Stater bevarede, saaledes i Iran baade Afghanistan og Persien, i Lilleasien Tyrkiet, hvis Magt tidligere bredte sig over store Dele af Arabien, som imidlertid nu er en selvstændig Stat. Efter Verdenskrigen er enkelte Omraader kommet under engelsk og fransk Overhojhed. I Iran modes russiske og engelske Interesser, og England har allerede bragt den sydostlige Del, Baluchistan, under sin Overhojhed. England og Rusland staar skarpt over for hinanden i deres Rivalisering om Indflydelse i Asien; Rusland soger at udbrede sin Magt fra Nord, medens England fra Syd, fra Forindien, soger at skyde sit

Magtomraade frem mod det Indre for at dæmme op for den russiske Indflydelse. I Østasien har disse to Magter yderligere faaet en Rival i Japan, der mere og mere udvikler sig til at blive den vigtigste Magt ved det stille Hav. I den nyeste Tid begynder ogsaa Kina at rore stærkere paa sig og soger at gore sig fri af den europæiske Indflydelse.

NORDASIEN

SIBIRIEN

Nordasien optages i hele sin Udstrækning af det russiske Kolonisationsomraade Sibirien, der strækker sig fra Ural (Fig. 15) til Kysten af det stille Hav og fra Ishavet til den kirgisiske Steppe og de indre, asiatiske Bjerge. Det er et vældigt Areal, der i Storrelse langt overgaar Europa.

Efter Terrænforholdene er Nordasien mod Vest Lavland, mod Øst Hojslette- og Bjergland. Man deler derfor Sibirien i tre store Landskaber: Vestsibirien, Mellemsibiriens Hojslette mellem Jenissei og Lena og Bjerglandet Østsibirien paa den anden Side Lena. Disse tre Landskaber er ogsaa forskellige ved deres geologiske Bygning. De horer alle tre til det gamle sibiriske Fastlandsomraade, men mod Vest er dette sunket ned og blevet til en Lavslette, som endnu i Tertiærtiden var dækket af Hav. Mellemsibirien rager derimod op som en gammel Landflage. Mod Syd strækker det sig ind i Bjerglandet, der er gennemfuret af Forskydninger og omfatter Baikalsoen; det afgrænses mod det indre Asien af dettes nordligste Bjergbuer. Det Indre er en Hojslette med stærk Daldannelse, opbygget af palæozoiske Lag, hvorover der i vid Udstrækning ligger et Dække af Basalt. Mod Nord sænker det sig ned til et Lavland, hvis Bestanddele er af yngre Alder, fra Jura- og Kridttiden, og som paa Halvoen Taimyr gennemskæres af en ret hoj Bjergryg. Ostsibirien viser langt storre Mangfoldighed i sine Terrænforhold. Mod Syd indrammes det af de ostligste Udlobere af de indre, asiatiske Bjergbuer, der strækker sig lige til Chukcherhalvoen og omslutter flere Hojsletter. Det afsluttes ud mod det stille Hav af Aldan- og Stanovoibjergene, der er det indre, asiatiske Bjerglands yngre Randtrin, foran hvilket den vulkanske Halvo Kamchatka ligger. Den nordlige Del er opfyldt af de verkhojanskiske Bjerge, som strækker sig i en stor, mod

Nord aaben Bue fra Lena til Chukcherhalvoen. Her har man nu inden for Stanovoibuen opdaget et nyt, over 3000 Meter højt Bjergland, Tscherskibjergene, der er dækkede af evig Sne og Gletsjere.

Sibiren sænker sig jævnt ud mod Ishavet, men ender i Reglen i et ganske vist lavt, men stejlt Fald. Saaledes danner Kap Cheljuskin et klippeagtigt Fremspring paa Halvoen Taimyr. Kun paa enkelte Steder, navnlig der hvor de store Floder munder ud og har dannet mægtige Deltaer, er den arktiske Kyst flad. Da Havet her langsomt trækker sig tilbage,

Fig. 15. Uralbjergene ved Floden Ljapins øvre Løb.

fremmes Deltadannelsen og Udbredelsen af flad Kyst. Af det foran liggende Hav med ringe Dybde hæver de nysibiriske Øer og Delongoerne sig Nord for Ostsibirien og længere mod Ost ogsaa Wrangeløen; de synes alle i deres Opbygning at være Stykker af Fastlandet, der er løsnet ved en Overskylning af Havet.

Faldet mod Nord følges ogsaa af Floderne, af hvilke nogle udspringer i det indre-asiatiske Bjergland og saaledes maa gennemstrømme Sibirien i hele dets Bredde, for de naar ud til Ishavet. De bliver derved Kæmpefloder, som baade ved deres Oplands Størrelse og deres lange Løb bliver nogle af de største i Asien. Dette gælder fremfor alt om Ob i Vestsibirien, hvis Vand fra Kilden til Mundingen tilbagelægger 5200 Kilometer, og hvis Stromomraade omfatter næsten 3 Millioner Kvadrat-

kilometer. Den gennemstrommer det vestsibiriske Lavlands vidt udstrakte Bækken og optager her alle de andre Vandløb. I Modsætning hertil er Jenissei og Lena Randfloder paa den mellemsibiriske Højslette og faar kun Tilløb fra den ene Side af denne. Foruden de allerede nævnte Floder, der har deres Udspring i det Indre af Asien, strømmer der fra selve Højsletten eller Bjerglandet endnu flere Floder ud til Ishavet; de er betydelig mindre, men dog Floder, hvis Længde overgaar Mellemeuropas.

De sibiriske Floder er i Almindelighed vandrige trods den ringe Nedbør. De store Floder faar rigelig Næring fra Bjergenes Snemarker, hvor de udspringer; og i selve Sibirien gaar kun lidet af Vandet bort ved Nedsivning i Jorden, da denne bestandig er frossen, og det er heller ikke meget, der forsvinder ved Fordampning, da det varme Sommervejr kun varer en kort Tid. Vinterens Nedbør finder først Afløb om Sommeren, naar Sneen smelter. Højvande indtræder mest i Forsommeren og fører ofte til frygtelige Katastrofer, da paa denne Tid Vandet i Flodens nedre Løb ikke kan bane sig Vej ud i Havet paa Grund af Isen. Naar Højvandet er løbet bort, er Floderne, i det mindste i deres nedre Løb, langsomt flydende Strømme og derfor fortræffelige Samfærdselsveje. Kun i deres øvre Løb og inden for det østlige Højslette- og Bjergland iler Floderne ofte i Strømhvirvler gennem dybt indskaarne Dale. Ogsaa de store Floder bevæger sig i brede, dybe Dale, der paafaldende nok næsten altid har en høj, stejl Bred paa den østlige, altsaa højre Side. Enkelte Forskere (som K. E. von Baer) har ment, at dette Fænomen er en Virkning af Jordomdrejningens afledende Kraft, idet denne paa den nordlige Halvkugle er rettet mod højre.

De sibiriske Floders trafikgeografiske Betydning indskrænkes desværre stærkt ved Landets polare Karakter. Den vedvarende Frost dækker mere end et halvt Aar alle Vande med Is, og til ind i Sommeren er Havet foran Flodernes Mundinger paa Grund af Is lukket for Trafiken.

Denne Isens Varighed er en umiddelbar Følge af det udprægede Fastlandsklima, som behersker hele Sibirien, og som navnlig er karakteristisk ved sin overordentlig strenge Vinter. Sibirisk Kulde staar jo for os som Indbegrebet af alt skrækkeligt. I Østsibirien ved Verkhojansk er Temperaturen sunket til under 68 Gr. under Nulpunktet, og den gennemsnitlige Januartemperatur paa dette Sted er 50 Gr. under Nulpunktet. Her ligger Jordens Kuldepol. Trods denne frygtelige Kulde bor der imidlertid til Stadighed Mennesker her, som formaar at døje denne

Kulde, fordi der paa disse Steder med det hoje Lufttryk næsten altid hersker roligt og stille Vejr. Deraf folger tillige den vældige Afkoling. Den tunge, kolde Luft samler sig over Landet, navnlig i Lavningerne, og betinger en klar, skyfri Himmel, der i betydelig Grad fremmer Varmeudstraalingen.

Fra Kuldepolen ved Verkhojansk (Fig. 16) tager Temperaturen til til alle Sider, Januarisotermen for 40 Gr. under Nulpunktet omgiver den koncentrisk og naar mod Nord ud til Kysten, mod Syd næsten til den 60. Breddegrad. Ud mod Stillehavskysten stiger Temperaturen for-

Fig. 16. Udsigt over Byen Verkhojansk.

holdsvis hurtigt, men hæver sig dog forst i Kystens umiddelbare Nærhed til 20 Graders Kulde. Langt mindre hurtigt foregaar Temperaturstigningen mod Vest, hvor selv Vestsibirien har en Januartemperatur paa 20 Gr. under Nulpunktet.

Den sibiriske Vinter er langvarig, streng og haard, og afloses af en kun kort Sommer, som imidlertid er forholdsvis varm. I Verkhojansk kan Temperaturen som Maximum stige til 34 Gr., og Gennemsnitstemperaturen for Juli er over 15 Gr., hvilket ikke er meget mindre end ved Vesterhavets Kyst, som dog ligger 10 Breddegrader sydligere. I det sydlige Sibirien overstiger Julitemperaturen endog 20 Gr., og mod Nord ved Ishavets Kyst er den næsten 5 Gr. I Almindelighed lober Juliisotermerne i vestostlig Retning, men med en Hævning mod Polen i Mellem- og Østsibirien, saaledes at netop disse vinterkolde Omraader

udmærker sig ved en varm Sommer. Dette kan forklare, at vi her endog ret langt mod Nord finder en rigere Vegetation, ja endog Agerbrug. Først ude ved det stille Hav daler Juliisotermerne mod Syd paa Grund af det nærliggende Havs afkolende Virkning. Paa tilsvarende Maade fremkalder Atlanterhavet en Formindskelse af Sommervarmen i Vestsibirien.

Vinterens isnende Kulde trykker Aarstemperaturen stærkt ned; navnlig i den østlige Del. Verkhojansk har en aarlig Gennemsnitstemperatur paa 16,3 Gr. under Nulpunktet; men Gennemsnitstemperaturen i det øvrige Siberien ligger ogsaa næsten alle Steder under Frysepunktet. Aarsisotermen for 0 Gr. gennemskærer kun den yderste sydlige Del; den forløber omtrent fra Tobolsk til Irkutsk og derfra mod Øst til Mundingen af Amur. Nord for denne er derfor Jordbunden frossen hele Aaret igennem, i det mindste overalt, hvor Aarstemperaturen ligger 1 Gr. under 0, og Jorden ikke er dækket af et varmende Snelag. Denne Isgrund forhindrer imidlertid ingenlunde Planteverdenens Udvikling, selv Korn kan trives over den evigt frosne Bund.

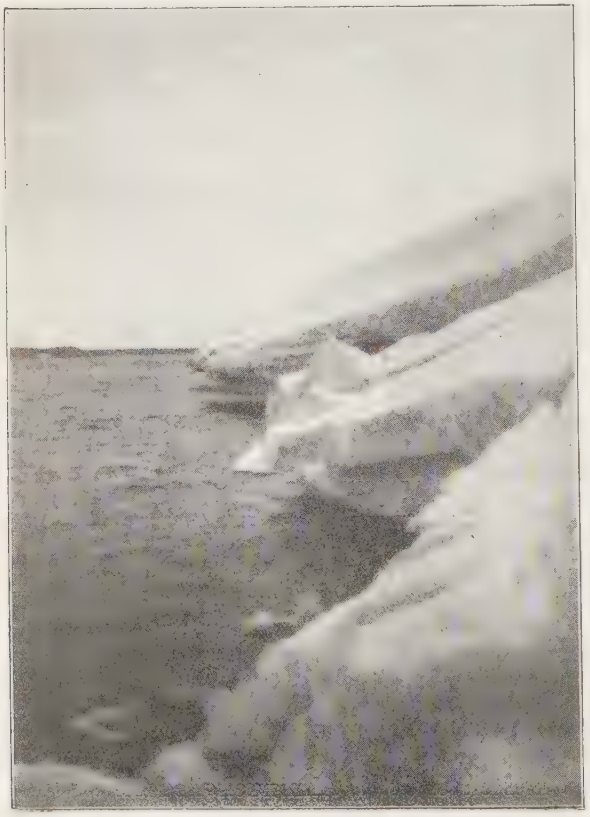

Fig. 17. Bredden af den gletsjerdækkede Ø Dickson ved Jenisseis Munding (fotograferet i Højsommeren).

Temperaturens Fordeling og navnlig den vinterlige Kuldepols Beliggenhed mod Øst viser os tydelig, at den vestlige Del af Sibirien staar under Indflydelse af Atlanterhavet, hvis fugtigvarme Luft af de fremherskende Vestenvinde føres hertil over

Ural. Disse Vinde bringer tillige Landet Regn; men den aarlige Nedbør er dog kun ringe. Mod Nord er den lave Temperatur Skyld deri, da Luften paa Grund af den kun kan optage ringe Fugtighed og følgelig ogsaa kun kan afgive ringe Fugtighed. Her holder Nedboren sig under 250 Millimeter. Længere mod Syd overstiger den vel dette Tal, men naar dog intet Sted 500 Millimeter, undtagen mod Øst, hvor Indflydelsen fra det stille Hav gør sig gældende. Hovedregntiden er Sommeren, især i Vestsibirien, hvor Vinteren er tør, medens Østsibirien kan opvise noget større Fugtighed om Vinteren. Længst mod Nord hersker der under Indflydelse af Ishavet hyppig Taage i Sommermaanederne.

Denne nordlige Del har fuldstændig Karakter af et Polarland. Den største Del af Aaret er alt stivnet til Is, og Sommeren varer næppe tre Maaneder, ikke længe nok til at tillade en højere Plantevækst. Her hersker den trælose Tundra, Polarregionens øde Sne- og Isørken (Fig. 17). Intet Sted findes et større, samlet Plantedække. I Sænkningerne, hvor Vandet om Sommeren samler sig over Jorden, der kun er optøet nogle faa Decimeter ned, trives paa moset Undergrund Mosser, Stargræs og Kæruld, paa den højere, mere tørre Jordbund vokser Lavarter, især Rensdyrlav. Undertiden støder man ogsaa paa forkrøblede, krybende Trævækster af Pil og Dværgbirk, vekslende med Tyttebær og Boller, hist og her ogsaa Græsser og Urter, dog kun fleraarige, hos hvilke Udviklingen fra Blomstring til Frugt ofte kan strække sig over flere Aar; de har for Størstedelen Rosetform, ligesom Planterne paa Alperne, men med store Blomster i prægtige Farver, der virker velgørende paa Øjet og opliver Plantebilledets Ensformighed.

De nordlige Isørkener er heller ikke gunstige Bosteder for Dyrene. Disse findes kun i faa Arter. Ved Kysten viser Isbjørnen sig undertiden. Polarrævén er vidt udbredt, og de smaa Lemminger findes ofte i uhyre Mængder, forfulgt af Hermeliner og ogsaa ofte af Sneuglen, der ligesom Rypen og Snespurven hører til Tundraens karakteristiske Fugle. Om Sommeren hidlokker de sumpede Lavninger talrige Vadefugle, og paa de klipperige Kyster bygger Tusinder af Svømmefugle deres Rede paa denne Aarstid (Lommen, Maager, Vildgæs og Vildænder) og skaber saaledes de bekendte nordiske Fuglebjerge. Sumpene er tillige Udrugningssteder for Millioner af Myg, saaledes at Myggeplagen her er en af de værste Lidelser baade for Mennesker og Dyr. Om Sommeren trænger ogsaa enkelte Rovdyr (Ulven, Rævén, Maaren) fra det nærliggende Skovland ind paa Tundraen, om Vinteren ogsaa Rensdyret.

Koldblodige Dyr (som Krybdyr) mangler næsten ganske paa disse Ismarker, og Amfibierne er kun sparsomt repræsenterede.

Tundraen naar mod Syd til den polare Trægrænse, der omtrent falder sammen med Juliisotermen for 10 Gr. De første Træer er endnu meget forkroblede i deres Vækst og stærkt bøjede i Vindretningen, et Tegn paa, at de maa bestaa en haard Kamp ikke blot mod Frosten, men ogsaa mod de Storme, der undertiden farer hen over disse Isørkener. Derfor naar Skoven ogsaa længere mod Nord i de mod Vinden beskyttede Floddale.

Efterhaanden bliver Trævæksten kraftigere, og det store sibiriske Skovbælte, Taigaen, begynder; dette strækker sig i en bred Stribe fra Ural til Stillehavets Kyst. Det bestaar overvejende af Naaletræer. I Vestsibirien er det den sibiriske Lærk og Granen, i Mellem- og Østsibirien forekommer den dauriske eller ostsibiriske Lærk og Ædelgran. Af Lovtræerne er Birk og Ron stærkt udbredt. Ved Floderne og i de sumpede Lavninger findes Grupper af Piletræer, Elletræer og Popler. Underskoven beftaar mest af Smaabuske med Bær (Tyttebær, Bøller).

Denne uhyre Skov udnyttes kun ganske lidet. Paa store Strækninger er den næppe betraadt af Mennesker og er en Urskov i Ordets sande Betydning. Den har derfor heller ikke altid det samme smukke Udseende som vore Skove. Den strænge Vinter gør ofte Træerne ganske forkroblede, og Vinden tilintetgør dem undertiden fuldstændig. Nu og da findes der store Lysninger, der om Sommeren er prydet med blomstrende Dueurter. Disse Lysninger er ofte skabt ved store Skovbrande, der i Reglen skyldes Menneskers letsindige Omgang med Ild.

Mod Syd bliver Skoven mindre tæt og afbrydes mere og mere af Græsstepper. Vi kommer her ind i Skovsteppen, hvor kun spredte Trægrupper rager op over Græssletten: disse Træer forsvinder efterhaanden paa Grund af Klimaets tiltagende Tørke, og den rene Steppe omgiver os. Da den kontinentale Tørke og Sommervarmen tager hurtigt til mod Syd, gaar Græssteppen snart over i en Slags Halvørken, og paa Kirgisersteppen begynder allerede den ægte Ørken som en Forløber for de store Ørkener i Turan. Paa lignende Maade gaar i Østsibirien Skovbæltet lidt efter lidt over i Skovsteppen og Græsstepper, der efterhaanden fører over til Mongoliets Stepper. Ved Stillehavets Kyst naar Skoven paa Grund af det fugtigere Klima længere mod Syd, men bliver dog mindre tæt og giver Landskabet en parkagtig Karakter, idet enkelte

Træer eller Trægrupper veksler med Enge med Stauder og høje Græsarter.

I Mellemsibirien strækker Skoven sig lige til Bjerglandet. Her ender den i ca. 1500 –2000 Meters Højde med lave Birke- og Pilebuske, Enebærbuske og Boller; derpaa følger højere oppe Højbjergsvegetationen, som med sine smukke Blomster (Anemoner, Primulaer og Stenbrækarter) minder om Vegetationen paa Alperne, især da der ogsaa findes Rhododendronarter.

Skovbæltet med sin længere og varmere Sommer og sin kraftigere Vegetation byder ogsaa Dyrene bedre Levevilkaar end Tundraen. Dyreverdenen er derfor her langt rigere og mere mangfoldig, og det er gennemgaaende de samme Dyr, som vi ogsaa træffer i Nord- og Mellemeuropa (Bjørnen, Lossen, Ulven, Ræven, Grævlingen, Zobelen, Væselen, Egernet, Elsdyret, Hjorten, Raadyret, Vildsvinet og Haren). Imidlertid træder disse Dyr kun lidet frem i Landskabsbilledet, idet Taigaens Urskovstykninger skjuler dem for vort Blik; man kan vandre gennem dette uendelige Skovbælte i Dagevis uden at møde et eneste af disse Dyr. Snarere ser man en af de mange Fugle, der navnlig holder til i Udkanterne af de store Lysninger; de er heller ikke fremmede for os, idet de fleste er de kendte europæiske Arter. Der gøres ivrig Jagt paa Urfugle, Tjurer og Hjerper, samt Ænder, Skovsnepper og Bekkasiner; der er endvidere talrige Sump- og Vandfugle og mange Sangfugle (Finker, den sibiriske Nattergal). Paa de sydlige Enge træffer man mange Dyr, der er trængt ind fra det indre Asiens tørre Stepper, og i Mellemsibiriens Bjerge lever Bjergdyr som den sibiriske Stenbuk, Vildfaaret og det fine Moskusdyr. Undertiden strejfer endog Sydasiens mest frygtede Rovdyr, Tigeren, ind i Sibirien.

Denne Rigdom paa Vildt og især paa Pelsdyr var det, som oprindelig lokkede Russerne ind i Sibiriens Skovbælte; efterhaanden omdannede de Sibirien til et Kolonirige og russificerede ganske den oprindelige Befolkning. Allerede ved Slutningen af det 16. Aarhundrede overskred Kosakkerne Ural og erobrede derpaa i Løbet af kort Tid hele Landet ud til det stille Hav, hvortil de naaede omkring Midten af det 17. Aarhundrede. Denne Erobring blev dem saa meget desto lettere, som Landet kun var beboet af en ringe Mængde Jægere og Fiskere, der gjorde ringe Modstand. Endnu i vore Dage er Taigaen og Tundraen beboet af saadanne Folkeslag, der staar paa et lavt Kulturtrin. De er vel næppe de oprindelige Beboere, men snarere indvandret fra Syd.

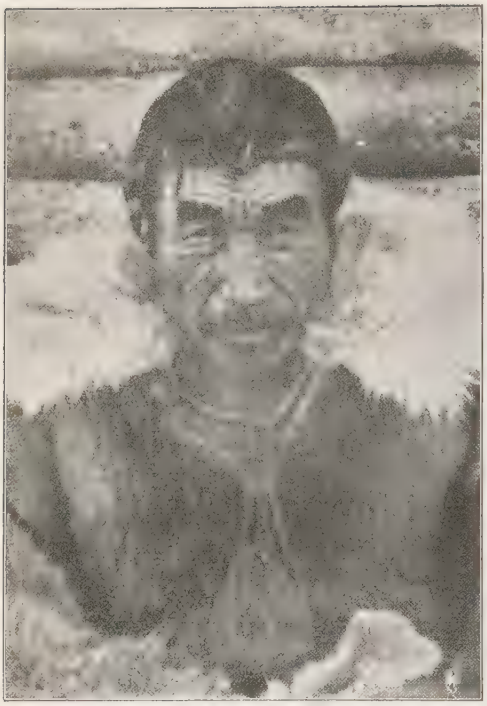

Fig. 18. Chukcher med Tobakspung om Halsen.

Det er mest Blandingsfolk af mongolsk-tyrkisk Afstamning; men blandt dem har der mod Nordøst holdt sig Rester af en gammel asiatisk Befolkning. Hertil hører Chukcherne (Fig. 18), Korjakerne, Kamtchadalerne, Jukhagirerne, Giljakerne og Jenisseierne, der alle viser mange fælles Træk i deres Kultur og Levemaade. Foruden Jagt og Fiskeri driver de Rensdyravl, hvilket tvinger dem til at leve som Nomader, idet de om Vinteren med deres Hjorde maa søge ind i Skovene, hvor de kan finde Beskyttelse mod de iskolde Vinterstorme, medens de om Sommeren drager længere ud mod Kysten eller op i de højere Bjergregioner for at undgaa Myggeplagen paa Tundraen. Ved Østkysten er Havfiskeri og Sælhundefangst af stor Betydning.

Boligen er afpasset efter det omflakkende Liv. Korjakerne bor saaledes kun om Vintren i faste Træhuse, der er halvt gravet ned i Jorden; om Sommeren paa deres Vandringer benytter de et Rundtelt af Træ og Bark. Deres aandelige Kultur er kun ringe; de, der ikke er gaaet over til Kristendommen, slutter sig overvejende til Shamanismen (Fig. 19). De er meget dygtige til at fremstille Redskaber og forfærdige Klæder, og her udviser de en ikke ringe Smag. Det Værktøj, de bruger til disse Arbejder, er yderst primitivt og i Reglen lavet af Knogler. Ved Kysten af Beringshavet lever der en Del Eskimoer, som er kommet hertil fra Amerika.

Disse gammelasiatiske eller palæarktiske Folkeslag staar i Tal langt tilbage for de yngre ural-altaiske Folkegrupper, hvortil de fleste af Sibiriens Beboere hører (Voguler, Ostjaker, Samojeder, Tunguser, Tata-

rer, Jakuter, Kirgiser og Burjater). De er ligeledes overvejende Jægere og Fiskere eller Rensdyrnomader, men for en Del er de, navnlig inden for det sydlige Skovbælte, gaaet over til Agerbrug. Her er ogsaa Russificeringen længst fremskreden.

De finske Stammer, Ostjakerne og Vogulerne, og de tidligere vidt udbredte Samojeder bor hovedsagelig i Vestsibirien. Rensdyravlen spiller endnu hos dem en betydelig Rolle, og navnlig har Samojederne store Rensdyrhjorde (se Kunstbilaget). Ost for Jenissei kommer vi ind paa Tungusernes Omraade, som naar lige ud til det stille Havs Kyst. De er kun mod Syd gaaet over til Agerbrug og faste Boliger, iøvrigt er de som Beboere af Taigaen først og fremmest Jægere. Til dem hører Lamuterne, der bor ved det okhotske Hav og endnu anvender Hunden som Trækdyr. Paa Tungusernes Omraade er ogsaa Jakuterne, et turkotatarisk Folk, trængt ind; de bor væsentlig ved Lena og dens Bifloder og har bredt sig lige til Ishavets Kyst. Her er de Jægere og Fiskere, i Skovbæltet derimod halvt nomadiske Kvægavlere eller — især mod Syd — fastboende Agerdyrkere. De andre turkotariske Folk, Tatarerne og Kirgiserne, træffer vi ved Vestsibi-

Fig. 19. Jakutisk Shaman.

riens sydlige Rand, de første navnlig i Altai, de sidste i Udkanten af Kirgisersteppen. I den sydlige Del af Mellemsibirien, Vest og Øst for Baikalsøen, bor de mongolske Burjater, som er indvandret fra Mongoliet og derfra har medbragt Lamaismen. Paa denne Side af Baikal er de stærkt russificerede og overvejende Agerdyrkere, paa den anden Side for Størstedelen kvægavlende Nomader.

Sibiriens Hovedbefolkning udgøres nu af Russerne; thi medens alle de asiatiske Stammer tilsammen ikke engang naar op paa 1 Million, findes der næsten 10 Millioner Russere. Kolonisationen af Sibirien begyndte umiddelbart efter Erobringen og søgtes fremmet af den russiske Regering ved Anlæg af Veje, Oprettelse af Poststationer og Opførelse af befæstede Byer. I første Række var det Bønder, som bosatte sig her; de foretrak de Dele af Landet, der særlig egnede sig til Agerbrug, saaledes især det klimatisk set mere begunstigede sydlige Sibirien, og her navnlig Græs- og Skovstepperne mod Vest, hvor den sorte Jord giver ypperlig Jordbund for Agerdyrkning. Det naturlige Landskab blev omdannet til et Kulturlandskab. Nu gaar der gennem hele Sibirien en opdyrket Zone, der bliver smallere, jo længere man kommer mod Øst.

Skønt Russernes Kolonisation begyndte tidlig, skred den dog kun langsomt frem, og først ved Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte der en stærkere Indvandring af Russere. Disse Nybyggere staar i et vist Modsætningsforhold til de gamle Kolonister, som i Aarenes Løb har blandet sig stærkt med de indfødte, og som under de haarde Kampe med den barske Natur og ved den manglende Forbindelse med Yderverdenen har udviklet sig til ganske andre Mennesker, der staar over den russiske Bonde og navnlig er mere energiske og selvstændige end han. Den senere Indvandring har imidlertid haft større Betydning for hele Sibirien, thi først ved den er Agerbruget ogsaa trængt ind i Skovlandet, og hele den store Kulturzone mod Syd blevet skabt. De gamle Sibiriere kom kun til Skovene for Jagtens Skyld, navnlig Jagten paa de værdifulde Pelsdyr, og derfor er Skovbæltet ogsaa stadig kun sparsomt befolket.

Efterhaanden som Kolonisationen skred frem, kom der foruden Bønder ogsaa Købmænd, Embedsmænd og Militær samt Straffefanger i stort Tal (Fig. 20); thi Sibirien blev af den russiske Regering benyttet som Forvisningssted for Forbrydere. Det var en haard Skæbne, der ventede de forviste, idet de i Reglen maatte arbejde i Bjergværkerne, hvor de ofte gik til Grunde i Elendighed. For Landets kulturelle og

erhvervsmæssige Udvikling blev denne Bosættelse af Straffefanger ingen Velsignelse, og man har da ogsaa mere og mere flyttet Forbryderkolonierne mod Øst, hvor de nu kun findes i Bjergværksomraaderne ved Amur og paa Øen Sakhalin.

Foruden de egentlige Russere har ogsaa flere af de Folk, der tidligere var forenede med det russiske Rige, bosat sig i Sibirien, saaledes især Ukrainere, Polakker, Letter, Litauere og Finner.

Fig. 20. Russisk Statsfange paa Rejse til sit Forvisningssted.

Under Indflydelse af Kolonisterne er Agerbruget efterhaanden blevet Sibiriens vigtigste Næringsvej. Klima og Jordbundsforhold er gunstige for dets Udvikling; navnlig har Vestsibirien, som allerede omtalt, med sin sorte Jord en overordentlig frugtbar Jordbund. Dog lader ogsaa Skovlandet sig fuldstændig opdyrke; det maa blot ryddes og ofte tillige drænes. Det kontinentale Klima med dets ganske vist korte, men varme Sommer tillader Dyrkningen af Korn lige til 58 Gr. nordlig Bredde, mod Øst endog til 65 Gr. Vestsibirien kan udføre betydelige Mængder af Korn. Her trives endog Hvede, medens der mod Øst mere dyrkes Rug og Byg.

Langt mindre udviklet er Kvægavlen, skønt den ligeledes i nyere Tid har faaet et stærkt Opsving paa Grund af den stærkere Kolonisa-

tion. Paa Tundraen er den ganske udelukket, bortset fra Rensdyravlen, som Følge af det kolde Klima og Manglen paa Græsgange; og Skovlandet egner sig ogsaa kun i ringe Grad hertil, idet Kvæget lider for stærkt under Myggeplagen. En mere intensiv Kvægavl findes kun i den vestlige Kulturzone i noje Forbindelse med Agerbruget, men den drives endnu i en primitiv Form uden Raceforbedring; der udføres dog en Del Produkter, især Smør. Der lægges navnlig Vægt paa Avl af Heste, Hornkvæg, Faar, Geder og Svin, og det samlede Antal bliver paa Grund af Landets Størrelse ret betydeligt. En speciel Ejendommelighed er Avlen af Maralhjorten, der navnlig drives i Altais Dale. Disse Dyrs Gevirer, som om Sommeren endnu ikke er helt hærdede, udføres til Kina, hvor de anvendes til Fremstilling af Lægemidler.

I det nordlige Skovomraade og paa Tundraen lever Rensdyret; det tjener Mennesket som Trækdyr og tillige som Last- og Ridedyr og leverer ham alt, hvad han har Brug for, Føde, Klæder og Materiale til mange Slags Redskaber. Saa godt som intet af Rensdyret gaar til Spilde; alt anvendes, Kødet, Mælken, Blodet, Skindet, Senerne, Takkerne og Knoglerne. Som Trækdyr er det særdeles værdifuldt, og det kan, selvom det kun faar sparsom Næring, godt trække en Slæde indtil 200 Kilometer paa en Dag (Fig. 21).

Det stærkeste Lokkemiddel, som i fordums Tid førte til Erobringen af Landet, var Skovegnenes Rigdom paa værdifulde Pelsdyr; men Jagten paa disse Dyr udartede til en tøjlesløs Rovdrift, saa at Dyrebestanden nu er stærkt formindsket. Alligevel kan Sibirien stadig levere store Mængder af Pelsværk til Verdensmarkedet. Der gøres navnlig Jagt paa Egern, Hare, Zobel, Ilder og Bjørn.

Bortset fra Jagten har Skovlandet kun ringe Betydning for Erhvervslivet. Det ejer ganske vist en uhyre Skat i sin Trærigdom, men denne udnyttes kun i ringe Grad. Grunden hertil maa søges i de slette Samfærdselsforhold, som fordyrer og ofte umuliggør Afsætningen af det. Næsten 90 pCt. af Skovene ligger ganske uberørte; og hvad der skoves, tjener væsentlig til at dække Landets eget Behov. Dog bliver der i nyere Tid fra Østsibirien udført meget Træ til Kina og Japan. Trods Manglen paa større Udbytte af Trærigdommen gaar Skovbestanden betydeligt tilbage paa Grund af de hyppige Skovbrande, som ofte strækker sig over store Arealer.

Foruden Jagten spiller ogsaa Fiskeriet en stor Rolle i Sibirien. Det giver mange af Indbyggerne deres vigtigste Næringsmiddel og har i

nyere Tid udviklet sig saaledes, at det har givet Anledning til en livlig Handel. Til Fiskeriet i de talrige Indsoer og Floder kommer ogsaa mod Øst Kystfiskeriet, der er forbundet med den ganske vist nu lidet indbringende Fangst af Oddere og Søbjørne.

Ogsaa Sibiriens Rigdom paa mineralske Skatte har tidlig ovet Indflydelse paa Kolonisationens Fremgang. Vigtigst er Udvindingen af

Fig. 21. Pakker transporteres paa Rensdyr (Østsibirien).

Guld, som i Vestsibirien beror paa Udnyttelsen af Guldaarerne i Bjergene, i Mellem- og Østsibirien, især i Amuromraadet, paa Udvaskning af Guld. Desuden rummer Jorden Solv, Kobber Tin, Zink, Bly og Jern. Der er heller ikke nogen Mangel paa Kul, idet baade Stenkul, især i Altai, og Brunkul findes i rige Lejer. Af stor Værdi er Forekomsten af Grafit i de sajanske Bjerge (ved Irkutsk). I Almindelighed er Bjergværksdriften dog endnu kun lidet udviklet, idet baade de daarlige Trafikforhold og Manglen paa Arbejdskraft og Foretagsomhed har lagt den Hindringer i Vejen. En systematisk Udnyttelse af Kullejerne finder ikke Sted, da de vældige Skove leverer en Overflod af billigt

Brændselsmateriale; og desuden mangler Landet en Industri, der kunde aftage Kullene. Kun Jagt-, Kvægavls- og Agerdyrkningsprodukter forarbejdes i selve Landet i Garverier, Bryggerier og Brænderier. Industrivarer er derfor den vigtigste Indførselsartikel.

Den største Hindring for en erhvervsmæssig Udvikling er de slette Samfærdselsforhold, der faar saa meget desto større Betydning, da det her altid drejer sig om meget store Afstande og om et Land, som ligger meget ugunstigt i trafikgeografisk Henseende. Landets nære Beroring med Havet faar ikke nogen større Betydning, da Havet den største Del af Aaret af Isen er spærret for Trafiken; desuden begrænses Sibirien mod Syd af ugæstmilde Stepper. Kun med Rusland er det nøjere forbundet, og det er da ogsaa Russerne, der ved Bygning af Landeveje, ved Forbedring af Vandvejene og Anlæg af Jernbaner har aabnet Landet for Trafiken.

Det er dog kun en ringe Del af det store Omraade, der endnu berores af denne; Taigaen og Tundraen maa ganske undvære banede Veje. Det vigtigste Transportmiddel paa Tundraen er Slæden, der trækkes af Hunde eller Rensdyr. Kun mod Syd finder vi anlagte Veje. Her gaar fra Ural til langt mod Øst den gamle sibiriske Landevej, der befares af de ufjedrede Karrer (Tarantasser); den er nu uden Betydning, idet den store sibiriske Jernbane har afløst den. Denne Bane, der forer helt over til Stillehavskysten, har med sine Sidebaner gjort de sydligere Landstrækninger tilgængelige. De gamle Landeveje fik tidlig en værdifuld Forogelse ved de naturlige Vandveje, som ganske vist overvejende løber mod Nord, altsaa paa tværs af Hovedtrafikens Retning, men som paa Grund af deres stærke Forgrening og de talrige Bifloder dog ogsaa lader sig besejle paa store Stykker i vest-østlig Retning; man har søgt at udvide dem ved Kanaler, men uden større Held, da de gennemgaaende er alt for smaa. Imidlertid har disse Vandveje deres Betydning, da Gods kan befordres ad dem til Jernbanens Stationer, og de byder tillige Mulighed for lettere at trænge ind i Skovbæltet. Paa flere af Floderne er der en regelmæssig Dampskibsfart.

For Adgangen til Havet har Floderne derimod ingen Betydning, de udmunder alle i Ishavet, som er vanskeligt at besejle. Kun ved Stillehavskysten har Sibirien Adgang til Havet. Her ender den sibiriske Bane, ved hvis Anlæggelse man i første Række havde til Hensigt at skaffe det kontinentale Rusland en Forbindelse med Havet.

Under de slette Trafikforhold og den kontinentale afsides Beliggen-

hed har en større Udvikling af Handelen i Sibirien været umulig. Lige til Midten af forrige Aarhundrede var det et rent Koloniland, og der fandtes i Almindelighed kun en primitiv Tuskhandel, der iøvrigt har holdt sig indtil vore Dage i det tyndt befolkede nordlige Skovomraade og paa Tundraen. Først i de sidste Aartier har Forbedringen af Samfærdselsvejene og den tiltagende Bebyggelse bragt en Ændring i disse Forhold, og Handelen har udviklet sig noget mere. Nu leverer Sibirien en ikke ubetydelig Mængde Raastoffer og aftager selv europæiske og østasiatiske Industrivarer. Navnlig mod Øst gaar der en livlig Handel over Vladivostok og Nikolajevsk, medens Handelen i Mellem- og Vestsibirien endnu er meget ringe. Det er især Landbrugsprodukter, der udføres, som Korn, Mel, Æg, Smør, Sukker og Hør; men desuden udføres en Del Huder og Skind. Der indføres hovedsagelig Maskiner, Metalvarer, Papirvarer, Kemikalier samt Bomuld, Uld og Te.

Til de Erhvervsforhold, vi her har skildret, svarer ganske Bebyggelsens Art. Paa store Strækninger er en Forøgelse af Befolkningen saa at sige umulig paa Grund af de ugunstige Livsbetingelser. Paa Tundraen og Taigaen lever der ofte ikke en eneste Beboer paa Arealer paa 10, ja paa 100 Kvadratkilometer. Først i det sydlige Skovomraade og i den egentlige Kulturzone tager Befolkningen til, men selv her naar Befolkningstætheden sjældent over 5—10 pr. Kvadratkilometer; kun i Vestsibirien overstiger den 15.

Alle Byerne ligger i denne Kulturzone. Bebyggelsen i Skovegnene er væsentlig Landsbyer, og de har, selv naar de betegnes som Byer, et ganske landsbyagtigt Udseende med deres enetages Huse. Ogsaa de egentlige Byers Forstæder ligner Landsbyer, og kun i det Indre af Byerne findes der større Huse, mest ensformede, firkantede Kasernebygninger. Byerne har derfor i Almindelighed intet tiltalende i deres Ydre; de er kedelige med lige Gader, der skærer hinanden i rette Vinkler. Oprindelig var Byerne anlagt af strategiske Grunde, nu er de i første Række Handelspladser. De ligger ved den gamle Landevej eller nu ved Jernbanen, og altid paa saadanne Steder, hvor disse Trafiklinier støder paa større Floder.

Politisk set hører Sibirien endnu nøje sammen med Rusland. Det danner flere Sovjetrepubliker, der er undergivet det europæiske Moderland og væsentlig regeres fra Moskva.

Efter vor Skildring falder Sibirien fra Nord til Syd i tre Landskabszoner: Tundraen, Skoven og Steppen. Denne sidste er nu overvejende

Fig. 22. Landsby i Sibirien med Vippebrønd.

dyrket Land. Ogsaa i vestostlig Retning optræder der store geografiske Forskelligheder, der fører til en videre Deling i tre store Landskaber: Vest-, Mellem- og Østsibirien, hvis særlige Ejendommeligheder har sin Grund baade i Jordbundsforholdene og i Klimaet, samt i Beliggenheden i Forhold til Moderlandet og til det stille Hav.

VESTSIBIRIEN

Vestsibirien grænser mod Syd til Kirgisersteppen og griber mod Sydost ind i Altai. Det er overvejende en Lavslette, den største paa Jorden, og af meget ringe Højde. Først ved Randene hæver Jordbunden sig til 100 Meter. Over den tertiære Undergrund er der i det Indre aflejret yngre Flodsedimenter, mod Nord ogsaa yngre Sandlag fra Havet og mod Nordvest Morænemateriale fra Urals Istidsgletsjere. Gennem den udstrakte Lavslette strømmer Floden Ob og dens Biflod Irtysh. Paa Grund af det ringe Fald og Flodbreddernes ringe Højde oversvøm-

mer disse Floder ofte store Omraader, som derved omdannes til Sumpe; dette sker navnlig om Foraaret, naar Sneen allerede er begyndt at smelte mod Syd, medens Vinterens Isdække endnu ikke tillader Vandet at flyde bort mod Nord. Iøvrigt er Lavningerne i Tundraen og Skovomraadet for Størstedelen opfyldt af Sumpe, der gør al Trafik meget besværlig, ja ofte ganske umulig. Ob udmunder til sidst i en Havbugt, der skærer sig dybt ind i Landet.

Den nordlige Del, omtrent hinsides den 64. Gr., falder inden for Tundraens Omraade. Den flade Jordbund er her i vid Udstrækning opfyldt af Sumpe og er bevokset med Mosser og Lavarter. Kun om Sommeren toer Jordbundens Overflade. Mod Syd tager Vegetationen til og gaar gennem Buske og forkrøblede Træer efterhaanden over i Skov. Klimaet er trods den kontinentalt høje Sommervarme dog for barsk til, at der kan dyrkes nogetsomhelst. Befolkningen, som bestaar af Samojeder paa den egentlige Tundra og Ostjaker paa Skovtundraen, lever af Jagt og Fiskeri eller er Rensdyrnomader. Deres Tal er ringe, og store Strækninger af Landet er næsten menneskетomme. De bor kun

Fig. 23. Fra den transsibiriske Jernbane i Uralbjergene.

spredt i Telte eller i smaa, usle Landsbyer, især ved Floderne, som lokker dem ved sin Fiskerigdom.

I den Syd herfor liggende Skovzone ligner Landskabsbilledet ganske det, vi finder i Østeuropas Skovomraade. Jorden er ofte sumpet, og Skoven hyppigt afbrudt af Lysninger, der er opstaaet ved Skovbrande. Beboerne lever af Jagt og Fiskeri, men ogsaa for en stor Del af at indsamle Bær. I det sydlige Skovbælte er Agerbruget trængt ind. Her har Russerne bosat sig i Landsbyer, men Ostjaker og Voguler bor i det øvrige Skovbælte. Ved Floderne, der er de vigtigste Samfærdselsveje i dette ellers utilgængelige Skov- og Sumpland, ligger der nogle større Byer, men den gennemsnitlige Befolkningstæthed er dog stadig under 1 pr. Kvadratkilometer.

Jo mere Skoven mod Syd gaar over i Skovsteppen, desto mere tager Agerbruget til, og desto mere gor det opdyrkede Landskab sig gældende. (Fig. 22). Det mildere Klima — Aarstemperaturen ligger over Frysepunktet — og den mere frugtbare Jordbund, delvis den sorte Jord, samt det europæiske Ruslands Nærhed har her fremmet Udbredelsen af Agerbyrkningen. Kun de sumpede Lavninger eller de for torre Stepper, som Barabasteppen, er uegnede til Opdykrning. Mod Syd gor den tiltagende Torke overhovedet Agerbrug umuligt; her gennemstrejfer Kirgiserne Landet med deres Kvæghjorde. Et livligt Agerbrug træffer vi derimod atter mod Sydost ved Foden af Altai i Dalene i dette næsten alpine Bjergland, der er prydet med Soer og smaa Gletsjere, og som desuden udmærker sig ved sin Rigdom paa mineralske Skatte, især Guld.

Denne sydlige Del af Vestsibirien blev tidlig Genstand for en russisk Indvandring, som navnlig har taget stærkt til i den senere Tid efter Anlægget af den sibiriske Jernbane. Befolkningstætheden naar her den storste Højde i hele Sibirien, og af Byerne er nogle vokset op til at blive Storbyer. Byerne ligger for Størstedelen ved Floderne, ad hvilke al Trafik tidligere foregik. Den første Jernbane, som overskred Ural (Fig. 23), førte til *Tjumen* ved en Biflod til Tobol, og denne By fik derfor stor Betydning, idet de Varer, der kom med Banen, her blev omladet for at fores videre ad Tobol. Her laa fordum Tatarernes Residensby *Siber*, hvorfra hele Landet har sit Navn. Lige overfor Mundingen af Tobol ved Irtysh blev *Tobolsk* (25 000 Indb.) grundlagt allerede i Slutningen af det 16. Aarhundrede. Den var tidligere i lang Tid Sibiriens Hovedstad, men er nu en stille By, hvor der bor en Del Em-

bedsmænd; og den sibiriske Bane har ledet hele Trafiken bort fra disse nordlige Egne. I Omegnen af den findes flere anselige Landsbyer, hvis Indbyggere, der foruden Russere bestaar af Tatarer, for en Del driver Hjemmeindustri, hvortil Skovene leverer Materialet (Træ, Bast). Længere oppe ad Irtysh ligger *Omsk* (143 000 Indb.) ved den sibiriske Bane. Byen ligger paa Skovsteppen og er Sibiriens storste By, en vigtig Handelsplads, især for Smør og Kvæg, men ogsaa i Besiddelse af en efter

Fig. 24. Tomsk.

sibiriske Forhold ret livlig Industri, og ligeledes omgivet af Landsbyer med Hjemmeindustri. Trods sin Storrelse har Byen et ret fattigt Udseende: i det Indre lave, firkantede Huse med flade Tage, og ved Siden heraf smaa Blokhuse og i Udkanten endog Lerhuse ligesom paa den nærliggende Steppe.

Ved Banen ligger ogsaa *Petropavlovsk* med betydelig Kvæghandel og *Novo-Nikolajevsk* (Novo-Sibiersk; 68 000 Indb.) af hvilke den sidste ved Slutningen af forrige Aarhundrede endnu kun var en Landsby, men rask blomstrede op paa Grund af Godstrafiken; den er nu Hovedstaden i den sibiriske Sovjetrepublik. Byen *Tomsk* (90 000 Indb.), der ligger ved Randen af Skovbæltet, er ved sin livlige Handel og ret store

Industri vokset op til at blive en Storby; paa Grund af sin Beliggenhed borte fra Jernbanen har den mistet en Del af sin Betydning for Erhvervslivet, men er ved sit Universitet det aandelige Midtpunkt i den vestlige Del af Sibirien (Fig. 24). Ved Irtysh' ovre Løb nær Foden af Altai ligger *Semipalatinsk* (35 000 Indb.), der har stor Betydning for Handelen med Korn og Kvægavlsprodukter og som Udgangspunkt for Karavanerne til Kina.

MELLEMSIBIRIEN

Med Jenisseis Dal begynder Mellemsibirien, der strækker sig mod Øst til Lena, og som mod Syd begrænses af de sajanske Bjerge og Baikalsoen. Mod Nord er det overvejende et Lavland, i den mellemste Hoveddel et Plateau, som ved Erosion af de rindende Vande er opløst i enkelte Taffelbjerge eller endog i et Bjergland med Mellembjerges Karakter; mod Syd stiger det til høje Bjerge.

Mod Nord strækker Mellemsibirien sig langt ud i Ishavet i Halvøen Taimyr. Denne endnu kun lidet udforskede Halvø gennemskæres fra Vest til Øst af en efter Sigende indtil 1000 Meter høj Bjergryg. Mod Havet har Mellemsibirien ofte stejlt Fald og ender i en typisk Skærgaardskyst. Over for det nordlige Fremspring ligger en først i 1913 opdaget Øgruppe, Kejser Nikolaus II's Land (Leninsland). Taimyrhalvøen ligger helt inden for Tundraens Omraade, idet dennes Sydgrænse her gaar langt mod Nord, indtil den 70. Breddegrad. Her er den tørre Tundra fremherskende, og Landskabet faar derved et næsten ørkenagtigt Præg. Paa disse høje Breddegrader er Sommeren meget kort, og efter den følger en haard og streng Vinter, hvor der ofte optræder Snestorme, de saakaldte Purga, der kan vare i flere Dage, og mod hvis Voldsomhed Mennesker og Dyr kun kan beskytte sig ved at kaste sig ned paa Jorden, ligesom Beboerne af Sahara maa gøre det ved de hede Sandstorme. En saadan Natur frister ikke til Beboelse, og der lever derfor kun faa Mennesker paa Halvøen; det er væsentlig Tunguser, der lever af Jagt og Rensdyravl, mod Vest ogsaa Samojeder, mod Øst Jakuter.

Ligesom i Vestsibirien gaar Tundraen ogsaa her gennem Buskvækster og forkrøblede Træer efterhaanden over i Skoven, der hovedsagelig bestaar af de samme Træer som i Vestsibirien, idet dog den

dauriske Lærk her ligesom i Østsibirien er det mest karakteristiske Træ. Det almindelige Landskabsbillede er imidlertid her en Del anderledes, idet de sumpede Lavninger her træder meget tilbage, medens dybe og smalle Dale, der ofte gennemstrømmes af rivende Floder med brusende Vandfald, gennemskærer dette Plateau- og Bjergland, hvis Skrænter og Højder er dækkede af Skov. Klimaet er paa Grund af den kontinentale Beliggenhed endnu ret barsk; den gennemsnitlige Aarstemperatur ligger under Frysepunktet, og det er for koldt til, at her

Fig. 25. Tungusiske Børn og Kvinder foran deres Sommertelt.

kan drives Agerbrug. Beboerne lever derfor overvejende af Jagt og Fiskeri eller driver Rensdyravl. Hovedbefolkningen er ogsaa her Tunguser (Fig. 25). Kun langs Lena har Jakuterne fæstet Bo helt op til Ishavet, og mod Vest træffer vi Samojeder og i Jenisseierne ogsaa endnu en Rest af de gammel-asiatiske Folk. Paa Grund af Skovlandets Utilgængelighed er dets Beboere kun kommet lidet i Berøring med Russerne og har i langt højere Grad end andre Steder i Sibirien holdt sig fri for russisk Indflydelse.

Først ved Skovlandets sydlige Rand møder vi Russere i større Antal. De har bosat sig langs den sibiriske Bane i Landsbyer og Byer og har indført Agerbruget. Men den opdyrkede Zone er kun smal; der mangler de for Agerbruget egnede Stepper, og Klimaet er ogsaa her for barsk.

Her hæver de sajanske Bjerge sig, gennemskaaret af langstrakte Gravsænkninger og stærkt nedbrudte, men dog med Toppe paa 2000—3500 Meters Højde. Det nordlige Forland er Skovsteppe, men paa selve Bjergene dækker Skov derimod alle Skraaninger og Højder indtil en Højde af 2100 Meter. Derover faar Vegetationen en tundralignende Karakter, og de højeste Kæder og Kupler rager op ganske nøgne. Beboerne er de mongolske Burjæter, der for Størstedelen er Jægere; kun paa Nordsiden af Bjergene har Forekomsten af Guld lokket Folk til fast Beboelse.

Til de sajanske Bjerge slutter sig mod Nordøst Baikalbjergene, der ligesom de sajanske Bjerge er en Del af den ældste asiatiske Bjergdannelse. De er gennemskaaret af talrige Gravsænkninger, hvoraf en rummer den 34 200 Kvadratkilometer store Baikalsø, der er Jordens dybeste Sø (1523 Meter), og hvis Bund ligger næsten 1100 Meter under Havoverfladen. Den udmærker sig desuden ved sin ejendommelige Dyreverden, hvortil Sælen hører. De omgivende Bjerge er tæt dækkede med Skov, og Dalene ofte opfyldt af Sumpe. Klimaet er endnu her saa koldt, at Søen fra Januar er dækket af saa tyk Is, at Trafik, selv med Jernbane, kan foregaa over den. Beboerne er ligesom i de sajanske Bjerge overvejende Burjæter, der lever som kvægavlende Nomader eller som Agerdyrkere. De er stærkt paavirkede af Russerne.

I større Antal finder man Russere i det smalle opdyrkede Land, som strækker sig langs Banen gennem den sydlige Del af Mellemsibirien, hvor ogsaa de vigtigste Byer ligger. Hvor Banen overskrider Jenissei, ligger *Krasnojarsk* (59 000 Indb.), der er en livlig Handelsby, og hvor der ogsaa findes nogen Industri. I de landskabeligt smukke Omgivelser virker Byen meget uanselig med sine Gader, der ikke er brolagte, og sine lave Træhuse. Den er nu langt overfløjet af *Irkutsk* (104 000 Indb.), der er Mellemsibiriens eneste Storby. Den ligger ved Baikalsoens Aflob, Angara, og er blomstret op ved sin Handel med Kina og som Midtpunkt for Bjergværksdriften paa Guld. I Nærheden findes ogsaa de værdifulde Grafitminer og nogle Stenkulsgruber, hvilket har givet Anledning til nogen Industri. Da Udvindingen af Guld stadig tager af, er Byens Glanstid forbi, men den bevarer endnu mange Minder derom og har med sine talrige Pragtbygninger og sine statelige, to-etages Huse delvis et moderne, vesteuropæisk Udseende.

ØSTSIBIRIEN

Det sidste af de tre store Landskaber er Østsibirien, der omfatter hele Omraadet Øst for Lena ud til Beringshavet og det stille Hav, medens det mod Syd afsluttes af Transbaikalien og Stanovojbjergene. Det udmærker sig ved en stor Mangfoldighed i sine Terrænforhold og er opfyldt af talrige Bjergrygge og Højsletter. I Transbaikalien fortsættes det indre Asiens gamle nedbrudte Bjerge, der er furede af Brud, og mod Øst slutter Randomraadernes yngre Kæder sig hertil. Det er for Størstedelen Hævninger af ringere Højde (1000—2000 Meter), og de har Præg af Mellembjerge. Ligesom i de andre Dele af Sibirien følger ogsaa her fra Nord mod Syd Tundra, Skov og Steppe efter hinanden.

Ligesom i Vestsibirien strækker Tundraen sig her omtrent i samme Bredde lang Ishavets Kyst og udbreder sig mod Øst over hele Chukcherhalvoen. I sine Terrænforhold er den mere mangfoldig, Høj- og Lavtundra veksler med hinanden, og Bjergrygge afbryder hyppig Landskabet. Ogsaa i Plantedækket hersker der en større Afveksling. Den sumpede Lavtundra er indskrænket til Dalene og Sletterne, den tørre Tundra findes paa de flade Bjergrygge, og Skovtundraen breder sig over store Strækninger. Beskyttet af Bjergene trænger Trævæksten her frem omtrent til Ishavets Kyst. Den tørre Tundras store Flader med Rensdyrmos gør det muligt at drive Rensdyravl i det Indre; og dette bliver da tilligemed Jagt den vigtigste Næringsvej for Befolkningen, der bestaar af Jakuter og Jukhagirer Vest for Kolymafloden og Chukcher Øst derfor. Ved Kysten og Floderne spiller Fiskeriet en ikke ringe Rolle og har givet Anledning til, at der er opstaaet mange smaa Fiskerlejer.

I det østsibiriske Skovbælte maa vi skelne mellem det tørre og kolde Indland og det fugtigere, klimatisk mere milde Kystomraade. Det kontinentale Skovland er det koldeste Omraade i hele Sibirien, og ved den lille By Verkhojansk ligger, som allerede før nævnt, Jordens Kuldepol. Jordbunden er i ringe Dybde altid frossen; men alligevel findes her en kraftig Trævækst, ja selv Agerbrug er muligt. Grunden hertil er den forholdsvis store Varme om Sommeren; Vegetationsperioden varer mere end fem Maaneder. Uoverskuelige Skove med Lærken som karakteristisk Træ dækker Landet, undertiden afbrudt af sumpede Lavninger, af Enge og Agerland, over hvilke der hist og her rager

nogle enkelte nøgne Bjerge op eller højere Kæder med Tundravegetation. I Landskabsbilledet veksler Bjergdrag med udstrakte Højsletter, brede Floddale med snævre Dalklofter. Floderne letter Samkvemmet, og ved dem ligger ogsaa de smaa Bopladser. I det store og hele bor der kun faa Mennesker i Skovlandet; det er overvejende Tunguser, og mod Nord Jakuter; derimod bor der kun faa Russere.

Sparsomt beboet er ogsaa Skovlandet ved Kysten af Stillehavet. Klimaet er her langt fugtigere og mildere end i det Indre, og Plantedækket er ogsaa anderledes. Foruden Rensdyravl drives her ogsaa Kystfiskeri, som dog ikke er videre udviklet. Fra dette Kystland udgaar den mægtige Halvø *Kamchatka*, som har en ganske ejendommelig Natur. I hele sin Længde er den gennemskaaren af Bjergkæder af gamle Bjergarter, og der findes her mange Vulkaner, af hvilke flere paa Østsiden endnu stadig er virksomme. En Del af dem rager op til vældige Højder, næsten 5000 Meter, og bærer evig Sne og Gletsjere. Under Indflydelse af Havet rundtom er Klimaet udpræget oceanisk; der falder, navnlig i den sydlige Del, megen Regn og Sne, og Kysterne er ofte indhyllede i Taage. Vegetationen er derfor ret yppig; Bjergene er dækkede af tæt Løvskov, og i de sumpede Flodlavninger findes der foruden Lovtræer (Birk, Pil, Poppel, El) mandshøje Stauder (Mjødurt, Bjørneklo), der ofte danner uigennemtrængelige Tykninger. Befolkningen hører til de gammelasiatiske Folk; det er Korjaker mod Nord og Kamchadaler mod Syd; Russernes Antal er ringe. Befolkningen lever navnlig af Jagt og Fiskeri; dog drives der ogsaa noget Agerbrug.

Til Skovbæltet i det Indre slutter sig mod Syd Transbaikaliens Bjergland. Det er ligeledes rigt paa Skov, der hyppigt gaar over i Skovsteppe og navnlig paa den mongolske Side afbrydes af ægte Stepper. Klimaet er paa Grund af Beliggenheden tørt, om Vinteren isnende koldt, saaledes at Jorden altid er frossen i ringe Dybde, men om Sommeren ret varmt og tilstrækkeligt, til at der kan dyrkes Korn. Bjergene tilhører overvejende det nordlige Asiens ældste Foldeland, og først Øst for Byen Nertchinsk begynder de yngre Randkæder. De gamle Foldebjerge var imidlertid fuldstændig planerede og blev først i Tertiærtiden atter omdannet til et Bjergland ved talrige Brud, hvorved der opstod en Række Horste og Sænkninger, der løber i nordøstlig Retning. Disse Horste rager nu op som lave Rygge af Mellembjergskarakter eller som Massehævninger (Vitim Plateauet og Patom Plateauet). Dette Omraade har erhvervsgeografisk Betydning ved sin Rigdom paa Mineraler (Guld,

Jern, Sølv, Bly, Tin, Zinnober og Brunkul). Midtpunktet for Bjergværksdriften var Byen *Nertchinsk*, som i lang Tid var det vigtigste Forvisningssted for russiske Forbrydere. I nyere Tid er det dog mere Muligheden for at opdyrke Jorden end Bjergværksdriften, der har lokket russiske Kolonister hertil, og saaledes er der her, især i det sydlige Transbaikalien, opstaaet et ret tæt befolket Kulturland; dette danner dog ikke nogen ensartet, sammenhængende Zone, men er indskrænket til enkelte Dale og Stepper. Selv de indfødte Folkeslag, Burjæter og Tunguser, er delvis gaaet over til Agerdyrkning, men lever ellers af Jagt og Fiskeri eller af Rensdyravl. Midt igennem Bjerglandet lober den sibiriske Bane, ved hvilken Byen *Tchita* (79 000 Indb.), som er Transbaikaliens Hovedstad og betydeligste Handelsplads, næsten har udviklet sig til en Storby. Lige ost for Tchita deler Banen sig; den nordlige Linie forer over Chabarovsk til Vladivostok, den sydlige gennem Manchuriet over Charbin til Port Arthur. *Vladivostok* (99 000 Indb.) er paa Grund af sin Havn, der som oftest er isfri, et vigtigt Stottepunkt for den østsibiriske Handel.

DET INDRE ASIEN

TURAN

Til Vestsibiriens Lavslette slutter sig mod Syd et andet stort Lavland, Turan eller den aralokaspiske Sænkning. Den tilhører det indre asiatiske torre Omraade, men er i sin Natur og i sine kulturelle og erhvervsmæssige Forhold ogsaa knyttet nøje til Forasien. Den skilles ganske tydelig fra Vestsibirien ved Kirgisersteppen.

Den store vestlige Del af Turan er et udpræget Lavland, som ved det kaspiske Hav ligger 26 Meter under Havspejlet, medens Aralsoens Overflade ligger 48 Meter over Havspejlet. Endnu i Tertiærtiden laa her et Hav, det sarmatiske Hav, som mod Vest strakte sig lige hen til Omegnen af Wien. Man betragter det kaspiske Hav og Aralsoen som de sidste Rester af dette. Begge Soer er forholdsvis flade Vande; Aralsoen er 20—25 Meter dyb, som Maksimum kun 62 Meter; det kaspiske Hav er dog kun i sin nordlige Del lavvandet, medens Bunden i den sydlige Del ligger indtil 946 Meter under Overfladen, formodentlig som Folge af en Sænkning.

Fig. 26. Barchanlandskab ved Buchara.

Da det sarmatiske Hav trak sig tilbage, blev Landet opfyldt af Flodsedimenter og i Diluvialtiden endnu en Gang dækket af en stor Indsø. Siden da ligger den storste Del af Landet tort, og kun Vinden har virket omdannende paa Jordbunden. Store Arealer af Lavlandet er nu opfyldte ensformige, næsten flade Sandørkener, hvorfra de ejendommelige, segldannede Klitter, Barchaner, rager frem som lave Hoje (Fig. 26). Mellem Amu- og Syr-Darja breder den rode Ørken, Kysyl-Kum, sig; Vest for Amu ligger den sorte Ørken, Kara Kum. Undertiden gaar Sandørkenen over i Klippeorken eller i Ler- eller saltholdig Lerorken, kaldet Takyr. Fra Lavlandet hæver sig mod Vest det udstrakte ca. 200 Meter hoje Ust-Urt-Plateau, hvorfra Halvoen Mangishlak, der er gennemskaaret af lave Bjergrygge, naar langt ud i det kaspiske Hav. Mod Sydvest afbrydes Lavlandet ligeledes af langstrakte Bjergdrag, Kopet Dagh og store Balkhan, som er Forgreninger fra Irans Randkæder.

Mod Nord stiger Landet efterhaanden og hæver sig til Kirgiserstteppen. Denne danner mod Vest et Øbjergland, der er opstaaet af et lavt Plateau, hvorpaa der er aflejret tertiære Lag af Ler, Sand og Sandsten; mod Øst gaar det over i et af ældre Bjergarter opbygget Landskab, hvor flere Bjergdrag naar en Højde paa 1000—1500 Meter (se

KIRGISERE, DER JAGER VILDE FAAR

Kunstbilaget: Kirgisere paa Jagt efter Vildfaar). Det er de stærkt nedbrudte Rester af et gammelt Foldeland, der springer frem fra det indre Asien. Som Navnet antyder, er dette Landskab overvejende Steppe, især Græssteppe, dog afbrudt af Busk- og Skovsteppe. Mod Syd bliver Landet mere og mere tort, og i Stedet for Steppen kommer nu den plantefattige Ørken. Mod Vest sænker den sig ned mod det aralokaspiske Lavland, medens der mod Øst foran den ligger et lavt Plateau, den fattige og ufrugtbare Steppe Bedpakdala. Øst for den ligger den store, aflobslose Balkashso, hvis Spejl ligger 274 Meter over Havfladen.

I Balkashsoens Bækken griber Turan dybt ind i det indreasiatiske Bjergland; det begrænses mod Nordøst af Tarbagatai Bjergene og mod Syd af Alataus Kæder. Længere mod Syd trænger Udløberne fra de indre Bjerge frem mod Vest, og Turan mister sit Præg af Lavland. Kun nogle enkelte brede Dalbækkener er indsænkede i Bjerglandet, først og fremmest det af Syr-Darja gennemstrømmede Ferghana Bækken mellem Alataus og Alais Kæder (Fig. 27), og dernæst Amus Bækken, der begrænses af Udløbere fra Transalai og Irans Randkæder. I Alais Udløbere griber ogsaa den dybe Dal Sarafshan ind. Delvis strækker Bjerglandet sig langt ind i Lavlandet, som f. Eks. mellem Amu og Syr-Darja og navnlig i Karatau Nord for Syr-Darja.

Fig. 27. Alaikæden.

Fra Randbjergene strømmer talrige Vande ned mod Lavlandet; men her forsvinder Vandet snart paa Grund af det kontinentale Klimas store Tørhed. Det siver ned i Sandørkenerne eller ender i afløbsløse Opsamlingsbækkener. Det største af disse er Aralsøen, der er 62 000 Kvadratkilometer, og hvori Amu- og Syr-Darja, der i Oldtiden blev kaldt Oxus og Jaxartes, udmunder, idet de danner et mægtigt Delta. Oprindelig strømmede Amu-Darjas Vand gennem Usboi Syd for Ust-Urt-Plateauet til det kaspiske Hav, men denne Forbindelse er for længst afbrudt, og Aralsøen er derved blevet Turans vigtigste Opsamlingsbækken. Et andet afløbslost Bækken dannes af Balkashsøen, hvortil der strømmer talrige Floder fra Tienshan, navnlig Floden Ili. Mærkværdig nok har denne Sø fersk Vand, skønt den er uden Afløb, medens Aralsøens Saltholdighed er 1 pCt., det kaspiske Havs endog næst 1,5 pCt.

Aarsagen til Manglen paa Afløb ligger i Klimaets kontinentale Karakter. Nedboren falder overordentlig sparsomt og naar i aarligt Gennemsnit næppe 100 Millimeter. Dertil kommer, at Hovedregntiden er om Vinteren, medens Jorden om Sommeren Maaneder igennem ikke faar en Draabe Regn. Der hersker da paa Lavlandet en brændende Hede, Julis Gennemsnitstemperatur stiger til 25 Gr. eller mere, og under de glødende Vinde fordamper alt forhaandenværende Vand hurtigt. Man mener, at der om Sommeren fordamper fire Gange mere Vand end den aarlige Regnmængde; og det er da forstaaeligt, at Floderne, naar de kommer ind i Lavlandet, hurtigt mister en Del af deres Vandmængde og til sidst ganske fordamper. Kun i Randomraaderne falder Nedbøren noget rigeligere og paa Grund af de nordvestlige Vinde udebliver den ikke helt om Sommeren. Her ophobes der ogsaa om Vinteren større Snemasser, der, naar de smelter, tilfører Floderne betydelige Vandmængder til langt ind i Sommeren.

Svarende til Klimaets kontinentale Karakter er Vinteren kold. Trods den lavere Breddegrad, der omtrent svarer til Sydeuropas, synker den gennemsnitlige Januartemperatur mod Nord ned til 12 Gr. under Nulpunktet og stiger kun længst mod Syd til 5 Graders Varme; men selv her afbrydes den mildere Vinter ofte af streng Kulde, og Amu-Darja er om Vinteren tillagt i længere Tid.

Det meget tørre Klima giver sig tydeligt Udslag i Turans Natur. Jordbunden, der mangler al Beskyttelse, er om Dagen udsat for Solens Straaler, om Natten for den hurtige Afkøling under den skyfri Himmel. Dette fremkalder en stærk mekanisk Forvitring af Stenene; de

bliver til løst Grus, som efterhaanden ophober sig i store Grusbunker, da det hverken føres bort af Floder eller skylles bort af Regn. Kun Vinden er i Stand til at flytte det. I vældige Støvhvirvler fører Vinden det fineste Materiale af Sted og aflejrer det paa andre Steder, hvorfor Randomraaderne ofte er dækkede af mægtige Lag af Løss. Det grovere Materiale, som bliver tilbage, omdannes mere og mere til Sand og bliver dernæst ligeledes flyttet af Vinden og delvis ophobet som Vandreklitter, Barchaner. Saaledes er de store, næsten vegetationsløse Sandørkener i Turans Lavland opstaaet, i hvilke den bladløse Saxaulbusk ofte er den eneste Repræsentant for Plantevæksten; men ogsaa Ler- og Saltørkenerne er kun sparsomt bevoksede med Bynkearter, Saltplanter og tornede Buske. En rigere Græs- og Urtevegetation findes derimod paa Løssgrunden ved Foden af Randbjergene. Her pranger Steppen om Foraaret i den herligste Blomsterpragt; derimod er Sommeren for regnfattig til, at der kan vokse Træer paa andre Steder end ved Floderne, hvor der findes Pil og Poppel, og i Oaserne, hvor der vokser Plataner og Morbærtræer.

Paa de udstrakte Stepper lever rapfodede Hovdyr som Saigaantilopen og det vilde Æsel, Kulan, endvidere mange Gnavere og som Rovdyr Geparden og Tigeren; i de sumpede Lavninger finder man Vildsvinet. I Almindelighed minder Dyreverdenen ikke saa lidt om det indre Asiens. Mellem Fuglene er Steppehønen og Fasanen særlig karakteristiske; desuden samler der sig hvert Foraar ved Flodbredderne en Mængde Svømme- og Vadefugle, hvorimellem Pelikanen og Flamingoen. Skorpioner og Taranteller samt talrige Firben minder om Middelhavslandenes Dyreliv.

Befolkningen viser ogsaa tydelige Forbindelser baade med det indre Asien og med Forasien, idet den er stærkt blandet. Den egentlige Grundstamme er Arierne, som tidlig er trængt ind her fra Syd; de har sat sig fast ved Oaserne, har her naaet en høj Kultur og har dannet mægtige Stater (Baktrien). Disse Stater blev imidlertid stadig truet af de fra Centralasien indvandrede Hyrde- og Rytterfolk af turkotatarisk og mongolsk Herkomst. I Middelalderen, da Araberne var Herrer her, trængte Islam og den arabiske Kultur ind paa disse Steder; senere førte Indfald af Mongolerne fra Centralasien til en ny Magtudfoldelse, der naaede sin højeste Blomstring under Herskeren Timur. Nomadernes gentagne Erobringstog tilintetgjorde efterhaanden den gamle Kultur, og til sidst forfaldt ogsaa den politiske Enhed, saaledes at Russerne

havde forholdsvis let Spil, da de i Midten af det 19. Aarhundrede trængte ind i Turan som Erobrere. Oprindelig sigtede deres Foretagender kun til at beskytte deres eget Rige mod Overfald fra de røveriske Nomader, men dernæst lokkedes de ogsaa af Besiddelsen af de rige Oaser og i endnu højere Grad af Udsigten til at faa Adgang til Persien og muligvis ogsaa til Indien. Efter at de enkelte Folk var undertvungne, blev hele dette Omraade samlet under Navnet russisk Centralasien, og dets Befolkning blev ved dygtige Foranstaltninger (Islam vedblev at bestaa) hurtig gjort til tro Undersaatter af Riget. Nu er Turan delt i flere af Rusland afhængige Sovjetrepubliker: Kirgiserrepubliken mod Nord, Turkmener- og Usbekerrepubliken mod Syd (Fig. 28).

Trods den heldig gennemførte Russificering frembyder Befolkningen et overordentlig broget Billede. Russerne selv træder meget i Baggrunden, de udgør næppe 10 pCt. af den samlede Befolkning. De øvrige Folk er Blandingsfolk af tyrkisk, mongolsk og arisk Blod. Som de reneste Tyrkere maa man betragte Kirgiserne, der hovedsagelig bebor

Fig. 28. Bjerglandskab i Usbekistan.

Fig. 29. Kirgisere med deres Hjorde og Telte (Jurter).

Kirgisersteppen, men ogsaa breder sig over det nordlige aralo-kaspiske Lavland. Det er kvægavlende Nomader, som drager fra den ene Græsningsplads til den anden med deres Hjorde og deres transportable Telte, de saakaldte Jurter (Fig. 29); de er dygtige Ryttere og i deres Væsen ægte Steppefolk, haardføre og modstandsdygtige og besjælede af Kærlighed til Friheden. I nyere Tid er de, især ved Syr-Darja, paa mange Steder gaaet over til Agerbrug. Af tyrkisk Herkomst er ligeledes Turkmenerne, der bor mellem det kaspiske Hav og Amu-Darja, og som breder sig helt ned til de persiske Randbjerge; de har imidlertid optaget meget arisk, navnlig russisk Blod i sig. Oprindelig var ogsaa de et Nomadefolk med Kvægavl; nu er de fastboende Agerdyrkere, men de nærer stadig Forkærlighed for at bo i Telte. Den herskende Befolkning i Egnene ved Amu-Darja og Øst derfor er Usbekerne, der ligeledes hører til de tyrkiske Folk; de bor navnlig i de tidligere Khanater Khiva, Bokhara og Kokau (Fig. 30). De er Halvnomader eller Agerdyrkere og som saadanne boende i de frugtbare Oaser. Foruden disse finder vi ogsaa her Sarterne, der overvejende er Handelsfolk og Haandværkere. I Sarafshans øvre Del og i det vestlige Pamir lever Tadshikerne, der gælder for at være Efterkommere af de gamle Baktriere, og som har

bevaret det ariske Blod renest. De driver Korn- og Frugtavl og bor hovedsagelig i Byer. De bor, ligesom de andre fastboende Agerdyrkere, i Huse med fladt Tag; disse Huse er opført af Ler eller i Bjergene af Sten.

Paa Grund af den forsigtige og skaansomme Behandling af de indfødte har disse Folkeslag kun forandret sig lidt. Stærkest har Orienten virket paa dem, og Turan er endnu stadig et overvejende orientalsk Land. I Almindelighed hersker Islam, som i Bokharerne har fundet endog yderst fanatiske Tilhængere; men desuden findes endnu hos mere afsides boende Stammer Spor af den gamle Shamanisme, under hvis Indflydelse Troldmændene ofte spiller en vigtigere Rolle end de muhammedanske Præster.

I alt, hvad der angaar Erhverv, Kultur og Beboernes Ejendommeligheder har siden de ældste Tider Steppen og Oasen staaet skarpt over for hinanden. Paa Stepper lever de kvægavlende Nomader med ringe materiel Kulturbesiddelse, saaledes som det stadige Vandreliv maa føre det med sig og uden Fremskridt paa den aandelige Kulturs Omraade; de udmærker sig ved Tapperhed og Frihedskærlighed, ved legemlig Kraft og Udholdenhed samt ved deres forbavsende skarpe Sanser, men er tilbøjelige til røveriske Overfald. I Oaserne lever de fastboende, fredelige Agerdyrkere i større Velstand og derfor ofte forfinede, men tilgængelige for højere kulturel Udvikling. Talmæssig set er Steppebeboerne de færreste. Hvor Stepper antager Karakter af Ørken, er den mennesketom, og Befolkningstætheden naar gennemsnitlig næppe een Beboer pr. Kvadratkilometer. I Oaserne stiger Beboernes Antal derimod til 75, og kun her, hvor større Menneskemængder har samlet sig, har der kunnet udvikle sig Byer.

Agerbruget forudsætter frugtbar Jordbund og i det tørre Klima Tilstedeværelsen af Vand. Frugtbar Jordbund findes langs Floderne og i den vidt udbredte Loss. Floderne leverer tillige det til kunstig Vanding fornødne Vand og skaber de store Oaser i Dalbækkenerne i det østlige Bjergland og inde i det tørre Lavland.

Oaserne giver et rigt Udbytte; thi det sommerhede Klima begunstiger her Plantekulturen. Der dyrkes Korn, især Hvede, ved Samarkand Ris, endvidere megen Frugt (Vin, Fersken, Abrikoser) samt Grøntsager, Meloner, Bælgfrugter og Bomuld. Der drives ogsaa Silkeormeavl. Under Russernes Herredømme er Jordens Opdyrkning blevet stærkt fremmet, navnlig Dyrkningen af Bomuld for at tilføre den russiske Tekstilindustri

de fornødne Raastoffer. Dette er sket paa Bekostning af Dyrkningen af Korn, hvis Udbytte ikke mere formaar at dække Landets eget Behov.

Uden for Oaserne benyttes Steppen til Kvægavl, der dog som Næringsvej er af ringere Betydning, idet Kvægbestanden (Faar, Heste, Kameler) er gaaet stærkt tilbage. Iøvrigt byder Turan kun faa Erhvervskilder. Mineraler findes næppe; kun Salt vindes i større Mængde fra Steppesøerne. Tidligere var Haandværket ikke ubetydeligt, især i By-

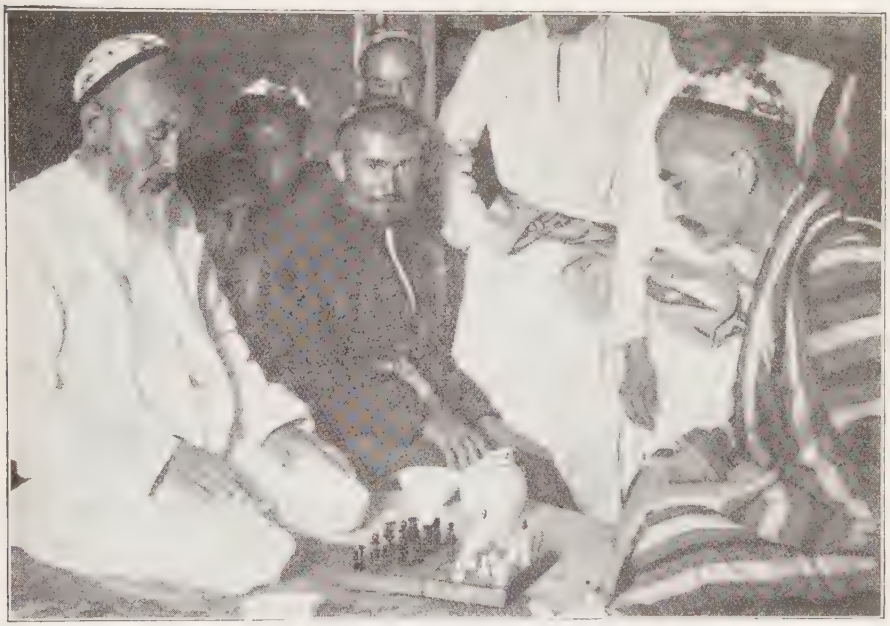

Fig. 30. Usbeker spiller Skak i en Testue.

erne, og der fremstilledes Metal- og Lædervarer, Tæpper og vævede Silketøjer, alt af orientalsk Karakter og ofte af kunstnerisk Værdi; Bokharaarbejderne havde endog naaet en vis Berømthed. Denne Hjemmeindustri er imidlertid nu gaaet stærkt tilbage ved Russernes Indførelse af europæiske Industrivarer.

Oprindelig spillede ogsaa Handel og Trafik en større Rolle i Erhvervslivet; thi Turan var Gennemgangslandet for Trafiken fra Europa og Vestasien til Central- og Østasien, hvortil der førte flere Veje især over Pamir og gennem den dzungariske Port. Denne Trafik mistede imidlertid en Del af sin Betydning, da Skibsfarten aabnede Handelen

en bekvem Vej til Østasien. Derefter blev der ode paa de gamle Handelsveje i det indre Asien, især da Samfærdselen ad disse blev besværliggjort ved Landets ugæstmilde Natur. Endnu foregaar Trafiken gennem Steppen overvejende i Form af Kamelkaravaner. Netop paa dette Punkt har Russerne udfoldet en stor Virksomhed; de har anlagt Postveje, som i det mindste kan benyttes med en Tarantas, og de har fremfor alt bygget Jernbaner, som ganske vist i første Række tjente strategiske Formaal, men tillige fik Betydning for Landets Erhvervsliv og hævede Handel og Trafik. Ad to Hovedlinier trængte man ind i Landet: først ved den transkaspiske Bane fra Krasnovodsk ved det kaspiske Hav over Merv og Bokhara til Landskabet Ferghana med mange Sidebaner, og dernæst fra Orenburg langs Syr-Darja til Tashkent og til den transkaspiske Linie.

Begge Baner har knyttet Turan nøje sammen med Rusland og har ogsaa bragt russiske Kolonister til Landet, navnlig Embedsmænd, Kobmænd og Haandværkere. Disse nedsatte sig overvejende i Byerne, men afsondret fra de indfødte, og der opstod saaledes ved Siden af de gamle Bebyggelser af orientalsk Karakter med Basaren som Midtpunkt særlige Russerbyer med brede Gader, lave Huse og mange Haver. I nyere Tid har der ogsaa mod Nordøst bosat sig russiske Bønder, der lever i Landsbyer. I al Almindelighed kan man sige, at Rusland har gjort meget for at forbedre Forholdene i Turan; men de Forholdsregler, der er truffet, har dog ikke altid været til Velsignelse for Befolkningen. Med den planmæssig gennemførte Europæisering eller rettere Russificering af Landet er meget af den gamle Kultur gaaet til Grunde, og Bondebefolkningen har været udsat for en samvittighedsløs Behandling af Mellemhandlere.

Den erhvervsmæssige og kulturelle Udvikling i Turan er nøje forbundet med Vandet. Derfor er der opstaaet en Række Flodoaser, der tidligere for Størstedelen dannede selvstændige Khanater. Et saadant Flodoaseområde træffer vi først mod Nord i det saakaldte Syvflodsland Syd for Balkashsøen, hvor mange Russere har slaaet sig ned. Mod Syd begrænses dette Område af det dzungariske Alatau, hvor Ilis Dal griber ind som et bredt Sænkningsområde, hvis frugtbare Lossgrund har muliggjort Agerdyrkning og ligeledes har lokket mange russiske Kolonister til. Den vigtigste By er den næsten kinesiske *Kuldsha*, en betydelig Handelsplads, der næsten overvejende er beboet af Dunganer.

Det største og rigeste Oaseland i det østlige Turan er Ferghana Bækkenet, der breder sig mellem Udløbere fra Tienshan og Alaikæderne,

og som gennemstrommes af Syr-Darjas ovre Dal. Det Indre af Bækkenet er opfyldt af et næsten ganske jævnt Lossdække, der kun paa enkelte Steder afbrydes af Sandflader og Saltsumpe. Ældgamle Vandingsanlæg gennemskærer det, hvorved den oprindelige Steppe er omdannet til et blomstrende Haveland. Det er et Værk af de ariske Tadshiker, som udgor den herskende Befolkning. I nyere Tid er under Russernes Indflydelse Kornavlen gaaet stærkt tilbage, og i Stedet for dyrker man nu

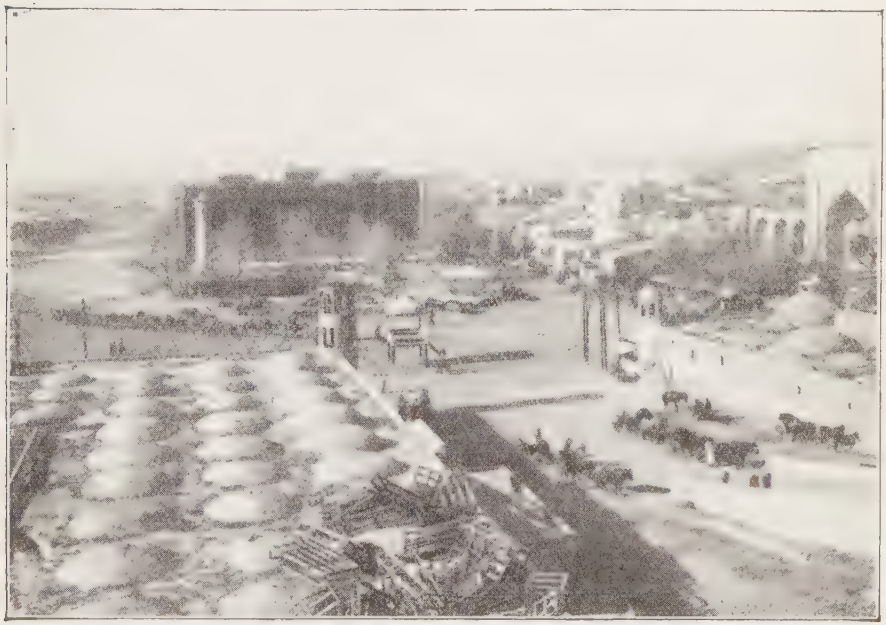

Fig. 31. Samarkand. I Baggrunden Tilja-Karo Moskeen.

Bomuld. Det tæt befolkede Land har flere Byer, af hvilke den hurtig opblomstrede *Kokan* (68 000 Indb.), som er Midtpunktet for Bomuldshandelen, er den betydeligste.

Et rigt Oaseland findes endvidere der, hvor Syr-Darja kommer ind i Lavlandet Vest for de Bjergkæder, som begrænser Ferghana Bækkenet mod Nord; det vandes af de Floder, som fra disse Bjergkæder strommer ned i Forlandet, og det har ligeledes en frugtbar Jordbund af Loss. Det er Landet omkring Tashkent, væsentlig beboet af Sarter. Byen *Tashkent* (313 000 Indb.) er nu den folkerigeste i hele Turan. Den udviklede sig hurtig som Hovedstad i det russiske Generalgouvernement Turkestan og

paa Grund af sin Beliggenhed ved den Jernbane, som over Orenburg forbandt den direkte med Rusland. Den blev derved en vigtig Handelsplads, og Trafiken bragte den endog nogen Industri.

Bjergene Syd for de yderste Alaikæder gennemskæres atter af en bred Længdedal, der gennemstrømmes af Sarafshan og er tæt beboet af Tadshiker, som her ligesom i Ferghana har skabt et rigt Kulturland paa den frugtbare Løss. Sarafshan gennemstrømmer derpaa det foran liggende Lavland og leverer tilstrækkeligt Vand til kunstig Vanding af Løssgrunden. Midtpunktet i dette Landskab Sarafshan er den gamle By *Samarkand* (101 000 Indb.), den mægtige Mongolerfyrste Timurs fordums Residens og endnu rig paa Rester af store Bygningsværker fra den Tid. Nu er Byen paa Grund af sin Beliggenhed ved den transkaspiske Bane en betydelig Handelsplads (Fig. 31).

I sit videre Løb mister Sarafshan paa den torre Steppe stadig mere og mere af sit Vand og tørrer til sidst helt bort Nord for Bokhara. Vi kommer derpaa ind i Amu-Darjas Omraade, der ligeledes er opfyldt af talrige Oaser. I sit øvre Løb gennemstrømmer den et bredt Bækken mellem Udløberne af Transalai mod Nord og Irans Randkæder mod Syd; mod Øst er dette afsluttet af Pamir. Syd for Amu laa det gamle Kulturland Baktrien med Hovedstaden Baktra, hvis store Ruiner endnu omgiver den lille By Balch.

Indenfor Amurs Strømomraade finder vi de to russiske Vasalstater, nu autonome Sovjetrepublikker, Bokhara og Khiva. Den største og mægtigste er Bokhara, der strækker sig langs Amus øvre Løb til ind i Transalai og Pamir. Befolkningen er Usbeker og Tadshiker. Trods den russiske Overhøjhed er denne Stat forbleven ret selvstændig, og der hersker her endnu orientalsk Vilkaarlighed, hvorfor Erhvervslivet i Almindelighed ikke staar særlig højt; selv den tidligere ret betydelige Kunstindustri er gaaet stærkt tilbage. Hovedstaden *Bokhara* (75 000 Indb.) har et ægte orientalsk Præg; den var i lang Tid Islams Højborg og er derfor rig paa store orientalske Bygninger; nu er den paa Grund af sin Beliggenhed ved den transkaspiske Bane en betydelig Handelsplads og Midtpunkt for Karavanetrafiken.

Ogsaa Staten Khiva, der ligger i Amus Delta, har et stærkt orientalsk Præg; der dyrkes her meget Korn, Bomuld og Ris, men det frugtbare Oaseland afbrydes mange Steder af Sandørkener og Saltsumpe. Befolkningen er hovedsagelig Usbeker. Paa Grund af sin politiske Afsondrethed og den gammeldags, orientalske Forvaltning staar Staten

langt tilbage i kulturel og social Henseende, og den nuværende Hovedstad, *Khiva*, er kun en ubetydelig By.

I den sydlige Del af Turan har Floden Murghab, der kommer fra Irans Randbjerge, skabt den ældgamle Oase *Merv*, hvor Floden helt taber sig. Mange og store Ruiner vidner her om fordums Storhed, men nu er de gamle Vandingsanlæg forfaldne, og Oasen ligger delvis ode hen. Dog har man i nyere Tid ved Anlæg af Sluseværker begyndt at genskabe det gamle Kulturland, og her dyrkes allerede Korn og Bomuld i større Mængde.

HØJASIEN

Med de Bjergkæder, som begrænser Turan mod Øst, begynder Højasien, den inderste Del af Fastlandet, der ligger fjernt fra Havet, opfyldt af vældige Højlande og Bækkener, gennemskaaret og indrammet af kæmpemæssige Bjergkæder. Udadtil er det i Almindelighed ikke afsluttet ved skarpe Grænser, og navnlig mod Øst og Vest strækker dets Bjerge sig ind i Nabolandene. Ved Højasien forstaar man i Almindelighed det Omraade, der ligger mellem Altai, de sajanske Bjerge og Baikalien mod Nord og Himalaya mod Syd, mellem Turans Randbjerge mod Vest og Kinghan og de kinesiske Kæder mod Øst.

Det Indre af dette Omraade udmærker sig ved stor rumlig Udstrækning og vældig Højde. Højasien er omtrent saa stort som to Tredjedele af Europa, og i Højde overgaar det alle andre Højlande og Bjerge paa Jorden. Den sydlige Del optages af Højlandet Tibet, som har en gennemsnitlig Højde paa 4000—5000 Meter, og som kun i Tsaidam Bækkenet synker under 3000 Meter. Nord herfor ligger Tarim Bækkenet, hvis Bund ligger i en Højde af 800—1000 Meter, og hvis Randbjerge overstiger 7000 Meter. Kun i den ostlige Del af dette Bækken ligger Bunden under 500 Meter, ja i Oasen Turfan ved den sydlige Rand af Tienshan findes endog Steder, der skal ligge 110 Meter under Havspejlet. Ogsaa det dzungariske Bækken Nord for Tienshan synker ned til næsten 200 Meter, hvorimod Ørkenen Gobi i det østlige Mongoli atter er et Højland paa 800—1000 Meters Højde.

Efter sin geologiske Bygning danner Højasien Kontinentets egentlige Kerne. De sidste Omvæltninger, som skabte det nuværende Relief, foregik først i den yngre Tertiærtid. I de nordlige Omraader indtraadte der

langs udstrakte Brud Hævninger og Sænkninger, og Bjergene er altsaa her hævede Flager eller Horste. Af de samtidige Sænkninger fremgik de store Bækkener, det dzungariske Bækken, Tarim og Tsaidam Bækkenet, samt mange af de smalle Gravsænkninger i Bjergene. Mod Syd indtraadte der atter en mægtig Foldning, som frem for alt optaarnede Himalaya, men ogsaa ovede sin Virkning inden for Tibets Højland. I denne sidste Periode af Bjergdannelsen vældede flydende vulkanske Masser frem paa enkelte Steder, saaledes navnlig i Mongoliet. Siden er den vulkanske Virksomhed fuldstændig ophort, men hyppige Jordskælv tyder paa, at de bjergdannende Kræfter endnu ikke helt er faldet til Ro.

I vore Dage viser Terrænforholdene tydelige Spor af et udpræget tort Klima, som er en Følge af den kontinentale Beliggenhed og den store Højde. Dette Omraade ligger saa langt borte fra Havet, at Vindene derfra næppe kunde tilfore det nogen storre Fugtighed, selvom de uhindret naaede ind til det Indre. Men dette gores i ovrigt umuligt af de høje Bjergmure, som omslutter Højasien. Denne mest centrale Del af Kontinentet har sit eget Vindsystem og er i Almindelighed uberort af Luftstromningerne over de omgivende Lande. Til Manglen paa Tilforsel af Fugtighed udefra kommer Vandfattigdommen i Landet selv. Paa Grund af Højden hersker der her en overordentlig ringe absolut Fugtighed, og det forhaandenværende Vand opbruges hurtig som Følge af den stærke Fordampning. Højasien er derfor overvejende afløbslost. Kun hvor Bjergenes Dale aabner sig udadtil, naar Floderne ud i Forlandet, enkelte af dem endog ud til Havet.

At dette torre Omraade, i hvilket den aarlige Nedbørsmængde næsten overalt er under 200 Millimeter, overhovedet til Stadighed besidder rindende Vand, skylder det atter sin Højde, især sine Bjerges store Højde; thi paa disse falder Nedboren overvejende som Sne, der da smelter om Sommeren og nærer Floderne: samtidig faar de højere Regioner en mere fugtig Jordbund.

Iøvrigt er Klimaet her som det maa være i et kontinentalt Højland under de mellemste Breddegrader, hvor Solen om Sommeren staar højt. Straalevarmen fra Solen virker her særlig stærkt paa Grund af den tynde Luft; men over for den intensive Solbestraaling om Dagen og om Sommeren staar en tilsvarende stærk Udstraaling fra Jorden om Natten og om Vintren. I Tibet hersker der derfor de storste Svingninger inden for den daglige Temperatur, og efter en glodende hed Sommer følger en iskold Vinter. Temperaturen forandrer sig naturligvis ogsaa med

Højden. De store Sænkningsomraader, især Tarimbækkenet, er de hedeste. I Jarkand er den gennemsnitlige Julitemperatur næsten 28 Gr., medens Januars Gennemsnitstemperatur ligger 6 Gr. under Nulpunktet. I Tibets Højland er Temperaturen paa Grund af Højden betydelig lavere; selv i de sydlige Egne, der ligger paa samme Breddegrad som Nordafrika, naar Julitemperaturen i en Højde af 4000 Meter næppe 15 Gr., og i Januar hersker der en Kulde paa ca. 10 Gr. Yderpunkterne i Temperaturen er ganske forbavsende, idet der om Sommeren kan være over 30 Gr.s Varme, om Vintren henimod 40 Gr.s Kulde.

Vejret er om Vintren klart og roligt, hvilket fremmer Afkolingen ved Udstraalingen; om Sommeren viser der sig derimod hyppigere Skyer paa Himlen, og der er mere Bevægelse i Luften. Der optræder da ogsaa heftige Storme, som ophvirvler Støvskyer, der formørker Himlen.

Paa Grund af den stærke Varme om Sommeren ligger Grænsen for Trævækst og Dyrkning særlig højt i Tibet. Kornavl findes endnu i en Højde af 4000 Meter og faste menneskelige Boliger i næsten 5000 Meters Højde (Fig. 32). Dog er der de fleste Steder saa tørt, at der kun kan fremkomme en sparsom Vegetation, og mange Steder er helt ørkenagtige,

Fig. 32. Højskov i en Bjergkæde i Østtibet i 3700 Meters Højde.

dækkede af Grus og Sand eller i de dybeste Bækkener af Ler. Ogsaa Bjergskraaningerne er dækkede af Grus; thi Dognets stærke Temperaturvekslen fra glodende Hede til Frost bevirker en voldsom mekanisk Forvitring. De afsprængte Klippestumper føres imidlertid ikke bort af Regnskyl eller rindende Vand, de hobes op som vældige Grusbunker paa Skrænterne eller breder sig som udstrakte Gruslag ved Foden af Bjergene. Det er her, som om Bjergene drukner i deres eget Grus. Der hvor Floderne fra Bjergene naar helt frem til Bækkenerne, fordamper de hurtigt og forsvinder i Sandet eller ender i Saltsøer. Det Indre af Bækkenet er i Reglen dækket af Sand, som Vinden ofte har blæst sammen til store Klitter. De finere Støvmasser føres af Vinden langt bort og aflejrer dem som Loss ved Bækkenernes Rand eller i Højasiens mere fugtige Randområder. Vinden har formodentlig ogsaa skabt mange af de flade, med Vand eller Saltsumpe fyldte Bækkener, som det indre Asiens Højsletter er saa rige paa.

Naar Sand- og Stenørkenerne er saa øde, beror det paa den næsten fuldstændige Mangel paa al Plantevækst. Først i Nærheden af Bjergenes Fod gaar den vegetationsfattige Ørken over i Steppen med Løgvækster, tornede Smaabuske, Urter og Græsser, der er modstandsdygtige nok til at taale Tørkens skadelige Virkninger. Karakteristiske Repræsentanter for disse Saltplanter er den bladløse, træagtige Saxaulbusk, den tornede Charmyk, der bærer spiselige Frugter, og i Gobi den piggede Sulkhir med spiselige Frø. Trævækst findes kun langs Floderne, hvor der vokser Popler, El og Pil, og paa de Bjergskrænter, der faar mere Regn, paa hvilke Fyrretræer, Birke, Asketræer og Hyld ofte danner større samlede Bevoksninger. Oven for Trægrænsen findes der mange Steder, hvor Jordbunden er mere fugtig, friske grønne Enge, hvor der er udmærkede Græsgange for Kvæg.

Paa disse højtliggende Enge finder ogsaa mange af de vildt levende Dyr deres Næring, deriblandt Yakoksen, der har sit Hjem her, Moskusdyret og Vildfaaret. Paa Stepperne i Højlandene og Sænkningerne træffer vi Kulanen, Vildhesten, Antilopen og efter Sven Hedins Iagttagelser ogsaa Kamelen som vild. Rovdyrene repræsenteres af Tigeren, der paa sine Strejftog kommer ind i Tarimbækkenet, den brune Bjørn, Ræven og Ulven, i Tibet Stepperæven Korsak og Ulven Tshanko. Som Menneskets Ledsager, men utæmmet, lever her Tibethunden, der ligner Alpernes St. Bernhardshund. Vidt udbredt er Pibeharen og Murmeldyret; der optræder i store Mængder og graver Huler i Steppen for at

undgaa deres Fjenders Forfølgelse. Disse Fjender er fremfor alt de store Rovfugle, som Stenørnen og forskellige Gribbe. Af andre findes her især Steppehøns og Fasaner, samt i de talrige Søer Ænder, Gæs og Svaner. Den tørre Steppe er derimod et udmærket Opholdssted for Krybdyr, især Firben; men paa Grund af Plantemanglen og den strenge Vinterkulde er Steppen fattig paa Insekter.

Ligesom Højasiens Natur er meget ensartet paa hele dette store Omraade, idet den bestemmes af det tørre Klimas Indflydelse, saaledes er ogsaa de Mennesker, der bor her, baade i deres Ydre og i deres Levevis, i deres Erhverv og i deres Kultur meget ensartede; og denne Ensartethed bliver saa meget mere udpræget, som Landet er lukket udadtil ved sine Bjerge og derfor mindre udsat for fremmede Indflydelser.

Allerede det etnografiske Billede er forholdsvis ensformigt. Her ligger formodentlig Mongolernes og de tyrkiske Folks Hjem, og Hovedbefolkningen er stadig endnu Mongoler. I Mongoliet lever Mongoler i snævrere Betydning eller Østmongoler, paa det sydlige Højland Tibetanerne. Tyrkere eller tyrkisk talende Folk træffer vi i de vestlige Randomraader. Det er Blandingsfolk, rimeligvis paa mongolsk Grundlag, stærkt paavirkede fra Vest, hvorfra ogsaa arisk Blod er trængt ind.

Det ensartede i disse Folks Levevis skyldes fornemmelig atter Klimaets Tørhed og Vandfattigdommen. Faste Boliger med Agerbrug er kun muligt i Oaserne, der som oftest ligger paa Løssjorden ved Bækkenernes Rand, hvor de nærliggende Bjerge yder tilstrækkeligt Vand. Store Omraader er som vandløse Klippe- og Sandørkener ganske ubeboede og ubeboelige. Paa Stepperne, hvor der er en noget rigere Vegetation, er kun eet Erhverv muligt, Kvægavlen. Men den vedvarende Tørke tvinger Kvægavlerne til et stadigt Vandreliv fra Græsgang til Græsgang.

Dette Nomadeliv og Landets Fattigdom betinger en yderst primitiv Levevis og udelukker større materiel Kulturbesiddelse. Hertil svarer ogsaa Boligen. Hos Nomaderne er den let transportable Jurte i Brug. De fastboende Oasebeboere i Tarimbækkenet bygger derimod simple Huse af Ler eller Dynd med fladt Tag, da der ikke kræves Beskyttelse mod Regnen, og Tibetanerne har Huse af Sten med Vinduer (Fig. 33). Den indre Indretning er meget fattig og Husgeraadet sparsomt; den eneste Luksus er de hjemmevævede Tæpper. Renligheden lader ogsaa meget tilbage at ønske, ligesom Menneskene i sig selv er lidet renlige,

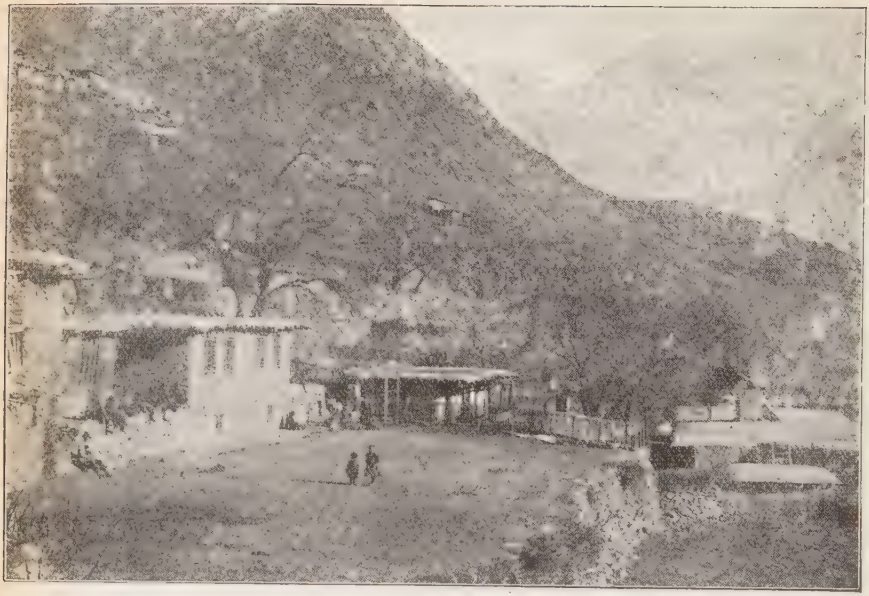

Fig. 33. Tibetansk Hus i Himalaya.

og ofte ligefrem skinner af Snavs. Aabenbart har Fattigdommen paa Vand hos disse Mennesker fremkaldt en formelig Afsky for at vaske sig.

Livet i den rene, tørre Luft og det mærkelige Klima med glødende Hede om Dagen og Frost om Natten skaber sunde, hærdede og modstandsdygtige Mennesker, saaledes som de maa være for at kunne optage Kampen med den barske, farefulde Ørkennatur. For at færdes paa de store, vandløse Strækninger og for at vogte de græssende Hjorde, maa man have hurtige og udholdende Ridedyr, Heste og Kameler, som man ogsaa tillægger i stor Mængde. Disse Folk fra det indre Asien er derfor overordentlig dygtige Ryttere, og lige fra deres tidligste Ungdom tilbringer de en stor Del af deres Liv paa Hesteryggen. Denne deres Dygtighed som Ryttere kommer dem ogsaa til Nytte i Kampe med Røvere eller fjendtlige Horder, samt paa deres Jagter efter det hurtige Vildt. Overalt hjælpes de af deres utrolig skarpe Sanser, især Syn og Hørelse, der i rette Tid kan advare dem mod Farer og tillige gøre det muligt for dem at orientere sig sikkert i det ensformige Landskab.

Hos disse Steppens Sønner er den daglige Kost fattig og ussel. Det vigtigste Næringsmiddel er en af grovt malet Mel fremstillet Deig, samt Kvægavlsprodukter som Kød, Mælk, halvgæret Hoppemælk (Kumys),

MONGOLSK KVINDE FRA URGA MED SIT BARN

Ost og Smor. Som Drik anvendes i Almindelighed Te, som faar en Tilsætning af Mælk, Smor og Salt. Kodet er mest Faarekod, thi Mongolerne holder mange Faar, fra hvilke de ogsaa faar Mælk og den til deres Klæder og Tæpper nodvendige Uld; mange Steder anvendes Faaret ogsaa som Lastdyr. I Tibet benytter man i Stedet for Faaret ofte Yakoksen, der egner sig fortræffeligt til Ride- og Lastdyr paa de vanskelige Veje i Bjergene, og som ligeledes leverer Kod, Mælk og Uld. Paa Vandringer er disse Næringsmidler ikke altid forhaanden i tilstrækkelig Mængde, og Steppens Folk maa tidlig vænne sig til at udholde baade Sult og Torst; men staar de efter nogle Dages Savn atter over for et rigt dækket Bord, formaar de ogsaa at sætte utrolige Mængder Mad til Livs.

I Almindelighed er Mongolerne fredelige og rolige Folk, men de er dog paa den anden Side ogsaa parate til roveriske Overfald navnlig paa de mere velhavende, fastboende Agerdyrkere i Oaserne. Paa disse næsten ubegrænsede Omraader, hvor de tilbringer deres Liv, foler Nomaderne sig som frie Herrer, og Frihedsfolelsen er hos dem ganske ubetvingelig. Ofte har de fort Krige og heldige Erobringstog mod Nabolandene; Anledningen hertil har tit været Kampe og Stridigheder i deres eget Land, idet saadanne kunde udvikle sig til storre Bevægelser, naar der en Gang fremstod en genial Forer, som rev Horderne med sig i Begejstring og organiserede dem som Hær. Saa strommede Hojasiens Beboere ud gennem Klofterne i de Bjerge, der omgav dem, og erobrede med uimodstaaelig Voldsomhed Nabolandene. Fra Historien kender

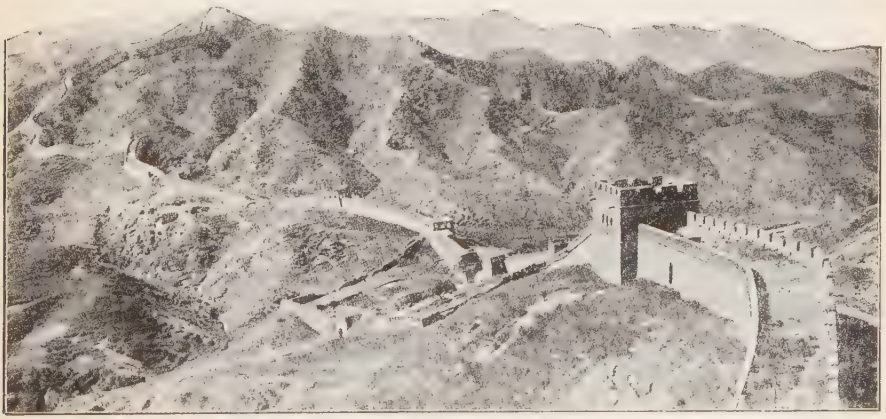

Fig. 34. Den store kinesiske Mur, bygget af Kinesernes første Kejser.

Fig. 35. Lamaer med deres Elever.

vi tilstrækkeligt disse Erobringstog, der foretoges baade mod Øst og mod Vest, Hunnernes, Tyrkernes og Mongolernes Tog. Mod disse ødelæggende Angreb beskyttede Kineserne sig allerede ca. 200 Aar før Kristi Fødsel ved at bygge den vældige kinesiske Mur, som strækker sig i en Længde af 2500 Kilometer over Bjerg og Dal, og som bevirkede, at det indre Asiens Folk mere lod deres Erobringstog gaa mod Vest (Fig. 34).

Ofte i Historiens Løb er der her opstaaet mægtige Stater med despotisk Forfatning, men mest af kort Varighed. Saaledes opstod i de forste Aarhundreder efter Kr. Hunnernes Rige, som senere blev tilintetgjort af de tyrkiske Uigurer. Fra senere Tid udmærker Dshingis-Khans og Timur-Lenks Rige sig ved deres Magt og Glans.

Nu staar det meste af Højasien under kinesisk Overhøjhed. Kun i de vestlige og nordlige Randomraader griber Russerne ind, og mod Syd rykker det engelske Magtomraade stadig længere frem.

Trods Sammenhængen med Kina er Tibet og Mongoliet mere eller mindre selvstændige Stater, nærmest Kirkestater. Grundlaget er Lamaismen, som er fremgaaet af Buddhismen, der tidlig blev indført her; den har udviklet et buddhistisk Munkedømme med Storlamaen (Dalai-

Lama) i Spidsen; han betragtes som en genfødt Buddha. Dalai-Lama er tillige Tibets verdslige Hersker og den aandelige Fyrste i hele det lamaistiske Centralasien. Han havde sit Sæde i Lhasa, som indtil for kort Tid siden var ubetraadt af ikke troende. Ved Siden af ham staar Tashi-Lama i Tashilunpo, der har samme Rang, men ringere politisk Magt end Dalai-Lama. Foruden disse to Storlamaer gives der uendelig mange Lamaer, i Lhasa alene henved 15 000, som lever i Klostre, hvoraf der i Tibet skal være henved 3000. Lamaen (Fig. 35), der bærer den gule Dragt, maa ikke undgaa Ægteskab. Cølibatet er tillige et velegnet Middel til at beskytte Landet mod Overbefolkning.

Lamaismen er som sagt en ændret Form af Buddhismen, opstaaet ved Tilføjelse af Dyrkelsen af talrige Guder og ved shamanistiske Anskuelser. Selve Gudsdyrkelsen er efterhaanden blevet ganske blottet for Aand, hvilket fremgaar bl. a. af Brugen af Bedemøller, som ikke blot bliver sat i Bevægelse af Mennesker, men ogsaa drives ved Vinden eller Vandets Kraft (Fig. 36).

I de af tyrkiske Folk beboede vestlige Egne er Islam den herskende

Fig. 36. En Tibetaner, der drejer sin Bedemølle.

Religion. Begge Religioner har ogsaa bragt Landet kulturel Indflydelse, som dog kun har sat ringe Frugter her. Den aandelige Kultur staar i det hele taget paa et ret lavt Trin; Landets Fattigdom har besværliggjort, ja hindret alle kulturelle Fremskridt, og Befolkningen er halvvilde Folkeslag.

Hojasiens Erhvervsmuligheder er smaa. Agerbrug kan kun drives meget faa Steder, og det oves kun under meget primitive Former. Kun Kvægavlen giver et større Udbytte og tillader Udforsel af Uld og levende Kvæg. Egentlig Industri findes ikke, men der er megen Hjemmeindustri, især Filt- og Tæppevæveri. Desuden er der nogen Avl af Silkeorme. I Østtibets Bjerge er der nogen Bjergværksdrift (Guld), og Handelen, der udelukkende foregaar ved Karavaner, men er ret livlig, har ogsaa en ikke helt ringe Betydning. Den foregaar ad de gamle Karavaneveje, som gennem Tarimbækkenet og Dsungariet forbinder Vest- og Østasien med hinanden, og som navnlig fremmer Handelen med Te og Silke. Desuden er der en livlig Handel med Indien; og der indføres ogsaa europæiske Industriprodukter.

Ved Karavanevejene er de eneste større Steder opstaaet. De ligger gennemgaaende nær Foden af Bjergene i Oaserne, hvor der er rigeligere Fugtighed, og deres Beboere er endnu delvis Nomader. Selv i disse Smaabyer finder man derfor Nomadeteltet ved Siden af de smaa Huse, der er opført af Ler eller soltorrede Teglsten; og Oaselandsbyerne ser gennemgaaende meget fattige ud. Den gamle Del af Byen, der som oftest er omgivet af en Lermur, gennemskæres af snævre, smudsige Gader, og kun sjældent afbryder nogen større Bygning den ensformige Husrække. Paa de Omraader, hvor Islam hersker, giver de talrige Moskeer Byerne deres Præg.

Ligesom Hojasiens Stater har ogsaa dets Byer ofte kun en kort Levetid. Dette kan bl. a. ses af de talrige Byer, man her træffer liggende hen i Ruiner. Paa Grund af Landets Fattigdom bliver de Midler, der skal tjene til mange Menneskers Underhold, hurtig opbrugt; paa mange Steder kan de endda kun erhverves ved kunstige Foranstaltninger. Hvis disse — især Vandingsanlæg — forsommes, maa det føre til Forfald; og Ødelæggelser fremkaldes ogsaa ved Naturbegivenheder, som Tilsanding af Vandene, og i endnu højere Grad af historiske og politiske Begivenheder, roveriske Overfald og Krige.

PAMIR, TIENSHAN, DZUNGARIET OG VESTMONGOLIET

De store Bjergkæder i den sydlige Del af Hojasien udgaar næsten alle fra Hojlandet *Pamir*, der af Beboerne betegnes som »Verdens Tag«. Det er en vældig Bjergmasse, der afslutter det Dalbækken, hvori Amu-Darja i sit ovre Lob og dens Biflod, Pændsh, lober, og som mod Øst falder stejlt af mod Tarimbækkenet. Der ligger her et tæt System af Bjergkæder, hvis Retning fra Vestsydvest til Østnordost er tydelig fremtrædende. Mod Vest er det en ensformig Hojslette med en gennemsnitlig Hojde af over 4000 Meter, gennemskaaret af flade, trugagtige Dale, hvorimellem der rager Bjergrygge frem, der jævnt stiger til 5000 Meter. Mod Ost slutter det med en vældig mod Sydsydøst lobende Kæde, som i Mustagata, hvilket betyder »Isbjergenes Fader«, i Tagarma-gruppen naar op til 7860 Meter.

Paa Grund af Hojden hersker der et tort Fastlandsklima med en lav Aarstemperatur. Dalene paa Hojsletten er delvis aflobslose og dækket af Saltstepper eller fyldt af store Soer (som den store Kara-Kul). De hojere Regioner er dækkede af evig Sne og Gletsjere (Fig. 37); Snegrænsen ligger mod Nord 4000—4300 Meter oppe, mod Syd 5100—5200 Meter. Fra disse Sne- og Ismasser udgaar talrige Floder, der til begge Sider, baade til Amu-Darja og til Tarimbækkenet, flyder bort i dybe Klofter. Vegetationen er sparsom; men Hojsletterne har dog tilstrækkeligt Græs til de her boende Bjergkirgiseres Kvæghjorde. Mod Vest er Klimaet baade mildere og fugtigere, og Vegetationen er derfor rigere. I Dalene lever her Bjergtadshiker eller Galchaer, der ogsaa driver Agerbrug, idet de dyrker Byg og Bonner, samt Vin og Frugt.

Trods sin Hojde er Pamir let at overskride og er derfor et vigtigt Gennemgangsland fra Turan til Tarimbækkenet, til Oasebyerne Kashgar og Jarkand. Russerne, som ejer den storste Del af Hojlandet, har væsentlig fremmet Adgangen til det ved at anlægge den saakaldte Pamirvej. Ved den ligger paa Hojsletten Militærstationen Pamirski-Post.

I Form af en Randkæde slutter sig mod Nord direkte til Pamir et mægtigt Bjergsystem, Transalai, der bestaar af flere Kæder paa 6000—7000 Meters Hojde, og som naar deres storste Hojde i Pic Kaufmann (7250 Meter); de er dækkede af udstrakte Firnsletter og bærer store Gletsjere (Fedshenkogletsjeren). Paa Grund af det torre Klima er ogsaa her Steppen fremherskende; men i Dalenes Loss driver

Tadshikerne Agerbrug med Anvendelse af kunstig Vanding. Den ovenfor nævnte Pamirvej overskrider disse Bjerge fra Alaidalen i det 4270 Meter høje Kysyl-Jart-pas. Hinsides Alaidalen hæver Alaibjergene sig Syd for Ferghanabækkenet i Pic Baba til en Højde af 6000 Meter; de er gennemskaaret af dybe Dale, hvorimellem de enkelte Bjergkæder rager stejlt op. Mod Øst forer de over til Tienshan, som de i deres geologiske Bygninger nøje er knyttet til.

Tienshan, Kinesernes Himmelbjerge, er et af det indre Asiens største Systemer af Bjergkæder; det strækker sig fra Vest til Øst i en Længde af mere end 2000 Kilometer fra Turans østlige Rand til Mongoliet. Dets Kerne er et gammelt karbonisk Foldebjerg, der tidligt er bleven fuldstændig planeret; i den yngre Tertiærtid indtraadte stærke tektoniske Bevægelser, hele den gamle Bjergruin blev hævet og samtidig gennemfuret af Brud. Baade mod Tarimbækkenet mod Nord og mod den dzungariske Sænkning mod Syd har det Fald i Trin, og det Indre er gennemskaaret af talrige Sænkninger, mest dybe Kløfter med stejle Vægge. Ogsaa det tidligere omtalte Sænkningsomraade Syd for Oasen Turfan er en Del af en saadan Gravsænkning. Tienshan er herved oplost i en Række enkelte Blokke, der rager op som Horste mellem Sænkningerne. I mange af disse Blokke er den gamle Bjergflade endnu bevaret; de afsluttes af Højsletter, der i deres Form minder om Norges Fjelde og ligesom disse var dækkede af Gletsjere i Istiden. Dog findes der desuden ogsaa Bjergkæder af alpin Karakter med vildt sønderrevne, spidse Toppe, med Firner og Dalgletsjere.

Hele dette Bjergsystem tager fra Vest til Øst til i Bredde og Højde. Mod Vest forgrener Kæderne sig og gaar samtidig langt fra hinanden, skilt ved brede Sænkninger, mod Øst ligger de mere tæt og danner mere en sluttet Bjergmur. Her naar de kun i det stærkt gletsjerdækkede, fuldstændig alpine Bogdo-ola op over 6000 Meter. Sin største Højde har Tienshan i sin vestlige Del, hvor det af evig Sne og Gletsjere omgivne Khantengri naar en Højde af 7300 Meter. Bjergene er ogsaa her delt stærkere ved brede Sænkninger, som følger Kædernes vestøstlige Retning, mod Nord Ilibækkenet, Syd derfor paa den anden Side af det transileniske Alatau (Fig. 38) den Sænkning, der opfyldes af den næsten 6000 Kvadratkilometer store So Issyk-kul, og længere mod Syd den lange Dal, hvori Syr-Daris vigtigste Kildeflod, Naryn, løber.

Denne vestlige Del har et noget mildere og fugtigere Klima. Bjerglandet har derfor ogsaa en rigere Vegetation, og der findes ofte tætte

Skove paa Skraaningerne. I den mere tørre østlige Del er Bjergene derimod øde og bare. Paa samme Maade staar Nord- og Sydsiderne over for hinanden baade i Bjerglandet i dets Helhed og i de enkelte Kæder. De sydligste Bjergrygge ved Randen af Tarimbækkenet er orkenagtig tørre. I det indre Bjergland findes der kun paa de dybere Dalbunde Stepper, der i Almindelighed naar indtil 1500 Meter op; derpaa følger

Fig. 37. Gletsjerdal i det østlige Pamir i 4500 Meters Højde.

Skovbæltet, der naar til 2800 Meter og derpaa afloses af den alpine Planteverden. De højeste Regioner dækkes mod Vest fra 3400 til 4000 Meter, mod Øst, hvor der er mere tort, fra 5000 Meter, af evig Sne og sender ofte mægtige Gletsjere ned i Dalene. Paa Grund af denne Snemængde bliver Tienshan ligesom en fugtig Ø midt i disse udpræget tørre Lande og derfor et rigt Kildeomraade. Til alle Sider strømmer Floder fra det, men mange af dem indtørres hurtigt i Forlandet.

Til Bolig for Mennesker egner Bjergene sig kun i ringe Grad. Beboerne — mod Vest Kirgisere, mod Øst mongolske Kalmuker — driver overvejende Kvægavl, idet Stepperne i Dalsænkningerne tjener dem som

Græsgange. Om Sommeren drager Befolkningen med sine Hjorde op i de højere Regioner. I nyere Tid har russiske Bonder bosat sig ved Nordranden og er derfra trængt ind i Bjerglandets Dale. Agerbrug findes ellers kun paa enkelte Steder i de dybere Dale. For Trafik er Bjergene kun lidet tilgængelige, da man som Regel kun kan komme over de enkelte Kæder gennem hojtliggende Passer. De mest kendte er Terekdavan, 3900 Meter hojt, der aabner Adgang til Kashgar i Tarimbækkenet, og Musartpasset, Øst for Khantengri, 3660 Meter hojt, der fører fra Tarimbækkenet til Kuldsha i Ilibækkenet.

Nord for Tienshan afbrydes det ellers saa noje sammenhængende indre asiatiske Bjergsystem. Her ligger *Dzungariet*, et dybt Sænkningsomraade, der forst er opstaaet i Tertiærtiden, og som i Retning fra Vest til Øst stiger fra 250 til ca. 700 Meter og mod Øst gaar direkte over i Mongoliet, medens det mod Vest endnu delvis afsluttes af Bjergkæder, det dzungariske Alatau, der horer til de ældre asiatiske Foldebjerge, og Tarbagatai, der rager op som en selvstændig Horst. Nord og Syd for denne sidste aabner sig et Par brede Porte, af hvilke den ene, der gennemstrommes af den sorte Irtysh, fører til Vestsibirien, den anden til Balkashbækkenet. Disse Huller i de omgivende Bjerge har haft stor historisk Betydning: gennem dem er de store Folkevandringer gaaet fra det indre Asien, baade Hunnernes, Uiguernes og Mongolernes.

Dzungariet selv er et ensformigt, overvejende fladt Land med et tort Fastlandsklima; det er derfor i sit Indre en ode Sandorken og kun Steppe, undertiden Saltsteppe paa Randenes Ler- eller Lossbund. Randomraaderne faar noget mere Fugtighed fra de tilgrænsende Bjerge; men i Reglen fordamper de fleste Floder i det torre Klima eller ender i aflobslose Soer. Under Indflydelse af Fugtigheden er der ved Foden af Tienshan opstaaet flere Oasebyer (Barkul, Manas, Urumchi), hvorover der gaar en gammel Karavanevej. I Oaserne lever de tyrkiske Dunganer, der er stærkt blandede med Mongolerne; paa Steppen lever de mongolske Kalmuker som kvægavlende Nomader. Politisk horer den sydlige Del til Kina, den nordlige til den nu under russisk Beskyttelse staaende Raadsrepublik Mongoliet.

Fra den dzungariske Sænkning hæver sig mod Nord en sluttet Bjergkæde Store eller Ektag-Altai, der undertiden ogsaa betegnes som mongolsk eller Gobi-Altai. Den er overvejende opbygget af ældre krystallinske Bjergarter og horer til de ældste Bjergbuer, der gaar om Asiens gamle Knudepunkt ved Baikalsoen. Dens Opstaaen skyldes Forstyrrel-

ser, der indtraadte i Tertiærtiden. Som en langstrakt Horst rager den frem over Sænkningsomraader paa begge Sider; thi ogsaa paa Nordsiden folges den af en Sænkning, der er rig paa Søer, den saakaldte Sodal, som i Almindelighed ligger mere end 800 Meter over Havfladen. Bjergene ender i en gammel Flade, der er stærkt omdannet af Istidens Gletsjere. Endnu bærer de 3500 Meter hoje Bjerge Firnmarker og smaa Gletsjere

Fig. 38. Landskab fra det transileniske Alatau.

og er derved Kildeomraade for store Floder som den sorte Irtysh. Paa Grund af den rigere Fugtighed har Vegetationen ogsaa udviklet sig kraftigere her; Skraaningerne er ofte dækket af Skov (Lærk) og Enge. Dog findes der ogsaa — især mod Øst — ode Stepper. Beboerne, mod Vest Kirgisere, mod Øst Mongoler, er overvejende Nomader, der driver Kvægavl. Kun ved Bjergenes Fod er der en fastboende Befolkning, der ved Anvendelse af kunstig Vanding driver Agerbrug.

Til Ektag-Altai slutter sig mod Nordvest det russiske Altai, hvorfra de sajanske Bjerge udgaar i nordostlig Retning. Sammen med Ektag-Altai omgiver de et stort Sænkningsomraade, *Vestmongoliet*, som er

ganske overordentlig stærkt gennemsat af Brud, og som derfor falder i en Mængde enkelte, mest afløbsløse Bækkener, af hvilke mange i deres Indre rummer en Saltsø. Kun mod Nord, paa den anden Side af Tannubjergene, faar dette Land Afløb til Havet gennem Jenisseis øvre Løb. I Bækkenerne hersker overvejende den ensformige Steppe, og Skov er indskrænket til de højere Bjergskraaninger. Steppen tjener de her boende Mongoler som Græsgange for deres Kvæg. Kun ved Floderne og Søerne bor der til Stadighed Mennesker, og de Oaser, der lader sig opdyrke, er kun faa og smaa. Indtil for kort Tid siden naaede det kinesiske Rige hertil, og ad en gammel Vej over Kobdo og Uljassutai gik Handelen mellem Rusland og Kina. Nu er dette Omraade en Del af Republiken Mongoliet.

GOBI OG TARIMBÆKKENET

Republiken Mongoliet omfatter ogsaa hele den nordlige Del af Østmongoliet. Her kommer vi ind i det største sammenhængende tørre Omraade i det indre Asien, hvilket af Kineserne kaldes Hanhai, det tørre Hav. Man har af dette Navn sluttet, at Kineserne har betragtet dette Omraade som Bunden af et gammelt Hav, og en saadan Anskuelse syntes ogsaa tidligere at falde sammen med den videnskabelige Forsknings Resultater, idet Aflejringerne i Hanhai, de saakaldte Hanhai- eller Gobisedimenter, blev betragtet som Havaflejringer. Efter nyere Undersøgelser synes de dog at være ægte Landdannelser.

Dette mægtige tørre Land, som strækker sig fra Pamir til Khinganbjergene, deles af et lavt Højdedrag, dannet af Udløbere fra Tienshan, i Tarimbækkenet, der omgives af høje Bjerge, og Østmogoliets Højland eller Mongoliet i snævrere Betydning.

Østmongoliet eller Ørkenen *Gobi*, der af Kineserne kaldes Shamo, Sandhavet, er en gennemsnitlig 800 Meter høj ensformig Højslette, som omfatter hele den østlige Del af det indre Asien, og som naar fra Jablonoibjergene mod Nord til de nordøstlige Randkæder i Tibet, Nanshan, og deres østlige Udløbere mod Syd, og som mod Øst afsluttes af Khenganbjergene. Det er gennemgaaende et svagt bakket, ofte helt fladt Land, der gennemskæres af lave Bjergrygge; mellem disse der er indsænket flade Dale, der ofte er opfyldt af afløbsløse Søer. Enkelte Steder rager ogsaa yngre Eruptivmasser op, trachytiske eller basaltiske

Lavamasser, som er trængt frem til Overfladen under Forstyrrelserne i Tertiærtiden.

I sin Natur har Gobi ganske en indre-asiatisk Karakter. Der hersker ogsaa her et tort Fastlandsklima med en overordentlig streng Vinter og en hed Sommer. I Urga, der ligger ved Nordranden i en Højde af 1150 Meter, synker Temperaturen i Januar i Reglen til 26 Gr. under Frysepunktet, men stiger i Juli gennemsnitlig til over 17 Gr. Yderpunkterne i et Aar kan ligge ved 43 Gr. under til 38 Gr. over 0. Aarets Gennemsnitstemperatur er 2 Kuldegrader. Nedboren i Gobi er i Almindelighed næppe 200 Millimeter, og det regner hovedsagelig kun om Sommeren. Vinteren er tør, og der er hele Aaret igennem kun en ringe Skydannelse. Da selv Randbjergene som oftest ikke naar op til den evige Snes Regioner, mangler der større Floder. Kun mod Nord naar

Fig. 39. Lejr i Sandørkenen Gobi.

Amurs Kildefloder og Selenka, der udmunder i Baikalsoen, og mod Syd Hoangho ind paa dette Omraade. Noget mere fugtig er Egnene mod Øst, hvortil ogsaa Monsunen fra det stille Ocean trænger frem. Her er Vegetationen derfor rigere og friskere, her findes Græsstepper med udmærkede Græsgange for den kvægavlende Befolkning. Længere inde i Landet og navnlig mod Vest bliver Plantedækket stadig sparsommere, og Steppen gaar over i en Halvorken, der til sidst bliver en ren Sandorken (Fig. 39) eller paa enkelte Steder en Stenorken. Mod Syd gaar der gennem Gobi Bjergdrag, som kommer fra Khinganbjergene og forer over til Nanshan. De omslutter ligeledes den store mod Nord rettede Bue af Hoangho, hvorved Ordossteppens Plateau adskilles fra Gobi. Dette Plateau er ogsaa delvis en Sandorken, men gaar gennem Steppen over til Kinas Losslandskaber. Den yderste sydvestlige Del optages af den saakaldte lille Gobi, der overvejende er en ode og gold Sandorken.

Hele dette Omraade kaldes med Rette Mongoliet, thi det beboes overvejende af Mongoler og betragtes som dette Folks oprindelige Hjem. Herfra udgik de store mongolske Folkevandringer, som forst var rettet mod Kystlandskaberne mod Øst og Sydost og mod Vestasien, men som derefter, da de standsedes af den store kinesiske Mur, kun formaaede at trænge frem mod Vest. Gennem hele den historiske Tid har Befolkningen i Overensstemmelse med Landets Natur været kvægavlende Nomader, og det er den ogsaa i vore Dage, selvom Agerbrug ikke ganske mangler, men det er indskrænket til de mere fugtige Randomraader. Vandrelivets Indflydelse viser sig tydelig i Indbyggernes Levemaade. Som Bolig tjener Jurten eller Teltet. Næsten al Trafik foregaar til Hest, og Mongolerne er lige saa dygtige og lidenskabelige Ryttere som Kirgiserne. Kvæget, især Faaret, yder dem baade Fode og Klæder. Foruden Kvægavl er ogsaa Jagt paa Antiloper, Moskusdyr og Hjorte en yndet Beskæftigelse. Mændenes Klædedragt ligner til en vis Grad Kinesernes; den bestaar af en lang Kjortel, der bæres paa det blotte Legeme, strompeagtige Stovler og en lille, spids Filt- eller Lammeskindshue. Mændene har desuden en kort Haarpisk. Ganske ejendommelig er Kvindernes Forkærlighed for Smykker; Haaret sættes op i Vifteform ved Hjælp af Solvspænder, og de tykke Fletninger, der ofte er gennemflettede med Hestehaar, stikkes i solvprydede Foderaler, og Ørene prydes med Solvgehæng (Fig. 40. Se ogsaa Kunstbilag: Mongolkvinde fra Urga med sit Barn).

Kulturelt staar Mongolerne lavt. Buddhismen, der tidlig var trængt ind her, er udartet til Lamaisme, som nu behersker hele Folket. Næsten hver tredje Mand er Lama, og den politiske Magt er i Hænderne paa den overste Præst, den saakaldte Khutukhtu, der anses for en Inkarnation af Buddha, og som residerer i Urga. I det der værende Kloster bor henved 20 000 Lamaer. Paa Folket har Lamaismen ikke virket heldigt; det er blevet svækket og har mistet sin tidligere politiske og krigeriske Kraft og lever i fuldstændig aandelig Afhængighed af Lamaerne, der, uden selv at bestille noget, maa underholdes af hele Folket. Dette har gjort det væsentlig lettere for Kineserne at udstrække deres politiske Magt over Mongoliet og mere og mere ogsaa erhvervsmæssigt at erobre det.

Fig. 40. Bondekoner fra det sydlige Mongoli.

I de mere fugtige Randomraader har de bosat sig som Bønder og fortrængt Mongolerne fra deres Græsgange; men navnlig er de trængt ind som Handelsfolk. Over Mongoliet gaar der vigtige Handelsveje, ad hvilke navnlig den kinesiske Te transporteres. De udgaar fra den kinesiske By Kalgan, der nu er forbundet med Peking ved en Jernbane, og forer dels mod Nordvest over Urga til den sibiriske Grænseby Kjakhta, og dels mod Vest til Karavanevejene i Tarimbækkenet, Dzungariet og Sødalen Nord for Store Altai.

I Mongoliet staar Rusland og Kina umiddelbart over for hinanden

med deres politiske og merkantile Interesser. I de nordlige Omraader har den russiske Indflydelse sejret, og de staar nu som Republiken Mongoliet under russisk Beskyttelse, og kun den sydlige Del, det saakaldte indre Mongoli, hører stadig til Kina.

Vest for den flade Landryg Peshan kommer vi ind i *Tarimbækkenet*, der ligger indsænket mellem Tienshan mod Nord og Kwenluns Kæder mod Syd. Lige over for de vældige Randbjerge, der hæver sig indtil 7000 Meter, gør det Indtryk af at være en dyb Sænkning midt i Centralasien, men i Virkeligheden er det et Højland paa ca. 1000 Meters Højde. Selv det dybeste Sted, de sumpede Egne ved Kara-koshun, ligger dog 732 Meter over Havets Overflade. Først i den senere Tertiærtid er denne Landflage sunket ned til sin nuværende Beliggenhed langs de Brud, som ledsager den mod Nord og Syd. Fra de omgivende Bjerge har derpaa Floderne ført store Mængder af Sedimenter ned i Bækkenet, og endnu fører de stadig Sedimenter med sig, saaledes at der overalt i Bækkenet ved Dalenes Mundinger er aflejret mægtige Grusbunker; disse er ofte senere dækket af Løss, medens det ophobede Materiale længere borte stadig bliver finere og sluttelig gaar over til Ler. Dog i Stedet for Leret kommer snart Sandet, der dækker alt; af Vinden blæses det sammen til store Klitter og lader alt Vand sive bort. Saaledes er der da her opstaaet nogle af Jordens frygteligste Sandørkener, der er helt uden Vand og Vegetation og næsten utilgængelige for Mennesker. Kun sjældent har Forskere vovet sig herind; og Sven Hedin, der havde Mod til at trængen ind i den værste af disse Ørkener, Taklamaklan, havde nær med Livet maattet bøde for sin Dristighed.

Det indre Bækkens store Vandfattigdom er tillige en Følge af det overordentlig tørre Klima. Der falder kun sjældent Regn; man anslaar den aarlige Nedborsmængde til at være under 100 Millimeter. Dertil hersker der om Sommeren en glødende Hede, hvorved al Fugtighed hurtig fordamper. I Kashgar og Jarkand, der dog ligger i en Højde af 1250 Meter, er den gennemsnitlige Julitemperatur 27,5 Gr. Vintren er derimod kold, skønt disse Steder ligger paa den 40. Breddegrad, den gennemsnitlige Januartemperatur ligger 6 Gr. under Nulpunktet. Om Foraaret blæser der ofte heftige Nordøststorme, der ophvirvler vældige Støvmasser, saa at Luften fyldes af Taagemasser. Kara-Buran, den sorte Storm, bliver disse Uvejr med Rette kaldt.

Trods den uhyre Tørke gennemstrømmes Bækkenet dog næsten i hele sin Længde fra Vest til Øst til Stadighed af Floden Tarim. I den

opsamles de talrige Vandløb, der kommer fra de sne- og gletsjerrige Randbjerge, og af hvilke nogle endog først naar den midt i Sandørkenen. De fleste af dem udtørres ganske vist snart, efter at de er traadt ud af Bjergene, og ender hyppigt i saltholdige Lerørkener, der er dækkede af hvide Saltskorper. Tarim flyder først nær den nordlige Rand, men vender sig derpaa i sit nedre Løb mod Sydøst og gennemskærer under stærk Forgrening hele Bækkenet indtil den af Sumpe opfyldte Sænkning Kara-koshun. Oprindelig endte den i Lop-nor, en Sø, der efter de gamle kinesiske Kort at dømme har ligget længere mod Nordøst, hvilket ogsaa synes at bekræftes ved Sven Hedins Iagttagelser af gamle Søaflejringer.

De Floder, der kommer fra Bjergene, er af største Betydning for Tarimbækkenet; thi kun de gør det muligt, at der trods Tørken kan vokse nogle Planter. Sandørknerne er næsten vegetationsløse, kun Saxaulbusken kan trænge frem til dem; men langs Flodsengene ligger der selv i den mest øde Ørken Sivtykninger og Buskskove (Pil, Poppel). Frem for alt vander Floderne de løssbedækkede Randflader i Bækkenet og skaber derved talrige Oaser, hvor alle de tempererede og subtropiske Zoners Planter (Korn, Sydfrugter, Tobak, Opium) og ogsaa Bomuld og Ris kan trives. Her er da ogsaa de vigtigste Bosættelsesomraader, thi Sandorkenerne i det Indre er ubeboelige. Kvægavl og det ellers for Centralasien saa karakteristiske Nomadeliv træder her i Baggrunden; Oasebeboerne driver Agerbrug og har overvejende faste Boliger.

Oaserne har endvidere stor Betydning for Trafiken, som vilde være utænkelig uden dem. Netop Tarimbækkenet, denne brede Sænkning midt i Hojasien, har fra de ældste Tider draget Trafiken til sig. Ældgamle Handelsveje fører derigennem; de følger Oaserækkerne ved Nord- og Sydranden. Den nordlige gaar fra Hami over Turfan, Karashar og Aksu, den sydlige over Cherchen, *Khotan* (50 000 Indb.) og *Jarkand* (70 000 Indb.). Begge disse Veje modes i *Kashgar* (80 000 Indb.), der er Udgangspunktet for Trafiken over Pamir og Transalai til russisk Turkestan. I vore Dage har disse Veje paa Grund af Forbindelsen med Østasien over Havet mistet meget af deres Betydning, men i tidligere Tid var Tarimbækkenet Midtpunktet for en meget livlig Handelstrafik og tillige Sæde for højere, aandelig Kultur, hvilket tydeligt ses af de mange Ruiner langs de gamle Handelsveje.

Den nuværende Befolkning er en broget Blanding. Mod Vest betragtes Kashgarerne som en endnu overvejende arisk Stamme, mod Øst er

derimod tyrkisk og mongolsk Blod fremherskende. Kineserne er repræsenterede i stort Antal, og de er ogsaa politisk Landets Herrer. Som Kansu-Hsinkiang, det vil sige det nye Land Kansu, danner Tarimbækkenet nu en kinesisk Provins. Kineserne har for Storstedelen bosat sig her som Handelsfolk og har ogsaa fremmet Agerbruget. I Oasebyerne, som Kashgar og Jarkand, er der ved Siden af den ældre, mere orientalske By nu opstaaet en ny Kineserby. Det herskende Sprog i Tarimbækkenet er dog stadig tyrkisk, ligesom Islam er den herskende Religion.

HIMALAYA OG TIBET

Hele den sydlige Del af Hojasien fylder *Tibet* med sine vældige Randbjerge, der ligeledes udgaar fra »Verdens Tag«. Mod Sydvest slutter Hindukush sig til Pamir; men da Hindukush forer over til Iran, kan det næppe regnes med til Hojasien. Syd for Pamir begynder *Himalaya*, der er Jordens vældigste og mest storslaaede Bjergmur. Den strækker sig i en Længde af 2400 Kilometer indtil det Sted, hvor Dihong, Brahmaputras mellemste Lob, bryder igennem, og naar i den vestlige Del en Bredde af 300 Kilometer. Mod Nord begrænses den af den lange Dal, hvorigennem ovre Indus og Tsangpo løber, en Højdal paa 3000—4000 Meters Hojde, og mod Syd sænker den sig ned mod Indus' og Ganges' Lavland. Herfra er Synet af disse Bjerge næsten overvældende. De enkelte Kæder hæver sig stejlt bag hinanden til Højder fra 5000—6000 Meter, og herover rager enkelte Toppe yderligere 2000—3000 Meter højere op.

Himalayas geologiske Bygning er endnu ikke fuldstændig udforsket i alle Enkeltheder og kan derfor her kun fremstilles i store Træk. Disse Bjerge er opstaaet ved mægtige Foldninger af de Sedimenter, der siden den kambriske Periode var aflejrede ved Nordranden af Tethyshavet. Foldningen begyndte mod Nord allerede i Kridttiden, naaede sit Højdepunkt i den ældre Tertiærtid og fandt paa Sydsiden først sin Afslutning i den yngre Tertiærtid. Derved blev Bjergenes Bygning meget indviklet. Der opstod en Række Kæder, som kun i deres Helhed kan siges at følge en vis ensartet Plan. De sydlige Kæder er overvejende opbygget af yngre sedimentære Bjergarter; derpaa følger en mellemste Zone, der er dannet af ældre krystallinske Bjergarter, Gnejs og Granit, og som tillige

OPBRUD TIL JAGT

bærer de højeste Toppe og er sammensat af talrige enkelte Kæder. Bjergene afsluttes da mod Nord med Tibets Zone, hvor atter yngre sedimentære Bjergarter er fremherskende. Efter Foldningsprocesserne blev Bjergene stærkt nedbrudt ved Erosion og Denudation. I Diluvialtiden var de øvre Dale indtil 1200 Meter ned fyldt med Gletsjere; og siden har det rindende Vand dannet mægtige Furer i Bjerglandet. Dette har derfor helt igennem en alpin Karakter, med stejle Skraaninger, skarpe Rygge og spidse Toppyramider, med udstrakte Firnsletter og mægtige Dalgletsjere. Hvad der imidlertid ganske særlig udmærker Himalaya er den vældige Højde. En hel Række af Toppene overstiger 8000 Meter; blandt disse er Mount Everest med 8880 Meter den højeste, men Kinchinjunga staar med sine 8580 Meter kun lidt tilbage for det. I Almindelighed findes de højeste Toppe i de østlige Bjerge, men ogsaa mod Vest er der Bjerge paa over 8000 Meters Højde. I Sammenligning med disse Kæmpebjerge synes Kamhøjden ringe, idet den gennemsnitlig næppe overstiger 5500 Meter, og Pasovergangene ligger enkelte Steder kun 3500 Meter oppe.

Ved sin uhyre Højde og tillige ved sin Beliggenhed ved Randene af Højasien bliver Himalaya et skarpt Skel mellem to geografisk overordentlig forskellige Omraader, det kontinentale tørre Omraade mod Nord og det oceaniske, tropisk fugtige periferiske Asien mod Syd. Dette ytrer sig navnlig i Klimaet. Sydskraaningerne staar ganske under Indflydelse af Monsunen, der naar til Nordkædernes Kamme. Her hersker en højere Temperatur, navnlig da Bjergmuren hindrer den kontinentale Vinterkulde fra Nord i at naa frem, og her falder der rigelig Sommerregn, hvis Mængde tager stærkt til fra Vest til Øst, efterhaanden som Havet kommer nærmere. Allerede i Bjergenes indre Dale er Nedboren betydelig ringere, og paa Nordsiden synker den ned til det Minimum, som er karakteristisk for det indre Asien.

Denne klimatiske Modsætning træder os tydelig i Møde i alle Naturens Fænomener. I de højere Regioner bringer den stærkere Nedbør paa den indiske Side en rigere Snemængde, som trykker Grænsen for den evige Sne langt ned, i den tørre vestlige Del til 4900 Meter, i den fugtigere østlige endog til 4500 Meter, medens vi paa den nedbørsfattige Nordside først naar den i en Højde af 5400–5800 Meter. Snemængden paa Sydsiden har givet Bjergene deres Navn, thi Himalaya betyder »Sneens Sted«. Fra den evige Sne vælder talrige Gletsjere frem, som udmærker sig ved deres stejle Fald, Vildhed og Sønderrevethed, og

som med lange Tunger glider ned mod Dalene, men paa Grund af den stærke Varme allerede ender i 3000 Meters Højde. De lavere Dale gennemstrømmes da af vandrige Floder, der brusende iler af Sted med stærkt Fald. De har skaaret en Mængde dybe, stejlvæggede Kløfter i Bjergene og allerede gennembrudt mange af Bjergkæderne.

Nordsiden synes derimod vandfattig og ensformig med sine grusdækkede Skraaninger og sine faa Dale; og her oplives Landskabsbilledet ikke af Vegetationen. Fra den triste Steppe med den sparsomme Trævækst hæver Bjergene sig golde og nogne, og kun de øverste Regioner er prydede med hvide Pletter af den evige Sne. Hvor vidt forskellig herfra er ikke Billedet paa Sydsiden, hvor et Plantedække i rig Fylde dækker Bjerg og Dal! Her bærer de lavere Skraaninger til en Højde af ca. 900 Meter Regnskove af tropisk Yppighed og Tæthed med Palmer og Rotanglianer, med Bambus og mange indiske Løvtræer. Deroven for faar Vegetationen en mere subtropisk Karakter med Løvtræer. Karakteristisk for dette Bælte, hvor ogsaa Palmer og Træbregner trænger ind, er en stedsegrøn Eg og en Fyr (Pinus longifolia). Fra ca. 2100 Meter begynder den øvre tempererede Skovregion med udpræget Vinterhvile for Plantevæksten. Ved Siden af de stedse grønne Ege træffer vi forskellige sommergronne Træer, der er beslægtede med vore (Ahorn, Elm, Birk, Pil) og flere Naaletræer (Ceder, Gran, Fyr). Oven for Trægrænsen, der ligger ved ca. 3700 Meter følger lige op til Snelinien den alpine Region med Rhododendronbuske og Urter, hvis herlige Blomsterpragt ganske minder om Alpernes.

Dog er Plantedækket ikke ens overalt paa Sydsiden. I den mere tørre og noget nordligere liggende vestlige Del er Vegetationen mindre yppig, og Skovene er mindre tætte. Tillige ændres Floraen, idet der her trænger en Del østasiatiske Planter ind.

Ogsaa for Befolkningen har Himalaya vist sig at være et betydningsfuldt Skel. Nordskraaningen bebos overvejende af Tibetanere, som har bredt sig i den østlige Del af Bjergenes Kam til Foden af Sydsiden. Mod Nordvest, i Indusomraadet, er allerede 2000 Aar f. Kr. ariske Folk trængt ind og har holdt sig temmelig rent der. Den tibetanske Befolkning staar i Almindelighed paa et lavere Kulturtrin, medens det arabiske Element har været langt mere tilgængelig for kulturel Indflydelse fra Indien. Beboernes Antal er ringe, som det er at vente i Højbjerge. I de dybe, smalle Dale er der ikke megen Plads til Bosættelser. Kun mod Nordvest ligger der større Dalsletter, fremfor alt det ca. 1600 Meter høje Dalbæk-

ken Kashmir, som med sine Søer og de snedækte Bjerge, der omgiver dem, med sin rige Plantekultur og sine store Ceder- og Fyrreskove er et af de smukkeste Landskaber i Bjergene (Fig. 41). Her ligger den eneste større By *Srinagar* (142 000 Indb). Hovedstaden i Kashmir og Maharajaens Sommerresidens; her fremstilledes i sin Tid de berømte Kashmirsjaler.

Fig. 41. Landskab fra Kashmir.

Erhvervsmæssig set har Himalaya kun ringe Betydning. Paa Sydsiden findes der ganske vist Agerbrug, som kan drives endog i en Højde af 5000 Meter, og som ogsaa trænger ind i de indre Dale, men her dog kun ved Anvendelse af kunstig Vanding; ellers drives der navnlig Kvægavl (Faar, Geder og Yakokser) i Bjergene. Mineralske Skatte (Guld og Kobber) udvindes kun i ringe Grad.

Da de enkelte Dallandskaber i sig selv er stærkt afsondrede, har der her aldrig fundet nogen politisk Sammenslutning Sted; der dannede sig derimod talrige mindre Stater, af hvilke nogle — Nepal og Bhutan — indtil vor Dage har bevaret en vis Uafhængighed. Bjergenes Utilgænge-

lighed har ogsaa ofte været en uovervindelig Hindring for Englænder-nes Fremtrængen; mod Øst naar deres Magtomraade kun til Foden af Himalaya. Kun i Landskabet Sikkim mellem Nepal og Bhutan, hvor lave Passer letter Overgangen, naar det frem til Nordsidens Fod. Her ligger paa de forreste Kæder i en Højde af 2185 Meter det engelske Kursted Darjiling, beromt for sin herlige Udsigt over Bjerglandet, især over Kæmpetoppen Kinchinjunga (se Kunstbilaget). Kun mod Nord-vest er det lykkedes Englænderne at skyde deres Grænser frem over Himalaya. Her besatte de allerede i Midten af forrige Aarhundrede Landskaberne i Sikhstaterne ved Indus' ovre Løb, idet de atter her paa deres Fremtrængen begunstigedes af lavere Passer, over hvilke der ogsaa forer vigtige Handelsveje. Det engelske Omraade, den under Vicekongen af Indien stillede Vasalstat Kashmir, naar ind i Tibets Højland. Udgangspunktet for Trafiken til dette er Leh, der ligger 3430 Meter højt i Indusdalen, med en tibetansk-buddhistisk Befolkning. I denne nordvestlige Del oprettede Englænderne paa de forreste Bjerge nær Sutlejs Gennembrudsdal i en Højde af 2160 Meter Kurstedet Simla, der ogsaa er Sommerresidens for Vicekongen af Indien.

Paa den anden Side af den Længdedal, hvorigennem Indus og Tsangpo løber, hæver Terrænet sig atter til store Højder, og her begynder *Tibets* Højland, som selv i sine Bækkener og Dale sjældent er lavere end 4000 Meter og i sine Bjerge som oftest naar en Højde af 6000 og enkelte Steder endog 8000 Meter. Det udgør det egentlige Høj-asien, som i en mægtig Udstrækning — omtrent som en Fjerdedel af Europa — fylder hele den sydlige Del af det indre Asien og næsten paa alle Sider afsluttes af høje Bjergkæder. Kun mod Øst mangler en saa-dan Grænse; der skærer dybe Dale sig ind fra Forlandet, og enkelte Bjergdrag naar helt ud til Stillehavets Kyst; der foregaar en jævn Over-gang fra Centralasiens tørre Omraade til den oceanisk fugtige Randzone.

De høje Randkæder har atter deres Rod i »Verdens Tag«. I nøje Sam-menhæng med den nordvestlige Ende af Himalaya og den østlige Ende af Hindukush udgaar herfra mod Sydost Karakorum — egentlig kun Navnet paa et Pas — eller Mustagbjergene, der i Højde kun staar lidet tilbage for Himalaya, idet dets højeste Punkt, Godwin Austen, er 8610 Meter. Bjergene bestaar i deres Kerne hovedsagelig af Gnejs og Granit, hvorover der ligger palæozoiske og mesozoiske Bjergarter; de var sand-synligvis dannede før Tertiærtiden, i hvert Fald indtraadte der ikke no-gen Foldning efter den Tid. Formodentlig har der dog fundet en senere

Hævning Sted. Paa Grund af den kontinentale Beliggenhed hersker der i de lavere Regioner et udpræget tort Klima; Bjergskraaningerne er øde og bare og oversaaet med afsprængte Sten og Grus. De højere Regioner faar derimod rigelig Nedbor og bærer et vidt udbredt Snedække, der naar ned til en Højde af 5000 Meter. Fra disse Snemarker, der endog breder sig over Kammene, udgaar kæmpemæssige Gletsjere, der glider

Fig. 42. Dalai-Lama-Paladset i Lhasa i Tibet. Det ligger mere end 120 Meter o. Byen og er henved 300 Meter langt.

ned i Dalene indtil 2900 Meter og opnaar en overordentlig Længde. Siatshengletsjeren er saaledes 72, Baltorogletsjeren 58 Kilometer.

Karakorums Kæder fortsættes mod Øst i Transhimalaya eller Hedinbjergene, som løber parallelt med Himalaya indtil Østranden af Tibet og saaledes afslutter det indre Højland mod Syd. Det er ligeledes et vældigt Højland, hvor Pasovergangene gennemsnitlig ligger i en Højde af 5500 Meter, og som i sit højeste Punkt naar op over 7500 Meter. Paa Nordsiden udgaar der straaleformigt flere Kæder mod det indre Højland, og mod Øst udvider det sig til et Bjergland, der stadig bliver bredere og bredere. Den mellemste Del bærer som en sluttet Bjergmur Vandskellet mellem det tørre Højland og Længdedalszonen

mod Syd; kun yderst mod Vest bliver Transhimalaya gennembrudt af Indus, mod Øst af Bifloderne til Tsangpo. Ogsaa for Klimaet danner det et Skel, thi i de sydlige, dybere liggende Dallandskaber og i det sydlige Forland er der betydelig mildere. Ved Anvendelse af kunstig Vanding kan der her drives et indbringende Ager- og Havebrug, hvilket har fort til, at disse Egne er ret tæt befolkede. Ved Floden Tsangpo bor Hovedmængden af Tibetanerne, og Bopladserne ligger tæt ved Siden af hinanden langs de vigtigste Færdselsveje. Her ligger ogsaa paa en stor Steppeslette i det Indre af Transhimalaya Landets aandelige og verdslige Midtpunkt, Tibets Hovedstad, *Lhasa*, hvor den øverste Præst, Dalai-Lama, residerer. Hans store Palads »Potala« ligger højt uden for Byen (Fig. 42). Fra alle Sider fører Valfartsveje til dette hellige Sted, der gennem lange Tider var fuldstændig lukket for alle vantro. En af disse Veje fører os ind i Tsangpos Dal til Valfartsstedet Shigatze med det nærliggende Kloster Tashilumpo, hvor Tashi-Lamaen bor.

Ogsaa mod Nord afsluttes Tibet af høje Bjergkæder, der ser ud som vældige Hævninger over for det ved Brud nedsunkne Tarimbækken, men som ofte næppe rager 2000 Meter op over det indre Højland. I deres Helhed betegnes disse Bjergkæder som Kwenlun (Fig. 43). Mod Øst gaar de langt ud over Tibet og naar med deres yderste Udløbere helt ud til det stille Ocean. De bliver derved det længste Bjergdrag i det indre Asien. Paa Grund af en stærk Forgrening bliver de stadig bredere, jo længere man kommer mod Øst, og er egentlig mere at betragte som et sammenhængende System af enkelte Bjergkæder.

Ligesom Himalaya og Karakorum udgaar ogsaa Kwenlun fra Pamir og er navnlig nøje forbundet med dettes østlige Kæder; den vestlige Del af Kwenlun løber i en mod Nord aaben Bue, Jarkandbuen. Her danner Bjergene endnu en temmelig smal, sluttet Mur med en Kamhøjde paa ca 6000 Meter og Toppe, der stiger til mere end 7000 Meter. Under Navnet Altyn-tag ledsager Kwenlunsystemets nordlige Randkæder Tarimbækkenet i dets hele Udstrækning. Med en Drejning mod Sydøst slutter sig hertil længere mod Øst Nanshans Kæder, som begrænser Mongoliets Højland mod Sydvest. Fra Altyn-tag udgaar der atter flere Bjergkæder; de løber alle mod Sydøst og opfylder hele den nordøstlige Del af Tibet, idet de er skilt fra hinanden ved talrige Sænkninger og brede sumpede eller sorige Bækkener. Disse Bjergdrag begynder allerede før Enden af Jarkandbuen, der hvor Cherchen-Darja gennembryder Altyn-tag, med Prschwalski- og Columbuskæden, i hvis Fortsættelse Marco- Polobjer-

gene hæver sig (Fig. 44) Sydost derfor ligger Matshus (ovre Hoangho) Bækken med flere Soer, der er denne Flods egentlige Kildesoer. Bjergenes Række afbrydes her af det udstrakte, ensformige Tsaidambækken, der trods sine 2700 Meters Højde er Tibets dybeste Sænkning, opfyldt af øde Sandørkener eller Sumpe. Derpaa følger Ritterbjergene, Humboldtkæden og derpaa mod Sydost Kuku-norbjergene, paa hvis Nord-

Fig. 43. Grænsepas mellem Turkestan og Tibet, 5180 Meter over Havet.

side Kuku-nor ligger indsænket. Med Alexander III's Kæde og de langstrakte Richthofenbjerge ender Bjerglandet. Disse horstagtigt ordnede Bjerges Opstaaen kan sikkert føres tilbage til Hævninger og Sænkninger, som har fundet Sted her langs talrige Brud i Tertiærtiden. I deres Form bærer de Præg af at være meget gamle: de er stærkt nedbrudte, og med deres flade Skrænter og stumpe Bjerghøjder er de ofte ensformige, men delvis har de faaet nyt Liv ved senere Erosion. Det rindende Vand udfører her et saa meget desto kraftigere Arbejde, som der her falder en rig Nedbør; thi i dette Bjergland, som ved sine Længdedale aabner sig mod Sydost, trænger den sommerlige Monsunregn ind. Den

skaber ogsaa Betingelser for en yppigere Vegetation og gør det muligt at drive Agerbrug i de dybere Dale, saaledes at der her findes en fastbøende Befolkning.

Ogsaa den sydlige Del af Østtibet indtil Transhimalaya er opfyldt af en Række sydostlig løbende, høje Bjergkæder, der ofte kun er skilt fra hinanden ved smalle Klofter. Disse Kæder staar ogsaa under Indflydelse af Monsunen; de bærer desuden paa Grund af deres Højde (ofte mere end 6000 Meter) i større Udstrækning evig Sne og Gletsjere og bliver derved rige Vandbeholdere for Floderne.

Her udspringer i Dangla (Tangla) Bjergene Syd- og Østasiens store Strømme, Salwen (Saluen), Mekong og Yangtsekiang, der gennem dybe Længdedale baner sig Vej ud til Havet. Tillige bliver Vegetationen rigere; ved Floderne vokser Poppel og Pil, paa Skraaningerne Buske og forkrøblede Træer, men længere mod Øst ogsaa større Skove, og i de højere Regioner neden for Snegrænsen findes Arealer med Græsser og Urter, hvor Flokke af Vildt (Vildæslet, Vildfaaret og Yakokserne) græsser, og hvor de her levende Nomader finder gode Græsgange til deres Kvæg.

Den mellemste og vestlige Del af Tibet optages af Højlandet *Khor*, som ganske vist gennemskæres af flere Bjergrygge, der naar en Højde af 6000—7000, paa enkelte Steder endog 8000 Meter, men i Almindelighed har Karakter af en Højslette. Den er delt i en Mængde flade Bækkener, hvori der ligger talrige Søer, som oftest med salt Vand. Her gør det tørre Højlandsklima sig rigtig gældende; her er hede Somre og streng Kulde om Vintren, glødende Hede om Dagen, og Afkøling indtil Frost om Natten. Med sin overvejende træløse, ja helt vegetationsløse Ørken er Højlandet saa at sige ubeboeligt for Mennesker. Ogsaa Trafiken undgaar det. Landskabsbilledet er helt igennem ensformigt og øde; selv Bjergene formaar ikke at oplive det, thi i det tørre Klima er de ved den mekaniske Forvitring fuldstændig forvandlede til Ruinhobe, og Skraaningerne er dækkede af Grus. De rager som Klippeørkener frem af Bækkenets Grus- og Sandørkener.

De faa Beboere er Tibetanere, ligesom overhovedet hele Tibet for Størstedelen bebos af dette Folk, for saa vidt ikke andre er trængt ind: fra Syd og Vest Arier og til Dels Tyrkere, fra Nordost Mongoler og fra Øst Kinesere. Tibetanerne er et mongolsk Folk, men de har under Indflydelse af Højlandsnaturen faaet en egen Udvikling, saaledes at de baade i det ydre og i deres Væsen er væsentlig forskellige fra de andre

Fig. 44. Udsigt fra et 5030 Meter højt Punkt paa Marco Polo-Kæden. Afstanden til Bjergets Fod er 10 Kilometer.

Mongoler. De fører overvejende et frit Nomadeliv; kun i de sydlige og østlige Randomraader træffer man en større fastboende Befolkning. I deres Klædedragt ligner de Mongolerne; Mændene bærer en lang Kjortel, der holdes sammen ved et Bælte, uldne Støvler med Lædersaaler og Huer af Faare- eller Ræveskind. Kvinderne er klædt paa lignende Maade som Mændene og elsker ligesom de mongolske Kvinder Smykker, især den store Hovedpynt, idet de fletter alle mulige Slags Solvsmykker ind i deres Haar, som de forstærker og forlænger med Yakhaar.

Som Bolig benyter Nomaderne store sorte Telte, de fastboende Agerdyrkere derimod et primitivt Hus, opført af Kampesten. Tidligere var Tibetanerne frygtede paa Grund af deres krigerske og røveriske Tilbøjeligheder; nu anses de i Almindelighed for at være fredsommelige. Dette er maaske en Følge af den Blodagtighed, der er fulgt med Lamaismen, som her spiller en lignende Rolle som i Mongoliet og behersker alt. Tibet er en udpræget Kirkestat, hvor al Magten i Virkeligheden ligger i Gejstlighedens, det vil sige Lamaernes, Hænder. Kina, under hvis Overhøjhed Landet har staaet i Aarhundreder, og som sanktionerer Valget af Dalai-Lamaen, har kun ringe Magt og Afhængighedsforholdet er meget løst, navnlig da Englænderne siden 1904 har gjort deres politiske Indflydelse gældende i Sydtibet.

FORASIEN

Til det sydlige Højasien slutter sig mod Vest nogle ligeledes af Bjerge omgivne Højlande (Iran, Armenien, Lilleasien), som strækker sig lige til Middelhavet og tillige fortsætter det indre asiatiske tørre Omraade mod Vest. Dette saakaldte Forasien er dog efter sine Terrænforhold og sin Form udviklet paa en langt mere afvekslende Maade, og til det slutter sig yderligere Bjergkæder (Kaukasus) og Højlande (Arabien), medens større Lavlande (Mesopotamien, Ciskaukasien og Transkaukasien) er indsænkede i det; og Havet, der skærer sig dybt ind i det, har opløst det i flere Halvøer. Alligevel er dette Omraade geografisk set ensartet og ved sin Ejendommelighed forskelligt fra det øvrige Asien. Ensartetheden betinges i første Linie af Klimaet. Det er et tørt Omraade, dog ikke af kontinental, men snarere af mediterran Karakter, og det falder inden for Etesiernes Zone (Etesierne er det gamle græske

Navn for de Nordenvinde, der en stor Del af Aaret blæser over Middelhavslandene) og har Regn i den koldere Aarstid. Det har Planter og Dyr fælles med Middelhavsegnene, og dets Befolkning hører til den indoeuropæiske Race. Der lever her Folk baade af arisk og af semitisk Herkomst. Fra det nærliggende indre Asien er ganske vist ogsaa tyrkiske Folk (Osmanner, Turkmener) indvandrede.

Paa Grund af Berøringen med Europa har Forasien til Tider baade kulturelt og materielt været nøje forbundet med det; men der har dog ogsaa her været en selvstændig Kulturudvikling, der naaede sin højeste Blomstring i den tidligste Oldtid og en kort Tid i Middelalderen. Som i alle tørre Egne var den knyttet til den kunstige Vanding, som allerede gjorde det muligt for Mennesker at have faste Boliger her. Siden Middelalderen er Kulturen imidlertid mere og mere stivnet; nu hersker Islam og den orientalske Kultur. Forasien er derfor det samme som Begrebet Orienten, som vi ganske vist ogsaa udstrækker til at gælde Nordafrika, men hvis Kerneomraade ligger her.

Forasien kan deles i flere enkelte Lande, hvis historiske og kulturelle Udvikling er foregaaet mere eller mindre selvstændig, og som afviger fra hinanden i deres geografiske Ejendommelighed. Tydelig fremtræder saaledes: Højlandene Iran, Armenien og Lilleasien, Kaukasuslandene og Mesopotamien, samt Plateauet Arabien med Syrien.

IRAN

Den østligste Del af Forasien, Iran, er et Højland med en gennemsnitlig Højde paa mere end 1200 Meter; og det omgives paa alle Sider af Randbjerge og gennemskæres i det Indre af flere Bjergkæder. Randbjergene udgaar mod Øst fra Pamir og det nordvestlige Himalaya, breder sig derpaa mod Nord og Syd og omslutter i en stor Bue hele dette Omraade for mod Vest atter at nærme sig hinanden og i Fællesskab ende i Armeniens Højland. Disse Bjerge er efter deres Opstaaen ret unge, idet de først er skabt i Tertiærtiden ved Foldning og Forskydninder; de fortsætter det indre asiatiske Bjergsystem mod Vest.

Randbjergenes Række begynder mod Øst med Hindukush. I sin østlige Del er det vældige Bjerge, som i deres højeste Punkt, Tiratsh Mir, naar en Højde af 7750 Meter og bærer evig Sne og Gletsjere; de er van-

skelige at overskride, da de fleste Passer kun en meget kort Tid er snefri. De indre Kæder bestaar overvejende af gamle krystallinske Bjergarter, de ydre af Sand- og Kalksten fra Kridttiden og den tertiære Tid. Mod Vest aftager de betydelig i Højde og oploses mere og mere i enkelte Kæder. Denne Del paa den anden Side af Bamianpasset opfattes ofte som et selvstændigt Bjergland under Navnet Parapamisos. I Kuh-i-Baba naar det en Højde af 5140 Meter, men holder sig ellers mest under 3500 Meter, saaledes at selv de højeste Punkter kun om Vinteren er dækkede af Sne. Paa Grund af Beliggenheden hersker der et tørt Klima i Hindukush; Skraaningerne er kun bevoksede med Græsser, Urter eller tornede Buske; Skove er sjældne, og Trævækst er væsentlig indskrænket til Flodernes Bredder. Beboerne er derfor overvejende kvægavlende Nomader (Fig. 45), som bor i Telte, og som om Vintren opsoger de varme Dale, medens de om Sommeren drager op i Bjergene med deres Hjorde. Nede i Dalene drives der en Smule Agerbrug ved Anvendelse af kunstig Vanding.

Til det vestlige Hindukush's Kæder slutter sig umiddelbart nye Bjergkæder, som med en mod Nord aaben Bue afgrænser Irans Højland mod Turans Lavland og griber ind i dette med sine vestligste Udlobere (Kopet-Dag). Derpaa begynder en ny sluttet Bjergbue, der gaar rundt om Sydenden af det kaspiske Hav, og som i sin Helhed betegnes som Elburs Bjergene. De bestaar mod Nord af flere ved en ung Foldning skabte Parallelkæder, men sænker sig mod Syd trinvis ned mod det indre Højland. Langs Brudlinierne er der vældet uhyre Eruptivmasser frem; saaledes er det højeste Punkt, Demavend, 5670 Meter højt, en Trachytkegle med et af Solfatarer fyldt Krater. Medens Sydskraaningerne har en steppeagtig Karakter og kun er dækkede af Urte- og Buskvegetation, bærer Nordskraaningerne, der navnlig om Vinteren faar rigelig Fugtighed og er gennemskaaret af Floddale, tætte Lovskove, der naar op til en Højde af 2600 Meter og derpaa afloses af Græsgange, hvor Kvæget forer op om Sommeren. Yderst mod Nordvest gaar Elburs Bjergene direkte over i Armeniens Højland.

Ogsaa mod Sydvest og mod Syd udstraaler der Bjergkæder fra Hindukush. De sidste forer over til Irans ostlige Randbjerge, der afslutter dette mod Induslavlandet. De begynder med Suleimanbjergene, der er opbygget af Sand- og Kalksten og sjældent er over 3000 Meter høje; de har først Retning mod Syd, men drejer saa af mod Vest. Her føjer der sig nye Kæder til, som forer over til den sydlige Bjergrand,

der ligeledes er dannet af yngre Lag (Kalk- og Sandsten fra Kridt- og Tertiærtiden), og som mod Syd i Trin falder af mod Havet. De ender ved Hormusstrædet. Vest derfor følger andre Bjergkæder, som strækker sig i nordvestlig Retning til Armeniens Højland, og som sammenfattes under Navnet Zagroskæderne. De bestaar af en Række parallele, først i Tertiærtiden foldede Bjergdrag, der gaar langs Mesopotamiens Sænkning og den persiske Havbugt. De indre har en ensformig, mere plateau-

Fig. 45. Nomader fra Kelat i Baluchistan.

agtig Karakter og er hovedsagelig opbyggede af ældre krystallinske Bjergarter. Paa Grund af den store Afstand fra Havet har de et overordentlig tørt Klima og er dækkede af en sparsom Vegetation, af Græs- og Urtestepper. De mellemste Kæder er dannede af Sand- og Kalksten fra Kridttiden; i dem findes der dybe Dale, og flere af deres Toppe har en Højde paa over 4000 Meter, ja Kuh-i-Dena endog paa 5000 Meter. Da de faar en større Fugtighed, vokser der smaa Trægrupper hist og her paa Bjergene. Mod Mesopotamien slutter dette Bjergdrag med en Række Bjergrygge af tertiær Nummulitkalk, der ligeledes kun er sparsomt bevoksede med Træer (stedsegrønne Ege).

Det Indre af Iran er ogsaa gennemskaaret af langstrakte Bjergkæder, hvorved Højlandet deles i flere Bækkener. Mod Vest hæver der sig et Bjergdrag, Kuh-i-Rud, der i sydøstlig Retning naar fra Armeniens Højland til de sydlige Randkæder. Det er opbygget baade af ældre, krystallinske Bjergarter (Gneis, Granit, Skifer) og af mesozoiske Lag af Sandsten og Kalk; mod Sydost træder endvidere yngre Eruptivmasser frem, der for en Del rager op som mægtige Vulkankegler (Kuh-i-Hasar, 4020 Meter, Kuk-i-Basman, 3500 Meter). Disse Bjerge bestaar af flere parallele Kæder, hvorimellem der ligger grusfyldte Længdedale. Disse faar fra de omgivende Bjerge tilstrækkelig Fugtighed til at der her kan dyrkes Kulturplanter, og de danner derfor rige Oaser i det ellers saa bare og øde Bjergland, hvis Skrænter er dækkede af Grus, og hvis yderst sparsomme Græsbevoksninger næppe kan yde tilstrækkelig Føde til Faar og Geder.

Et andet Bjergdrag gennemskærer det indre Højland i en mere nordsydlig Retning og adskiller det persiske Omraade mod Vest fra Afghanistan og Baluchistan mod Øst. Det betegnes derfor som de iranske Skillebjerge. Medens det kun er lidet fremtrædende mod Nord, hæver det sig mod Syd til højere Bjergkæder, som bærer yngre Vulkankupler. Hele dette Omraade, hvor den vulkanske Virksomhed næppe er udslukt, anses for at være Arnestedet for de Jordskælv, der saa hyppigt hjemsøger Persien.

Mellem Bjergkæderne breder Irans vidtstrakte, flade Højslette sig, dækket ved Randene af Bjergenes Smuldringsprodukter, som Vandløbene har ført ned fra Bjerglandene, længere borte dækket af Sand og Ler og i de dybeste Sænkninger opfyldt af Søer og Saltsumpe. Det er ensformige øde Stepper og Ørkener, som er uden Vegetation, og som Trafiken undgaar; kun ved Bjergenes Fod ligger der enkelte Oaser. De fleste af disse ligger paa Højsletten mellem Zagrosbjergene og Kuh-Rud, thi her giver Vandløbene fra Bjergene større Fugtighed. Den dybeste Indsænkning er opfyldt af Nirissoen; da denne ligger i en Højde af 1550 Meter, er Klimaet her ret koligt. Langt mere tørre og øde er de Bækkener, der ligger i det indre Højland mellem Kuh-Rud og de iranske Skillebjerge. Her ligger mod Nord den udstrakte Saltørken Kewir, der i sine laveste Dele ikke er meget over 700 Meter høj, og mod Syd, Øst for Kirman, Ørkenen Dasht-i-Lut med Saltsumpe; denne Ørken ligger i en Højde af kun 300 Meter og er den dybeste Sænkning i det indre Højland. Ogsaa Øst for Skillebjergene breder der sig Stepper og Ørke-

ner, der gennemstrømmes af den fra Hindukush kommende Flod Hilmend (Helmand), hvis Løb ledsages af Popler, og som, idet den danner et Delta, ender i Søen Hamun, der ligger i en Højde af kun 490 Meter. Denne Sø indeholder fersk Vand, da den har Afløb til et Syd derfor liggende endnu dybere Bækken.

At det indre Højland trods Havets Nærhed er saa tørt skyldes i første Række, at det udadtil er lukket ved de høje Randbjerges Kæder, der ikke lader Fugtigheden fra Havet trænge ind i Landet; men desuden er Regnfattigdommen en Følge af Landets Beliggenhed i det subtropiske Bælte og af dets Højde. Dertil kommer endvidere de ugunstige Vindforhold. Om Sommeren ligger Midtpunktet for det indreasiatiske Lufttryksminimum over det sydlige Iran, hvorhen Luften derfor strømmer fra Nord og Nordvest. De blæser fra tørre og kølige Omraader og bringer derfor ikke Regn med sig. Kun yderst mod Sydost, hvortil den sydasiatiske Monsun kan naa, falder der ogsaa om Sommeren nogen Regn, men ellers er Nedbøren indskrænket til den kolde Aarstid. I denne blæser der overvejende nordvestlige Vinde, som hidfører fugtig Luft fra det kaspiske Hav og det vestlige Middelhavsomraade og derfor fremkalder Regn. Navnlig faar Nordsiderne af Elburs Bjergene rigelig Nedbør, medens i det sydlige Iran ogsaa Vintermaanederne er regnfattige. Den aarlige Regnmængde holder sig i Højlandets Indre under 250 Millimeter og naar kun i Randbjergene op over dette Tal, Syd for det kaspiske Hav indtil 600 Millimeter.

Nedbøren er ikke tilstrækkelig til at skabe større Floder, der er i Stand til at gennembryde Randbjergene. Irans Indre er derfor afløbsløst. Kun Heri-Rud, der kommer fra Hindukush, har formaaet at bane sig Vej gennem de nordlige Randkæder for ganske vist snart at tørre hen i Turans sorte Ørken. Iovrigt er Iran ikke rigt paa Vandløb; dertil er Randbjergene ikke høje nok og for fattige paa Sne og Gletsjere.

Paa Grund af Regnfattigdommen og de tørre Somre er det meget vanskeligt at dyrke Kulturplanter, ja det er i Almindelighed kun muligt ved Anvendelse af kunstig Vanding; men saa er det ogsaa i høj Grad lønnende paa Grund af den store Varme, der om Sommeren hersker paa det subtropiske Højland. Selv i Isfahan eller Shiras, der ligger i en Højde af 1500 Meter, stiger Julitemperaturen gennemsnitlig til over 28 Gr.; og den kan selv i Skyggen, stige til 50 Gr. Denne glodende Hede er dog som Følge af den tørre Luft lettere at udholde, end man skulde vente. Da Luften indeholder saa ringe Fugtighed, følger der efter de hede

Dage som oftest klare og derfor kolige Nætter. Denne tynde Luft bevirker om Vinteren en stærk Udstraaling, saaledes at Januars Gennemsnitstemperatur i 1500 Meters Højde synker til 0 Gr.

Den skonneste Tid paa Aaret er i Iran Maanederne April og Maj, hvor der under Indflydelse af Snesmeltningen og den hyppige Foraarsregn hersker en større Fugtighed, hvorved Vegetationen udvikler sig paa det yppigste, og Stepperne forvandles til farveprægtige Blomstertæpper. Men Sommerens glødende Hede udtørrer hurtigt alt, og om Efteraaret ligger Landet øde og bart, og Luften er opfyldt af Støv. I Baluchistan kalder man meget betegnende de der saa hyppigt optrædende Støvstorme for Djævle (shaitans).

Vegetationen svarer ganske til Sommerens Mangel paa Regn. Skove findes kun sjældent, hyppigst i Dalene i Bjergene, navnlig i de mere fugtige vestlige Egne, og tættest paa Nordsiderne af Elburs Bjergene. Der bestaar de overvejende af Løvtræer som Eg, Ahorn, Birk og Platan. Derimellem er blandet stedsegrønne Træer og Buske fra Middelhavsfloraen; længere mod Syd, hvor der er endnu mere tørt, er disse de eneste Repræsentanter for Trævækst. I Højlandsbækkenernes Stepper vokser der overhovedet kun Træer (Popler, Pil) ved Flodbredderne. De hyppigst forekommende Urter og Buske er Astragalusarter (Tragant) og Saltplanter; desuden er der Tornebuske og Planter, der er harpiksholdige og indeholder æteriske Olier (Roser).

Mellem Dyrene er der mange centralasiatiske. Tigeren forekommer mod Nord lige til Elburs Bjergenes Skove. Det øvrige Iran er Løvens Jagtomraade, og ogsaa andre nordafrikanske Dyr (Sjakaler, Hyæner) træffer vi her. I de indre Højlandsbækkeners Sumpe udklækkes der, naar Sommervarmen begynder, uhyre Sværme af Insekter. Navnlig gælder det for Landskabet Seistan ved Hamunsoen, hvor efter de rejsendes Beretninger alle mulige Dyr, krybende og flyvende, om Aftenen dækker Jorden og opfylder Luften.

Irans Befolkning stammer ogsaa fra For- og Centralasien; thi dette Højland har altid været et Gennemgangsland og et Samlingssted for de Folkeslag, som fra Hojasien trængte frem mod Vest eller fra Orienten mod Øst. Den ældste Befolkning har rimeligvis tilhørt den forasiatiske Race. Allerede tidlig vandrede Arierne ind fra Nord, og af en Blanding mellem dem og den fra gammel Tid her boende Befolkning fremgik de gamle iranske Folk, som udbredte Zaratustras (Zoroasters) Soldyrkelse. Senere kom tyrkiske Nomader ind i Landet, og endelig satte Araberne

SAMOJEDELEJR

sig fast i de sydlige Landsdele. De indførte Islam, som i hurtig Sejrsgang erobrede hele Landet og fuldstændig fortrængte den gamle iranske Religion, som kun har holdt sig som en Slags Ildtilbedelse i enkelte smaa Menigheder. Den islamitiske Kultur naaede netop her i Iran sin højeste Udvikling; thi alt hvad den islamitiske Orient har frembragt af stort i Kunst og Videnskab, i Politik og Statsdannelse er et Værk af de utvivlsomt højt begavede Persere. I Modsætning til Araberne er Irans Befolkning Shiiter, altsaa ikke rettroende Muhammedanere eller Sunniter, der ved Siden af Koranen ogsaa anerkender Sunna, det vil sige Traditionen; Shiiterne anser kun Ali, Profetens Svigersøn, for Muhammeds retmæssige Efterfølger. Denne Adskillelse har etnisk sin Aarsag i Modsætningen mellem de ariske Persere og Semiterne og Tyrkerne. Dervishvæsenet, et muhammedansk Munkevæsen, er stærkt udviklet i Iran (Fig. 46).

Fig. 46. Persisk Dervish.

Nu bestaar Irans Befolkning hovedsagelig af Perserne mod Vest og Afghanerne og Balucherne mod Ost. Dertil kommer Araberne i de sydlige Egne, Tadshikerne i Afghanistan og som Landbefolkning i Persien og Brahuierne, der formodentlig staar Draviderne i Forindien nær, i Baluchistan. Endelig bor der en Mængde Zigeunere spredt over hele Landet.

Da paa Irans Højland den vegetationsfattige Steppe veksler med den frugtbare Oase, finder vi en tilsvarende Vekslen mellem kvægavlende

Nomader og fastboende Agerdyrkere, uden at nogen af de to Næringsveje noget Sted er fremherskende. Denne Deling skiller ogsaa Raceelementerne fra hinanden, idet de ariske Stammer, som Perserne, overvejende er Agerdyrkere og tillige Bybeboere, medens de mongolske og tyrkiske Stammer lever som Kvægavlere paa Stepperne.

Bortset fra de regnrige Landskaber Gilan og Masanderan Syd for det kaspiske Hav er Agerbrug kun muligt ved kunstig Vanding. Antallet af de dyrkede Planter er stort, da ogsaa vanskeligere Planter kan trives her paa Grund af den høje Sommervarme. Paa Markerne og i Haverne finder vi saaledes Ris, Sukkerrør, Bomuld foruden Hvede, Byg, Rug, Hirse, Bønner og Linser. Ogsaa Frugtavlen er stærkt udbredt, og der dyrkes blandt andet Vin, Mandler, Ferskener (som Romerne kaldte persiske Æbler) Abrikoser og Meloner. Mod Syd kan man ogsaa dyrke Daddelpalmer, og i Oaserne er der Lunde af Morbærtræer, der tjener til Avl af Silkeorme. Dette fører os til Nyttedyrene, til Kvægavlen, som finder en gunstig Jordbund i de udstrakte Stepper og i Bjergenes højere Regioner. Der avles navnlig Faar, Geder, Heste, Muldyr og Kameler. Kvægavlen leverer desuden Uld til det højt udviklede Tæppevæveri, Befolkningens eneste betydelige industrielle Virksomhed. Den danner atter Grundlaget for Handelen, idet Tæpperne udføres. Som Handelsvarer tjener dog ogsaa Kvægavlens Produkter, navnlig Uld, Huder og Skind, ligesom der udføres en Del Bomuld, Ris, Korn, Frugter og Opium.

Handelen finder en gunstig Støtte i Irans geografiske Beliggenhed. Fra gammel Tid er det et Gennemgangsland for Samfærdselen mellem Orienten og Syd- og Østasien; og denne Værdi beholdt det ogsaa, da Vejen for Skibsfarten over det arabiske Hav til Indien var aabnet, idet denne længe var truet af Sørøvere. Først i nyere Tid har Skibsfarten fuldstændig berøvet Landevejen gennem Iran dens Betydning, hvilket bedst viser sig ved, at ikke en eneste Jernbane fører gennem Landet. Samfærdselen foregaar stadig i Form af Karavaner, der ofte følger ganske smalle Stier. Fra gammel Tid eksisterer der en Række Karavaneveje, hvis Retning er bestemt af de større Byer; navnlig er Teheran et Samlingspunkt for Trafiken. Hertil fører Veje fra Trapezunt ved det sorte Hav over Tæbris, fra Enseli og Resht ved det kaspiske Hav, fra Bagdad og Mohamera over Hamaden og endelig fra Abushir over Shiras og Isfahan. Fra Teheran fører endvidere en gammel Karavanevej langs de nordlige Randkæder til Herat; den møder her en Tværvej, som over Herat og Kandahar forbinder Merw med Indien.

Som Handelen er Erhvervslivet i det hele taget lidet udviklet i Iran. Det har dog ikke altid været saaledes; tværtimod er Iran et gammelt Kulturland, som i det gamle persiske Rige ogsaa naaede en stor politisk Magtudfoldelse, som udgik fra de mere fugtige og frugtbare vestlige Egne, hvor endnu den højere Kultur og den politiske Magt har sit Sæde. Men det gamle Perserrige er for længst tilintetgjort. Befolkningen er

Fig. 47. Persisk Spinderske.

kulturelt gaaet tilbage, og Erhvervslivet fuldstændig lammet. I nyeste Tid er Forfaldet blevet fremskyndet ved den Indflydelse, som de to nærboende Stormagter, Rusland og England har øvet, idet de begge i lige høj Grad er interesserede i Besiddelsen af Landet og derfor stræber efter at gøre det politisk og økonomisk afhængigt af sig. Det har ganske vist beholdt sin Selvstændighed, men er for en stor Del mod Nord blevet en russisk, mod Syd en engelsk Interessesfære. At Staterne i Iran er sunket saa dybt, beror ogsaa paa de ugunstige indre Forhold. Det har altid været orientalske Stater med en despotisk Forfatning og i

Almindelighed slet forvaltede. De lavere Folkeklasser kan ikke udvikle sig frit, saa meget desto mere, som Jorden ejes af de store Grundejere. Og endelig har selve Landets Natur virket hæmmende paa ethvert Fremskridt. De Arealer, der kan opdyrkes, er forholdsvis indskrænkede; de store Stepper er overvejende, og her lever der mellem de kvægavlende Nomader Røverbander, der stadig truer de fastboende Agerdyrkeres Ro og Sikkerhed.

Med Agerbruget og Kvægavlen er Grundlaget for Landets Erhvervsliv egentlig udtømt; thi den industrielle Virksomhed, der tidligere var ret betydelig som Hjemmeindustri, og som ydede noget virkeligt fremragende i Fremstillingen af Tæpper, Silkevæveri og Broderi, er gaaet meget tilbage (Fig. 47). Industri- og Bjergværksdrift har næppe endnu vundet Indpas. Det mangler ikke paa mineralske Rigdomme i Landet, da Elburs Bjergene rummer Stenkul fra Juratiden, og desuden findes der Jern, Kobber, Bly, Sølv og Guld. Af Betydning er i nyere Tid Petroleum, som findes i de tertiære, ydre Zagroskæder, og som udføres i stor Mængde. I Tilslutning hertil kan nævnes, at ogsaa Stepperne leverer Produkter til Handelen, nemlig Gummitragant og Asantharpiks (Asa foetida).

Under disse Forhold er en tættere Befolkningsmængde udelukket, saa meget desto mere som Steppen med sine Nomader optager langt den største Del af det samlede Areal. Dette beløber sig til ca. 2½ Millioner Kvadratkilometer, hvor der lever en Befolkning, der anslaas til 19,5 Millioner, saaledes at Folketætheden er under 8 pr. Kvadratkilometer. Kun Agerlandet er tættere befolket, og her har der ogsaa udviklet sig større Byer.

PERSIEN

Af de tre Stater, som tilsammen danner Iran, er Persien baade ved sin Størrelse, sin politiske Magt og sin Kultur langt den betydeligste. Det er Kernen af det gamle Perserrige, Hovedsædet for Jordbundskulturen og tillige fremragende ved sin Handel. Med sine 1 647 000 Kvadratkilometer udgør det to Tredjedele af det samlede Højland; men paa Grund af de udstrakte Stepper beløber Indbyggerantallet sig kun til ca. 9 Millioner, hvilket giver en Befolkningstæthed paa 5,5 pr. Kvadratkilometer. Landet besidder dog flere Storbyer og en hel Række mellemstore

Byer. En saadan persisk By frembyder altid i højere eller mindre Grad det samme Billede: en høj Lermur omgiver et Virvar af lave, ensartede Huse med flade Tage, over hvilke Moskeernes Kupler og Bedetaarne rager højt op. Byerne gennemskæres af livlige Gader. Det hele indrammes af Frugthaver og Marker.

Perserne er høje af Vækst; de har en brun Hudfarve, mørkebrunt glat Haar og stærk Skægvækst, store lysebrune Øjne, et ovalt Ansigt

Fig. 48. Bedende Perser.

med en lige, fremspringende Næse. Deres Karakter skildres som ukrigerisk og taalmodig, lognagtig, bedragerisk og havesyg, men ogsaa som vittig, aandelig begavet, selskabelig anlagt og fornem. Mændenes Klædning bestaar af en Skjorte, en broget Vams og derover en Frakke, ved særlige Anledninger ogsaa en Kappe med lange Ærmer, vide Hoser og som Hovedbedækning tidligere næsten altid en Turban, men nu som oftest en Lammeskindshue (Fig. 48). Kvinderne klæder sig paa lignende Maade; de gaar ligeledes med Hoser, som hos de velhavende er forfær-

Fig. 49. Persisk Dame af den velhavende Klasse i Visitdragt, efter at have aflagt den lange Klædning, hun bærer paa Gaden.

digede af kostbare Stoffer (Fig. 49). I Landsbyerne og Byerne bor Perserne som oftest i Huse, der er opført af soltørrede Lersten og har flade eller kuppelformede Tage. Det Indre er rigt udstyret med Tæpper. Kosten er orientalsk; Ris og Lammekød spiller en vigtig Rolle i de fleste af deres Yndlingsretter.

Den nuværende Hovedstad er Teheran (210 000 Indb.), der ligger ved den sydlige Fod af Elbursbjergene i en Højde af 1130 Meter midt i et Landskab med talrige Haver. I forrige Aarhundrede blomstrede den stærkt op baade ved sin Handel med Rusland og som Sæde for det tyrkiske Kadshardynasti; den er Samlingspunktet for mange Karavaneveje og derfor en betydelig Handelsplads med en livlig Trafik (Fig. 50). Handelen med Rusland gaar hovedsagelig over Byen Resht (50 000 Indb.) med Havnen *Enseli* ved det kaspiske Hav, hvorfra der navnlig udføres Raasilke.

I denne nordvestlige Del strækker Persien sig lige til Armeniens Højland. Her ligger Landets næststorste By, *Tæbris* (180 000 Indb.) i 1350 Meters Højde ved Vejen til Trapezunt; fra den foregaar der en betydelig Udførsel af persiske Produkter, især Tæpper.

Fra Teheran fører Vejen mod Sydvest os først til *Hamadan* (70 000 Indb.), Oldtidens Ekbatana, der ligger i en Højde af 1950 Meter paa en Højslette i de indre Zagroskæder ved Foden af Elwend (3800 Meter). Byen har en livlig Ind- og Udførselshandel, hvori mange Jøder tager Del. Dernæst kommer vi til *Kirmanshah* (60 000 Indb.), der ligeledes er en vigtig Stabelplads for persiske Produkter og indførte, især engelske Varer. Denne By er først blomstret op i Løbet af det 19. Aarhundrede, samtidig med at Skibsfarten paa Tigris har faaet et betydeligt Opsving.

Ad en anden Vej, der fra Teheran fører mod Syd, kommer vi til *Isfahan* (80 000 Indb.), der ligger i Højlandsbækkenet mellem Zagroskæderne og Kuh-Rud i en Højde af 1620 Meter. Det er Persiens gamle Residensstad, og den er rig paa Minder om sin svundne Blomstringstid. Byens Befolkning udmærker sig ved deres mange industrielle Virksomheder (Metalarbejder, Fajancer, Sadelmagerarbejder), og Byen har store Basarer. Længere mod Syd kommer vi til Rosenbyen *Shiras* (30 000 Indb.), der ligger i en Dal i de østlige Zagroskæder, og som tidligere var berømt for sit Rosenvand og sin Rosenolie og endnu har en betydelig Handel. Byens Indre med de snævre, smudsige Gader med Moskeer, Basarer og Karavanserailler minder ikke mere om dens fordums Glans under Mongolerfyrsten Dshingiskan. Forfaldne Bygninger og Mure tyder paa, at Byen ofte hjemsøges af Jordskælv. Med Yderverdenen staar Shiras i Forbindelse gennem Havnen *Bushir* (25 000 Indb.) ved den persiske Bugt. Nordost for Shiras laa engang Hovedstæderne i det gamle Perserrige, Pasargadæ og Persepolis, af hvilke der endnu er Ruiner tilbage.

Fra Isfahan og Shiras fører der Karavaneveje til *Kirman* (35 000 Indb.), der beliggende i en Dal i Kuh-Rud er Samlingspunktet for flere Veje og derfor en vigtig Handelsplads, hvis Indbyggere ogsaa driver megen industriel Virksomhed (Tæppevæveri, Silkebroderi). Mod Syd fører der en Vej til Havnen *Bender Abbas* ved Hormus Strædet.

Fig. 50. Shahen af Persiens Sommerresidens Ashrehabad ved Teheran.

Fig. 51. Afghanere.

I den nordlige Del af Persien ligger inden for Randbjergene den betydelige Handelsby *Meshed* (65 000 Indb.), Hovedstaden i Landskabet Khorasan, fra hvilken By der udgaar Karavaneveje til alle Sider; en af disse forer over til Vestturkestans transkaspiske Bane. Byen Meshed er et beromt Valfartssted, Shiiternes Mekka. Den rummer inden for sine Mure Imamen Rizas Grav, og hvert Aar besoger mange Pilgrimme (ca. 50—100 000) den hellige By. Over Graven hæver der sig en stor Moske med fajanceprydede Mure, en forgyldt Kuppel og skønne Minareter, der rager højt op over Husenes flade Tage.

AFGHANISTAN OG BALUCHISTAN

Den nordostlige Del af Iran optages af Fyrstendommet eller Emiratet *Afghanistan*. Denne Stat, der forst blev grundlagt i Midten af forrige Aarhundrede, har en verdenspolitisk Betydning, da det russiske Nordasien her modes med det engelske Sydasien; Staten er derfor blevet en Stødpude mellem Rusland og England.

Afghanerne er ligesom Perserne af høj, slank Vækst; de har en mørkebrun Hudfarve, sort bolget Haar, et ovalt Ansigt med en frem-

springende buet Næse og tæt Skægvækst. Deres Boliger og Klæder ligner Persernes. Det er vilde Folk, der er mistroiske og fjendtlige over for fremmede; som kvægavlende Nomader drager de altid bevæbnede omkring (Fig. 51). Agerbruget overlader de til de persiske Tadshiker, der ligeledes driver Handel og Haandværk i Byerne. I den sydlige Del af Landet bor det mongolske Folkeslag Hazarah.

Af Næringsvejene er Kvægavlen den vigtigste. Agerbrug kan kun drives ved kunstig Vanding, og de mineralske Rigdomme, der findes, er lidet udnyttede; kun Lapislazuligruberne i Badahshan har naaet en vis Berømmelse.

Sin politiske Uafhængighed, der ganske vist er noget indskrænket af Englænderne, skylder Landet sin bjergfulde Natur og deraf følgende vanskelige Tilgængelighed; dog er det forbundet med Indien ved flere Passer, af hvilke Khaibarpasset fra gammel Tid hyppigst er blevet benyttet af Trafiken.

Skønt Erhvervslivet staar temmelig lavt i Afghanistan, er Landet dog ret tæt befolket, langt tættere end Persien; thi paa dets 731 000 Kvadratkilometer lever der ca. 10 Millioner, altsaa 14 pr. Kvadratkilometer. Tættest befolket er ligesom i Persien de opdyrkede Landstrækninger, hvor vi hyppigt træffer fladtagede Ler- eller Stenhuse, medens Steppens No-

Fig. 52. Port og Basar i Kabul.

mader bor i deres sorte Telte, som de fører med sig paa deres Vandringer fra Græsgang til Græsgang. Større Byer findes kun ved Knudepunkterne for Trafiken, hvor der ogsaa har kunnet udvikle sig nogen Handel og Industri. Navnlig har Landets Hovedstad *Kabul* (140 000 Indb.) en gunstig Beliggenhed ved en gammel Vej, der fører over de vigtigste Passer i den sydlige Del af Hindukush. Byen, der ligger i et Dalbækken omgivet af Bjerge, er ved Mure delt i flere fra hinanden adskilte Bydele. Den ejer et gammelt Citadel, og som Residensstad rummer den Emirens Palads, der er prydet med gyldne Kupler, desuden mange Haver og store Basarer (Fig. 52).

Kandahar (31 000 Indb.), der ligger i det sydlige Steppeland, har særlig Betydning for Trafiken til Indien, thi fra den udgaar en Vej over Kodjakpasset til Quetta i Baluchistan og derfra videre til Indien. Byen er ogsaa et vigtigt strategisk Punkt og er derfor beskyttet med en befæstet Vold. Den Slette, der omgiver den, er godt befolket og rig paa Haver og Marker, hvor der dyrkes Vin, Frugt, Tobak og Hvede.

I den nordlige Del af Afghanistan er *Herat* (20 000 Indb.) den betydeligste Handelsplads. Byen ligger i Heri-Rud Dalen ved en Vej, der forbinder Turan med Indien, og som her ad en Bro med mange Buer fører over Floden. Under Indflydelse af den persiske Kultur har Byen haft en straalende Fortid, hvorom talrige Ruiner i dens Omgivelser vidner.

Den sydlige Del af Østiran, der hidtil har været Khanatet *Baluchistan* (Belutshistan), er nu indlemmet i Kejserdommet Indien. Det er et tørt og hedt Steppeland, hvis Befolkning overvejende er kvægavlende Nomader (Fig. 45). Disse Balucher ligner i det Ydre Afghanerne, men de er endnu et Naturfolk med primitiv Klædedragt (Hofteklæde, Hue og Sandaler). Deres Hovedbeskæftigelse er Roveri. For saa vidt der i de spredte Oaser findes faste Beboelser, er det mest smaa Landsbyer med fattige Lerhuse. Kun faa har udviklet sig til Byer; selv Hovedstaden *Kelat*, der ligger 2076 Meter højt ved de østlige Randbjerges Fod, har kun 12 000 Indbyggere.

Betydeligere er i nyere Tid *Quetta* (35 000 Indb.), der som Støttepunkt for den engelske Magt berøres af den Jernbane, der over Bolan- og Kodjakpasset fører til den afghaniske Grænse.

ARMENIENS HØJLAND

I den nordvestlige Del af Iran nærmer Bjergkæderne sig hinanden og danner en mægtig Bjergknude, det armeniske Højland. Mod Syd slutter det armeniske Taurus sig umiddelbart til Zagroskæderne og fører i en stor, mod Syd aaben Bue over til de tauriske Kæder i Lilleasien. Mod Nord er der derimod indtraadt en Sænkning, som imidlertid atter er blevet udfyldt af vulkanske Masser, der udbreder sig som Lag over de gamle nedsunkne Bjergarter og derved giver Højlandet dets plateauagtige Karakter. Hyppige Jordskælv tyder paa, at Bjergdannelsen, der begyndte i Tertiærtiden med Foldninger og Brud, endnu ikke er fuldstændig ophørt. Foldningen har givet Kæderne deres vestostlige Retning, saaledes som vi tydelig ser det i det armeniske Taurus; og denne Retning følger ogsaa flere Længdedale (Aras, Eufrat). Samtidig gennemskærer flere Tværkæder Højlandet i nord—sydlig Retning, hvorved der er opstaaet en Række Højbækkener, hvori der findes store Søer, saaledes mod Nord Gokcha Søen, der ligger i en Højde af 1934 Meter og har Afløb til Aras, hvorfor den har fersk Vand, og mod Vest Wan Søen, der ligger i en Højde af 1718 Meter og mangler Afløb, men dog kun er svagt saltholdig, og endelig mod Sydost den største af alle Søerne, den 1222 Meter højt beliggende Urmia Sø (7500 Kvadratkilometer) med stærkt saltholdigt Vand.

Medens de højt liggende Bækkener overvejende er afløbsløse, gennemstrømmes de indsænkede Længdedale af rivende Floder, som gennembryder Bjergkæderne i smalle Tværdale og baner sig Vej ud til Forlandet, saaledes mod Nord Aras (Araxes) ud til Transkaukasien, hvor den løber ud i Floden Kuras Delta, og mod Syd Eufrat med sine to Kildefloder Kara-Su og Murad-Su ud til Mesopotamiens Lavland.

I det store og hele er det armeniske Højland et vildt Bjergland, som mod Vest og Øst umærkeligt gaar over i de lilleasiatiske og vestiranske Kæder; derimod er det skarpere afgrænset i Syd mod Mesopotamien og i Nord mod Karusænkningen. I det Indre gennemskæres det af talrige Bjergkæder, der naar en Højde af 3000 Meter eller derover. Op over disse rager endda enkelte Vulkankegler, mægtigst Ararat, hvis Top er 5156 Meter høj. Den naar helt op i den evige Snes Regioner, der allerede begynder ved 4370 M. Iøvrigt er der kun om Vintren Sne paa Bjergene,

Fig. 53. Armenier fra Erivan.

men den bliver liggende længe, da Vintren i det subtropiske Højlandsklima er meget kold og langvarig. Eriwan, der ligger ca. 1000 Meter højt og paa samme Breddegrad som Neapel, har en Januartemperatur paa 6,5 Gr. under Nul. Svarende til Højlandsklimaet følger der efter den kolde Vinter en hed Sommer. Eriwan har en Julitemperatur paa 25 Gr. I Almindelighed er Vejret tørt; Regnen falder overvejende om Foraaret eller i Forsommeren, delvis ogsaa om Vintren; kun i de nordlige og nordøstlige Egne bringer Nordvestvinden under Indflydelse fra det sorte Hav Sommerregn med sig. Her beløber den aarlige Nedbør sig til 500 Millimeter, medens den paa det indre Højland og mod Syd er langt mindre.

Paa Grund af den større Fugtighed findes der paa de nordlige Randkæder lige til 2500 Meter Skove af mellemeuropæisk Karakter med Bøg, Eg og Birk; højere oppe er der Krat med Buskvækster som Rhododendron og Azalea. Blandt disse sidste findes Azalea pontica, hvis Blomster indeholder en stærk Gift, som overføres paa den Honning, som Bierne henter hos dem; det var denne giftige Honning, som i Oldtiden krævede saa mange Ofre blandt Xenofons Soldater. De tørre Højsletter i det Indre har derimod kun en sparsom Vegetation; det er nærmest Græssteppe, som imidlertid yder Kvæget udmærket Foder. Ogsaa i det armeniske

Taurus er Planteverdenen steppeagtig; dog findes der nogle enkelte Egeskove. Dyreverdenen er som Forasiens, dog trænger Tigeren ikke frem til Armenien.

Befolkningen var ogsaa oprindelig forasiatisk; men allerede mere end tusind Aar før vor Tidsregning indvandrede der her indoeuropæiske Folk, som blandede sig med den oprindelige Befolkning, og af denne Blanding er Armenierne fremgaaet (Fig. 53). Armenierne er i Almindelighed store og kraftige Folk, som i deres Ansigtstræk med Ørnenæse, sort Haar og store mørke Øjne afgjort har semitiske Træk. Af Væsen er de flittige og stræbsomme, livlige og begavede. Allerede i det 5. Aarhundrede gik de over til Kristendommen, og de har trods Forfølgelser midt imellem Muhammedanere bevaret deres Tro, og Religionen er utvivlsomt det fasteste Grundlag for deres nationale Sammenhold.

Fig. 54. Kurdisk Kvinde fra Erivan.

Syd for det armeniske Højland, i *Kurdistan*, bor Kurderne, der ligeledes tidligt er indvandrede og ligesom Armenierne er et Blandingsfolk. Det er høje Folk af lysere Hudfarve med brunt Har og brune eller sorte Øjne (Fig. 54). I deres Væsen, Kultur og Erhverv danner de en skarp Modsætning til Armenierne; thi medens disse overvejende er fredelige Agerdyrkere, er Kurderne et vildt Bjergfolk, der driver Kvægavl, men delvis ogsaa lever af Røveri, hvorfor de er en Plage for de fastboende

Agerdyrkere. Desuden skiller Religionen de to Folk, thi Kurderne er shiitiske Muhamedanere og derfor bitre Fjender af de kristne Armeniere. I Historiens Løb har dette Fjendskab gentagne Gange ført til frygtelige Forfolgelser af Armeniere, som paa den grusomste Maade er blevet nedsablede i Tusindvis.

Disse frygtelige Tilstande og Højlandets Fattigdom paa godt Agerland har tvunget mange Armeniere til Udvandring. De har bredt sig over hele Forasien indtil Kaukasus og Konstantinopel; i nyere Tid er mange ogsaa udvandret til Amerika. I det fremmede optræder de mest som Handelsmænd og Vekselerere, men paa Grund af deres Havesyge er de ikke altid lige yndede. Mange ernærer sig dog ogsaa som Haandværkere, og ikke faa har takket være deres store Sprogfærdighed opnaaet Stillinger som Ledere af Skoler, Trykkerier og Bladforetagender.

Som Stat har Armenien aldrig bestaaet i længere Tid, idet der har været for store Splittelser til Stede mellem de forskellige Folkeslag, som bebor det; thi foruden Kurderne findes der ogsaa en Mængde turkmeniske Nomader, der her kaldes Tatarer. Desuden har Landets Deling i forskellige Højlandsbækkener vanskeliggjort en politisk Sammenslutning og endelig har Landet stedse været udsat for Indblanding fra Nabostaterne. For Verdenskrigen var det saaledes fuldstændig delt mellem Persien, Tyrkiet og Rusland.

Nu danner det indre Højland den under russisk Magtomraade horende Sovjetrepublik Armenien, der omfatter 34 540 Kvadratkilometer med 1,3 Million Indbyggere. Hovedstaden er *Erivan* (90 000 Indb.), der ligger paa en kunstig vandet, godt opdyrket Højslette nær Aras' Dal lige ved den gamle Vej, der forer fra Tæbris til det sorte Hav; Byen er nu ved en Jernbane forbundet med Tæbris og Tiflis. Vest for den ligger *Echmiadsin*, der er Sæde for den armeniske Kirkes Patriark.

Til det russiske Magtomraade hører endvidere den nordlige Del af Højlandet, der hører til Republiken Georgien, samt den nordøstlige Del, der er forenet med Republiken Azerbaidjan. Den sydostlige Del med Hovedstaden Tæbris hører stadig til Persien, og hele den vestlige Del til Tyrkiet, der ogsaa har faaet tildelt det tidligere russiske Omraade ved Kars. Det vigtigste Samlingspunkt for Trafiken er her *Erserum* (50 000 Indb.) ved Eufrats øvre Løb (Kara-Su). Byen har en livlig Handel baade med Landets egne Produkter (Uld, Huder, Kobber) og med persiske Varer (Tæpper). I sit Ydre er Byen uanselig med sine lave Huse; og Omegnen er ensformig og ode. Et lignende Udseende har ogsaa de

andre armeniske Byer og de smaa, fattige Landsbyer, hvis Stenhuse ofte er halvt nedgravede i Jorden. Denne Maade at anlægge Husene yder Beskyttelse mod Sommerens glødende Hede og den ofte meget langvarige Vinterkulde. Kun meget faa Byer har naaet et større Indbyggerantal; vi nævner blot *Kars* (50 000 Indb.), som ved en Jernbane er forbundet med Tiflis, *Ersingjan* ved Kara-su og *Kharput* ved Murad-Su.

Byernes ringe Udvikling hænger for en stor Del sammen med de ugunstige Forhold, som det armeniske Højland byder Erhvervslivet. Dette højtliggende Steppeland egner sig navnlig til Kvægavl (Faar og Geder), hvis Produkter (levende Kvæg, Uld og Huder) ogsaa udføres. Agerbrug kan i Almindelighed kun drives i Dalene, hvor der er tilstrækkeligt Vand til Overrisling af Jorden; men Udbyttet er ikke stort nok til at dække Befolkningens Forbrug, der maa derfor indføres Korn. Iøvrigt byder Landet ikke paa mange Erhvervsmuligheder. Der findes vel enkelte Mineraler, men kun Udnyttelsen af Kobberminerne har nogen Betydning, og der kan udføres noget Kobber. Af andre Udførselsartikler kan nævnes Gummitragant, der vindes fra Stepperne, og de som Garvemiddel anvendte Galæbler, som Egeskovene paa de sydlige Bjergkæder yder. Foruden Landets Fattigdom er ogsaa de ugunstige Trafikforhold en Hindring for ethvert Opsving. Jernbaner findes kun mod Nordøst; iøvrigt foregaar Samfærdselen ad de faa Karavaneveje, der ofte er farlige at passere paa Grund af Røverbandernes Overfald.

KAUKASIEN

Nord for det armeniske Højland staar Asien ved Landtangen mellem det sorte og det kaspiske Hav i nøje Forbindelse med Europa. Dette Omraade beherskes af Kaukasus, foran hvilket der ligger to Forlande, Transkaukasien mod Syd og Ciskaukasien mod Nord.

KAUKASUS

Kaukasus er en vældig Bjergmur, som strækker sig i en Bredde af 150 Kilometer og i en Længde af 1200 Kilometer fra Halvøen Apsheron indtil Kerchstrædet. Bjergkammen gaar i en temmelig ret Linie mod Vestnordvest, og fra den falder Bjergene mod Nord ganske jævnt og gaar

sluttelig over i Lavlandet Ciskaukasien, medens de har et stejlt Fald mod Syd til den transkaukasiske Sænkning. Mod Øst gaar de i Højlandet Daghestan over i et bredt Plateau, der gennemskæres af dybe Dale.

Efter sin Oprindelse bestaar Kaukasus af unge Foldebjerge og er et Led af det store Foldesystem, der gaar gennem den sydlige Del af det indre Asien; deres ostlige Spids, Halvøen Apsheron, viser hen mod Transkaukasiens Balkhan, og mod Vest fortsættes de i Jailabjergene paa Krim. Hovedfoldningen er først indtraadt i Tertiærtiden, forbundet med en Hævning og Udbrud af vulkanske Masser, som har taarnet sig op til vældige Vulkankegler, som Elbrus, der med sine 5629 Meter er Bjergenes højeste Top, og Kasbek, der er 5042 Meter høj (Fig. 55). Iovrigt er Bjergenes mellemste Kerne opbygget af gammelkrystallinske Bjergarter (Gneis, Granit) og palæozoiske Skifre og Sandsten, hvorpaa der mod Syd er aflejret en smal, mod Nord en bredere Stribe af yngre Lag (Jura, Kridt, Tertiær). Mod Øst er det palæozoiske Grundfjeld dækket af flade Lag af Jurakalk, og den vestlige Del er ligeledes hovedsagelig dannet af Jurakalk, hvortil der slutter sig tertiære Lag ved Randene.

Efter at være opfoldede har Bjergene undergaaet en videre Omdannelse ved Denudation og Erosion. I sin Helhed er det et ensartet Kambjerg med høje Passer; i den mellemste Del ligger Kammen næppe noget Sted under 3000 Meter, og det laveste Pas, Korspasset, har her en Højde af 2379 Meter. Kaukasus deles hovedsagelig af Tværdale, som skærer sig dybt ned i Bjergene, og som i de ovre Regioner har en bred Trugform, men forneden gaar over i snævre Klofter. Dette hænger sammen med Istidens Gletsjerdannelse, som i disse kontinentalt beliggende Bjerge ikke var nær saa mægtig som i Alperne. De diluviale Gletsjere naaede kun ca. 900 Meter ned; de lavere Dalklofter er derfor udelukkende et Værk af det rindende Vand og først opstaaet under og efter Istiden. Formodentlig har man heri en Forklaring paa Manglen af de for Alperne saa karakteristiske store Randsoer og af Vandfaldene i Floderne. De øverste Regioner har derimod mod deres trugformede Dale og deres stejle Toppyramider helt igennem glaciale Højbjergsformer.

Gletsjerdannelsen er ogsaa nu ringe i Sammenligning med Alpernes: den er kun stærkere udviklet i den mellemste Del, hvor Besingigletsjeren i det mindste har en Længde paa 18 Kilometer. Den ringe Gletsjer-

udvikling er for det første en Følge af Bjergsidernes Stejlhed, især paa Sydsiden, hvilket hindrer større Snemasser i at samle sig sammen i de højere Regioner, og dernæst en Virkning af det tørre Klima. Kun den sydvestlige Skraaning faar en rigeligere delvis endog meget rigelig Fugtighed fra det sorte Hav; den aarlige Regnmængde stiger her til 3000 Millimeter, og Snegrænsen gaar ned til 2700 Meter. I Modsætning dertil er Nordsiden tør, selv mod Vest, saa at den evige Sne først be-

Fig. 55. I Kaukasus' Isregion. Udsigt fra Elbrus over Ushba og Laila Gora.

gynder ved 2900 Meter. Mod Øst tager Tørheden til paa begge Sider af Bjerget, der ligger Snegrænsen næsten 1000 Meter højere. Regnen falder hovedsagelig i den kolde Aarstid, dog har Nordskraaningerne ligesom det sydlige Rusland Regn i Forsommeren, og paa Sydvestskraaningerne er Hovedregntiden forskudt til Sensommeren og Efteraaret. Denne sydlige Side af det vestlige Kaukasus udmærker sig tillige ved sit milde Klima, navnlig om Vintren er der, da Bjergene giver Læ for den kolde Nordvind, ret varmt, og den minder derved en Del om Rivieraen; men den mangler den tørre Sommer, og om Vintren har den en stor Skydannelse. Desuden forstyrres den milde Temperatur om Vintren ofte af en iskold Kastevind, Bora, som med frygtelig Voldsomhed blæser ned over Bjergsiderne fra Nordøst og derved bringer

Temperaturen til at synke 7—8 Gr. Det er en sand Svøbe for disse Egne og en Fare for Skibene, som er ude af Stand til at manøvrere, idet de tynges af det ophvirvlede, til Is stivnede Vandstøv.

Til disse klimatiske Forskelligheder svarer der ogsaa en Vekslen i Plantedækket. Paa den varme og fugtige Sydside er Jordbunden indtil en Højde af over 2000 Meter dækket af tæt Skov af største Yppighed med Kastanier og Nøddetræer i de nedre Regioner, med Bøg, Eg, Ahorn, Ask og Birk højere oppe, med ejendommelige Naaletræer og talrige Slyngplanter (Vedbend). Derefter følger Buskvækster (Rhododendron) og Enge med Urter og Stauder, der udmærker sig ved den herligste Blomsterpragt. Med den tiltagende Tørke mod Nord og Øst bliver Skoven mindre tæt, og Steppen trænger stadig mere og mere ind i Bjergene. I Skovene paa Nordsiderne træffer vi næsten kun mellemeuropæiske Træer, især Fyr og Birk. Mod Øst forsvinder Skovene efterhaanden ganske, saaledes at den ensformige Græssteppe er eneherskende, hvorved Landskabet mister en væsentlig Del af sin Skønhed. Alligevel gør Kaukasus ved sin vilde Højbjergsnatur et betagende Indtryk, og dets Oprindelighed og Uberørthed giver det en yderligere Tiltrækning. Sin Uberørthed skylder det ogsaa sin rige og ejendommelige Dyreverden; mange Dyrearter, som forlængst er uddøde i Europa, har her fundet et Tilflugtssted. Her lever Bisonoksen, Stenbukken (i to Arter), Gemser, vilde Geder (Bezoargeden), endvidere Bjørnen, Ulven, Lossen, Hjorten og Raadyret, paa Højderne ogsaa Sneharen.

Med sine skarpt afgrænsede Dallandskaber er Kaukasus ogsaa blevet et Tilflugtssted for Menneskene. Beboerne opviser derfor en Mangfoldighed som næppe noget andet Bjergland paa Jorden. Rester af gamle Folkeslag har her holdt sig i afsides liggende Dale, skilt ved en Bjergkam.

Kaukasierne har mange Træk til fælles i deres Ydre og deres Væsen. Det er velskabte, ofte smukke Mennesker. I deres kraftige Muskulatur, deres brede, hvælvede Bryst kan man maaske se en Indflydelse af deres Hjemstavs Natur; thi Bjergene tvinger dem til en haard Kamp for Tilværelsen, hvorved de hærdes. Betegnende for deres Væsen er Mod og Udholdenhed, Beslutsomhed og Tapperhed og en uovervindelig Frihedskærlighed, paa Grund af hvilken i sin Tid Cherkesserne hellere vilde forlade deres Hjem end boje sig under det russiske Aag. Bekendt er det, hvorledes de paa en ganske beundringsværdig Maade helligholder Gæstfriheden og Agtelsen for Familiens Overhoved. Kulturelt staar de

ikke særlig højt, hvilket kan forklares ud fra deres isolerede Stilling og den deraf betingede Fastholden ved det nedarvede. Endnu bestaar hos dem Blodhævnen, og endnu findes der mange hedenske Anskuelser og Skikke.

Ogsaa i Levemaaden har Kaukasusfolkene mange Træk fælles. Mændenes Dragt bestaar af en kort Underklædning og en længere Over-

Fig. 56. Georgiere.

klædning, en Slags Hoser og en Hue af sort Lammeskind. Meget ejendommelige er ogsaa deres Bopladser, idet Husene, der ligger enkeltvis eller er samlede i smaa Landsbyer, som oftest er byggede paa vanskelig tilgængelige Klipper eller Bjergskraaninger. De er i Reglen stærkt befæstede og forsynede med Skydeskaar, og Bopladserne er ofte anlagt som Borge med et Fæstningstaarn som sidste Tilflugtssted.

Blandt Næringsvejene er Kvægavlen den vigtigste, og da særlig Avl af Geder og Faar. Paa Grund af Landets bjergfulde Natur og de klimatiske Forhold er Agerbruget ikke meget udbredt. Industriel Virksomhed findes kun i Form af Haandværk og tjener i Reglen kun til at fremstille de Genstande, som Befolkningen selv har Brug for, Metal- og

Lervarer, Vaaben, vævede Stoffer og Tæpper. Bjergene er ikke særlig rige paa Mineraler, men der udvindes dog lidt Kobber, Kul og Salt.

Enhver Udvikling af Næringslivet er dog meget besværlig som Følge af Bjergenes Utilgængelighed. Hovedtrafiken omgaar dem mod Øst, hvor en Jernbane langs Kysten af det kaspiske Hav fører over Derbent til Baku, den eneste Jernbaneforbindelse mellem Cis- og Transkaukasien. Over selve Bjergene fører kun een eneste farbar Vej af nogen Betydning, den georgiske Militærvej, som overskrider dem paa det smalleste Sted; iøvrigt findes der kun vanskelige og ofte farlige Stier.

De enkelte Dallandskabers vanskelige Tilgængelighed er for en Del Skyld i, at Befolkningen er stærkt splittet i forskellige Stammer. En Inddeling af disse efter deres Herkomst og Race er umulig paa Grund af den stærke Blanding. Man deler dem navnlig efter Sproget; dog deles de ogsaa undertiden efter Religionen, idet de nordlige Stammer er Muhammedanere, de sydlige derimod overvejende kristne, da Kristendommen er trængt ind her fra Syd.

Mod Vest lever Abkhaserne og Cherkesserne, hvoraf der nu kun er en ringe Mængde tilbage i Kaukasus. De fleste af dem (af Cherkesserne omtrent 400 000) er udvandret til Tyrkiet, hvor de hovedsagelig har bosat sig i Lilleasien og Syrien. Paa Nordsiden af Kaukasus, Øst for Elbrus, træffer vi Kabardinere, der er nær beslægtede med Cherkesserne. I Egnene ved Tereks øvre Lob Øst for den georgiske Militærvej bor Chechenserne. Befolkningen i Højlandet Daghestan, som man sammenfatter under Navnet Lesghiere, er stærkt delt i enkelte Stammer, der hver har sin særlige Dialekt. Folkeslagene i det sydlige Kaukasus, Kartvelerne, der ogsaa betegnes som Georgierne eller Gruserne i videre Forstand, danner en sproglig sammenhørende Gruppe, og de er kristne. De bor endvidere over hele den vestlige Del af Transkaukasien. Gruppens enkelte Stammer er: Georgierne eller Gruserne i snævrere Forstand, hvis vigtigste Omraade ligger i Lavlandet (Fig. 56), Svaneterne, Mingrelierne, Gurierne og Imereterne, samt Laserne ved Kysten af det sorte Hav. Midt imellem disse egentlige Kaukasiere finder vi ved den georgiske Militærvej iranske Osseter og Nordvest derfor i Elbrusomraadet Tatarer, der ligesom de ved det kaspiske Hav boende Kumyker er Repræsentanter for de turkotatariske Sprog.

TRANSKAUKASIEN

Den kartveliske Folkegruppe forer os over til Transkaukasien, der som en dyb Sænkning, der er opstaaet ved Brud, skiller Kaukasus fra det armeniske Højland. Mod Vest gennemskæres dette Lavland af de meskiske Bjerge eller Surambjergene, der som en Horst rager op over Sænkningsomraadet og forbinder Armeniens nordlige Kæder, Antikaukasus, med Kaukasus. Disse Bjerge bærer desuden Vandskellet mellem det sorte og det kaspiske Hav og deler Transkaukasien i en mindre Lavning mod Vest, der gennemstrommes af Floden Rion, der i Oldtiden hed Fasis, og en større mod Øst, der gennemstrommes af Floden Kura, Oldtidens Kyros.

Rionlavningen mod Vest, der ved Kysten gaar over i en sumpet Slette, har et særlig mildt og fugtigt Klima og derfor en næsten tropisk yppig Vegetation. Efter sin Beliggenhed falder den inden for Subtropernes Bælte og har Vinterregn; men under Indflydelse af det sorte Hav er ogsaa Sommeren forholdsvis regnrig. Klimaet har her en næsten monsunagtig Karakter. Om Vintren lejrer der sig som Følge af den stærkere Afkøling et højt Lufttryk over det østlige Transkaukasien, og herfra blæser Vinden mod Vest og medbringer kold Luft, hvorfor Vintren der trods Bjergenes Beskyttelse mod Nordenvinden ofte opviser en ret lav Temperatur (indtil 10 Gr. under Nulpunktet). Om Sommeren derimod bliver den østlige Del af Transkaukasien stærkt ophedet, og Lufttrykket bliver følgelig lavt; da strømmer Luften fra det sorte Hav ind i Landet, i Rionomraadet blæser Havvinde, som stiger op langs de omgivende Bjerge og bringer Regn og Fugtighed. Kun naar Luften fra Randbjergene blæser ned i Lavningen, naar der altsaa opstaar Vinde som Föhnvinden i Alperne, indtræder der forbigaaende en større Tørke.

I dette fugtige Landskab, hvortil ogsaa Kaukasus' Sydvestskraaninger og Lilleasiens Nordkyst indtil Trapezunt (Trebizond) hører, træffer vi tætte Skove af en sjælden Yppighed med kæmpestore Træer og mægtige Slyngplanter. Det er mest Løvskove, dannet af mellemeuropæiske Arter (Bøg, Eg, Nøddetræ); stedsegrønne Træer er sjældne, men mangler dog ikke helt (Buxbom). Mellem de dyrkede Planter møder vi foruden de almindelige sydeuropæiske ogsaa nogle tropiske som Tebusken, og der behøves ikke her kunstig Vanding for at kunne dyrke Jorden.

Takket være det gunstige Klima er Rionomraadet, Oldtidens Kolchis, et ældgammelt Kulturland. Under det russiske Herredømme har det i den sidste Tid faaet et nyt Opsving. Skoven har paa mange Steder maattet vige for Agerlandet, og her dyrkes foruden Korn blandt andet Bomuld, Ris, Tobak, Vin og megen Frugt (Fig. 57). Oranger kan derimod ikke trives her paa Grund af den lave Vintertemperatur.

Landets geografiske Beliggenhed ved det sorte Hav er af største Betydning for Udviklingen af Erhvervslivet. Herfra gaar Trafiken gennem den transkaukasiske Sænkning til Persien og Turan, og Landets egne Produkter, især Petroleum, udføres til Europa. For at fremme Trafiken er de vigtigste Havne forbundne med Oplandet ved en Jernbane, som fører til Kysten af det kaspiske Hav.

Den vigtigste Udforselshavn er *Batum* (35 000 Indb.), hvortil Petroleum fra Baku nu fores gennem en Rørledning. Foruden Nafta udfores navnlig Mangan, der udvindes i Kviriladalen i det sydlige Kaukasus. Den transkaukasiske Bane naar ud til Kysten ved *Poti*, som dog ikke har kunnet udvikle sig noget videre, da den ligger i en usund Lavning; derimod er Byen *Suchum-Kale* (62 000 Indb.), der ligger ved Foden af Kaukasus, blomstret op som Havnestad.

Den indbringende Dyrkning af Jorden i Rionomraadet har muliggjort en tæt Bebyggelse; Folketætheden stiger til 50 pr. Kvadratkilometer. Det er overvejde kartveliske Stammer (Mingrelier, Imereter), ved Batum ogsaa Tyrkere. Midtpunktet for Landets Erhvervsliv og Trafik er *Kutais* (54 000 Indb.), der ligger ved Rion paa en af Bjerge omgivet, veldyrket Slette.

Den varme fugtige Luft fra det sorte Hav foles næppe mere, saa snart vi overskrider de meskiske Bjerges Ryg og kommer ind i Kuras Omraade. Dette er opfyldt af et lavt Bjerg- og Bakkeland, hvori Kura har skaaret sin Dal, og hvori der Nord herfor ved Foden af Daghestans Højland er indsænket en langstrakt Gravsænkning, der gennemstrømmes af Alasan, en Biflod til Kura. Øst for Landskabet Kachetien begynder derpaa den egentlige Kuralavning som en vid Slette, som strækker sig mellem det armeniske Højland og Kaukasus til Kysten af det kaspiske Hav. Idet vi saaledes vandrer mod Øst kommer vi samtidig ind i Egne, der bliver mere og mere tørre, og Klimaet faar stadig et mere kontinentalt Præg. Nedbøren falder i den kolde Aarstid; Sommeren er tør og hed, Vintren meget kold.

Med den tiltagende Torke mod Øst aftager Vegetationen mere og mere. En samlet Bestand af Træer findes nu kun ved Flodengene; ellers er Steppen fremherskende, og den gaar i Nærheden af det kaspiske Hav næsten over til at blive Ørken. Kulturplanter kan kun dyrkes, hvor man kan anvende kunstig Vanding. Den oprindelige Steppe benyttes som Græsgange for Kvæget eller ligger, hvor den bliver ørkenagtig, ganske unyttet hen. Paa de dyrkede Omraader finder vi foruden Korn

Fig. 57. Vintransport i tørrede Oksehuder (Transkaukasien).

ogsaa Ris og Bomuld og paa Kachetiens Hoje Vin. Desuden drives der her en ret betydelig Silkeormeavl.

Kuraomraadets vigtigste Produkt er dog Petroleum, som især udvindes paa Halvoen Apsheron, altsaa i Kaukasus' yderste Udlobere. I Forbindelse med denne Forekomst af Petroleum staar de talrige Dyndvulkaner. Det er kegleformede Ophobninger af Dynd, der er hævet op af fremtrængende Kulsyregasarter. Transkaukasien leverer næsten en Fjerdedel af hele Verdens Petroleumsproduktion og forsyner en stor Del af Østeuropa med dette Brændselsmateriale. Ogsaa for Landet selv er Naftaen af stor Betydning, thi alle Lokomotiver, Dampere og andre Maskiner opvarmes med Masut, et Stof, der bliver tilbage, naar Petro-

leum renses. Tidligere førtes Petroleummen med Jernbanen til Batum, men nu ledes den, som allerede nævnt, gennem en mægtig Rørledning.

Baku (237 000 Indb.), der ligger i øde Omgivelser, har under Indflydelse af den rige Petroleumsudvinding udviklet sig til en anselig Storby. Den bestaar af et regelmæssig anlagt Europæerkvarter og den

Fig. 58. Tiflis: Gadebillede fra det gamle Bykvarter.

»sorte By«, Sædet for Petroleumsindustrien, der er gennemskaaret af snavsede og smalle Gader. At Byen er blomstret saa stærkt op skyldes ogsaa dens gunstige Beliggenhed som Endestation for den transkaukasiske Bane og for den Bane, som langs Kysten over Derbent forbinder den med Vladikavkas, og endvidere som Udgangspunkt for Skibsfarten paa det kaspiske Hav til Astrakhan.

Baku er nu Hovedstaden i Republiken *Azerbaidjan*, der omfatter en Del af det armeniske Højland og hele den østlige Del af Kuraomraadet. Den vestlige Del danner sammen med Rionomraadet Republiken

Georgien. Her er Hovedstaden *Tiflis* (328 000 Indb.), der er berømt for sine varme Kilder (Svovlkilder). Den ligger i den snævre Kuradal og hæver sig terrasseformigt op paa begge Bredder; en gammel georgisk Fæstning rager op over den, og Bjerge omgiver den paa alle Sider. Det, der har været afgørende for dens Udvikling til Storby og til den første Handels- og Industriby i Transkaukasien er dens udmærkede Beliggenhed paa det Sted, hvor den vest-østlige Hovedvej, som Jernbanen Batum –Baku følger, støder sammen med den over Kaukasus førende georgiske Militærvej; desuden er den Udgangspunkt for Trafiken til Armenien, hvortil ligeledes en Jernbane fører. Som et saadant Samlingspunkt for Trafiken har Tiflis ogsaa en Befolkning, der er en broget Blanding af alle mulige Slags Folk. Ved Siden af Europæere træffer vi her Repræsentanter for alle de mange Folkeslag, som bor i Transkaukasien, Armeniere, Georgiere,Tatarer, Persere og mange andre, der bor i særlige Kvarterer i Byen. Denne kan derfor deles i et moderne anlagt europæisk Kvarter paa den højre Bred af Kura og en asiatisk By, der ligger paa begge Bredder, med smalle Gader, store Basarer, Moskeer og et fuldstændigt orientalsk Liv (Fig. 58). Ved sin førende Stilling i Trafiken, Handelen og Industrien og som Sæde for Regeringen er Tiflis desuden blevet Midtpunkt for det aandelige Liv. Byen har talrige Dannelsesanstalter og Museer, samt en meget berømt botanisk Have.

I Sammenligning med Tiflis og Baku er de andre Byer ret smaa. Her skal nævnes *Elisavetopol* (63 000 Indb.), der ligger i nedre Kuras Lavning ved den transkaukasiske Bane og overvejende er beboet af Tatarer og Armeniere, endvidere mod Nord *Nucha* (50 000 Indb.) og *Shemacha,* der er kendt for sin Silkeavl.

Iøvrigt er Kuraomraadet kun tyndt befolket; den gennemsnitlige Folkemængde er under 5 pr. Kvadratkilometer. Beboerne er mest muhammedanske Nomader. Hovedbefolkningen er Tatarerne, af hvilke en Del er gaaet over til at drive Agerbrug, og blandet med dem mange Armeniere. Mod Vest træffer vi Georgiere (Kachetier) og ved den kaspiske Kyst mod Nord Taterne, mod Syd Talysherne, der begge er beslægtede med Perserne.

CISKAUKASIEN

I Ciskaukasien kommer vi ind paa et Omraade, der er nøje forbundet med det europæiske Rusland, hvis sydlige Stepper her fortsættes lige til Foden af Kaukasus. I sin Natur paavirkes det imidlertid stærkt af Bjergene, og dets Befolkning har ogsaa mange asiatiske Træk. Til Forland for Kaukasus bliver det ved sine Floder, som næsten alle udspringer paa Kaukasus og faar deres vigtigste Tilløb derfra. De betydeligste af disse Floder er Kuban mod Vest, Kuma og Terek mod Øst.

Kuban gennemstrømmer en vidtstrakt, næsten flad Lavning, der kun stiger noget mod Øst og hen imod Kaukasus, et Stykke af den pontiske Steppe, i hvilken mange Floder ender i afløbsløse Søer. Dertil slutter sig mod Øst et 600 til 700 Meter højt, af Floder (Kuban) dybt gennemskaaret Plateau, der er opbygget af tertiært Kalk. Paa den anden Side af Kuma kommer vi atter ind i en ensformig, næsten fuldstændig flad Lavning, Nogaisteppen.

Ciskaukasien er altsaa overvejende et Lavland ligesom det tilgrænsende Sydrusland. Med dette har det ogsaa Klima fælles, et Klima, der er fuldstændig kontinentalt med hede Sommere og kolde Vintre, der ganske vist mildnes noget af den sydlige Beliggenhed. Den største Nedbørsmængde falder i Forsommeren; Mængden stiger endda til 500 Millimeter, nær ved Bjergene endog til over 700 Millimeter om Aaret, men synker i Nærheden af det kaspiske Hav ned til 250. Mod Øst tager Klimaets kontinentale Karakter i det hele taget til, og den ensformige Græssteppe gaar ofte over i Saltsteppen. Paa Grund af den tørre Højsommer og den snefattige Vinter hersker der i det øvrige Ciskaukasien i Almindelighed Steppe, der væsentligst bebos af de samme Dyr som det nærliggende Sydrusland.

Ciskaukasien blev efter sin Erobring ved Slutningen af det 18. Aarhundrede russisk Koloniland. Det var navnlig i de vestlige Egne, hvor Jordbunden mange Steder bestaar af den frugtbare »sorte Jord«, at Russerne bosatte sig, hovedsagelig ukrainiske Kosakker, saaledes at disse nu udgør 90 pCt. af Befolkningen. Af Kaukasiere findes der kun Cherkesserne i Kubanomraadet, Kabardiner Øst derfor og Chechenser Øst og Syd for øvre Terek. Dertil kommer endvidere de i Middelalderen indvandrede mongolske Stammer, Kalmukerne, Kirgiserne, Turkmenerne og Nogaierne, som bebor det østlige Steppeomraade, samt Kumykerne ved Kysten af det kaspiske Hav.

Medens disse mongolske, for Størstedelen muhammedanske Folk, overvejende er kvægavlende Nomader, driver Russerne i første Række Agerbrug, samt Dyrkning af Vin og Frugt. Der høstes saa meget Korn, at en Del deraf kan udføres. Ogsaa Jordens forskellige Rigdomme er

Fig. 59. Petroleumsfelter ved Grosny.

af Betydning for Erhvervslivet, idet der ved Bjergenes Fod udvindes Sølv og Blymalme; flere Steder findes der Petroleumskilder, hvoraf nogle er særdeles righoldige, som de ved Maikop og ved Grosnyi (Fig. 59).

Russerne har i høj Grad hævet Landets Erhvervsliv og faaet Folketallet til at stige. Folketætheden naar i de godt opdyrkede vestlige Egne næsten 30 pr. Kvadratkilometer, men mod Øst, hvor Stepperne for en Del saa at sige er ubeboede, er Tallet langt lavere. Russerne har ogsaa

grundlagt Byer, som gennemgaaende har et russisk Præg; kun faa af dem er store.

De fleste Indbyggere har *Ekaterinodar* (143 000 Indb.), der ligger ved nedre Kuban. Det er den vigtigste By i Kubanomraadet og en vigtig Handelsplads (Kvæghandel). Paa det indre Plateau har *Stavropol* (64 000 Indb.), som ligger i frugtbare Omgivelser, naaet en vis Betydning. En særlig gunstig Beliggenhed har *Vladikaukas* (99 000 Indb.). Navnet betyder »Kaukasus Beherskerinde« og karakteriserer fortræffelig Byens Beliggenhed ved Indgangen til den georgiske Militærvej. Den synes som en fremskudt Post fra Lavlandet, som her griber dybt ind i Bjergene og derved skaber en velegnet Plads til Anlæg af en større By.

Hele Kaukasien falder nu ind under det russiske Magtomraade. Allerede i det 17. Aarhundrede begyndte Russerne at erobre det, men først i Løbet af det 19. Aarhundrede lykkedes det dem efter haarde Kampe fuldstændig at underkaste sig de tapre Bjergstammer i Kaukasus og udbrede deres Herredømme over hele Transkaukasien.

Før Verdenskrigen dannede Kaukasien et russisk Generalgouverment; efter Revolutionen dannedes flere selvstændige Republiker, deriblandt Azerbaidjan og Georgien, som nu staar under Sovjetrepubliken.

LILLEASIEN

Mellem det sorte Hav og Middelhavet springer Asien langt frem mod Vest i en stor Halvø. Det er Lilleasien, som ved sin fremskudte Stilling og sin nære Berøring med Balkanhalvøen altid i Historiens Løb har dannet en Bro over til Europa, over hvilken Udvekslingen mellem orientalsk og vesterlandsk Kultur er foregaaet. Lilleasien er desuden efter hele sin Natur et Overgangsland, hvis Kystomraader har fuldstændig mediterrane Træk.

I sine Terrænforhold og sin geologiske Bygning har Lilleasien dog asiatisk Præg. Det er ligesom Iran et Højland, som udadtil afsluttes af høje Randbjerge; ogsaa Bjergene er Led af det store asiatiske Bjergsystem, som de knytter sammen med Sydeuropas, saaledes at Lilleasien ogsaa paa denne Maade bliver en Bro mellem de to Verdensdele. Denne Bro var i Tertiærtiden endnu landfast, thi først i Kvartærtiden brød

det ægæiske Hav og Marmarahavet ind, og Stræderne ved Hellesponten og Bosporus er opstaaet af en fordums Floddal.

Bjergene har deres Rod i det armeniske Højland. Til dette slutter sig mod Nord de pontiske Kæder, som med stejlt Fald omgiver det sorte Hav i to store Buer. Fra dem forgrener der sig flere Bjerge mod Syd, og de gennemskærer, mest i sydvestlig Retning, den nordlige Del

Fig. 60. Kamelkaravane i Tauruskæderne.

af det indre Højland, navnlig Landskaberne Kappadocien og Galatien. Syd for det armeniske Højland forer det armeniske Taurus over til de tauriske Kæder, først til et Bjergdrag, der ved Alexandrettabugten drejer af mod Syd og ender paa Øen Kypern (Cypros), og derpaa Nord for dette til Antitaurus, som fortsættes længere mod Vest i det kilikiske Taurus, der bøjer stærkt mod Syd (Fig. 60). Hertil slutter sig som sidste Led af de tauriske Kæder det ligeledes stærkt buede lykiske Taurus. Nord herfor springer flere i vestøstlig Retning løbende Bjerge frem mod Vest som Halvøer og rager i deres yderste Udløbere frem som Øer i Havet. Mellem disse Halvøer skærer Havet sig dybt ind i

Landet i Bugter, som delvis atter er opfyldt af Flodernes Delta. De betydeligste Floder er Gedis Chay og Menderes, der i Oldtiden hed Hermos og Maiandros. Vestkysten udmærker sig derved ved en overordentlig rig Udvikling; den er en ved Brud opstaaet Tværkyst, medens Halvøens Nord- og Sydkyster er ensformige Længdekyster.

I det Indre er ofte flade Dalbækkener eller udstrakte Højsletter, rige paa Søer, indsænkede i Bjerglandet; den største er den lykaoniske Højslette, der ligger ca. 1000 Meter højt, med den afløbsløse Sø Tus Chöllü. I Almindelighed har Højlandet Fald mod Vest, hvorhen ogsaa Floderne løber. De nordlige Randkæder gennembrydes af Kisil Irmak (Oldtidens Halys) og Sakaria.

Det er meget sene Foldninger og Brud, der har skabt Højlandet med dets Bjerge og Højsletter. De nordlige Randkæder er overvejende dannede af mesozoiske Bjergarter (Kridt), de sydlige af tertiære Lag. Højsletten Lykaonien er dækket af sene tertiære Ferskvandsaflejringer. Ved Bruddene er der ofte strømmet vulkanske Masser frem, der breder sig som dækkende Lag i de nordlige Randbjerge eller har optaarnet sig til høje Kegler ved Østranden af Højsletten Lykaonien. Her ligger Halvøens højeste Punkt, Erdjijas Dagh, der har en Højde af 3830 Meter, medens ellers kun de sydlige Randkæder har en Højde, der overgaar 3500 Meter.

At det Indre er afløbsløst er væsentlig en Følge af, at Lilleasien næsten paa alle Sider er omgivet af Bjerge, og Luftstrømningerne fra Havet mister deres Fugtighed, idet de gaar over disse Bjerge; den aarlige Regnmængde i det Indre bliver derfor under 250 Millimeter. Regnen falder hovedsagelig i Forsommeren, medens Højsommeren er tør og tillige hed. De Vandløb, der strømmer til det Indre udtørres eller munder ud i Søer, hvis Vand paa Grund af den stærke Fordampning er meget saltholdigt. Tus Chöllü, hvis Saltindhold er over 32 pCt., er saaledes en af de mest saltholdige Søer paa hele Jorden. Kun Vest- og Nordkysten faar en rigere Nedbør; og ganske særlig fugtig er Nordkysten, hvor Regnmængden i Nærheden af Trapezunt stiger til 875 Millimeter, og hvor der under Indflydelse af det sorte Hav ogsaa falder Regn i Sommermaanederne. Ved den mediterrane Vestkyst hersker der derimod udpræget Vinterregn, og Maanederne Juli og August er næsten regnløse. Dog falder Nedbøren om Vintren, navnlig i December og Januar, temmelig rigelig, saaledes at den aarlige Regnmængde f. Eks. i Smyrna beløber sig til 650 Millimeter. Om Vintren ligger Lilleasien paa Østsiden

af et Barometerlavtryk over det ægæiske Hav, og der tilføres Kysten varm og fugtig Luft fra Vest og Sydvest, medens der om Sommeren blæser Nordenvinde, som ikke bringer Regn, hvorhos Landet da er stærkt ophedet.

Vinde og Nedbør virker tillige paa Temperaturforholdene. Vestkysten har en hed Sommer, men tillige en mild Vinter. I Smyrna stiger Julitemperaturen næsten til 27 Grader, og Januartemperaturen ligger omkring 7,6 Gr. Væsentlig anderledes stiller Forholdene sig ved det sorte Hav, hvor Sommeren paa Grund af de fremherskende Nordenvinde er fugtig og kølig, men hvor ogsaa Vintren er relativ kold. Trapezunt har i Juli en Gennemsnitstemperatur paa 23,2 Gr., i Januar paa kun 6,3 Gr. I det regnfattige Indre har Klimaet en fuldstændig kontinental Karakter, der yderligere forøges paa Grund af Højlandsnaturen. I den tynde, som oftest klare Luft er Bestraalingen overordentlig intensiv, og den daglige Temperatursvingning derfor stor, navnlig om Sommeren; glødende hede Dage veksler med kolde Nætter. I Kajsarie, der ganske vist ligger 1200 Meter højt, er Termometret sunket endog til 18 Gr. under Nulpunktet, og de tre Vintermaaneders Gennemsnitstemperatur er kun lidt over 1 Gr.

Paa det tørre, sommerhede Højland er Vegetationen kun sparsomt udviklet. Der hersker en Steppe med Græs og Urter, der ganske vit efter Regnen i Forsommeren er frisk og grøn og pranger med smukke Blomster, men fuldstændig afsvedet og bar i den tørre Højsommer. Paa de mest tørre Omraader, som f. Eks. omkring Tus Chöllü, gaar Steppen over til at blive Saltsteppe eller endog en Slags Halvørken. Paa Bjergene optræder makilignende Krat og Buskadser, hvortil der i Randbjergene slutter sig enkelte Træer, især Fyr, og ud mod Kysten stadig en større Træbestand. I de pontiske Kæder, der faar rigeligere Regn, findes endog tætte Skove med sommergrønne Løvtræer (Eg, Bøg, El, Birk, Platan) og Naaletræer (Fyr, Gran), delvis med Rhododendron som Underskov. Ogsaa i de fugtige vestlige Egne dækkes Bjergene hyppigt af Skov, men her er Træbestanden stærkt formindsket af Menneskene, der har fældet den og ved deres Gedeavl vanskeliggjort Fremvækst af ny Skov.

Mod Vest og Syd dyrkes der ogsaa mange mediterrane Kulturplanter. Foruden Kornsorterne finder vi her Majs, Oliven, Vin, Figner, Oranger og Citroner. Ved Sydkysten kan ogsaa Daddelpalmen trives, og i de sydlige Bjerglande dyrkes der Bomuld. Paa de tørre Højsletter i det Indre dyrkes der fortrinsvis Korn, hvortil der imidlertid kræves kunstig

Vanding. Desuden dyrkes der her en Del Valmuer og Tobak. I de koligere Landstrækninger ved det sorte Hav finder vi foruden Korn, Majs og Tobak mange Plantager med Frugttræer og Morbærtræer; disse sidste benyttes til Avl af Silkeorme.

Ogsaa i sin Dyreverden viser Lilleasien sig som et Overgangsland til Middelhavsegnene. Foruden mellemeuropæiske og asiatiske Former som Bjorn og Hjort i de nordlige Skove, Stenbuk og Muflon i de tauriske Bjerge, Antiloper paa Stepperne træffer vi som Repræsentanter for Middelhavsfaunaen Leoparden, Hyænen, Sjakalen og Kamæleonen. De almindelige Nyttedyr minder ogsaa om de nærliggende Egne mod Øst og Vest. Foruden Heste og Æsler avles der ogsaa Mulæsler og Kameler, der benyttes som Last- og Ridedyr. De tørre Græsstepper i det indre Højland er Græsgange for talrige Faar og Geder. Blandt Gederne foretrækker man særlig Angorageden paa Grund af dens bløde, silkeagtige Uld.

Lilleasiens Beliggenhed som en Bro mellem Asien og Europa har ogsaa haft en afgørende Betydning for Befolkningen, thi det har altid været et Land, hvor de europæiske og de asiatiske Folk mødtes. Den ældste af os kendte Befolkning var Alarodierne, blandt hvilke Hettiterne var det mægtigste Folk. Disse grundlagde allerede 2000 Aar før Kr. i Egnene omkring Halysfloden et stort Rige, som de efterhaanden udvidede, saaledes at det kom til at omfatte store Dele af Forasien. Disse ældste Beboere blev fuldstændig tilintetgjort som Folk under de senere Indvandringer, men deres Type har holdt sig indtil vore Dage i den lilleasiatiske Befolkning. De første Indvandrere var indogermanske Folk, Kurderne mod Øst, Grækerne mod Vest; disse kom allerede ca. 1700 Aar f. Kr. til Lilleasien. Grækerne bosatte sig hovedsagelig i de vestlige Kystlandskaber, hvor de endnu den Dag i Dag bor i stort Antal. De bragte tillige græsk Kultur og Sprog til Landet og udbredte stadig deres Indflydelse mere og mere, saaledes at Lilleasien allerede paa Alexander den Stores Tid var fuldstændig hellenisk. Kristendommen trængte tidligt frem her, og beskyttet af det byzantinske Rige kunde den lige til ind i det 14. Aarhundrede med Held gøre Modstand mod Islam; men da trængte tyrkiske Nomadefolk, især Turkmener, frem fra Øst. Allerede i det 11. Aarhundrede besatte de Lilleasien, og i det 13. Aarhundrede erobredede de hele Halvøen under Anførsel af Osman, der samlede de tyrkiske Stammer til eet Folk, Osmannerne. Herefter begyndte den tyrkiske Indflydelse at gøre sig gældende, en Indflydelse, der dog

DARJILING I HIMALAYA

mest bestod i Indflydelse af tyrkisk Sprog og Fortrængelse af Kristendommen.

Ægte Turkmener med mongolske Træk findes endnu i smaa Horder som kvægavlende Nomader eller for en mindre Del som fastboende Agerdyrkere paa det indre Højland. Nærbeslægtede med dem er Yurukerne, der ligeledes er omvandrende Kvægavlere, og som bor i sorte Filttelte.

Efter Turkmenerne kom mange andre Folk indvandrende, navnlig bosatte der sig mange Armeniere, men dernæst ogsaa Kaukasiere (Cherkessere), Zigeunere og mod Vest atter Grækere. Efter den russisk-tyrkiske Krig har desuden mange Tyrkere fra Balkanhalvøen som Flygtninge slaaet sig ned i Lilleasien.

Fig. 61. Tyrkisk Figenhandler.

De nuværende Tyrkere eller Osmanner er altsaa de tyrkiserede Beboere af Lilleasien, meget forskellige efter deres Afstamning, men samhørende efter deres Sprog og Nationalfølelse. I snævrere Forstand forstaar man ved Tyrkere kun den herskende Overklasse, der dog ligeledes er fremgaaet af en broget Raceblanding, som blandt andet viser sig tydelig i Sproget, der er isprængt talrige fremmede Elementer.

Under Indflydelse af den politiske og nationale Samhørighed har Osmannerne i deres Væsen og Levemaade antaget bestemte Egenskaber, som skarpt adskiller dem fra andre forasiatiske Folkeslag. Man roser dem for deres værdige Optræden, deres Høflighed og Gæstfrihed og skildrer dem som ærlige og flittige, tapre og ridderlige, alvorlige og tavse, men undertiden ogsaa som slappe og energilose. I deres Ydre var tidligere Turbanen karakteristisk, men i Stedet for den gaar de fleste nu med Fez. Mændenes Klædedragt bestaar af vide Benklæder, Skjorte, kort Jakke eller Vest, derover yderligere en Jakke og derover en lang Frakke. Paa Fødderne har de Strømper og Lædertøfler (Fig. 61). Kvin-

dernes Dragt ligner Mændenes, blot var Jakke og Kappe tidligere rigt broderet med Solv og Guld; desuden bedækker de Hovedet med en Kappe eller en særlig Haarpynt. Paa Gaden tilhyller de Ansigtet med et Slør.

Den strenge Adskillelse mellem Mand og Kvinde fører i Husenes Anlæg til et bestemt Princip: de maa i det mindste indeholde to Rum, et for Mændene, og et for Kvinderne. Husene bygges efter de stedlige Forhold af Træ med skraat Tag (nordlige Skovomraade), af Sten enten med skraat Tag (mod Vest) eller med fladt Tag (mest mod Syd), samt af Ler (det indre Højland). I det Indre af Husene er der næsten ingen Mobler, men en Rigdom af Tæpper og Puder. Kosten er jævn og tarvelig. Landbefolkningen lever hovedsagelig af vegetabilsk Kost. Hos Byboerne er Spisekortet noget mere varierende og bringer hyppigt Kød (Honse- og Bedekod), hvilket sjældnere nydes paa Landet. Bagværk, sode Sager og Frugt er meget yndet. Osmannernes vigtigste Nydelsesmiddel er Tobak, som de ryger af den bekendte Vandpibe. Familielivet er ordnet i Overensstemmelse med Islams Forskrifter. I Modsætning til Iran er den sunnitiske Form her den fremherskende; dog lever der i Befolkningen megen Overtro og Tro paa Trolddom. Munkevæsenet er meget udbredt; de dansende Dervisher og de, der i Selvpinsel stikker sig med spidse Naale, er vel kendte. Blandt Befolkningens Forlystelser er foruden Skak og Domino Skyggespillet meget yndet.

Osmannerne er i første Række Agerbrugere; dog driver de ogsaa meget Haandværk. De er fortræffelige Kobber-, Sølv- og Vaabensmede, Skomagere, Skrædere og Vævere. Hvad de fremstiller, falbyder de i Basarerne, som findes i alle Byer, i Reglen i et særligt Kvarter. Som overalt i Orienten er Boderne i Basaren i Reglen tillige Haandværkernes Værksted.

Da Osmannerne udgør Befolkningens Flertal, er Agerbruget den vigtigste Næringsvej; dog er Kvægavlen heller ikke ubetydelig. Landvæsenets Produkter udføres, navnlig Frugter (Rosiner), Vin, Tobak, Opium og Uld. Derimod er Bjergværksdriften kun lidet udviklet, skønt der findes adskillige mineralske Rigdomme: Bly, Kobber og Sølv i de pontiske Randbjerge, Stenkul ved Eregli ved det sorte Hav og — maaske mest kendt — ved Eskishehr det mærkværdige Merskum, der er et vandholdigt Silikat. Den industrielle Virksomhed spiller heller ikke nogen stor Rolle, bortset fra Tæppevæverier og Silkespinderier, hvis Produkter udføres.

I Verdenshandelen tager Lilleasien kun i ringe Grad Del, hvilket væsentlig skyldes de utilstrækkelige Samfærdselsforhold. I og for sig har Halvoen som Bro mellem Europa og Asien en ligefrem gunstig Beliggenhed og er et Gennemgangsland for Trafiken til Indien, Central- og Østasien; men denne Beliggenhed har dog mistet meget af sin Betydning, efter at man har fundet Søvejen til Indien. Tidligere fandtes der i selve Landet kun Karavanetrafik med Muldyr og Kameler ofte ad vanskeligt tilgængelige Stier; i nyere Tid er der under europæisk Indflydelse anlagt Veje og fremfor alt Jernbaner. Her skal særlig nævnes Bagdadbanen, der udgaar fra Haidar Pasha, en Forstad til Konstantinopel, og som forer gennem det vestlige Bjergland over Eskishehr til Konia og derfra videre mod Øst langs Sydranden af den lykaoniske Højslette, hvorfra den gennem talrige Tunneler gaar gennem det kilikiske Taurus og naar den tyrkiske Grænse over Adana. Herfra udgaar der en Jernbane til Angora. Desuden er Vestkysten, især omkring Smyrna, ved flere Baner forbundet med Oplandet. Bagdadbanen var oprindelig tænkt som Samfærdselsvej til Indien, og den vilde ogsaa have gjort Rejsen dertil betydelig mere kortvarig; men dens Betydning ligger dog mere i, at den har aabnet Adgang til det indre Højland og fremmet Erhvervslivet, især Kornavlen, der har faaet et stort Opsving langs Banen.

I Almindelighed er Europæiseringen af Tyrkiet kun lidet fremskredet; den herskende orientalske Kultur og navnlig Islam gør det meget vanskeligt. Kun de kristne Grækere mod Vest er noget mere tilgængelig for europæisk Indflydelse. De er endvidere som dygtige, foretagsomme Kobmænd og som Lærere i Skolerne ikke uden Betydning for den erhvervsmæssige og kulturelle Udvikling. Tyrkerne selv har i den lange Tid, de har været de herskende, fuldstændig ladet det engang saa blomstrende Erhvervsliv forfalde. Landets Herrer var nogle enkelte Tyrkere eller tyrkisk talende Mænd, som benyttede deres Magt til at undertrykke og udsuge Folket; dog er der sket store Forandringer til det bedre under den nye republikanske Forfatning.

Politisk har Lilleasien været Kernen af Tyrkiet. Dette osmanniske Rige udviklede sig allerede i det 15. Aarhundrede efter Konstantinopels Erobring til en Stormagt, der foruden Forasien omfattede Dele af Sydosteuropa og Nordafrika, og som beherskede hele Handelen mellem Vestlandene og Indien og Østasien. Ved Opdagelsen af Søvejen til Indien gik Handelen paa Levanten hurtig tilbage, hvorved Tyrkiet mistede den

Fig. 62. Smyrna.

vigtigste Kilde til sin Rigdom og Magt. Ved stadige Erobringskrige svækkede det ogsaa sin egen Kraft, saa at det til sidst ikke mere var i Stand til at holde sammen paa Riget i dets vide Udstrækning. Det ene Stykke efter det andet maatte Tyrkerne afgive til Nabostaterne, og nu er Tyrkiet næsten ganske indskrænket til Lilleasien og en Del af det armeniske Højland. Men selv der har det allerede mistet Øerne ved Vestkysten, af hvilke de nordlige tilhører Grækerne, de sydlige Italienerne. Øen Kypern har allerede siden 1878 været en engelsk Besiddelse.

Det nuværende Tyrki omfatter et Areal paa 600 000 Kvadratkilometer, hvoraf 27 200 Kvadratkilometer falder paa Balkanhalvøen. Indbyggerantallet anslaas til 10 Millioner. Lilleasien alene er omtrent 500 000 Kvadratkilometer med 9 Millioner Indbyggere, hvilket giver en Befolkningstæthed paa 18 pr. Kvadratkilometer.

Befolkningen er meget ulige fordelt paa Halvøen. Tættest befolket er det vestlige Kystområde, der paa Grund af sit mere fugtige Klima og sine frugtbare Lavninger er godt opdyrket, ligesom det er Hovedsædet for Handelen. De naturlige Veje i det Indre fører ganske naturligt Trafiken ud mod Middelhavet, og de dybt indskaarne Bugter ved Kysten letter Anlægget af Havne, der ganske vist er stærkt udsatte for at til-

sande, da Floderne fører mange Sedimenter med sig, og Landet ganske langsomt hæver sig.

Ved Vestkysten ligger Lilleasiens betydeligste Havnestad *Smyrna* (98 850 Indb.), der i Indbyggerantal langt overgaar alle andre Byer paa Halvoen. Byen er blomstret op som Udforselshavn for Landets Produkter (Korn, Frugter, Tobak, Bomuld) og den lilleasiatiske Industri (Tæpper). Byen er Midtpunktet for hele Handelen i Vestanatolien, som er aabnet for Trafiken ved flere Jernbaner. Indbyggerne er derfor overvejende Kobmænd, deriblandt mange Europæere, men navnlig Grækere, som udgor omtrent 50 pCt. af Befolkningen. Byen ligger smukt i Bugten i en Deltalavning, der rundt om er omgivet af Bjerge (Fig. 62).

Mod Nord i det vestlige Lilleasien er *Brussa* (64 700 Indb.), der ligger ved Foden af det mysiske Olympos, en By af historisk Betydning. Den var i det 14. Aarhundrede, indtil Konstantinopel blev erobret af Tyrkerne, Residensstaden i det osmanniske Rige og besidder fra den Tid endnu mange, delvis forfaldne Bygningsværker (Moskeer, Gravmæler for Sultaner). I Nærheden af Byen findes svovl- og jernholdige varme

Fig. 63. Tæppehandlere i Gaderne i Angora.

Kilder, der besøges af mange paa Grund af deres helbredende Kraft. I vore Dage er Brussa ved at faa et nyt Opsving ved sin blomstrende Silkeormeavl og fremragende Silkespinderi.

Den Trafik, der fra Øst til Vest forte ud til Middelhavskysten, blev — efter at Konstantinopel var blevet Tyrkiets Hovedstad — ledet mere mod Nord, hvorfor *Skutari* ved Bosporus som Endepunkt for Karavanevejene udviklede sig til en vigtig Handelsplads. Iøvrigt er Lilleasien lukket ud mod det sorte Hav af de pontiske Bjerge, der er vanskelige at overskride, og der mangler derfor større Handelspladser ved den i sig selv havnefattige Kyst. Mere bekendt er kun det lille *Sinope* i Paflagonien og *Trapezunt* (Trebizond; 50 000 Indb.), der navnlig er Udforselshavn for persiske Tæpper.

Det indre Højland er gennemgaaende tyndt befolket, og større Byer findes kun ved Oaserne, over hvilke ogsaa Karavanevejene gaar. Ved en saadan Vej, som forer mod Øst til Erzerum, ligger i en Dal i Galatiens Bjergland Tyrkiets nuværende Hovedstad *Angora* (35 000 Indb.) omgivet af Marker, Frugthaver og Vinbjerge. Den har en livlig, mest af Armeniere drevet Handel, især med Uld af Angorageden, men var ellers hidtil en uanselig By med snævre uregelmæsige Gader og lave Lerhuse med røde Tegltag, der udbreder sig ved Foden af en stejl Klippe (Fig. 63).

Fra Angora fører en farbar Vej til *Kaisarie* (Oldtidens Cæsarea; 50 000 Indb.), der ligeledes er en større Handelsby, der ligger paa vulkansk Grund ved Foden af Erdjias Dagh paa en godt opdyrket og tæt befolket Slette. Byen har et ejendommeligt Udseende, da Bygningerne er opført af Tufsten, prydede med Spidsbuer og Karnapper. Vest for Kaisarie ligger den store Saltørken. Syd for denne ved Bagdadbanen er *Konia* (71 000 Indb.) i de sidste Aartier vokset op til at blive en betydelig By. Den Slette, der omgiver den, og som tidligere var en øde Steppe med Saltsumpe, er nu delvis omdannet til et frugtbart opdyrket Land ved Hjælp af Vandingsanlæg, som Jernbaneselskabet har ladet udføre. Tillige har den ved Banen skabte Afsætningsmulighed stærkt hævet Byens Handel. Konia har tillige historisk Betydning, idet den i det 13. Aarhundrede var Hovedstaden i Seldshukernes Sultanat, hvorom endnu enkelte gamle Bygninger minder.

Følger vi Bagdadbanen længere mod Øst, kommer vi gennem det kilikiske Taurus ind paa den kilikiske Slette, der mod Nord er en øde Steppe paa Kalkbund, hvor der kun lever nogle kvægavlende Nomader (Turkmener og Yuruker), men mod Syd, hvor Kalkplateauet er dækket

af Flodernes Sedimenter, og hvor den lerede Jordbund ved Foraarsoversvømmelser faar rigeligt Vand, er optaget af Marker med Hvede, Ris, Bomuld og Sukkerror, samt yppige Frugthaver med Agrumer, Mandeltræer og Oliven. Handelspladsen paa denne frugtbare Slette er *Adana* (64 000 Indb.), en Broby ved Seihun og Udgangspunkt for Karavanevejene til Marash, Iskenderun og Aleppo, hvortil ogsaa Bagdadbanen fører. Længere mod Øst gaar Tyrkiet over i Mesopotamien. Paa tyrkisk Grund ligger her *Urfa* (43 000 Indb.), Middelalderens Edessa, med mange Moskeer, deriblandt den berømte Abrahamsmoske, og omgivet af en gammel Bymur, samt *Diarbekr* ved Tigris paa et Sted, hvor flere Karavaneveje mødes.

Foran Iskenderun eller Alexandretta Bugten hæver Øen *Kypern* (Cyprus) sig op af Havet som den sidste Udløber af den sydligste Taurusbue. Det er den største lilleasiatiske Ø (9280 Kvadratkilometer). Den gennemskæres af to Bjergkæder, af hvilke den sydlige i Troodos naar en Højde af næsten 2000 Meter. Regntiden falder i Maanederne November til Februar. Paa Grund af den tørre Sommer bærer Bjergene, der mest bestaar af Kalksten, kun tynde Pinieskove. Sletterne, der er dækkede af humusrig Jord, er derimod ved kunstig Vanding fortræffeligt egnede til Agerbrug.

I vore Dage er Dyrkningen af Jorden derfor det vigtigste Erhverv. I Oldtiden leverede Øen Kobber, hvorfor Romerne kaldte dette Metal aes cyprium eller senere cuprum. I Middelalderen havde Øen en betydelig Handel, som dog blev fuldstændig ødelagt under Tyrkernes Herredømme, og som først igen begynder at faa noget Opsving under det nuværende engelske Styre. Befolkningen har fra gammel Tid været næsten ren græsk, og Omgangssproget er nygræsk.

Ogsaa Øerne ved Lilleasiens Vestkyst har en overvejende græsk Befolkning. De er gennemgaaende godt opdyrkede i deres lavere liggende Dele, og under det milde, fugtige Middelhavsklima trives her foruden Korn alle Middelhavslandenes vigtigere Kulturplanter. De er derfor godt befolkede; paa *Mytilene* er Folketætheden 80 pr. Kvadratkilometer, paa *Chios* 90 og paa *Samos* endog 140. Denne sidstnævnte Ø, der er bekendt for sine Vine, var indtil 1912 et selvstændigt Fyrstedømme.

De sydlige Øer er langt mindre opdyrkede og derfor ogsaa tyndere befolkede. Den største er *Rhodos*, hvoraf næppe en Tredjedel er Kulturland, og hvor Befolkningstætheden kun er 25 pr. Kvadratkilometer,

SYRIEN OG PALÆSTINA

Syrien danner den nordvestlige Rand af det store arabisk-syriske Plateau, hvilket det afslutter ud mod Middelhavet som et højere, delvis af Bjerge gennemskaaret Trin.

Paa det arkaiske Grundfjeld er der her aflejret næsten horisontale Kridtlag, der ligesom i det nærliggende Afrika bestaar af nubiske Sandsten, der dækkes af Kalkmergel og Kalksten, hvorover der igen ved Randene ligger tertiære Lag. Talrige Brud gennemfurer dette Plateau, især i meridional Retning; og disse fremkalder det trinvise Fald baade ud mod Middelhavet og mod den syrisk-arabiske Ørken. Ved disse er der ogsaa i det Indre skabt den vældige Sænkning, der strækker sig fra Akababugten over Wadi el Araba, el Ghor og Coelesyrien til de tauriske Kæder i Lilleasien og derved deler Landet i to store Horste af Flager.

Mod Nord hæver der sig langs Kysten et Højland, der naar en Højde af 1200 Meter i det lidet udforskede Djebel el Ansarie. Mod Øst falder det hurtig mod den nordsyriske Sænkning, der gennemstrømmes af Nahr el Asi (Oldtidens Orontes), der i sit nedre Løb bryder gennem Bjergene ud til Havet. Øst for Sænkningen stiger Jordbunden atter til et lavt Højland, der fører over til Mesopotamiens Stepper.

Syd for Djebel el Ansarie begynder Midtsyrien, der er opfyldt af Libanon og Antilibanon. Langs Havet ligger der her et smalt Kystland; det er det gamle Fonikien, som ved Kystens mange Bugter havde udmærkede Havne for sine Skibe. Umiddelbart bag Kystlandet hæver Libanons Plateau sig op i Trin, en samlet Hævning med en Kamhøjde paa over 2000 Meter, og hvis højeste Punkt er Dohr el Khodib, der er 3066 Meter højt, og kun kan overskrides gennem høje, om Vinteren helt tilsneede Passer (Fig. 64). Paa Vestsiden, der faar rigeligere Fugtighed fra det nærliggende Hav, er Bjergene, der bestaar af Kalk- og Sandsten fra Kridttiden, gennemskaaret af dybe Dale og ofte oplost i et Virvar af enkelte Bjerggrupper. Længere ind i Landet gaar det som oftest over i ensformige Højsletter. Oprindelig bar Libanon formodentlig tætte Skove, hvoraf der nu kun er sparsomme Rester tilbage i enkelte Bestande af Cedertræer og Pinier; men Dalskrænterne er i vore Dage hyppigt dækkede af Lunde af Oliven, Agrumer og Morbærtræer, hvilket giver Anledning til Silkeormeavl. Desuden trænger Dyrkningen af Vin, Tobak, Hvede, Byg og Majs dybt ind i Bjergene. Derved faar Befolkningen sit

Underhold. Denne har iovrigt takket været den afsondrede Beliggenhed og Bjergenes Utilgængelighed bevaret en vis Frihed og holdt sig temmelig ren som Race. Navnlig har Libanon med sine dybe Klofter og talrige Huler været et Tilflugtssted for religiøse Sekter. Her lever de kristne Maroniter og de halvt muhammedanske Druser, som dog efter haarde Kampe med Maroniterne i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede for Storstedelen er udvandret til Hauranomraadet Øst for Jordandalen.

Fig. 64. Dohr el Khodib, det højeste Punkt i Libanon.

Ind mod Land har Libanon et stejlt Fald mod den store syriske Gravsænkning Coelesyrien eller el Bekaa, som sænker sig ned under 700 Meter, og som mod Nord afvandes af Nahr el Asi eller Orontes, mod Syd af Nahr Litani eller Leontes; begge Floder er adskilt ved en lav Tærskel, der gennemskærer Gravsænkningen som Dalvandskel. Sænkningens Østrand dannes af Antilibanon, der ligeledes overvejende bestaar af Kridtkalk. I Højde kan det ikke maale sig med Libanon, og kun mod Syd naar det en Højde af 2795 Meter i Hermon eller Djebel el Teldsh. Paa Grund af dets større Afstand fra Havet og forholdsvis ringe Højde faar det kun ringe Nedbør og er derfor yderst sparsomt dækket

af Vegetation; overalt træder den nøgne Klippe frem. Kun paa de vestlige, mere fugtige Skraaninger af Hermon findes enkelte Træbestande og tillige Dyrkning af Oliven og Vin.

Det sydlige Syrien, Palæstina, har en lignende Bygning som Midtsyrien. Mod Vest fortsætter Libanon paa den anden Side af den Dal, som Leontes danner, i et lavt Plateau paa ca. 800 Meters Højde. Her ligger der foran Højlandet en bred Kystslette, der er dannet af opskyllet Land. Kysten er derfor ensformig og fattig paa Havne, hvorfor Palæstinas Befolkning aldrig har drevet Skibsfart. I Tidens Løb er Tilsandingen taget til og har ogsaa gjort mange af Havnene ved den fønikiske Kyst ubrugelige. Kystsletten er for en Del omdannet til et indbringende Kulturland; og Plateauets Vestskraaninger er ogsaa paa mange Steder bragt under Kultur. Højere oppe træder den nøgne Klippe mere og mere frem, og paa Højfladerne findes kun en yderst sparsom Vegetation.

Paa den østlige Skraaning ind mod den sydsyriske Gravsænkning el Ghor, bliver Landskabet orkenagtigt øde. Her er Jordbunden sunket uhyre dybt ned; mod Syd ligger den 394 Meter under Havets Overflade. Derved er Gravsænkningen uden Afløb, og de Vandløb, som strømmer ned i den fra Randbjergene, samler sig i dens dybeste Del, det døde Hav, der ligger 399 Meter lavere, altsaa 793 Meter under Havfladen. I hele sin Længde gennemstrømmes Graven af Jordan, der udspringer paa Hermon, og hvis Vand hyppigt opdæmmes som Søer. Allerede i sit øvre Løb naar den næsten Havets Overflade i Meromsøen; under stærkt Fald strømmer den dernæst til Tiberiassøen (Genezareth So), hvis Spejl ligger 208 Meter derunder, og ender til sidst i det døde Hav. I dette fordamper en Del af Vandet paa Grund af det tørre Klima, og det resterende bliver næsten mættet med Salt (over 25 pCt.). Denne store Saltholdighed har givet Søen Navn; thi intet Dyr lever i den, og der er derfor heller ingen Fugle ved dens Bredder; ja selv Planteliv mangler fuldstændig ved dens saltgennemtrukne Bredder (Fig. 65). De videre Omgivelser er orkenagtig øde. Den bleggraa Jordbund, der hæver sig i Terrasser op mod Randbjergene, bærer kun hist og her nogle fattige Urter og forkrøblede Smaabuske. Midt igennem den gaar der imidlertid en grøn Linie, dannet af Vegetationen ved Jordans Bredder; og hist og her ligger ogsaa smaa Oaser med yppig Plantevækst spredt i Landskabet. Dette sker saaledes overalt, hvor der er tilstrækkeligt Vand til Stede til kunstig Vanding, som f. Eks. ved Jerikos Ruiner. Dette lærer

os, at dette ørkentørre Land ved kunstig Vanding atter maatte kunne omdannes til et Kulturlandskab, saaledes som det formodentlig har været i Oldtiden.

Øst for el Ghor hæver det syriske Plateau sig stejlt som Østjordanland til en Højde af 800—1000 Meter og gaar derpaa i jævn Skraaning over i den syrisk-arabiske Ørken. Fra dette i Almindelighed ensformige Højland rager enkelte Steder vulkanske Dannelser frem, mægtigst i Bjerglandet Hauran, der ogsaa kaldes Djebel el Druz, og som i sine højeste Punkter naar en Højde af 1840 Meter. Paa Grund af sin Højde faar det paa Vestsiden rigeligere Regn og er derfor dækket af en tættere Plantebeklædning. Den større Fugtighed tillader ogsaa Agerbrug, medens der paa Stepperne i det Indre og paa Bjerglandets Østside findes tilstrækkelig Græs til, at der kan drives Kvægavl. Dette fører atter til en større Befolkningstæthed i det ellers saa tørre og menneskefattige Højland. Det er overvejende Druser, som efter deres Bortgang fra Libanon har slaaet sig ned i Hauranområdet.

Fig. 65. Det døde Hav. Vandets Saltholdighed gør det umuligt at dykke ned.

Syrien hører til Forasiens mediterrane Kystland, hvilket tydelig viser sig i dets Natur og navnlig i dets Klima. Regntiden falder om Vinteren, og Sommeren er næsten regnlos. Den aarlige Regnmængde er temmelig stor ved Kysten og paa Bjergenes Vestsider; Beirut har saaledes en Nedbørsmængde paa 900 Millimeter, hvoraf de 765 Millimeter falder i Tiden fra November til Marts. Den meste Nedbør falder i December og Januar, og da som Sne i de højere Regioner; og det er Aarets Vandforraad. For

Fig. 66. Druser, der fremstiller Mursten af Ler.

Jordens Dyrkning er Foraarsregnen særlig vigtig, da Sædekornenes Udvikling er afhængig deraf.

Vinterregnen kommer med de sydvestlige Vinde, der fremkaldes af en cyklonal Luftbevægelse over det nærliggende varme Hav. Om Sommeren hersker der Nord- og Nordvestvinde, som ikke bringer Regn, men dog virker afkølende og forfriskende. De afløses undertiden af Sydostvinde, der bringer hed og tør Luft. Da Regnen er afhængig af Vindene, og disse ikke indtræffer regelmæssigt, er Regntiderne ofte meget ustadige, hvilket har skadelige Følger for Dyrkningen af Kulturplanter og ikke sjældent medfører Misvækst.

Middelhavets Indflydelse gør sig ogsaa gældende ved Temperaturen, saaledes at det om Sommeren virker afkølende. I det Indre tager Tempe-

raturen af med Højden. Beiruts Aarstemperatur er 20,5 Gr.; her er August den varmeste Maaned med 27,5 Gr., Januar har 13 Gr. Jerusalem derimod, som ligger i 750 Meters Højde, har dertil svarende 20, 23 og 7 Gr. Dog er Somrene under den skyfri Himmel gennemgaaende meget hede, navnlig om Dagen hersker der paa Grund af den intensive Bestraaling i den tynde Højlandsluft en næsten uudholdelig, glodende Hede, som om Natten afløses af en stærk Afkøling, som hyppig fører til Taager eller Dugdannelse. Hedest er der i el Ghors dybe Sænkning, hvor Temperaturen i Skyggen kan stige til 50 Gr. Ved Genezareth So har den varmeste Maaned, August, en Middeltemperatur paa over 30 Gr. Ogsaa om Vintren er der varmt i denne Sænkning, medens der paa Højlandet indtræder en stor Afkøling. I Jerusalem har de næsten hver Vinter Frost og undertiden ogsaa Snefald. Derved maa man huske paa, at Syrien ligger mellem den 31. og 37. Breddegrad.

Planteverdenen svarer til det mediterrane Klima med sine stedsegrønne Trævækster, med Tornebuske, der mest optræder i Form af Makier. I Almindelighed er Jordbunden fattig paa Planter, da Kalken, som er det fremherskende, kun yder liden Forvitringsjord og ikke kan bevare noget Vand paa sin Overflade. Formodentlig har Syrien ogsaa i Oldtiden været skovfattigt, hvilket man ogsaa kan slutte deraf, at allerede den Gang blev Gødning anvendt som Brændselsmateriale. Med

Fig. 67. Haifa i Palæstina.

Hensyn til Floraen er Syrien et Overgangsomraade mellem Middelhavet og den arabiske Ørken, hvorfra mange Planter er indvandrede. Dyreverdenen har en stærk ætiopisk Karakter. Løven er nu udryddet, men Panteren lever endnu i el Ghor, og Sjakaler og Hyæner strejfer om overalt i Landet. I Bjerglandene findes desuden Bjørnen, Ulven, Ræven og andre Dyr, der hører hjemme i den europæiske Fauna. Hulepindsvinet og Kamæleonen er karakteristiske for Sydsyrien; og i de øde Klippeørkener Vest for det døde Hav finder vi den syriske Stenbuk og den ejendommelige Springmus, som vi atter genfinder i Afrika. Paa den tørre og hede Jordbund findes der mange Slanger, Firben og Skildpadder og i Floderne Syd for Karmel endog Krokodiller.

Beliggenheden mellem Mesopotamien og Nillandet, mellem Lilleasien og Arabien har gjort Syrien ogsaa til et Overgangsomraade for Folkene. Den oprindelige Befolkning hørte formodentlig til den forasiatiske Race, men den er hurtig blevet semitiseret under Paavirkning fra Arabien.

Blandt de gamle semitiske Folkeslag, Aramæerne mod Nord, Fønikerne i Midten og Kanaaniterne og Joderne mod Syd, fik Fønikerne verdenshistorisk Betydning. De var Oldtidens største Sofarere. Fiskeri og Fangst af Purpurmuslinger langs Kysterne maa først have gjort dem fortrolige med Havet. Gode Havne og gunstige Vinde fremmede utvivlsomt Søfarten, som fik en stor Betydning, idet Fønikerne, der besørgede al Handelen mellem Orienten og Middelhavslandene, blev Bærere af Handelen paa Levanten i Oldtiden.

Paa Grund af sin Beliggenhed har Syrien ogsaa ofte været et Stridens Æble mellem Staterne ved Eufrat og ved Nilen, og som Kystland har det gentagne Gange staaet under Stormagterne ved Middelhavet. Da det hørte til det romerske Rige, oplevede det en Blomstringstid, og det fik tillige Betydning for Udbredelsen af Kristendommen, som udgik fra en Provins i dette Verdensrige. En ny Blomstringstid oplevede Landet under Araberne, som trængte ind i det i det 7. Aarhundrede og derefter mere og mere fortrængte eller optog i sig de gamle semitiske Folkeslag og indførte Islam og det arabiske Sprog. Damaskus blev Sæde for Omajadekaliferne og Udgangspunkt for Islams Udbredelse.

I Begyndelsen af det 16. Aarhundrede rykkede Tyrkerne ind og erobrede hele dette Omraade. Under det tyrkiske Herredømme forfaldt Erhvervslivet og Kulturen snart, og Landet, der før var tæt befolket, blev affolket, saaledes at det før Verdenskrigen næppe havde en Folketæthed

paa 20 pr. Kvadratkilometer. Nu er Syrien befriet for det tyrkiske Herredømme; den nordlige Del af det styres som Mandat af Frankrig, den sydlige Del, Palæstina, af Storbritannien. Ogsaa Landet Øst for Jordan, Trans-Jordanien, staar under britisk Mandat.

Europæerne udgør kun en ringe Del af Befolkningen, der hovedsagelig bestaar af Syrere, som man vel maa anse for Efterkommere af den gamle forasiatiske Race. Til dem hører ogsaa Nosairierne eller Ansari-

Fig. 68. Det Indre af et Beduinertelt i Palæstina.

erne mod Nord, Maroniterne i Libanon og Druserne (Fig. 66) i Libanon og Hauran, hvilke Folk begge har udskilt sig som religiose Sekter. Efter Syrerne kommer Araberne, der fornemmelig bebor de østlige Stepper som nomadiserende Beduiner. Desuden findes i ringere Antal Tyrkere, Jøder, Armeniere, Kurder og Cherkesser; mellem Europæerne er der talrige Tyskere, som for en stor Del har bosat sig i sluttede Kolonier, som ved Haifa og Jaffa (Fig. 67).

Gennem Araberne er Islam vidt udbredt; mere end tre Fjerdedele af Befolkningen er Muhammedanere. Resten er kristne og Jøder eller tilhører forskellige kristne og muhammedanske Sekter. Syrien har derfor en fuldstændig orientalsk Karakter, som ogsaa præger Byerne med deres

Moskeer, deres snævre smudsige Gader, deres ofte højst primitive Huse med flade Tage og faa Vinduer og med det ejendommelige Liv paa Gaderne. Paa Stepperne bor Beduinerne som oftest i Telte med sort Gede- eller Kamelhaarsdække (Fig. 68).

Paa Stepperne drives der Kvægavl, navnlig af Faar og Geder; men Kvægavlen indtager dog ikke nogen fremtrædende Plads i Landets Erhvervsliv. Dettes Hovedgrundlag er Agerbrug og Havebrug, som især findes i de vestlige mere fugtige Egne, paa Kystsletterne ved Foden af Bjergene og i det Indre overalt, hvor Jordbunden kan faa tilstrækkelig Vand. Delvis drives det endnu uden Anvendelse af kunstig Vanding og maa derfor utvivlsomt kunne naa en langt større Udvikling. Der dyrkes næsten alle den tempererede og subtropiske Zones Kulturplanter. Af Kornsorterne er den vigtigste Hvede, hvoraf der endog udføres en Del.

Sammenlignet med Landbruget er Industri og Handel kun af ringe Betydning. Industrien indskrænker sig til at kunne dække Landets eget Behov; der fremstilles navnlig Uld- og Bomuldstøjer. Til en livligere industriel Udvikling mangler der mineralske Rigdomme; kun ved Randen af det døde Hav udvindes der noget Asfalt. Handelen, der i Oldtiden var saa blomstrende, er gaaet stærkt tilbage. Syrien er ganske vist stadig Mellemled mellem den orientalske Landtrafik og den vesterlandske Skibsfart, er stadig Indgangen til Mesopotamien og Arabien, men dette Opland har mistet sin fordums Betydning som Konsument og Producent; det er desuden nu muhammedansk og derfor lidet tilgængeligt for den europæiske Handel. Fremfor alt mangler Syrien umiddelbart Forbindelse med Syd- og Østasien. Handelens Tilbagegang begyndte. da man fandt Sovejen til Asien, altsaa da Handelen paa Levanten forfaldt, og den fortsattes, da Suezkanalen blev aabnet. I selve Landet er Handelen hidtil blevet vanskeliggjort af de slette Samfærdselsveje; Højlandene og Bjergene kunde kun overskrides ved besværlige Passer. Disse Forhold er blevet ændrede i nyeste Tid under Indflydelse af Europæerne, idet der er anlagt en Række Jernbaner, som i væsentlig Grad har lettet Trafiken og bidraget til at hæve hele Syriens Erhvervsliv.

Jernbanerne folger de gamle Veje, ved hvilke Syriens Hovedbyer ligger. Nordsyrien er stadig Gennemgangsland for den Trafik fra Havet til Bagdad, der baade forer fra Iskenderunbugten og gennem nedre Orontes' Dal over Antakia, det gamle Antiokia, til det østlige Steppeland. Her opstod derfor som et Samlingspunkt fra Trafiken Byen *Aleppo* (ara-

UDSIGT OVER DAMASKUS

bisk Haleb, 200 000 Indb.) med betydelig Handel og livlig industriel Virksomhed (Silkevæveri, Læderforarbejdning).

Følger vi Banen fra Aleppo, kommer vi til flere vigtige Handelspladser, der ligger langs Orkenens Rand, først *Hama* (60 000 Indb.) i

Fig. 69. Gade i det gamle Damaskus.

Orontes' Dal, omgivet af Frugthaver, dernæst *Homs* (35 000 Indb.), der ligeledes ligger i Orontes' Dal og ved en Bane over det nordlige Libanon er forbundet med Havnen Tarabulus (Tripoli), Udgangspunktet for den Karavanevej, som over Oasen Tudmur (Palmyra) fører til Eufrat. Syd derfor ligger Ruinerne af det gamle Baalbek, Solbyen (Heliopolis), Ho-

vedstedet for Baalsdyrkelsen. Langt den betydeligste By her ved Ørkenens Rand er *Damaskus* (arabisk E'Sham: 250 000 Indb.); der ligger paa en af Barada godt vandet Slette, omgivet af Frugthaver og Marker, det østlige Midtsyriens vigtigste By, der allerede blomstrede under Omajadekaliferne, og endnu er Islams Højborg, næsten kun beboet af Muhammedanere, hvorfor Byen har et fuldstændig orientalsk Præg med

Fig. 70. Udsigt over Jerusalem; i Baggrunden Oliebjerget.

sine lave Huse, sine overdækkede Basarer, sine Kaffehuse og sine Moskeer (Fig. 69; se ogsaa Kunstbilaget). Ogsaa til denne By kommer der over Libanon en Jernbane, som udgaar fra den bedste Havn ved Kysten, *Beirut* (150 000 Indb.), som derved er vokset hurtigt op og blevet Hovedsædet for de fremmede, der driver Handel.

Syd for Leontes begynder Palæstina, der omfatter Landskaberne Galilæa, Samaria og Judæa. Paa Grund af stærk Tilsanding er Kysten her fattig paa Havne. De eneste Havne af nogen Betydning er *Haifa* i den af Karmel dannede Bugt og *Jaffa*, hvor Landing dog er besværlig paa Grund af Klipperne og ganske umulig, naar Soen er urolig. Bag Kysterne breder der sig velopdyrkede og tæt befolkede Sletter, som delvis griber

dybt ind i Bjerglandet som Sletten Esdreion eller Jesreel ved Haifa og Saronsletten ved Jaffa. De større Byer ligger her paa Plateauet ved Vej, der fører fra Nord til Syd. Det er *Nabulus* (Sikem) i Samaria og *Jerusalem* (63 000 Indb.) i Judæa (Fig. 70).

Jerusalem er en By af verdenshistorisk Betydning, lige hellig for Jøder, kristne og Muhammedanere, for Jøderne som Sæde for det gamle Tempels Herlighed, som de endnu sørger over ved den saakaldte Grædemur, for de kristne ved Lidelseshistorien og Gravkirken, for Muhammedanerne ved Omarmoskeen. Den indre By, som er omgivet af en høj Mur, er delt i fire Kvarterer, et jødisk, et kristent, et muhammedansk og et armenisk. Jerusalem hæver sig som en fast Borg paa en fra Nord fremspringende Plateautunge, der paa tre Sider er omgivet af Dale. Snævre Gader gennemskærer Byens Indre, i hvilket der bevæger sig en broget Vrimmel, da der foruden Byens Borgere til Stadighed findes en Mængde fremmede Pilgrimme og Turister.

Uden for Murene er der opstaaet flere nye Kolonier med store Hoteller og moderne Kirker. Mod Øst paa den anden Side af Kedrons Dal hæver Oliebjerget sig, ved hvis Fod Getsemanes Have ligger, og hvis Skraaning prydes af den russiske Kirke. Syd for Jerusalem ser man i det fjerne *Bethlehem*, der ligeledes er de kristne hellig som Kristi Fødested, der endnu vises i en gammel Kirke. Det Land, der ligger paa den anden Side af Jordan og det døde Hav, danner Fyrstendømmet (Emiratet) Trans-Jordanien, som staar under britisk Overhøjhed, idet Palæstinas High Commissioner fører Opsyn med det. Hovedstaden er *Amman* (5000 Indb.).

ARABIEN OG SINAIHALVØEN

Øst og Syd for Syrien breder det store arabiske Plateau sig mellem det røde Hav og den persiske Bugt. Det er en gammel Landflage med et Grundfjeld af krystallinske Skifre og ældre Eruptivbjergarter (Granit, Porfyr), som i det Indre er dækket af Kalk- og Sandstenslag fra Kridt- og Tertiærtiden og paa flere Steder gennembrudt af nyere Eruptivmasser. Denne Flage sænker sig ned mod de persiske Randbjerge og bliver her i den persiske Bugt overskyllet af Havet. Efter sine Terrænforhold er Arabien et Højland med ophøjede Rande og stejlt Fald mod Havet. Randhævningerne hæver sig delvis til høje Bjerge. Mod Nord fortsættes

det syriske Plateau i Sinaihalvoen, der springer frem mellem Suezbugten og Akababugten, og som i Bjerget Sinai naar en Højde af over 2600 Meter (Djebel Katherin. Fig. 71.) Langs Kysten af det røde Hav ligger der ligeledes høje Bjerge, som i Landskabet Hedjas hæver sig til 2750 Meter, i Landskabet Yemen til 3000 Meter (Djebel Sabor). Foran Bjerglandet ligger der her en Stribe fladt Land, Kystsletten Tihamma, der afsluttes ud mod Havet ved Klitter og Koralrev.

Ogsaa langs Kysten af det arabiske Hav mod Syd strækker der sig gennem Landskabet Hadramaut et Bjergland med stejlt Fald mod Havet, men som kun naar en ringere Højde og mod Øst efterhaanden gaar over i selve Højlandet. Først ved Omanbugten møder vi igen en større Randhævning, der i Djebel Akdar naar en Højde af 3020 Meter, og som efter sin Retning og Bygning er et ved Hormusstrædet adskilt Stykke af de persiske Bjerge.

Det arabiske Højland er i Almindelighed et ensformigt Steppe- og Ørkenland, dækket af kvartært Sand. Kun paa enkelte Steder afbrydes det af Bjergdrag, især i Landskabet Nedjd. Stadig strømmende Vande findes ikke i dette tørre Land; de Bække, der fra Randbjergene strømmer ind til det Indre, tørrer snart hen i Ørkensandet. Højlandet er opfyldt af tørre Wadier, der er opstaaet i den Pluvialtid, der svarer til vor Istid.

Skønt Halvoen næsten paa alle Sider er i Berøring med Hav, hersker der i det Indre af Arabien en kontinental Tørke, som navnlig skyldes de ugunstige Vindforhold. Om Sommeren blæser der lige ned til det sydlige Arabien nordvestlige—vestlige Vinde, der imidlertid ikke bringer nogen Regn, da de fører kølig Luft ind over et stærkt opheedet Land. Ogsaa om Vinteren er Størstedelen af Halvoen regnfattig; kun mod Nord falder der lidt sparsom Vinterregn med vestlige eller sydvestlige Vinde, medens de som oftest herskende Nordostvinde ikke bringer nogen Regn. Denne Fremstilling af Nedbørsforholdene gælder dog kun for de nordlige Egne, thi den sydlige Del af Halvoen ligger i det tropiske Omraade med Sommerregn og større Fugtighed. Denne sydlige Del naar ind i det sydasiatiske Monsunomraade med Sydvestvinde om Sommeren og Nordostvinde om Vinteren. Sydvestmonsunen fremkalder da rigelig Nedbør, mest i Form af Tordenregn om Eftermiddagen. Omtrent til den 16. Breddekreds strækker Sommerregnomraadet sig og omfatter især Landskabet Yemen og den vestlige Del af Landskabet Hadramaut. Bjergene er derfor her i langt højere Grad gennemskaaret af Dale, som om Sommeren gennemstrømmes af vandrige Floder. Dog er

det sydlige Omraade ogsaa regnfattigt mod Øst. Bjerglandet Oman har atter Vinterregn, da de herskende Nordostvinde først naar Landet over Havet. Maskat har en aarlig Regnmængde paa 167 Millimeter, hvoraf de 160 falder i Tiden fra December til April.

Foruden Tørken præger ogsaa en glødende Hede Klimaet om Sommeren. Vinteren er derimod kun varm ved Kysterne, paa det indre Høj-

Fig. 71. Fra Sinai.

land er den kølig, og Frost er ikke sjælden. Selv om Sommeren afkøles Luften om Natten ofte næsten helt ned til Frysepunktet. I den tynde Højlandsluft gør Bestraaling og Udstraaling sig netop i høj Grad gældende. Selv om Vinteren har man iagttaget Dagstemperatur paa 25 Gr., og om Sommeren har man i Landskabet Hadramaut som Maximum konstateret en Temperatur paa 57,5 Gr.

Denne glødende Hede i Forbindelse med Tørken er yderst ugunstig for Planterne, og Arabien har derfor kun en sparsom Vegetation. Næsten to Tredjedele af Jordbunden er ensformige Stepper — selve Ordet Arabien betyder Steppe — og næsten en Tredjedel er Ørken, mest vandløse Sandørkener, som den udstrakte Ørken Dahna mod Syd eller store og lille Nefud i det nordlige Arabien. Planterne er tilpassede efter det tørre

Klima og udrustede med Midler, der beskytter dem mod for stærk Fordampning; mange af dem er stærkt aromatiske eller harpiks- og gummiholdige. Derfor stammer Virak, der allerede blev anvendt af Ægypterne og Fønikerne i deres Templer, fra Arabien, og Landet leverer ligeledes Gummiarabicum, der udvindes af en Akacie, og Gummitragant, der udvindes af en Astragalusart.

Den nøgne Sand- og Klippegrund strækker sig ofte lige ud til Kysten, som da frembyder et Billede af forfærdeligt Øde. Kun i Bjerglandene, der faar mere Regn, træffer vi en lidt rigere Vegetation, Græsgange for Kvæget og undertiden tættere Bestande af Buske og Træer. Mod Syd tager Plantevæksten til med den tiltagende Nedbør, og i Landskabet Yemen har den en næsten tropisk Yppighed; tillige ændres Floraen, vi træffer flere afrikanske Planter som Aloe og Euforbier.

En saadan Overgang til Afrika møder vi ogsaa i Sydarabiens Dyreverden. Foruden de forasiatiske Dyr, som ellers er karakteristiske for Halvøen, lever der her Aber, Antiloper og Strudse. Paa de hede og tørre Stepper i det Indre findes der talrige Krybdyr (Slanger, Firben), Biller og Græshopper; de sidste er hyppigt en ren Landeplage.

I dette Steppe- og Ørkenland Arabien har der fra gammel Tid boet semitiske Folk. I Oldtiden var det Ismaeliterne mod Nord og Joktaniderne mod Syd; disse sidste deltes atter i Sabæerne og Himiariterne.

De nuværende Arabere tør man vel betragte som Efterkommere af hine Folk (Fig. 72); thi da Landet ligger saa afsides og er saa ugæstfrit, kan man vanskelig tænke sig, at der her har fundet storre Indvandringer Sted af andre Folk. Tværtimod har Halvøen altid været en Folkekilde, hvorfra de omgivende Lande gentagne Gange i Historiens Løb er blevet oversvømmede, sidst i Arabernes voldsomme Udbredelse, som havde sin Rod i religios Fanatisme, og som strakte sig over Nordafrika, store Dele af Sydeuropa og hele Forasien. Beboerne har dog ikke helt kunnet holde sig fri for Blanding med fremmed Blod. Gennem Slavinder og i endnu højere Grad gennem de talrige Pilgrimme er de mere og mere blevet et Blandingsfolk, i hvilket dog det semitiske Blod er fremherskende.

Ligesom i Oldtiden er ogsaa i vore Dage Araberne delt i Nomaderne eller Beduinerne og de fastboende Folk, der enten er Bønder eller Bybeboere. De adskiller sig ogsaa i det udvortes: Beduinen er mager, muskuløs og slank, den fastboende Araber er knokkelstærk og velnæret. Agerdyrkeren og den, der driver Handel eller Haandværk i Byen, er

mindre agtet; kun den frie Strejfen omkring forlener Araberen med den rette Værdighed. Kun Beduinen svarer til den Forestilling, vi gør os om Araberen, kun han er denne stolte og værdige, frihedselskende og tapre Ørkenens Søn, som vi møder i Digternes og de Rejsendes ganske vist ofte meget overdrevne Skildringer. Overfor de mange gode Egenskaber, han besidder, Mod, Gavmildhed, Gæstfrihed og digterisk Fantasi, staar ogsaa adskillige mindre gode, som Havesyge og Mistro, Raahed og Herskesyge; men navnlig er Beduinen en frygtet Røver. Hvad han skal bruge til sit Underhold, maa Bonden yde ham; og faar han det ikke med det gode, tager han det med Magt; thi Røvertog hører netop til hans Yndlingsbeskæftigelser.

Fig. 72. Arabisk Sjeik.

Beduinerne fører et stadig omflakkende Liv, tvunget af Hensynet til deres Kvæghjorde, til hvilke de maa opsøge Græsgange og Vandingssteder. Dette medfører store Vandringer ogsaa paa Grund af den klimatiske Forskel mellem Nord- og Sydarabien; thi om Sommeren er der mest Græs og Vand i Nordarabien, medens de sydlige Egne er rigest derpaa om Vinteren og Foraaret. Det Kvæg, der holdes, er Faar, Geder, Heste, Æsler, Muldyr, Kameler og enkelte Steder ogsaa Hornkvæg; det vigtigste af disse Avlsdyr er Kamelen, der benyttes baade som Ride- og Lastdyr, og som selv paa de øde Stepper kan finde tilstrækkelig Føde og formaar at undvære Vand i flere Dage. Dette Dyr leverer dem ogsaa Mælk og Kød til deres Ernæring, Uld til Klæder og Tæpper, Læder til

Fremstilling af Seletoj og Tasker og Gødning til Brændselsmateriale. Kamelernes Antal bestemmer Arabernes Rigdom og Magt, og de store Kamelejere er Landets Herrer.

Under disse stadige Vandringer benytter Beduinerne som Bolig et firkantet Telt med et sort Dække, der er fremstillet af Gede- eller Kameluld, og som i det Indre er udstyret med Tæpper og Maatter og det nødvendigste Husgeraad. De fastboende Bønder og Borgere bor derimod i Stenhuse med flade Tage; i disse Huse er der sædvanligvis kun eet Rum, som Menneskene maa dele med Kvæget.

Beduinernes Dragt er en hvid Skjorte med vide Ærmer, et Bælte og en ulden Kappe; paa Hovedet har de i Reglen et Tørklæde af Bomuld eller Silke, der fastholdes af en Snor af Kamelhaar; Bybeboerne gaar med en blaa Vest og en blaa Frakke. Kvindernes Dragt bestaar af en lang, blaa Bomuldskjortel, et hvidt og rødt Bælte, en farvet Hue og derover et Hovedklæde. I Ørkenen gaar alle med Sandaler, medens man i Byerne benytter gule og røde Sko.

Arabiens Indbyggere kan ikke blot deles i de omvandrende Beduiner og de fastboende Bønder og Borgere; de maa ogsaa deles i talrige Stammer, der igen bestaar af enkelte Grupper og Familier. De enkelte Stammer staar tit fjendtlige over for hinanden, og dette giver ofte Anledning til Fejder og blodige Kampe. Anledningen hertil er Rovertog og hyppigt ogsaa Blodhævnen, som paa den anden Side ogsaa er en Beskyttelse for den personlige Sikkerhed. Iøvrigt viser de ofte en stor Gæstfrihed, uden hvilken en Vandring gennem Steppen vilde være umulig.

Araberne er Muhammedanere; men Islam har antaget mange Former, og der bestaar flere Sekter; tilmed har der ofte fra forislamitisk Tid holdt sig Tro paa Aander og Troldmænd. Imidlertid er Arabien det Land, hvor denne Religion er opstaaet, og dens Stifter har i sin Lære vist megen Forstaaelse for sine Stammefrænders Fornødenheder og Anskuelser, som naar han forbyder Nydelsen af Vin, hvormed han hindrer en den Gang udbredt Uskik, naar han anordner Tvætninger, hvorved Urenligheden bekæmpes, eller naar han tillader Flerkoneriet, som maa tiltale Arabernes Sanselighed. Det betydningsfuldeste ved Muhammeds Lære var dog, at han paa det nøjeste knyttede Religionen sammen med Familielivet og Politiken. Heri ligger Islams uhyre Magt, hvorved Araberne for en Tid erobrede et Verdensrige og skabte Orienten. Det er meget betegnende, at denne Religion i det væsentlige kun er udbredt

ASIEN, FLODER OG BJERGE

Maalestok 1:56.000.000

Geogr. Anst. v. Wagner & Debes, Leipzig

over Steppe- og Ørkenlandene i den gamle Verdens vestlige Del, hvor den hidtil sejrrigt har fortrængt Kristendommen.

Islam hører til de højerestaaende Religioner og giver derved et Vidnesbyrd om Arabernes betydelige aandelige Kultur, der under Indflydelse af Muhammeds Lære udviklede sig videre og i Middelalderen satte de herligste Frugter, særlig i Digtekunst og Videnskab. Sin højeste

Fig. 73. Kaaba'en i Mekka, Islams største Helligdom.

Blomstring naaede den arabiske Kultur aldrig paa Halvøen selv; dertil var Landet for fattigt, og Folkets Kræfter gik ganske med til den haarde Kamp for Tilværelsen og de evindelige Fejder og Krigstog. Først i fremmede Lande, i Bagdad og Spanien, naaede Arabernes Kultur sin højeste Udvikling; i Arabien selv begyndte der endog snart efter Stiftelsen af Islam en Nedgangsperiode. Spiren dertil laa maaske i Islam selv, da den skæbnesvangre Fatalisme let fører til fuldstændig Slappelse.

Under Tyrkernes Herredomme, der begyndte ved det 16. Aarhundredes Begyndelse og snart bredte sig over alle Randlandskaberne, gik Nedgangen hurtig videre. Kun det ugæstfri og vanskeligt tilgængelige

Indre har aldrig været erobret af Fremmede. Der forblev Beboerne uafhængige og dannede selvstændige Riger, og der har det særlig arabiske holdt sig renest. I Landskabet Nedjd opstod Wahhabiternes Rige; dettes Befolkning adskiller sig ogsaa i religiøs Henseende fra de øvrige Arabere og danner en egen Sekt, der fordrer en Tilbagevenden til Islams oprindelige Form.

Det Indre er sparsomt beboet af Nomader, ja de vandløse Ørkener er endog menneskетomme. Fast Bebyggelse er i Arabien overhovedet kun mulig i Oaserne i Steppelandet og i Randomraaderne, der faar større Fugtighed. Disse sidste er tillige Landets Kornkamre og derfor tættere befolkede; dog hæver Folketætheden sig sjældent til mere end 10 pr. Kvadratkilometer. Kun her er der opstaaet Byer, hvis Indbyggere driver Handel og Haandværk og viser en forbavsende teknisk Færdighed ved Anlæg af Cisterner og Vandledninger, og som overhovedet kulturelt staar højere end Beboerne i det frie Land.

Ved Verdenskrigen blev der gjort Ende paa Tyrkernes Herredømme i Arabien, og Landet er nu delt i flere arabiske Stater, der er selvstændige, omend under britisk Beskyttelse.

Den nordlige Del af det vestlige Randomraade er Kongeriget *Hedjas* (engelsk: Hejaz), der omfatter 472 000 Kvadratkilometer med 900 000 Indbyggere. Det er Kernen i den arabisk-muhammedanske Verden, thi her stod Islams Vugge, og det rummer baade den By, hvor Profeten er født, *Mekka* (70 000 Indb.), og den By, hvor han døde, *Medina* (30 000 Indb.). Begge disse Byer er alle Muhammedanere hellige, dog har Mekka i religiøs Henseende langt den største Betydning. Allerede for Muhammeds Tid besad han en stor Helligdom i Kaaba'en med den store Meteorsten (Fig. 73). Efter Islams Indstiftelse er den blevet et Valfartssted for alle Muhammedanere, og fra alle muhammedanske Lande rejser hvert Aar Pilgrimme i Hundredtusindvis til Mekka, til den hellige Moske og Gudshuset med Kaaba'en, for derved at opnaa Ærestitlen Hadji. Denne stadige Tilstrømning til Byen gør den tillige til en af de vigtigste Markedspladser i Landet. Mange af Pilgrimmene besøger ogsaa Gravmoskeen i Medina.

Siden 1926 er Hedjas forenet med Sultanatet *Nedjd*, som omfatter hele det Indre af det nordlige Arabien indtil den persiske Bugt, men som paa sit mere end een Million Kvadratkilometer store Areal næppe rummer 600 000 Indbyggere. Den vigtigste By og Samlingspunktet for Trafiken er *Riad* (20 000 Indb.), der ligger i en Palmeoase midt paa

Steppen med sine lave, fladtagede Lerhuse omgivet af en beskyttende Mur.

Til Hedjas slutter sig mod Syd Emiratet eller Fyrstendømmet *Asir*, der kun er 36 000 Kvadratkilometer stort, men som paa Grund af sin Frugtbarhed har en ret tæt Befolkning, der anslaas til næsten en Million.

Længere mod Syd følger Imamatet *Yemen*, der er 62 000 Kvadratkilometer stort og har 1 Million Indbyggere. Det er det værdifuldeste

Fig. 74. Udsigt over Aden.

Land i Arabien, da det med sit tropiske Klima, sin rigelige Sommerregn og ofte frugtbare Jordbund egner sig fortræffeligt til Opdyrkning, hvorfor det ogsaa allerede i Oldtiden betegnedes som *Arabia felix* (det lykkelige Arabien). Ved kunstig Vanding og Terrassekultur forøger man Jordens Udbytte. Foruden subtropiske Planter dyrkes her mange tropiske, og Yemen er fremfor alt det arabiske Kaffeland. Der udføres endog en Mængde Kaffe herfra; denne Udførsel skete tidligere over Havnen *Mokka*, efter hvilken den arabiske Kaffe benævnes i Udlandet. Nu er denne Havn helt tilsandet, og den vigtigste Havn er *Hodeida* (40 000 Indb.), hvor der bor mange fremmede Købmænd, navnlig Hinduer og Somalier, da Yemen driver en betydelig Handel paa Indien og Afrika. Den vigtigste By i det Indre er *Sana* (20 000 Indb.), der ligger paa Bjerglandets Østside i en Højde af 2210 Meter, omgivet af Haver.

En Del af Yemens Udførsel foregaar over den engelske Havnestad *Aden* (20 000 Indb.), der ligger paa Sydkysten paa en vulkansk Halvø, omgivet af nogne Klipper (Fig. 74). Her har Englænderne skabt et vigtigt Stottepunkt paa Sovejen til Indien, og stærkt befæstet behersker den sammen med Øen *Perim* fuldstændig Bab el Mandebstrædet.

Englænderne ejer desuden Øerne *Kuria Muria* ved Sydkysten og *Bahrein-Øerne* i den persiske Bugt, hvilken Øgruppe er Midtpunktet for et betydeligt Perlefiskeri.

Til Yemen slutter sig mod Øst Landskabet *Hadramaut*, der endnu kun er lidet udforsket, da det paa Grund af Beboernes religiose Fanatisme har været næsten umuligt at betræde det. I det Indre bestaar det mest af øde Stepper og Sandørkener, medens det er opdyrket ude ved Kysten. Hadramaut er delt mellem flere arabiske Høvdinge under britisk Overhøjhed.

Den fremspringende østlige Del af Sydarabien optages af Sultanatet *Oman*, der ligeledes staar under britisk Beskyttelse. Dette Landskab har ligesom Yemen et tropisk varmt Klima, men faar langt mindre Nedbør, saaledes at Opdyrkning af Jorden er indskrænket til Oaserne og de mere fugtige Omraader ved Foden af Bjergene. Det varme Klima bevirker, at der kan dyrkes Bananer, Ris og Sukkerror. Ved sin Befolkning adskiller Oman sig fra det øvrige Arabien, idet det er stærkt paavirket af Indien, Iran og Østafrika. Med disse Lande staar Oman i livlig Handelsforbindelse. Saaledes grundlagde Maskataraberne Sultanatet Sansibar, som de dog allerede mistede igen i Midten af forrige Aarhundrede.

I Erhvervslivet spiller Fiskeriet en vigtig Rolle, hvorfor ogsaa Bebyggelserne mest findes ved Kysten, hvor ogsaa Landets Hovedstad *Maskat* ligger i en Bugt omgivet af stejle Bjerge, som beskytter den gode Havn.

Det Indre af Oman er kun tyndt befolket, og man anslaar Indbyggerantallet til næppe en halv Million paa dette 150 000 Kvadratkilometer store Omraade.

MESOPOTAMIEN

Det syrisk-arabiske Plateau gaar mod Nordvest umiddelbart over i det lave Sletteland Mesopotamien, der gennemstrømmes af Floderne Eufrat og Tigris. Mod Nord er Landet et ca. 300—400 Meter højt Plateau, der ligesom Syrien er opbygget af Kalk og Sandsten fra Kridttiden

og tertiære Lag, der hist og her gennembrydes af Basalt. Overvejende er det en ensformig, ofte flad Steppe, der kun paa enkelte Steder er gennemskaaret af Bjergrygge. Mod Sydost bliver Plateauet lavere; Mellemmesopotamien, der væsentlig bestaar af Landskabet Djesire, er ligeledes en smaabakket Steppe, der kun mod Øst faar rigeligere Vand fra Irans Randkæder. Nord for Bagdad begynder Syd- eller Nedremesopotamien, Irak-Arabi, det fordums Babylon. Her kommer vi ind i det af de to Floder dannede frugtbare Land; efter at de i brede Dale og med stærkt Fald er strømmet gennem det nordlige Plateau, bliver de langsomt rindende i Lavlandet, gaar ved Hojvande ofte langt ud over deres Bredder og forener sig til sidst til Shatt el Arab, der udmunder i den persiske Bugt, hvor den stadig skyder sit Delta længere frem, 25—50 Meter om Aaret. Denne hurtige Vækst har sin Grund i, at Bugten kun besidder ringe Dybde, og at Havbunden langsomt hæver sig.

Hele Nedremesopotamien er en næsten fuldstændig flad Alluvialslette, hvor Floderne har aflejret deres frugtbare Dynd. I de dybere liggende Lavninger breder der sig store Sumpe. Trods det tørre Klima forer Floderne hele Aaret igennem rigeligt Vand, som de forer med fra deres Kildeomraade. Eufrat udspringer paa Armeniens indre Hojland, fra hvis Sneregioner den faar sin Rigdom paa Vand. Tigris' Kilde ligger derimod ved det arabiske Hojlands tørre Sydrand; den er derfor ikke særlig rig paa Vand ved sit Udlob derfra, men paa sin Vej gennem Mesopotamien modtager den talrige Tillob fra Zagroskæderne, saaledes at den i sit nedre Lob langt overgaar Eufrat i Vandrigdom. For begge Floders Vedkommende indtræder Hojvandet i Foraaret, naar Snesmeltningen begynder i Hojlandet, og Regntiden hersker i Lavlandet.

Den aarlige Regnmængde er ret ringe og forbliver i Almindelighed under 200 Millimeter. Om Sommeren, fra Maj til Oktober, falder der ofte ikke en Draabe Regn; og denne tørre Sommer er uhyre varm. Vi befinder os her paa lave Breddegrader og desuden i et Lavland, som ved hoje Bjerglande er beskyttet mod kolde Vinde fra Nord. Termometret viser ikke sjældent over 45 Gr., og Julis Gennemsnitstemperatur er i Bagdad 34 Gr. Om Vintren indtræder der baade Frost og Sne, dog har Bagdad en gennemsnitlig Januartemperatur paa over 9 Gr.

Den tørre og hede Sommer tillader kun en sparsom Vegetation. Den trælose Steppe med Krat af Tamarisker, med Urter og Græsser er overvejende. Trævækst finder vi kun ved Floderne og der, hvor kunstig

Vanding har erstattet den manglende Regn; der findes Lunde af Daddelpalmer, Oliven, Figen- og Orangetræer. Kunstig Vanding har overhovedet omdannet store Arealer af Steppen til Kulturland, hvor der dyrkes Kornsorter (Hvede, Byg, ja endog Ris), Grøntsager, Tobak, Bomuld, Vin og Frugt. Til dette Opdyrkningsarbejde bød Landet selv de gunstigste Betingelser. Det Dynd, Floderne afsætter ved deres Oversvømmelser, danner et frugtbart Agerland; da Jordbunden er flad og blød, kan der let anlægges Kanaler, hvorigennem Vand kan ledes hid fra Flodsengene, og det varme Klima sikrer en rig Høst.

Allerede tidlig har Beboerne forstaaet, hvilken Værdi Jordbunden havde, og er her midt i det øde Steppeland gaaet over til Agerbrug. Agerbruget førte atter til faste Bopæle og skabte derved Grundlaget for videre Kulturudvikling, og saaledes blev da »Landet mellem Floderne« (Meso-potamien) et af Jordens ældste Kulturcentrer. Her opstod den babyloniske Kultur. Et større Udbytte af Jorden og en Udvidelse af de dyrkede Arealer var imidlertid kun mulig ved Hjælp af kunstig Vanding. Dette krævede Anlæg af Kanaler og Dæmninger og tvang derved Beboerne til fælles Arbejde og til Arbejdsdeling. Paa den anden Side krævede Agerbruget ogsaa Omsorg for Fremtiden og derfor fornuftig Regulering og Inddeling af Tiden. Det bedste Grundlag herfor afgav Stjernerne paa Steppens klare Himmel, og det astronomiske Studium naaede derfor en høj Blomstring. Efterhaanden som Agerbruget udvikledes, tiltog Befolkningen, og den erhvervede sig Velstand og Rigdom, især da Mesopotamien ved sin Beliggenhed ogsaa fik en betydelig Andel i den livlige Handelsforbindelse mellem Middelhavet og Indien.

Den babyloniske Kultur er ældgammel; dens første Oprindelse gaar helt tilbage til forhistoriske Tider. De ældste Bærere og formodentlig Grundlæggerne af den er sandsynligvis Sumererne, hvis Herkomst ikke er sikkert fastslaaet, men som ikke var Semiter; snarere har de hørt til den forasiatiske Race. De opfandt den babyloniske Kileskrift, de grundlagde Stater og byggede Byer, af hvilke den betydeligste var Ur, hvoraf man nu har fundet Ruiner Syd for Babylon. Ved Indvandring fra Sydvest af semitiske Folk blev Sumererne fuldstændig semitiserede; men Babylonien vedblev at være et Arnested for kulturelle Fremskridt. Det politiske, økonomiske og aandelige Midtpunkt var Babylon, der bestod som en blomstrende By gennem flere Aartusinder og først blev tilintetgjort nogle faa Aarhundreder for vor Tidsregning. Ruinerne af den har man nu fundet i Nærheden af Hilleh ved Eufrat.

I Aartusindernes Løb har Babylon haft en overordentlig urolig Historie, og gentagne Gange er den kommet under fremmed Herredømme. I Nordmesopotamien opstod det mægtige assyriske Rige med Hovedstaden Ninive, der laa ved Tigris over for det nuværende Mosul; dette Rige udvidede sit Herredømme over Sydmesopotamien. Senere fulgte Erobringer af Perserne, af Alexander den Store, af de syriske Seleukider, der grundlagde Seleukia og Ktesifon, og endelig af Romerne.

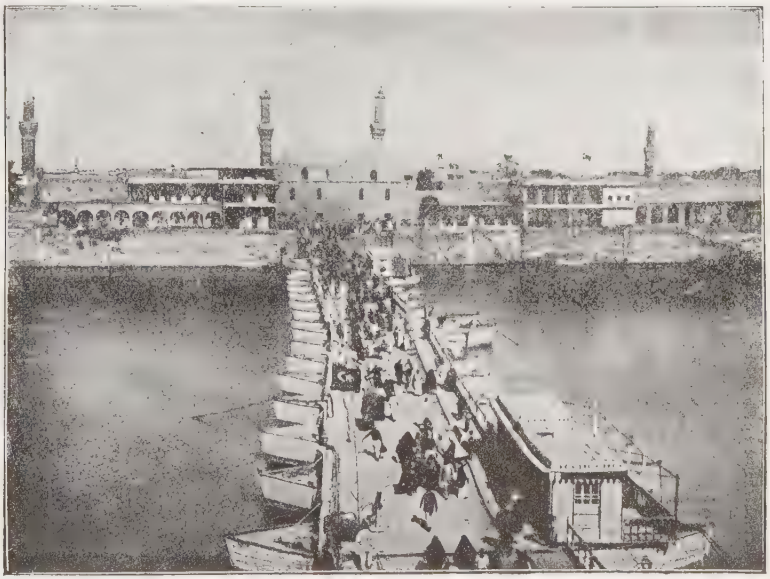

Fig. 75. Baadebro over Tigris ved Bagdad.

Paa dette Tidspunkt laa Babylon allerede hen i Ruiner; men det babyloniske Rige vaagnede endnu en Gang til høj Blomstring. Det skete under Araberne, som tillige bragte Islam til Landet. I Midten af det 8. Aarhundrede grundlagde de ved Tigris Byen Bagdad, som efter at være ophøjet til Hovedstad i Abbasidernes Kalifat blev Midtpunktet i det arabiske Verdensrige, og som tillige udviklede sig til Levantehandelens største og rigeste Handelsby.

Efter Kalifatets Fald begyndte Forfaldet igen. Indtrængende Mongoler ødelagde Landet, som fra 1638 vedvarende stod under tyrkisk Herredømme; og under denne Misregering blev det kunstig skabte Kulturland efterhaanden atter omdannet til en øde Steppe. Efter Ver-

denskrigen danner Mesopotamien atter under britisk Mandat en selvstændig arabisk Stat, Kongeriget *Irak* med Hovedstaden *Bagdad* (145 000 Indb.). Af den fordums Glans fra Kalifernes Tid er der intet mere tilbage, men Byens lave, fladtagede Huse, der er opført af gule Lersten, beherskes af Moskeernes Kupler og Minareter (Fig. 75).

I Mesopotamiens nuværende Befolkning har Araberne Overvægten. En Del af dem er fastboende Agerdyrkere, men de fleste lever dog som Nomader paa Steppen og driver Kamel-, Heste- og Faareavl. I Nordmesopotamien har de roveriske og derfor frygtede Kurder bredt sig; de er dels Agerdyrkere, dels kvægavlende Nomader. Ellers bestaar Befolkningen, især i Byerne, af en Blanding af Tyrkere, Persere, Armeniere og Jøder.

Den herskende Religion er Islam; kun i Nordmesopotamien har nogle kristne Sekter formaaet at holde sig. Muhammedanerne er for Størstedelen Shiiter. Deres hellige By er *Kerbela* (65 000 Indb.), der ligger Sydvest for Bagdad. I denne By findes Husseins Grav (Hussein, en Søn af Kalifen Ali, blev dræbt her af Omajaderne). Kerbela er derved blevet som et Mekka for Shiiterne. Aarlig drager Hundrede Tusinder af Pilgrimme til dette Valfartssted, der derved er vokset op til en anselig By med flere prægtige Moskeer. Pilgrimmene bringer ofte deres døde med, da det at blive begravet her lover dem den evige Salighed.

Mesopotamien har i vore Dage kun ringe Betydning. Kun Kvægavlen staar nogenlunde højt. Paa Grund af det almindelige Forfald er dette Land, som tidligere rummede mægtige Byer, nu kun tyndt befolket, og Staten *Irak*, der har et Areal af 370 000 Kvadratkilometer, har næppe 3 Millioner Indbyggere. De bor for en stor Del i Telte over hele Landet, og kun ved Trafikpunkterne er der opstaaet Byer. Mod Nord ligger saaledes den vigtigste Handelsby i Trafiken fra Aleppo til Persien *Mosul* (60 000 Indb.) paa den venstre Bred af Tigris, over hvilken der her forer Broer; den er ogsaa en Stabelplads for Produkterne fra Nordmesopotamien og det kurdiske Bjergland Uld, Huder og Galæbler og leverede tidligere højt skattede fine vævede Stoffer, der kom i Handelen som Musselin. Forsendelsen af Varerne sker for en Del ad Tigris, der ligesom i Oldtiden kan besejles med Strømmen paa de saakaldte Kelleks, Tømmerflaader, der hviler paa luftfyldte Gedeskind (Fig. 76).

I det sydlige Mesopotamien samles Trafik og Handel i det allerede

HINDUKVINDER, DER MALER RIS

nævnte Bagdad, hvis Indbyggere tillige driver nogen industriel Virksomhed (Silke- og Bomuldsvæveri). Bagdad er ved en Jernbane forbundet med den betydelige Havnestad *Basra* (50 000 Indb.) ved Shatt el Arab.

Forbindelsen med Europa har bragt Landets Erhvervsliv et nyt Opsving. Erindringen om det gamle Babylonien med dets blomstrende Dyrkning af Jorden og dets livlige Handel er vaagnet, og man har tænkt sig at lade alt dette opstaa paany. Englænderne har begyndt at

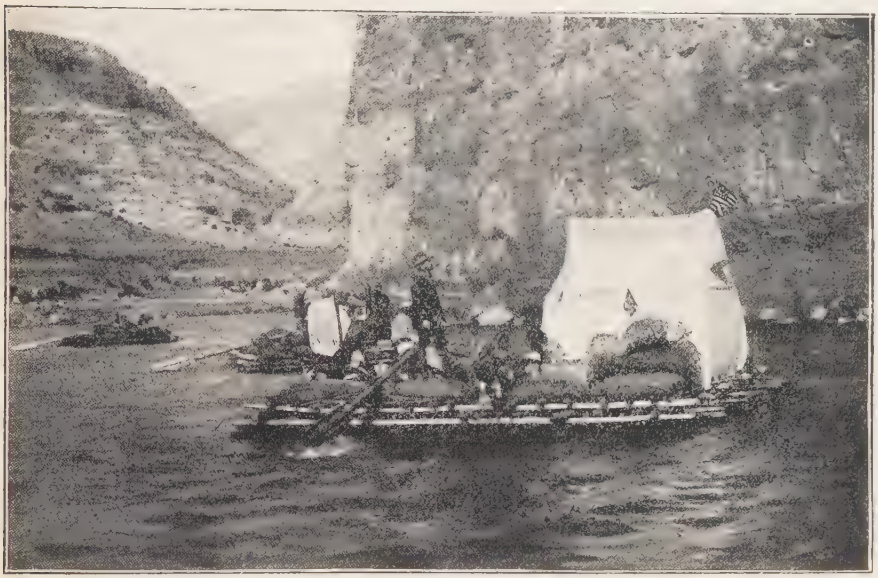

Fig. 76. Kelleks paa Tigris.

genoprette de gamle Vandingsanlæg og har derved udvidet det dyrkede Omraade; de han indført nye Kulturplanter, som Bomuld. Tyskerne byggede Bagdadbanen, hvorved ikke blot selve Landet blev mere tilgængeligt, men hvorved der ogsaa skulde skabes en kortere Vej til Indien. Verdenskrigen hindrede Fuldførelsen af denne Jernbane, hvis Betydning maaske var noget overvurderet. Suezkanalen har stadig Forrangen som Vej til Indien; og for Erhvervslivets Udvikling er der visse Hindringer, idet næppe mere end 20 000 Kvadratkilometer af hele Mesopotamien lader sig opdyrke. Imidlertid har man vel Ret til at vente et videre Opsving, navnlig da man nu er begyndt at udnytte de talrige Petroleumskilder i Zagroskædernes Forland.

SYDASIEN

Mod Syd og Øst omgives Højasien af et Bælte af Lande, hvis Natur er en fuldstændig Modsætning til de tørre Omraader i det Indre. De asiatiske Monsunvinde bringer disse Lande en for en Del meget stærk Regn; og den sydlige Beliggenhed skaber et varmt, overvejende tropisk Klima. Vi træffer derfor her et yppigt Plantedække, rigt paa Nytteplanter, og i Lavningerne en overordentlig tæt Befolkning. Omtrent ni Tiendedele af hele Asiens Befolkning bor i dette Randomraade. Denne Befolkning er selvstændig naaet til en høj Kultur og adskiller sig ogsaa derved fra det øvrige Asien.

Sydasien omfatter de store Halvøer For- og Bagindien, samt den malajiske Øgruppe, Østasien omfatter Kina, Manchuriet, Korea og de japanske Øer.

Sydasiens Lande er efter deres Terrænforhold og geologiske Bygning vidt forskellige. Forindien er i Dekan en gammel Landflage, et Plateau af afrikansk Karakter med høje Rande, der ved Lavlandet omkring Indus og Ganges er føjet til Asiens Stamme; Bagindien er derimod gennemskaaret af flere, ved Foldning opstaaede Bjergbuer, der udgaar fra Højasien og mellem hvilke der ligge dybe Sænkninger, og den malayiske Øgruppe bestaar af en Række Foldningsøer, der ligger ordnede i Buer og er af ret sen Dannelse, hvorfor de er rige paa Vulkaner og hyppig hjemsøgt af Jordskælv.

Trods denne Forskellighed i Bygning og Form har Sydasien mange fælles geografiske Træk. Klimatisk set er det ensartet ved sin ækvatoriale Beliggenhed. Det er det egentlig tropiske Asien, der ogsaa i Almindelighed er ensartet som Sydvestmonsunens Omraade. Her adskiller blot den malajiske Øverden sig, idet den falder ind under den australske Nordvestmonsun. Plante- og Dyreverdenen er ogsaa i det væsentlige den samme. Indien og de malajiske Øer danner et eget Flora- og Faunarige med tropiske Former. Vegetationen er gennemgaaende tropisk yppig, og Floraen udmærker sig ved sin Rigdom paa Arter. Dyrkningen af tropiske Planter spiller Hovedrollen blandt Næringsvejene. Dette har ogsaa hidlokket Eurvpæerne, og Sydasien er nu i næsten hele sin Udstrækning europæisk Koloniomraade.

FORINDIEN

Asien løber mod Syd ud i tre Halvøer, i hvilken Henseende det minder om Europa. Paa en mærkværdig Maade svarer disse Halvøer til hinanden i Form og Bygning. Plateauet Arabien minder til en vis Grad om den spanske Meseta, det bjergfyldte, rigt udviklede Bagindien om Balkanhalvøen, og det mellemste Stykke, Forindien, bestaar ligesom Italien af en langt fremspringende Halvø og en mere fastlandsagtig Del, et Lavland, der afsluttes mod Verdensdelens Stamme af en vældig Bjergkæde, i Italien Posletten, der begrænses af Alperne, i Forindien det nordindiske Lavland, der begrænses af Himalaya. Og for at gøre dette Spil af Naturen fuldstændigt besidder Forindien ogsaa en Ø, Ceylon.

Iøvrigt er Italien og Forindien ganske forskellige fra hinanden i deres Terrænforhold og geologiske Bygning, idet Forindiens Halvødel dannes af Højlandet Dekan, der som en mægtig Horst rager op af Havet og overvejende er bygget af arkaiske og palæozoiske Bjergarter. Kun ved et fladt, ørigt Stræde skilles den store Flageø Ceylon herfra.

De vældige Bjergmure, der indrammer Lavlandet, adskiller ogsaa klimatisk Halvøen fra det øvrige Asien. Inden for det sydasiatiske Monsunområdet er den en mere eller mindre selvstændig Klimaprovins med sit eget Vindsystem og de af Terrænforholdene betingede Varme- og Fugtighedsforhold. Da Halvøen ligger mellem den 4. og den 34. Breddegrad, er Temperaturen tropisk til subtropisk; det vil sige, at fra den sydlige Del med ensartet høj Varme hele Aaret kommer vi mod Nordvest ind i Egne med glødende hede Somre og koligere, omend milde Vintre.

Af særlig Betydning for Forindiens Klima er Fordelingen af Lufttrykket og Luftstrømmenes deraf betingede Forløb. De skiftende Monsuner, om Vintren Nordostmonsunen, der svarer til den ellers under disse Breddegrader blæsende Nordostpassat, og som blæser fra det kolde og derfor med højere Lufttryk udmærkede Nord mod det varme, ækvatoriale Hav, om Sommeren Sydvestmonsunen, som udgaar fra et Punkt hinsides Ækvator, behersker disse Egne; men i Forindien undergaar de væsentlige Forandringer paa Grund af lokale Indflydelser.

Over Punjab (udtales Pandjab) opstaar der om Vinteren paa Grund af en stærkere Afkøling et Område med højt Lufttryk, et Maximum.

hvorfra Vindene blæser gennem Industandet mod Syd, gennem Gangeslavlandet mod Sydost. Om Sommeren derimod fremkalder den stærkere Opvarmning over Punjab omvendt et Minimum, hvortil Luften strømmer gennem Lavlandene, hvorved Vinden ligeledes drejes bort fra Monsunens Retning. Dette Vindsystem udvikler sig imidlertid kun i Atmosfærens lavere Lag, om Sommeren omtrent til 3000 Meter, om Vintren endog kun til 2000 Meter; derover blæser der ved Himalaya hele Aaret igennem Sondenvinde.

Monsunernes Indtræden er paa begge Aarstider af stor Vigtighed for Klimaet, thi dermed ændres hele Tilstanden i Atmosfæren, da Nordostmonsunen er en Landvind, Sydvestmonsunen derimod en Havvind. Den første begynder omtrent i Oktober i Nordindien og trænger derpaa efterhaanden frem mod Syd; den sidste gaar derimod fra Syd mod Nord; den naar Sydindien i Slutningen af Maj, Bombay i Begyndelsen af Juni og Calcutta i Slutningen af Juni. Over Dekan udvikler den sig kun langsomt paa Grund af Højlandets store Opvarmning. Tiderne mellem de to Monsuner udmærker sig ved ustadige Vinde og heftige Storme, Orkaner, der navnlig optræder hyppigt over den bengalske Havbugt.

Som Land- og Havvinde er Monsunerne afgørende for Nedbørens Fordeling efter Aarstider. Den varme, fugtige Sydvestmonsun er den vigtigste Regnbringer, hvorfor der hersker Sommerregn, der begynder snart efter denne Vinds Indtræden. Det er den vigtigste Begivenhed i hele Aaret; thi mange Tusinde Menneskers Liv er afhængig deraf. Hvis Sydvestmonsunen udebliver, ja blot kommer meget sent, kan den bringe Hosten i alvorlig Fare eller endog ganske ødelægge den og derved i dette tætbefolkede Land fremkalde Hungersnød af den frygteligste Art. Sommerregnen naar lige ind i de subtropiske nordvestlige Egne, hvor der imidlertid ogsaa optræder Vinterregn paa Grund af lokale Lavtryk. Vinterregn falder desuden paa Koromandelkysten og Østkysten af Ceylon under Indflydelse af Nordøstmonsunen, der — for den naar Kysten — blæser over den bengalske Havbugt og derved bliver en fugtig Vind. Ellers er Indien om Vinteren i Almindelighed meget tørt, og Floderne er derfor paa denne Tid vandfattige.

I hvor høj Grad Sydvestmonsunen er den egentlige Regnbringer, ser man tydelig af Nedbørens Fordeling. Den er størst paa alle Kyster og Skraaninger, der vender mod Monsunen. Paa Malabarkysten er den aarlige Regnmængde 6000 Millimeter, paa Ceylon 5000, paa det østlige Himalaya ligeledes 5000 og paa Khasibjergene i Cherrapungi endog næ-

sten 12 000 Millimeter. Det er det regnrigeste Sted paa Jorden; paa en enkelt Dag falder der undertiden lige saa megen Regn som hos os i et helt Aar, og den aarlige Regnmængde naar den kolossale Højde af 23 Meter. Her har Sydvestmonsunen, for den naar Land, tilbagelagt den længste Vej over det varme Hav, og de lokale Forhold fremkalder en særlig stærk Udskillelse af Luftens Indhold af Vanddampe. I Modsæt-

Fig. 77. Kokospalmelund paa Ceylon.

ning hertil er alle de Egne, som Regnmonsunen først naar efter at være gaaet over Land, kendetegnede ved ringe Nedbør. Ringest er Nedboren i Induslavlandet og i det sydlige Punjab; i Ørkenen Thar falder der undertiden ikke en Draabe Regn i Løbet af et helt Aar.

Monsunerne indvirker ogsaa i betydelig Grad paa Temperaturforholdene. I Forindien gives der saaledes tre Aarstider: en kølig Tid, Vinteren med 12—15 Gr. mod Nord og 24—26 Gr. mod Syd; denne Vintertid varer fra Regntidens Slutning i Oktober til Begyndelsen af den tiltagende Varme i Februar—Marts; det er den gunstigste Tid for Men-

neskene; derpaa kommer den varme Tid, der næsten er uudholdelig paa Grund af den høje Temperatur, og endelig Regntiden, der med den store Fugtighed i den tropiske Varme er den usundeste Periode af Aaret.

Forindien er ikke noget udpræget Tropeland, og de yppige Urskove, der ellers er karakteristiske for Ækvatoregnene, mangler næsten helt. Kun Bjergene i det vestlige Dekan, Vestghats, Himalayas Skraaninger og Øen Ceylon bærer en tæt, tropisk yppig Skov. Det er overvejende en regngron Monsunskov, medens den stedsegrønne Tropeskov væsentlig er indskrænket til Malabarkysten. Langs Sydfoden af Himalaya og i Lavningerne ved Ganges ligger det tætte Vildnis af Træer og Buskvækster, som kaldes Djangal, og som vi med det engelske Navn kalder Junglen, hvor den blodtørstige Tiger i sikkert Skjul lurer paa sit Bytte. Langst Kysten ligger der ofte de sælsomme Mangroveskove, hvis mørke Lov ved Flodtid synes at svømme paa Vandet, medens de ved Ebbe hæver sig paa deres stylteagtige Rødder.

Jo længere vi kommer ind i Dekan, des mindre tæt bliver den tropiske Urskov og gaar derpaa over i Savanner med højt Græs og Buske. I den tørre nordvestlige Del af Indien hersker Steppen og delvis Ørkenen (Thar).

Her i de nordvestlige Egne ligner Floraen den, vi finder i de tørre forasiatiske Omraader. Det øvrige Forindien tilhører derimod det indiskmalajiske Florarige. Karakteristisk er de mange Bambusarter, der optræder i Skovene og paa Steppen, Bananer, talrige Palmer (Sago-, Areka- eller Betelpalmen, og ved Kysterne Kokospalmer (Fig. 77); endvidere mange Figenarter, deriblandt Banyanen, et Træ, der med sine mange Luftrødder ofte danner en hel lille Skov for sig, og Ficus religiosa, der er Buddhisterne hellig. I Skovene snor Slyngplanter sig fra Træ til Træ, og der er fuldt op af Snylteplanter. Paa Vandene svømmer Lotusblomsten, der ligeledes er Buddhisterne hellig. I Dekan finder vi Teaktræet, der udmærker sig ved sin Højde og sit haarde Træ. Der findes endvidere en overordentlig stor Mængde Nytteplanter, navnlig saadanne, der yder os Krydderier (Nelliker, Muskatnød, Peber, Ingefær og Kardemomme).

Ogsaa i Forindiens Dyreverden finder vi mange nye Former. Vi kommer ind i den saakaldte orientalske Faunaregion, som omfatter Indien og de malajiske Øer, og som har mange Arter fælles med det ækvatoriale Afrika. Indusomraadet danner ogsaa her Overgangen til

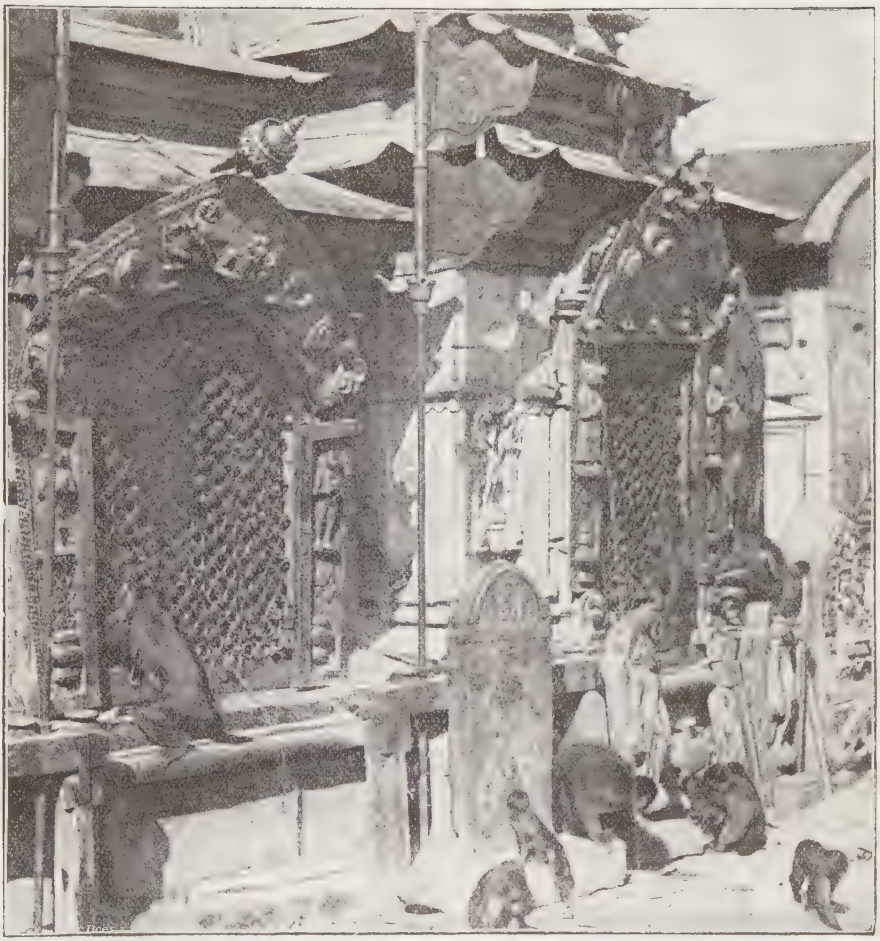

Fig. 78. Tyvagtige Aber stjæler Offergaver, der er nedlagt bag Kædeforhængene.

Forasiens Fauna. I Skovene mod Nordost lever Elefanten, i Junglekrattene Tigeren og i Sumpegnene Næshornet og Vildsvinet. I Skovene er der ogsaa mange Abearter, der undertiden trænger ind i Byerne (Abetemplet i Benares, Fig. 78). Som karakteristiske Dyr maa ogsaa nævnes den stribede Hyæne, Sjakalen, Ulven, mod Øst og paa Ceylon Læbebjørnen, endvidere den vilde Boffel, nogle Antiloper og Hjorte, mellem Fuglene Papegøjer og i det sydlige Dekan, samt paa Ceylon Næshornsfuglen. I Vandene lever Krokodiller og Gavialer. Betegnende for Indien er den store Mængde giftige Slanger, deriblandt den frygtede Brille-

slange, de store farveprægtige Sommerfugle, mange Biller og Landsnegle.

Den sydlige Del af Halvoen indtager ogsaa en Særstilling ved sin Befolkning. Paa Ceylon og i Dekan træffer vi endnu Rester af de formodentlig ældste Beboere, som man sammenfatter under Navnet Kolarier eller Indoaustraliere (Fig. 79). Det er Folk med negeragtigt Udseende og primitiv Kultur. De er tidligt blevet fortrængt af Draviderne, der ligeledes maa regnes til den negroide Race, karakteriserede ved mørk Hudfarve, sort, bølget eller lokket Haar, af Middelhøjde med slank Vækst, smalt Hoved og bred Næse. De deles i flere Stammer, hvoraf de mest kendte er Tamilerne mellem Madras og Kap Comorin, Teluguerne Nord for Madras, Todaerne i Nilgiris, Kanareserne i det vestlige Indre og Gondfolkene i det nordlige Dekan.

Af storste Betydning for Forindien var den Indvandring fra Nordvest af ariske Stammer, der begyndte allerede 2000 Aar f. Kr. og efterhaanden bredte sig over hele Halvoen, hvorved den ældre Befolkning blev fortrængt eller optaget i den nye. Saaledes opstod Hinduernes Folk, et Blandingsfolk af arisk og dravidisk Blod, der ogsaa i deres Ydre viser denne Blanding i deres Hudfarve, der bliver morkere, jo længere man kommer fra de Steder, hvor de forst trængte ind. Der er dog ikke for os noget særlig fremmedartet ved deres Udseende, de ariske Træk er de overvejende. Det er slanke Skikkelser, med lys til mork brun Hudfarve, ovalt Ansigt, morke, mandelformede Øjne, smal Næse, sort bolget eller lokket Haar og stærk Skægvækst. I deres Væsen er der intet mere at spore af de Nomader, de vel oprindelig har været i deres Hjemstavn. De skildres som blide og godmodige, men uden Energi. Kulturelt har de naaet en stor Hojde og har skabt betydelige Ting baade i Litteraturen (Vedaerne), i Videnskaben (Opfindelsen af Titalssystemet, der forkert betegnes som arabisk) og i Kunsten (Tempelbygninger, Fig. 80); de er endvidere Stiftere af to Verdensreligioner, Brahmaismen og Buddhismen. Den indiske Kulturs Blomstring tilhorer imidlertid Fortiden; i vore Dage er Hindufolkets aandelige Dannelse kun ringe.

Ogsaa de gamle Religioner er nu næsten helt fortrængt fra Indien. I Stedet for Brahmaismen, der var fremgaaet af den gamle, i Vedaerne nedlagte Naturreligion, er kommet Hinduismen, der har optaget meget af den gamle Tro paa Aander og Troldmænd i sig, og som — navnlig i de lavere Befolkningslag — beherskes af kras Overtro og almindeligvis ogsaa af Tro paa Sjælevandring. For denne Hinduisme har ogsaa Bud-

dhismen maattet vige, og den har nu egentlig kun større Udbredelse paa Ceylon. Fra Brahmaismen er imidlertid Kastevæsenet blevet bevaret og videre udviklet, saa at Hinduerne nu deles i utallige Kaster, hvis Adskillelse ofte beror paa Trosforskelligheder (Dannelse af Sekter), men for Størstedelen i Forskelligheder i Afstamning, Fodested, Livsstilling og Erhverv. De enkelte Kaster lever fuldstændig afsondrede fra hinanden,

Fig. 79. En Gruppe fra Dhodia.

maa ikke omgaas, ja end ikke berore hinanden. Derved bliver Hinduerne socialt splittede, og den nationale Enhed forstyrres.

Den fornemste Kaste er Bramahnerne (Præsterne), der tillige har bevaret det indoariske Blod renest. De, der staar uden for alle Kaster, regnes til de urene og foragtede Pariaer.

Som de gamle Religioner, saaledes er ogsaa forlængst det gamle indiske Sprog, Sanskrit, gaaet af Brug. De nuværende Hinduer taler forskellige Sprog, der dog er Dattersprog af de gamle Sanskrit; det vigtigste af disse er Hindi, der er blevet det almindelige Omgangssprog.

Foruden Hinduismen, der har ca. 230 Millioner Tilhængere, har Islam talrige Tilhængere i Forindien (ca. 70 Millioner). Det er senere Indvandringer, der har bragt Islam til Indien; thi efter Arierne trængte gennem

Fig. 80. Klippetempel paa Øen Elefanta.

Bjergpassene mod Nordvest ogsaa andre Folk ind paa Halvoen. Henimod Slutningen af det 4. Aarhundrede f. Kr. erobrede Alexander den Store Indusomraadet og grundlagde her Kolonier. Spor af den hellenistiske Paavirkning kan eftervises i Nutiden. I Begyndelsen af det 8. Aarhundrede e. Kr. besatte Arabere, der trængte frem fra Iran, store Dele af Nordindien og udbredte her Islam. Det afghaniske Dynasti blev imidlertid 1526 tilintetgjort af den tatariske Sultan Baber, der oprettede Stormogulens Rige, om hvis Glanstid de herlige Paladser og Moskeer i Nordindiens Byer bærer Vidnesbyrd.

Omtrent paa denne Tid begyndte den oversoiske Forbindelse med Europa. I Aaret 1498 betraadte Portugiseren Vasco da Gama som den første ad Sovejen kommende Europæer indisk Jord i Calicut. Efter Portugiserne fulgte i det 17. Aarhundrede Hollænderne, i det 18. Franskmændene og Englænderne, navnlig lokkede af Landets Rigdom paa

Ædelstene og Naturprodukter (Kolonialvarer). Franskmændene og Englænderne udvidede efterhaanden deres politiske Magt, men Englænderne gik dog af med Sejren i Væddekampen mellem de to Nationer. Franskmændene har kun beholdt en lille Rest af deres fordums Besiddelser, nemlig Pondicherry, Karikal, Yanaon, Chandarnagar og Mahé, og Portugiserne ejer nu kun Kolonien Goa.

I Lobet af det 18. og 19. Aarhundrede udvidede Englænderne deres Magtomraade ganske betydeligt, idet de undertvang de indfodte Fyrster eller omdannede deres Stater til Beskyttelsesomraader med en britisk Guvernør. Forvaltningen var forst lagt i Hænderne paa det Ostindiske Kompagni, og forst i Aaret 1858 efter den store indiske Opstand, Sepoyoprøret, overtog det britiske Rige den, og Forindien blev den britiske Krones umiddelbare Besiddelse. Generalguvernoren fik Titlen Vicekonge. I 1877 oprettedes det indiske Kejserrige, og den engelske Konge bærer da tillige Titlen »Kejser af Indien«.

Den britiske Besiddelse omfatter tillige Baluchistan, Dele af Himalaya indtil Karakorum, Birma samt Andamanerne og Nikobarerne. Kun

Fig. 81. Zebuforspand i Bombay.

de vanskelig tilgængelige Himalayastater Bhutan og Nepal har beholdt deres Uafhængighed. *Bhutan* er beboet af buddhistiske Tibetanere, medens den herskende Befolkning i *Nepal*, Gurkhaerne, er af arisk Herkomst og bekender sig til Hinduismen. Det er et kraftigt Bjergfolk, som leverer Englænderne fortræffelige Soldater.

Ceylon, der blev erhvervet af Englænderne i 1815, efterat Hollænderne var fortrængt, er en engelsk Kronkoloni.

Det engelske Herredomme har utvivlsomt været til Gavn for Landet. Det bragte Fred og ordnede Forhold og fremmede navnlig Produktionen ved at ophjælpe Dyrkningen af Jorden, ved at forbedre Samfærdselsmidlerne og ved at hæve Handelen. Forøgelsen af Produktionen er i første Række sket til Fordel for engelsk Kapital og engelsk Industri, som Indien navnlig i sin Bomuld leverede værdifulde Raastoffer. Desuden har det tætbefolkede Land været en stor Aftager af engelske Industrivarer.

Utvivlsomt er Indien Englands vigtigste Koloni og Hovedkilden til dets store Rigdom. Dets Værdi beror især paa de overordentlig gunstige erhvervsgeografiske Forhold. Forindien er først og fremmest et Agerdyrkningsland; omtrent en Tredjedel af Landet er under Kultur, og omtrent to Tredjedele af Befolkningen finder sit Underhold ved Dyrkningen. De vigtigste dyrkede Omraader er Lavsletterne ved Ganges og Brahmaputra, Punjab, Kyststrækningerne i Dekan, især den østlige, og enkelte Egne i det Indre af Dekan. Dyrkningen fremmes ved Jordens store Frugtbarhed; men klimatisk set er den mindre begunstiget, idet store Strækninger, som Punjab og det indre Dekan, er for tørre, og Agerbrug paa dem kun mulig ved Anvendelse af kunstig Vanding. Paa den anden Side tillader de mange Forskelligheder i Regnmængden og i endnu højere Grad i Varmen Dyrkning af de mest forskelligartede Planter, saaledes at Forindien paa det Punkt vel næppe overgaas af noget andet Land paa Jorden. Vi kan her kun nævne nogle af de vigtigste. Dertil hører Hvede, særlig i Egnene ved Indus og Dekan, Ris i Gangeslavningen og ved Koromandelkysten, Hirse i det sydlige Dekan, Bomuld i Punjab, det øvre Gangeslavland og navnlig i det nordvestlige Dekan, Jute i Lavlandet Bengalen, Te paa Himalayas Skraaninger og paa Ceylon, Kaffe i det sydlige Dekan og Tobak, der dog kun dyrkes i et ret beskedent Omfang og kun til eget Forbrug. Dertil kommer Valmue, talrige Planter, der leverer Krydderier (Peber, Kardemomme, Kanel)

Fig. 82. Indsamling af Teblade paa Ceylon.

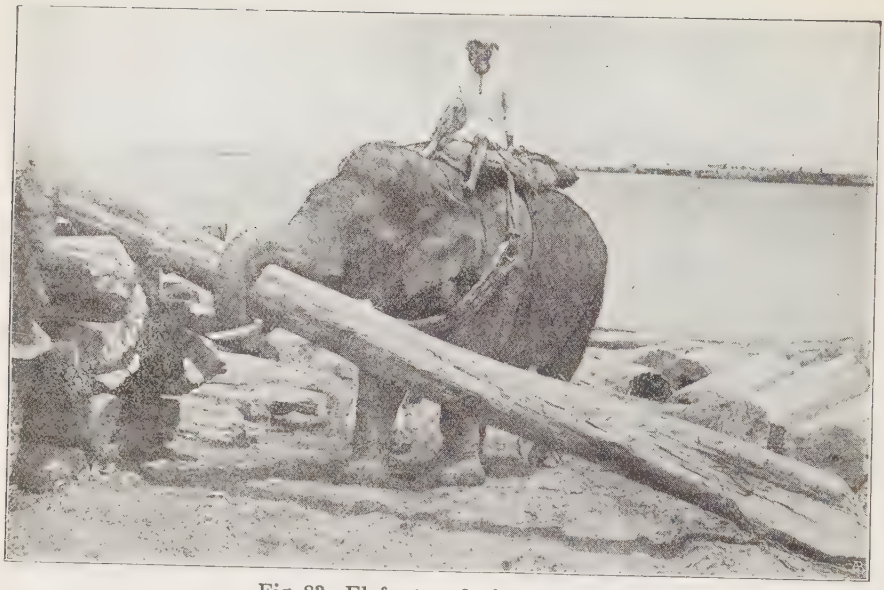

Fig. 83. Elefant ved sit Arbejde.

eller Olier (Sesam, Ricinus, Jordnød) og endelig Kinabarktræet og Kautsjuktræet paa Ceylon, Teaktræet paa Dekans Bjerge, samt Kokospalmen ved Kysterne.

Hinduerne forstaar med Flid at udnytte ethvert opdyrkeligt Stykke Jord; i regnfattige Vintre opdyrker man endog de udtorrede Dele af Flodlejerne. I nyere Tid har man paa enkelte Steder, Assam og Ceylon, begyndt paa Dyrkning i større Stil, i Plantager (navnlig Kautsjuk og Te; Fig. 82).

Kvægavlen staar langt tilbage for Agerbruget. Dels mangler der Græsgange, og dels er det af religiose Grunde forbudt Hinduen at nyde Kød. Kvægavlen tjener derfor hovedsagelig det Formaal at skaffe Last- og Ridedyr. Der er mange Faar og Geder, endvidere Zebuer eller Pukkelokser (Fig. 81), Bøfler og Heste. I Sydindien og paa Ceylon anvendes Elefanten som Arbejdsdyr (Fig. 83).

Fra gammel Tid driver Hinduerne ogsaa mange Slags Haandværk. Det er navnlig Metalarbejder (Kobber- og Messingting, indlagte Arbejder og Emalje) og Bomuldsvæveri (Tæpper, Tørklæder). Deres Arbejder er dygtigt udførte, hvilket maaske har sin Grund i, at Haandværket paa Grund af Kastevæsenet gaar i Arv fra Slægt til Slægt, hvilket bevirker, at Færdigheden stadig stiger. Alt Arbejde udføres som Haand-

værk, og Hinduerne er endnu ikke gaaet over til Maskinkraft, hvortil der heller ikke er megen Trang, thi i dette tætbefolkede Land er der en overvældende Mængde af Arbejdere.

I nyere Tid har Englænderne dog anlagt en Del Fabriker i Forindien, navnlig Bomulds- og Jutespinderier, samt Tæppevæverier; og man kan vente, at Industrien vil udvikle sig yderligere, saa meget desto mere som der Syd for Ganges' nedre Løb i Gondvanalagene findes Kul, der nu udnyttes og er i Stand til at dække Landets eget Forbrug. Iøvrigt er Halvøen ikke særlig rig paa Mineraler. Der findes en Del Jern og Mangan, der dog endnu ikke udnyttes i højere Grad. Tidligere spillede Ædelstene (Diamant, Safir, Rubin) en stor Rolle; men det er nu gaaet stærkt tilbage hermed, ligesom med Udvindingen af Guld, der nu kun findes i større Mængde i Maisur.

Forindiens store Betydning beror hovedsagelig paa den rige Produktion af vegetabilske Nærings- og Nydelsesmidler og af Raastoffer. Herpaa hviler ogsaa den betydelige Udenrigshandel, som aarlig beløber sig til mere end ti Milliarder Kroner. Først og fremmest udføres Bomuld og Bomuldsvarer, Jute og Jutevarer, Oliefrø, Te, Ris, Hvede, Opium og Lakvarer; der indføres en hel Del europæiske Fabriksvarer, især Metalvarer og Bomuldstøjer.

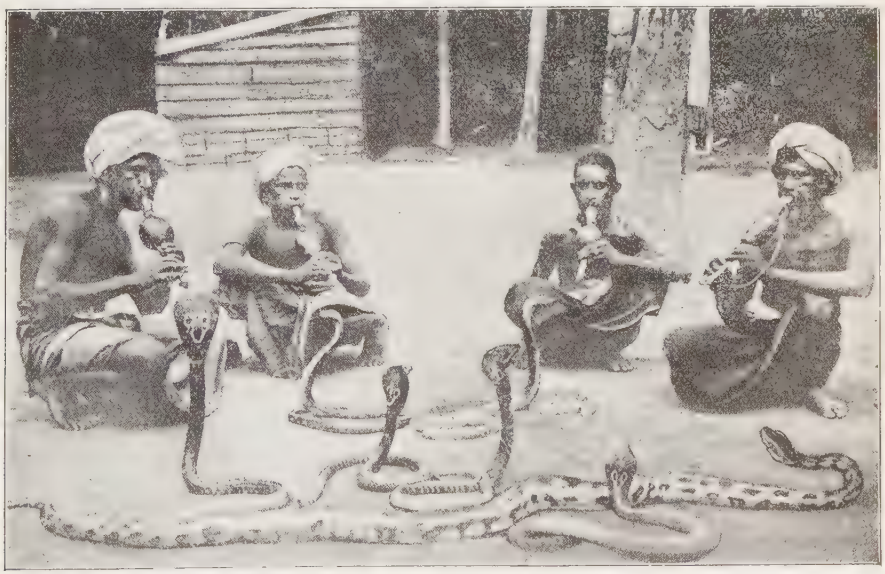

Fig. 84. Indiske Slangebesværgere.

Den livlige Handel har medført en betydelig Forbedring af Trafikforholdene; næsten alle Egne paa Halvoen er aabnede for Trafiken ved Anlæg af Landeveje og Jernbaner. Skinnevejene har naaet en Længde af over 60 000 Kilometer, og Nordindien er allerede omspændt af et temmelig tæt Banenet. Anlægget af Jernbaner har her været saa meget desto mere nødvendig, som Floderne, med Undtagelse af Ganges og Brahmaputra, er uegnede til Sejlads, ligesom Kystskibsfarten ikke har

Fig. 85. Palads i Lahore.

kunnet udvikle sig paa Grund af den stærke Brænding og Manglen paa gode Havne; men de faa gode Havne, der findes, har derved faaet en desto større Betydning, idet de er Udgangspunkter for de vigtigste Jernbanelinier og for Dampskibsfarten. Navnlig gælder det Calcutta og Bombay samt Colomba paa Ceylon.

Under Indflydelse af Handel og Trafik er disse Havnebyer vokset op til at blive Storbyer; men ogsaa i Landets Indre har Trafiken bidraget stærkt til Byernes Vækst. Dog er Byernes Antal ringe, thi som Agerbrugere lever Hinduerne mest paa Landet, hvor de bor i primitive Hytter, der ofte er omgivet af en Lermur (se Kunstbilaget: Hindukvinder, der maler Ris) eller i Telte. Deres Fordeling over Halvoen er meget ulige. Tættest bor Befolkningen i de frugtbare, godt opdyrkede Egne,

UNG PIGE FRA CEYLON

som Lavlandet ved Ganges, hvor der lever mere end 200 Mennesker paa en Kvadratkilometer, i Deltalandet, hvor Folketætheden endog stiger til 300, og endelig paa Dekans Øst- og Vestkyst, hvor Folketætheden ligeledes er 200. Tyndest befolket er Steppeomraadet mod Nordvest og det Indre af det nordlige Dekan. Paa Grund af det opdyrkede Lands store Udstrækning har Halvoen i Gennemsnit den ret store Folkemængde af 80 pr. Kvadratkilometer, thi paa dette Areal, der er over 3½ Millioner Kvadratkilometer, lever der mere end 300 Millioner Mennesker.

Kun en ringe Del af Befolkningen bor i Byerne. I disse træffer vi, foruden de indfødte, en stor Mængde Europæere, der som Regel bor i særlige Kvarterer. Europæerkvartererne udmærker sig ved brede Gader, store moderne Huse, smukke Haver og Anlæg, medens Gaderne i de indfødtes Kvarterer er snævre med gamle, uanselige Træhuse, mellem hvilke der hist og her hæver sig et Buddhatempel eller en Moske. Paa Gaderne hersker der et ualmindeligt Liv; her opslaar Inderne deres Boder og Værksteder, her sidder de i Grupper og tilbringer Tiden med Passiaren, og her foreviser Goglere og Slangebesværgere deres Kunster (Fig. 84). Det er et overordentlig broget Billede, der møder os: Mændene med deres hvide Hoser og Trojer, Kvinderne med farvede, i Reglen røde og blaa Gevandter og talrige Smykker, Ringe i Næse og Øren, paa Arme og Ben, ja selv paa Tærne (Fig. 86).

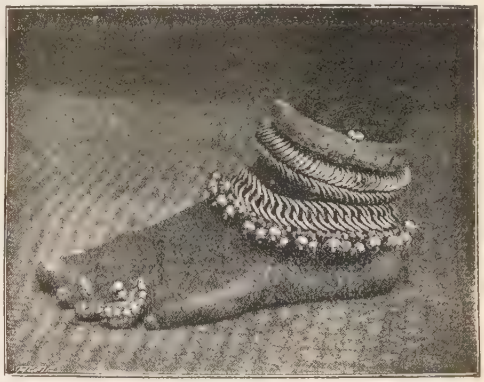

Fig. 86. En Hindukvindes Fod.

HINDUSTAN

Det brede Lavland, som forener Dekan med Asiens Fastlandsstamme, kaldes *Hindustan*. Det er først opstaaet i Kvartærtiden ved det Dynd, som Floderne fra de tilgrænsende Bjerge afsatte; thi i Tertiærtiden bredte Havet sig endnu over det. Dette fuldstændig flade Lavland gennemstrømmes mod Vest af Indus, mod Øst af Ganges og Brahmaputra.

Kun en lav Tærskel paa lidt over 200 Meters Højde skiller de to Strømområder.

Induslavlandet ligger uden for Monsunens Omraade og er derfor tørt og varmt og, hvor det ikke er opdyrket, Steppe, ja endog Ørken, Gangeslavlandet gaar derimod delvis over i sumpede Lavninger og har ogsaa paa Grund af Monsunklimaet et Plantedække, der mod Øst bliver stadig rigere.

Efter at være brudt igennem Himalayas Kæder kommer Indus først ind i *Punjab*, Femflodslandet, der er en fuldstændig flad Slette, der gennemstrømmes af talrige, fra Himalaya kommende Vandløb, der samler sig i Sutlej. Disse Floder er Landets Velsignelse; de gør det muligt at lede Vand ind over uhyre Arealer, der ellers paa Grund af det tørre Klima vilde være øde Stepper. Ved kunstig Vanding er Punjab blevet et af de mest indbringende Lande i Forindien, det største Hvedeland, der aarlig kan udføre Hvede i betydelige Mængder, og tillige et af de vigtigste Bomuldslande. Om det subtropiske Klima erindrer de Daddelpalmelunde, som rager op hist og her, og de mange Kameler.

Den kunstige Udvidelse af det dyrkede Omraade har ført til en tættere Befolkning, og Folketætheden stiger i de bedst opdyrkede Egne til 200 pr. Kvadratkilometer. Flere af Byerne har udviklet sig til Storbyer.

Den vigtigste By er *Lahore* (282 000 Indb.), der ligger paa en frugtbar Slette; det er Provinsen Punjabs Hovedstad og i fordums Tid Stormogulens Residens (Fig. 85). Nu har den et fuldstændig orientalsk Præg i sin gamle By, der er omgivet af en Mur. Dens Indbyggere er overvejende Muhammedanere, ligesom Islam i det hele er fremherskende i Punjab; de her boende Hinduer hører fortrinsvis til Sikhsekten, som i det 18. Aarhundrede beherskede Punjab, men som under Oproret i 1857 forblev tro mod Englænderne og nu leverer de bedste Soldater til den indiske Hær. Deres Helligdom er det gyldne Tempel i *Amritsar* (160 000 Indb.), der ligger Øst for Lahore og ligesom denne er en livlig Handelsby, hvor der væves mange Tæpper. *Peshawar* (105 000 Indb.) er en vigtig Grænseby nær Khyberpasset; den har derfor stor strategisk Betydning, og Englænderne har her anbragt en stærk Garnison.

Neden for Mundingen af Panjnad, som man kalder den nederste Strækning af Sutlej, begynder Landskabet *Sindh*, der ligeledes overvejende er fladt Land, dannet af Aflejringer fra Flodernes Oversvømmelser, og hvorfra der kun mod Vest rager et nogent Bjergland frem. Klimaet er her mere tørt og hedt, Nedbøren er under 250 Millimeter,

og dens ensformige, øde Steppe gaar ofte over i Halvørken. Indus er endnu en ubændig Strøm, der ofte forgrener sig og hyppigt oversvommer sine flade Bredder, hvorved dens Leje ikke sjældent flyttes; paa Grund af den stærke Afveksling i dens Vandføring, er den mindre egnet til kunstig Vanding. Sindh er derfor ret tyndt befolket, og dets Beboere driver mest Kvægavl paa de udstrakte Stepper. Hvor der ved Overrisling er skabt Kulturland dyrkes der væsentlig Hvede og Bomuld. Ved Byen Hyderabad begynder Deltaet, som Indus gennemstrømmer i flere Arme, der alle er stærkt tilsandede, saaledes at det er umuligt at besejle dem. Indusomraadets Havn, *Karachi* (217 000 Indb.), ligger derfor Vest for Deltaet. Byen, der først blev anlagt 1843 i et sandet og sumpet Klitlandskab, er nu den vigtigste Udførselshavn for Hvede og Bomuld fra Oplandet, med hvilket det er forbundet med en Jernbane.

Øst for Deltaet ligger Rann of Cutch, der oprindelig var en Havbugt, hvori en af Indus' Deltaarme udmundede, og af hvis Sedimenter den blev opfyldt. Som Følge af et Jordskælv i Aaret 1827 sænkede Bunden sig, og en Arm af Indus skod sig paany ud i Lavningen og omdannede den til en Saltsump.

Omraadet Nord herfor indtil Punjab optages af Ørkenen *Thar*. Det er et lavt Plateau paa ca. 300 Meters Højde, dannet af et mesozoisk og et palæozoisk Grundfjæld, vel et Stykke af Dekans Flage. Store Strækninger, især mod Nord, dækkes af Sand, der hyppig er blæst sammen til Klitter; ellers hersker Stenørken. Enkelte Steder rager højere Bjerge op. Trafiken gaar ganske uden om denne menneskefomme og vandfattige Ørken. Kun om Sommeren faar den en Smule Regn, som en kort Tid skaber nogle Græsgange, der muliggør lidt Kvægavl.

Fra Punjab kom vi ind i Ganges' Lavland, som tit for sig alene benævnes Hindustan. Det er ligeledes en Slette, der forholdsvis sent er dannet af Aflejringer fra Flodernes Oversvommelser. I hele sin Længde gennemstrømmes dette Lavland af Ganges, som fra Himalaya modtager talrige Tilløb, medens den fra højre Side kun faar et større Tilløb i Jumna. De vand- og sedimentrige Tilløb fra Himalaya har trængt den langt mod Syd til Foden af Dekanhøjlandet. Foran sin Munding har den dannet et udstrakt Delta, i hvilket den forener sig med Brahmaputra. Denne Flod gennemstrømmer det brede Dalbækken mellem det østlige Himalaya og Khasibjergene. Dens vigtigste Kildeflod er Tsangpo, der udspringer paa Transhimalaya nær Indus' Kilder, derpaa følger Længdedalen Syd for disse Bjerge og til sidst i dybe, snævre Klofter

gennembryder de indre asiatiske Randkæder for at naa ud til det nordindiske Lavland.

Paa den anden Side af Vandskellet mellem Indus og Ganges bliver Klimaet mere fugtigt, idet Monsunen gør sig mere gældende. Denne bringer rigelig Sommerregn, der stadig tager til mod Øst; iøvrigt er heller ikke Vintren helt regnlos. Temperaturen er meget høj om Sommeren, Vintren derimod mildere end i Induslandet. Det varme og fugtige Klima betinger en yppigere Vegetation. Store Omraader er dækkede af Busk- og Trætykninger, Jungler, og langs Himalayas Fod gaar et bredt Bælte af tropisk Urskov; men det oprindelige Plantedække er dog stærkt trængt tilbage nu, da Jorden i saa høj Grad opdyrkes, thi i endnu højere Grad end Punjab gør Jordbund og Klima Dyrkning mulig i disse Egne. Den lerholdige, næsten stenfri opskyllede Jord er frugtbar og faar tilstrækkelig Fugtighed ved sit Grundvand. Hvor der findes tørre Omraader, kan de let overrisles, da Floderne, der kommer fra Himalayas Sneregioner, fører tilstrækkelig Vand med sig. Paa denne Maade er da Lavlandet ved Ganges blevet det bedst opdyrkede Land i Forindien. Ved øvre Ganges dyrkes der mest Bomuld, Hvede, Hirse og Valmue, ved Flodens nedre Løb navnlig Ris og Jute.

Gangeslavlandet har paa Grund af disse Forhold en meget tæt Befolkning; mere end en Femtedel af hele Forindiens Befolkning bor her, hvor den gennemsnitlige Folketæthed er over 200 pr. Kvadratkilometer. Arierne er tidlig trængt fra Punjab ind paa dette Omraade, har blandet sig stærkt med Draviderne, hvilket viser sig i den noget mørkere Hudfarve, men har netop her naaet den højeste kulturelle Udvikling. I denne Del af Hindustan opstod oldindisk Digtekunst og Videnskab, her stod Brahmaismens og Buddhismens Vugge, og her fik Bygningskunsten sin højeste Blomstring.

Som Agerdyrkere lever den største Del af Befolkningen ude paa Landet, men Gangeslavlandet er alligevel rigt paa Byer, der som Handelspladser eller Trafikknudepunkter midt i disse tæt befolkede Egne ofte har udviklet sig til Storbyer. Nogle af dem har ogsaa historisk Betydning, saaledes især de to største Byer i det øvre Gangesomraade, Delhi og Agra, der begge ligger ved Jumna (udtales Djamna), i gamle Dage Stormogulens Residensstæder og fra den Tid endnu i Besiddelse af herlige Bygningsværker i maurisk Stil, der som oftest er opført af hvidt Marmor, der er filigranagtigt gennembrudt og prydet med indlagte Halvædelstene, og udstyret med gyldne Kupler (Fig. 87).

Fig. 87. Fra Stormogulens Palads i Delhi.

Delhi (304 000 Indb.) er siden 1911 Hovedstaden i det indiske Kejserrige og som saadan Sæde for de højeste Myndigheder. Byen blev bygget i det 17. Aarhundrede af en af Stormogulerne. Midt i den gamle By, der har snævre Gader og er omgivet af en Mur, rager den mægtige Kejserborg op, i hvilken der findes Bygninger af en næsten eventyrlig Skønhed, og her ligger ogsaa Verdens største Moske. Syd for den nuværende By ligger Ruinerne af det gamle Delhi, som blev grundlagt i det andet Aartusinde f. Kr., men som allerede var fuldstændig ødelagt omkring Aar 1000 efter Kristi Fodsel. Ogsaa Byen *Agra* (186 000 Indb.) er rig paa smukke Bygninger fra Stormogulernes Tid, deriblandt det berømte Taj-Mahal, et Gravmæle over Sultan Djehans Yndlingshustru, en Bygning af en betagende Skønhed ved sine vidunderlige, harmoniske Former og sit storslaaede Anlæg. Nu er Agra ligesom Delhi et vigtigt Knudepunkt i Nordindiens Jernbanenet og har ogsaa nogen Industri (Bomulds- og Tæppevæveri).

Ved Ganges ligger *Cawnpore* (216 000 Indb.), der har Betydning ved sin livlige Industri (Bomulds-, Læder- og Smedearbejder), og som er historisk berømt paa Grund af de frygtelige Myrderier paa Englænderne, der fandt Sted her under Opstanden i 1857. Spor af denne Opstand finder vi ogsaa i den Nordøst herfor liggende By *Lucknow* (240 000 Indb.), der først har udviklet sig efter Slutningen af det 18. Aarhundrede. Denne store By bestaar af et ældre Kvarter med snævre, snavsede Gader og lave Lerhuse, en anden Bydel med mange Bygninger fra det 18. Aarhundrede, Bygninger, der dog ikke paa nogen Maade kan maale sig med Pragtbygningerne i Delhi og Agra, men snarere bærer Spor af et Forfald i den nordindiske Bygningskunst, og endelig et nyt Kvarter, hvor de mange Europæere bor, som er kommet hertil paa Grund af Byens betydelige Handel. Følger vi Ganges videre, kommer vi oven for Jumnas Munding til Byen *Allahabad* (157 000 Indb.), der ligeledes har en livlig Handel, men endnu mere er berømt som en hellig By, et Valfartssted, hvortil der hvert Aar kommer en Mængde hinduiske Pilgrimme.

Hinduernes helligste By er *Benares* (198 000 Indb.), der ligeledes ligger ved Ganges. Denne By er Udgangspunkt for Brahmadyrkelsen og fra gammel Tid Sæde for den brahmanske Lærdom. Daglig kommer Pilgrimme i Tusindvis, paa Festdage i Hundredtusindvis til dette Sted for at bade i Ganges og forrette deres Andagt ved Flodens Bredder. Ogsaa syge lader sig bringe herhen; thi at dø med den hellige Flod

for Øje giver umiddelbar Optagelse i Paradiset. Mange gamle Mennesker bosætter sig derfor i Benares, for at de kan afslutte deres Liv her; ja selv døde bringes langvejs fra hertil, for at deres Lig kan blive brændt paa Flodens Bred, og deres Støv dernæst nedsænket i Floden. Paa de saakaldte Ghats, det vil sige de stejle Skrænter, der fra Byen fører ned til Floden, udfolder der sig daglig et stort Liv; Trapperne, der fører ned

Fig. 88. Benares.

til Vandet, er tæt besat med Pilgrimme; helt nede ved Floden, dækket af store Solskærme knæler utallige troende i dyb Andagt og inderlig Bøn, og i Vandet vrimler det med badende af begge Køn og af enhver Alder (Fig. 88). Bag dette brogede Billede hæver Bredderne sig stejlt op mod Byen. Paa enkelte Steder stiger mægtige Røgskyer op: det er de døde, der brændes. Det Indre af Byen har intet særlig tiltrækkende ved sig. Gaderne er smaa og snævre, men der rører sig et mægtigt Liv i dem; overalt møder man Pigrimme, Fakirer (Fig. 89), Tiggere og hellige Køer. De talrige Templer – henved 1500 Hindutempler og 300 Moskeer — er ikke særlig fremtrædende i det store Virvar af Huse, og de fleste

af dem er uden større kunstnerisk Værdi. Derimod findes der interessante Basarer, hvor kunstfærdige Haandværkeres Arbejder bydes til Salg, især Messingfade, Buddhafigurer, Smedearbejder, Silketøjer og Guld- og Sølvbroderier.

Ligesom Benares udmærker ogsaa *Patna* (120 000 Indb.) sig ved en livlig industriel Virksomhed (Tæppevæveri, Pottemagerarbejde); det er tillige Hovedsædet for Opiumsfabrikationen.

Patna er den sidste By ved Ganges mellemste Løb, og Øst for denne By begynder Landskabet *Bengalen*. Den nordlige Del, øvre Bengalen, er den direkte Fortsættelse af Gangessletten, i hvilken Floderne ogsaa her har skaaret sig dybere ned, saa at den tørre Jordbund maa overrisles for at kunne dyrkes, medens den sydlige Del, nedre Bengalen, derimod omfatter Ganges' og Brahmaputras udstrakte Delta, der gennemskæres af talrige Flodarme, der aarligt oversvømmer Landet og afsætter et frugtbart Dynd. Ud mod Havet ender Deltaet i de saakaldte *Sundarbans*, et af mange Kanaler gennemskaaret Virvar af Øer, der er dannet af Sand og Dynd og tæt bevokset med Junglekrat, hvor der lever baade Tigre og Næshorn, hvorimod der kun bor faa Mennesker paa Grund af det usunde Klima. Det øvrige Bengalen er derimod et af de tættest befolkede Omraader i Forindien. Dette skyldes Jordens Frugtbarhed og det fugtigvarme Klima med den tropisk rige Nedbør (indtil 2000 Millimeter). Der dyrkes her navnlig Ris og Jute. For Menneskene er Klimaet vanskeligt at udholde, og det har utvivlsomt virket udmattende paa Befolkningen, der er arisk-dravidisk, stærkt blandet med mongolsk Blod, saaledes at den ikke har været i Stand til at øve Modstand mod Indtrængen af fremmede Elementer, især Muhammedanere. Der er kun faa Byer, og af disse har kun Calcutta naaet en større Betydning.

Calcutta (908 000, med Forstæder 1 328 000 Indb.) har udviklet sig af et i Slutningen af det 18. Aarhundrede anlagt engelsk Faktori, og er nu en blomstrende Handelsby. Den er nu det vigtigste Samlingssted for den nordindiske Handel og er forbundet med Oplandet ved flere Jernbaner og ved Skibsfarten paa Ganges; ved Flodtid kan selv dybtgaaende Dampere naa ind til den fra Havet. Fra denne By føres Produkterne fra Bengalen, Assam og det øvre Gangeslavland ud i Verdenshandelen, først og fremmest Jute, dernæst Te, Opium og Ris. Der udføres ogsaa Jutevarer, thi i de sidste Aartier har Industrien (Jute- og Bomuldsspinderiet) gjort store Fremskridt; navnlig er Calcuttas Forstad *Howrah* en vigtig Industriby. I det europæiske Kvarter findes der mange store

Handelshuse, mange Forretninger, Kontorer og Banker. Indtil Aaret 1911 var Calcutta Hovedstad i det indiske Kejserrige, og fra den Tid findes der mange offentlige Bygninger, Læreanstalter og Musæer, samt pragtfulde Anlæg (Maidanparken).

Mod Nordost slutter Landskabet *Assam* sig til Bengalen. Dette omfatter mod Nord Brahmaputras Dalbækken, der paa begge Sider er

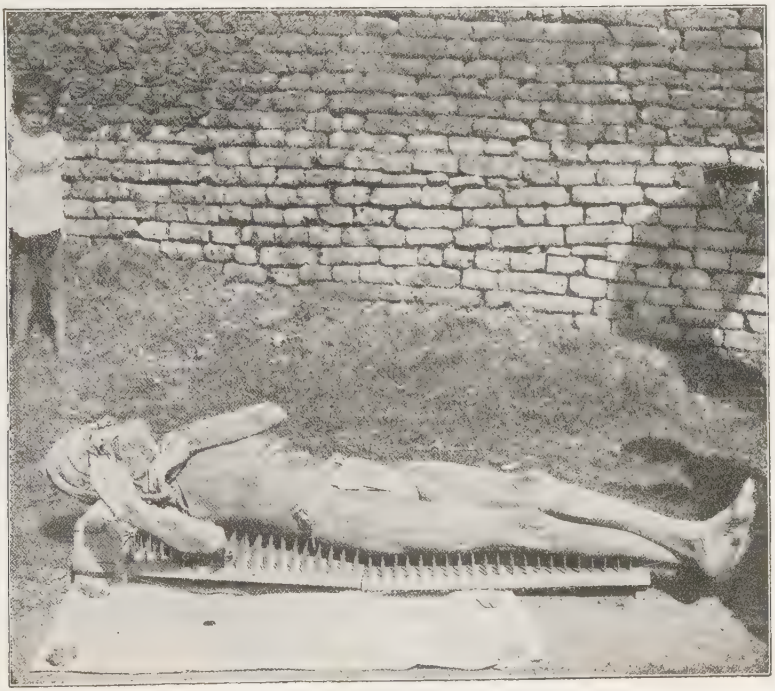

Fig. 89. Fakir.

omgivet af sumpede, hyppigt oversvommede Lavninger. Syd derfor hæver Garo- og Khasibjergene sig, og ved Foden af disse breder Surmas Alluvialslette sig. Mod Bagindien afsluttes Assam af Patkaibjergene. Denne Del af Forindien er os allerede bekendt for den store Regnmængde, som Sommermonsunen bringer (Cherrapungi). Da Temperaturen er tropisk hoj selv om Vintren, har Plantedækket her udviklet sig til en særlig stor Yppighed og Mangfoldighed. Udstrakte Skove bedækker Bjerglandets Sider, tæt Junglekrat opfylder Brahmaputradalen. I disse Skove strejfer Tigre og Leoparder, Næshorn og Elefanter omkring.

Dyrkning af Landet finder kun Sted i ringe Omfang, og Befolkningen staar kulturelt ret lavt. De bor ogsaa ret spredt, og Folketætheden er næppe nok 50 pr. Kvadratkilometer.

I nyere Tid har Englænderne gjort et stort Arbejde for at bringe Landet under Kultur og har navnlig anlagt store Teplantager. I Fremtiden vil sandsynligvis ogsaa Kullejerne i Garo- og Khasibjergene, som man er begyndt at udnytte, faa Betydning for Landets Erhvervsliv.

DEKAN OG CEYLON

Det nordindiske Lavland hæver sig mod Syd jævnt op til Højlandet *Dekan*, som baade i sin geologiske Bygning og i sine Terrænforhold har en fuldstændig afrikansk Karakter. Det er et Stykke af den sydlige Halvkugles gamle Gondvanalandflage, mod Syd opbygget af Gnejs, Granit og krystallinske Skifere, mod Nord dannet af Sandsten- og Skiferlag af Gondvanaformationen, som vi allerede har truffet i Sydafrika, og mod Nordvest af et udstrakt Basaltdække af tertiær Alder. Det gamle Grundfjæld er for længst nedbrudt, og danner nu et Højland med stejle Randbjerge. Sit ydre Omrids skylder det vældige Brud, der begyndte ved Slutningen af den mesozoiske Tid.

Mod Nord er Dekan ikke noget sammenhængende Højland, men falder i flere Plateauer, op over hvilke der rager flere enkelte Bjergdrag, eller som veksler med Bjerglande. Den nordvestlige Del er optaget af Malwaplateauet, der begrænses mod Induslavlandet af Aravallibjergene, mod Syd af Vindhyabjergene. Mod Øst derimod breder det lave Plateau Gondwana sig lige til Gangeslavlandet.

Malwaplateauet ender mod Syd i en Sænkning, der griber langt ind i det Indre, og som gennemstrommes af Floden Narbada, den eneste større Flod, der løber mod Vest til den arabiske Bugt. Først Syd herfor begynder den Del af Halvøen, som Inderne betegner som det egentlige Dekan. Herfra danner det et ret sammenhængende Højland med en Gennemsnitshøjde paa ca. 600 Meter og med Fald mod Øst, hvorhen ogsaa alle Floderne (Godavai, Kistna, Cauvery) løber; det afsluttes til begge Sider af Randbjerge, de saakaldte Vest- og Østghats. Vestghats hæver sig næsten umiddelbart fra Konkan- og Malabarkysten stejlt op i Trin til store Højder, mod Nord til 1600 Meter, mod Syd i Nilgiribjergene til 2670 Meter. I disse Bjerge drejer den vestlige Randkæde

tydeligt af mod Øst; Syd derfor afbrydes den af store Gapsænkning, som fortsættes i Cauverys Dal lige ud til Østkysten. Derpaa hæver Bjergene sig igen med et stejlt, murlignende Fald mod Havet, naar i Cardamom Hills en Højde af 2694 Meter og ender til Slut i Cap Comorin. Østghats, der afslutter Højlandet mod Øst, er af langt ringere Højde og ligger i større Afstand fra Havet. Langs Koromandelkysten ligger

Fig. 90. Landsby i det nordvestlige Dekan.

der foran dem en bred Kystslette med udstrakte Deltaer ved Flodmundingerne.

Paa Grund af sin vide Udstrækning mod Syd er Dekan i fuldeste Maal udsat for Monsunens Indflydelse; men denne bliver dog svækket ved Terrænforholdene. Vestghats, som træffes umiddelbart af Sommermonsunen, faar uhyre Mængder af Fugtighed; men paa den anden Side af disse Randkæders Kam tager Nedbøren hurtig af og gaar paa Højlandet ned indtil 500 Millimeter, saaledes at der maa anvendes kunstig Vanding til Plantedyrkning.

Ved Koromandelkysten stiger Nedbørsmængden atter til 1500—2000 Millimeter. Her bringer Nordøstmonsunen ogsaa Regn om Vintren, me-

dens der paa Vestkysten og i det Indre paa denne Aarstid hersker stor Tørke, og der kan gaa flere Maaneder, hvor der ikke falder en Draabe Regn.

Fordelingen af Nedboren giver sig et tydeligt Udslag i Plantedækket. Kun paa de mod Havet vendende Sider af Vestghats træffer vi tropiske Urskove; paa den anden Side af Kamlinien bliver Skoven mindre tæt, og paa Højlandet hersker Savannen, medens Trævækst væsentligst er indskrænket til Floddalene (Fig. 90). Først naar vi kommer nærmere til Havet mod Øst, bliver Vegetationen igen noget yppigere.

De smaabakkede Højflader i det Indre har som oftest en steppeagtig Karakter; store Strækninger er dækkede af Sand og Sten. De er derfor mindre egnede til Opdyrkning end det nordindiske Lavland, kun mod Nordvest, hvor Basaltlaget er dækket af et sortjordsagtigt Forvitringslag, der af Englænderne kaldes *cotton soil* (Bomuldsjordbund) er der en frugtbar Jordbund, hvor der navnlig dyrkes Bomuld. Lavlandet ved Koromandelkysten, der faar rigeligt Vand fra Floderne, er ligeledes en frugtbar Jord, hvor der dyrkes Ris, Sukkerrør og enkelte Steder ogsaa Kaffe.

I det Indre gaar Folketætheden ned under 20 pr. Kvadratkilometer, og kun ved Kysterne og i det sydlige Dekan overstiger den 200. Den veksler naturligvis efter Jordens Opdyrkelighed. Befolkningen er dravidisk (Tamil, Telugu), der har holdt sig mere fri for Blanding med arisk Blod, idet sandsynligvis de skovrige Bjerglande i den nordlige Del af Dekan har hindret det ariske Element i at trænge frem. Kun mod Nordvest, i Rajputana, og de mod Syd tilgrænsende Landskaber lever en arisk Befolkning (Marathi). I de mere utilgængelige Bjerge træffer man endnu Rester af den ældre kolariske Race.

Den herskende Religion er Hinduismen; Islam har kun en ringe Udbredelse. Her møder vi ogsaa den indiske Bygningskunst i dens reneste Form, navnlig i de store Tempelbygninger, som er prydede med en forvirrende Mængde Ornamenter og ofte Valfartssteder for Tusinder af Pilgrimme (Fig. 91). Politisk indtager Dekan en Særstilling, idet det bestaar af flere Stater, der regeres af en indisk Fyrste (Raja), saaledes mod Nord Rajputanastaterne, i det Indre Hyderabad (Nizam Dominions) og mod Syd Mysore.

I disse Stater er Residensstæderne som Samlingspunkter for det politiske og økonomiske Liv ofte vokset op til at blive Storbyer. Den betydeligste er *Hyderabad* (404 000 Indb.), Hovedstaden i Nizam Dominions, der ligger midt paa Højlandet, omgivet af Haver. I sit Indre er

Fig. 91. Pilgrimme bader sig i den hellige Dam i Anledning af Mahamakhafesten, der afholdes hvert tolvte Aar.

Byen ikke meget anselig, og den har ingen Rigdom paa Pragtbygninger. Indbyggerne, blandt hvilke der er mange Muhammedanere, driver en livlig Handel og mange Slags Industri (Fremstilling af Bomuldsvarer og Papir). I umiddelbar Nærhed af denne By ligger mod Nordvest *Golkonda*, den tidligere Hovedstad i et Rige, der allerede blev odelagt i det 17. Aarhundrede. Byen, der rummer talrige Kongrave, var tidligere et af de vigtigste Diamantmarkeder. Mod Nordost ligger *Secundarabad* med en stærk engelsk Garnison.

I Staten Mysore er Residensstaden *Mysore* (85 000 Indb.), der ligger paa en veldyrket, tæt befolket Højslette. I denne By ligger Maharajaens pragtfulde Palads. I Storrelse kan den dog ikke maale sig med *Bangalore*

(120 000 Indb.), der paa Grund af sin sunde Beliggenhed gerne benyttes af Englænderne som Sommeropholdssted; Byen har desuden en stor Tekstilindustri (Tæppevæverier, Fremstilling af Bomulds- og Silketøjer).

Den sydlige Del af Dekan udmærker sig især ved sin Dyrkning af Bomuld, Ris og Sukkerrør, sin tætte Befolkning og sit store Antal Byer, hvoraf nogle som *Trichinopoly* (120 000 Indb.) og *Madura* (140 000 Indb.) allerede er blevet Storbyer. Begge er bekendte for deres store, fantastisk formede Hindutempler.

Den nordlige Del af Dekan er derimod i Almindelighed fattig paa større Byer. I det Indre mærker vi os *Nagpur* (145 000 Indb.), Hovedstaden i de engelske Centralprovinser, midt i en Egn, hvor der dyrkes megen Bomuld og Hvede, samt *Poona* (215 000 Indb.). Først yderst mod Nordvest træffer vi igen nogle Storbyer. Her ligger *Jaipur* (120 000 Indb.), Residensby i en Vasalstat af samme Navn. Efter manges Mening er det en af de skønneste indiske Byer med talrige Pragtbygninger, deriblandt Maharajaens storslaaede Palads, herlige Haver og Anlæg. Dens Indbyggere driver Handel og Haandværk, især Kunstindustri (Marmor og Guldarbejder). Sydvest herfor ligger *Ajmer* (115 000 Indb.), der som Sæde for den engelske Forvaltning og ved sin livlige Handel ligeledes er vokset op til at blive en blomstrende Storby. I Størrelse overgaas dog begge disse Byer af *Ahdamabad* (275 000 Indb.), der ligger længere mod Syd ved Cambaybugten. Denne By var i det 17. Aarhundrede en af de største og smukkeste Byer i Nordindien og er endnu berømt for sin Rigdom paa Pragtbygninger, Moskeer (Elfenbensmoskeen) og Hindutempler. I det 18. Aarhundrede forfaldt Byen under Marathernes Herredomme, men i Løbet af det 19. Aarhundrede har den under den britiske Forvaltning faaet et nyt Opsving ved sin Bomuldsindustri. Dens Indbyggere driver ogsaa megen Kunstindustri (Silketøjer med Guld- og Sølvbrokade, Træskærerarbejder).

Dekans største Byer ligger dog ved Kysten, saaledes Bombay ved Vestkysten og Madras ved Østkysten.

Bombay (1 175 000 Indb.) er ved Siden af Calcutta Forindiens vigtigste Havn; denne Betydning har Byen dog først faaet ved Aabningen af Suezkanalen, som satte den i nær Forbindelse med Europa, og ved den store Udbredelse af Bomuldsdyrkningen i dens Opland; thi den er derved blevet den vigtigste Udforselshavn for Bomuldsvarer og tillige Sæde for en betydelig Bomuldsindustri. Byen ligger paa en Ø, bag hvilken Havet skærer sig dybt ind som en Bugt; derved har Byen faaet

en fortræffelig Havn; dertil kommer, at den har let Adgang til Oplandet, hvortil der udgaar tre vigtige Jernbanelinier. Alle disse Faktorer har gjort Byen til en vigtig Handelsplads med mange store Handelshuse, Banker og Rederier. Som alle indiske Byer bestaar Bombay af et Kvarter for de indfodte, der kaldes Basaren, med snavsede, men livlige Gader, med uanselige Huse og fattige Boder, men meget rig paa Templer og Moskeer, og et europæisk Kvarter med brede Gader, smukke Anlæg og Haver, med store Varehuse og fornemme Butiker og mange moderne Pragtbygninger (Banegaarden, Raadhuset, Universitetet, Biblioteket), der som oftest er bygget i en af Englænderne indført Stil, som man bedst kan betegne som venetiansk-orientalsk. Mellem Indbyggerne lever der talrige Parsere (henved 100 000), for en Del meget rige Købmænd, hvem Byen skylder mange af sine Pragtbygninger, Undervisnings- og Velgorenhedsanstalter. Parserne (Fig. 92) slutter sig til den gamle persiske Zoroasterlære og er altsaa Ildtilbedere. Denne Religion forbyder dem at brænde eller begrave de dode, som derfor anbringes i aabne Taarne som Bytte for talrige Gribbe. Saadanne Taarne findes der flere af paa Malabar Hills, der ligger Vest for Byen. For Bombays Opblomstring eller omtrent til Begyndelsen af det 19. Aarhundrede var *Surat* (117 000 Indb.) ved Cambaybugten, den vigtigste Havn paa Indiens Vestkyst, men den er nu tilsandet og derfor uden nogen Betydning.

Fig. 92. Parsere fra Bombay.

Paa Dekans Østside samles Skibsfarten i *Madras* (527 000 Indb.) ved Koromandelkysten. Den flade Strand med en stærk Brænding vanskeliggor Landing; men det velopdyrkede, fra alle Sider let tilgængelige Kystland har dog bevirket, at der her kunde udvikle sig en Storby, der mere og mere er vokset op til at blive den vigtigste Handelsplads og Udforselshavn paa hele Kysten. Der udføres navnlig Bomuld, Olie, Krydderier og Kaffe. Foruden de indfødtes Kvarter, den sorte By, i hvis snævre Gader der rører sig et livligt og broget ægte indisk Liv, har Madras ogsaa et meget stort europæisk Kvarter, der benævnes den hvide By, med Hoteller, Banker, Forretninger og offentlige Bygninger, hvoraf mange er helt opført af Marmor.

Ved den sydlige Ende af Halvøen Forindien ligger Øen *Ceylon*, der er forbundet med Fastlandet ved den af Klipperev og Sandbanker dannede Adamsbro mellem Manarbugten og Palkstrædet. Øens geologiske Bygning tyder paa, at den er et losrevet Stykke af Fastlandet, thi den er ligesom det sydlige Dekan en gammel Landflage, bestaaende af Gneis, Granit og krystallinske Skifere. Mod Syd rager Grundfjeldet frem som et sluttet Bjergland til ret betydelige Højder, saaledes i den bekendte Klippepyramide Adams Peak (2241 Meter) og Pedrotallagalla (2538 Meter). Mod Nord falder Bjerglandet stejlt af mod et lavt Bakkeland, der til sidst gaar over i en af Laterit dækket Slette med enkelte Øbjerge.

Paa Grund af sin Beliggenhed har Ceylon et udpræget Tropeklima med høj Varme (26—28 Gr.) baade Sommer og Vinter. Paa begge Sider kommer Monsunerne til Øen over Havet og medfører derfor rigelig Fugtighed; kun i Lavlandet mod Nordvest er Nedbøren under 1000 Millimeter, hvorfor der her ikke er nogen tropisk Vegetation. Derimod er Bjerglandet og de sydvestlige Dele af Øen rige paa Skov og besidder en paradisisk Fylde af Planter. Uoverskuelige Lunde af Kokospalmer staar langs Kysterne.

Disse Egne mod Sydvest er tættest befolkede og her ligger ogsaa de vigtigste Dyrkningsomraader. Den vigtigste dyrkede Plante er Teen, som i Bjergene i de store Plantager kan dyrkes i en Højde indtil 2000 Meter og derfor har fortrængt en stor Del af den oprindelige Skov. Teen blev først indført i 80'erne i forrige Aarhundrede; før den Tid var den vigtigste Kulturplante Kaffe, men ved en Svampesygdom blev Dyrkningen heraf fuldstændig ødelagt. Foruden Te er der i nyere Tid ogsaa i større Omfang plantet Kautsjuktræer, særlig den brasilianskeHeveaart, Kakao-

RUBINSØGERE I BIRMA

og Kinatræer. Til Befolkningens eget Forbrug tjener Udbyttet af de i Terrasser anlagte Rismarker.

Der forekommer paa Øen flere værdifulde Mineraler, Ædelstene og Grafit, der udnyttes paa mange Steder.

Fig. 93. Veddaer fra Ceylon.

Som et losrevet Stykke af Forindien har Ceylon i sin Befolkning meget til fælles med det. Det herskende Folk er Singhaleserne, der tilhører den indo-ariske Gruppe, dog stærk blandet med dravidisk Blod. Det er middelhøje Skikkelser af spinkel Vækst, lys- til morkebrun Hudfarve og ovale Ansigter. Mændene med deres regelmæssige, noget blode Ansigtstræk gør et næsten kvindeagtigt Indtryk, saa meget desto mere som de gaar med langt Haar, som de binder sammen i en Knude, der holdes oppe ved en Kam. I Modsætning til Indo-arierne paa Fast-

landet er Ceylons Befolkning Buddhister, dog med stærk Tilbøjelighed til sydindisk Djævletro, hvilket især viser sig i deres Djævledanse, hvorved de ønsker at forjage Sygdomsdæmoner. Efter deres Erhverv hører de mest til de højere Stænder, idet de er Embedsmænd, Grundejere eller Haandværkere; de bor navnlig i de frugtbare vestlige Egne og det indre Bjergland. Fra de vestlige Egne er de blevet fortrængt af de senere indvandrede Tamiler. Dette dravidiske, mørkhudede Folk, hvis Antal er betydelig mindre end Singhalesernes, slutter sig til Hinduismen og indtager i Almindelighed mere underordnede Stillinger, især som Landarbejdere.

Endelig kommer hertil som tredje Folkeelement de mærkværdige Veddaer (Fig. 93), der er de sparsomme Rester af en ældre Befolkning, og hvoraf der nu kun er nogle faa Tusinde tilbage. De er smaa af Vækst, har en bred, ved Roden indtrykt Næse, sort bølget eller lokket Haar; de staar endnu paa et meget primitivt Kulturtrin, gaar næsten nøgne og lever mest af Jagt. De jager Vildtet med Bue og Pil; eller de klatrer op i Træerne efter det, hvorved de hjælpes godt af deres ejendommelige Gribefødder med paafaldende store Tæer. De bor i Bjergklofter eller under Buske; og de findes nu kun i de vanskelig tilgængelige Skove i den sydøstlige Del af Øen.

Ceylons Rigdom og paradisiske Natur lokkede tidlig Europæerne hertil, først Portugiserne i det 16. Aarhundrede, derpaa Hollænderne og i Slutningen af det 18. Aarhundrede Englænderne, som efter at have undertvunget de indfødte Fyrster gjorde sig til Herrer over Øen. Under deres Styrelse blev Øens erhvervsmæssige Værdi i høj Grad forøget ved Udbredelsen af Plantekulturen og ved Oprettelse af fredelige og ordnede Tilstande. Efterhaanden som den europæiske Skibsfart udviklede sig, blev Ceylon tillige en vigtig Station paa Vejen til Syd- og Østasien, til Australien og Sydhavsøerne. Paa denne Vej blev først *Galle* yderst mod Sydvest, senere Colombo en vigtig Kulstation. *Colombo* (250 000 Indb.) har senere udviklet sig til en af Verdens store Handelspladser. Mange Europæere har bosat sig her i det smukke Europærkvarter, der er prydet med Haver og Anlæg, medens de indfødtes Kvarter, Pettah, med sine smalle og livlige Gader, sine lave Huse og sine Templer giver os det sædvanlige, typiske Billede af en indisk By.

Paa en Højslette i det indre Bjergland ligger Byen *Kandy* (Fig. 94), der indtil 1815 var Hovedstaden i Singhalesernes Rige. Byen er særlig berømt ved sit Tempel Dalada Maligawa, hvor der opbevares en Tand

af Buddha, og hvortil aarlig mange Tusinder af buddhistiske Pilgrimme valfarter. Paa Grund af sin skønne Beliggenhed og sit som Følge af Højden saa friske Klima opsoges Byen af mange, der søger Rekreation, ligesom ogsaa mange fremmede kommer hertil for at se den i Nærheden liggende botaniske Have, Peradéniya, der med sin utrolige Rigdom af

Fig. 94. Kandy paa Ceylon.

tropiske Planter og sit kunstfærdige Anlæg besidder en næsten paradisisk Skønhed.

Langs Vestsiden af Forindien ligger i større Afstand fra Kysten en Række Øer, som hæver sig op af Dybet ordnede i Grupper, Laccadiverne og Maldiverne, samt Chagos Øerne. Det er ægte oceaniske Øer af koralinsk Oprindelse, ofte ganske nøgne, men for en Del ogsaa godt bevoksede, særlig med Kokospalmer. Befolkningen paa disse Øer er kun lille; paa Laccadiverne og Maldiverne er det Blandingsfolk, stærkt isprængt arabisk Blod, paa Chagos Øerne er det overvejende Negre.

BAGINDIEN

I Modsætning til Arabien og Forindien er den tredje sydasiatiske Halvø, Bagindien, nøje forbundet med selve Asiens Stamme. I sine Omrids og sin Opbygning er den dannet af langstrakte Bjergdrag, som alle udgaar fra det indre Højasien. Liggende tæt ved Siden af hinanden og kun adskilt ved dybe Længdedale træder de ind paa Halvøen, men breder sig derpaa mod Vest og Øst og indeslutter i sig brede Sænkninger, der er opfyldt af Bakkeland og Sletter.

Disse bagindiske Kæder viser sig ved deres geologiske Bygning som Udløbere af de centralasiatiske Bjerge. De er, saa vidt man kan slutte af de ret sparsomme Oplysninger, der foreligger om dem, overvejende opstaaet ved yngre Foldninger og danner saaledes en Fortsættelse af Tibets Foldedrag. De gennemskærer hele Halvøer og viser i deres Retning ud over den til Øerne i den malayiske Øgruppe.

Karakteristisk for Bagindien er den stærke Udvikling af Terrænforholdene. Den vestlige Del er opfyldt af en Sværm af Bjergkæder, der mod Nord som Patkaibjergene danner Grænsen mod Forindien og derpaa strækker sig i mere sydlig Retning som Arakanbjergene indtil Cap Negrais. Her bryder de af, men dukker sandsynligvis atter op paa Andamanerne og Nicobarerne, som i deres Retning føre videre til Sumatra.

Mod Øst er Irrawaddys Dalbækken indsænket. De bagindiske Floder er næsten alle Længdedalsfloder, som i nordsydlig Retning følger Bjergenes fremherskende Retning, i deres nedre Løb strømmer gennem store Sletter, som de oversvømmer, for derpaa at ende i store Deltaer. Kun Mekong danner i sit mellemste Løb, hvor den gennemløber Siam, større Krumninger og afviger betydelig fra den nord-sydlige Retning. Alle Floderne er meget vandrige, navnlig Salween og Mekong, der udspringer i det Indre af Tibet og modtager rigelig Vand fra Snemasserne paa de høje Bjerge der. Irrawaddy og Menam, hvis Kilder ligger i Halvøens nordlige Bjerglande, faar stærk Vandtilførsel ved Sommerregnen.

Irrawaddys Lavland, der gennemskæres af enkelte Bjergrygge, afsluttes mod Øst af en ny Sværm af Bjergkæder, som man bedst kan sammenfatte under Navnet Bagindiens Centralbjerge. De vestlige Kæder gennemstrømmes i hele deres Længde af Salween. Øst herfor strækker

Kæderne sig videre mod Syd indtil Halvoen Malacca, hvis sydlige Del hinsides Passet ved Kra af geologiske Grunde ikke kan anses for en Fortsættelse deraf.

Centralbjergenes ostlige Kæder træder kun mod Nord tydeligt frem. Derpaa forsvinder de ved Plateauet Siam, som opfylder hele det Indre af den ostlige Del af Halvoen. Det er opbygget af palæozoiske Bjergarter; de Lag, der her engang var foldet op som Bjerge, er forlængst planerede og delvis ved Erosion atter forvandlet til et Bjerg- og Bakkeland eller omdannet til karstagtige Hojsletter. Mod Syd sænker Bjerglandet sig og gaar over i udstrakte Lavsletter, hvorigennem Menam strommer ud til Siambugten, som den naar neden for Bangkok, hvor den danner et Delta. Medens Menam udspringer paa Siams Plateau, maa den fra Tibet kommende Mekong forst bane sig Vej igennem det. Dette gennemskærer den i talrige Krumninger og under Dannelse af Stromhvirvler; derpaa lober den langs Foden af de ostlige Bjergdrag, kommer ind i Cambodges Lavland og ender i et stort Delta ved Kysten af Cochinkina. Kort for dens Indtræden i Deltaet afgaar der en Flodarm, som forer til den store So Tonlesap. Ved Hojvandstid, som begynder om Sommeren ved Snesmeltningen i Tibet, afgiver Floden en Del af sit Vand til Soen, som om Vintren atter strommer tilbage i Floden.

Det sidste Bjergdrag, som afslutter Halvoen mod Øst, er den annamitiske Bjergryg, som i en stor Bue omgaar Siams Plateau og Cambodges Bjerge. Kæderne længst mod Nordost danner Tonkins Bjergland, som gennemstrømmes af Songkoi (den røde Flod).

Bagindien er delt i flere selvstændige Landskaber, som geografisk er væsentlig forskellige fra hinanden. Dette viser sig ogsaa tydelig i Klimaet. I sin Helhed ligger Halvoen inden for Monsunernes Omraade, og den har paa Grund af sin sydlige Beliggenhed en gennemgaaende ensartet, tropisk Varme. Men paa Grund af den store Vekslen mellem Hojland og Lavland, og den lange Udstrækning fra Nord til Syd er der dog Forskellighed i Varmeforholdene. Mest tropisk er Halvoen Malacca, hvor Aarets Gennemsnitstemperatur i Singapore er 26,7 Gr. Mod Nord synker Aarstemperaturen til 23 Gr., Januartemperaturen endog til 17 Gr., derimod tager Julitemperaturen noget til mod Nord, men er iovrigt med ca. 28 Gr. nogenlunde ligelig fordelt over hele Halvoen. Den varmeste Tid er ligesom i Forindien Maanederne Maj eller Juni, altsaa Tiden for Sommermonsunens Udbrud; thi da kan Temperaturen i det Indre af Landet stige til 30 Gr.

Sommermonsunen er den vigtigste Regnbringer. Østkysten faar dog ogsaa rigelig Fugtighed om Vintren, og den ækvatorialt beliggende Halvø Malacca har stor Nedbør paa alle Aarstider, saaledes at den aarlige Regnmængde her overstiger 5000 Millimeter. Der, hvor de vestlige Bjerge tager af for Vinden, tager Regnmængden stærkt af, i den nordlige, indre Del indtil 1000 Millimeter, for derpaa atter ved Østkysten at stige til 2000 Millimeter. Navnlig er Centralbjergene et udpræget Klimaskel, Øst for hvilket Halvøen er regnfattigere og koligere.

De stærkt regnfulde Bjerge, især mod Vest, bærer tropisk yppige Urskove, der dog paa Grund af Torken om Vintren mest er sommergrønne Monsunskove. Først paa Malacca finder vi de stedsegrønne tropiske Skove. De tørre Lavlande i det Indre er opfyldt af Savanner med Krat og spredte Trægrupper, undertiden ogsaa af Stepper. I Floraen, der ligner Forindiens, viser der sig Overgange til Østasien og til de malayiske Øer. Særlig betegnende herfor er Kasuarinerne, hvis Udbredelse fra Australien over Sundaøerne er naaet hertil.

Dyreverdenen ligner ligeledes væsentlig Forindiens, men er rigere, da der her kommer nye Former til, idet baade Dyr fra Himalaya og fra de malajiske Øer er indvandret paa Halvøen. I Skovene lever Elefanten (Fig. 95), Næshorn med et og to Horn, Skabraktapiren, samt Tigre og Pantere. Mellem Aberne er de halelose Menneskeaber, Gibbonaber. Særlig stort er Antallet af Krybdyr, Amfibier og Fisk, blandt hvilke der er nogle, som — idet de aander ved Lunger — formaar at overleve de tørre Tider.

I Befolkningen mærker man ogsaa Indflydelse fra Naboegnene, fra Forindien og Kina. Franskmændene betegner derfor træffende Halvøen som Indokina. Men ogsaa fra Nord er det indre Asiens Folk trængt frem ad de Veje, som Længdedalene aabnede gennem Bjergene. Bagindien er paa den Maade blevet et Omraade med en stærkt blandet Befolkning.

Det underste Lag i Befolkningen danner ældre negroide Racer. Det er for det første Folk med mørk Hudfarve og sort kruset Haar, som Spanierne paa Grund af deres negeragtige Udseende og lille Vækst kaldte Negritos (Smaanegre), og hvoraf der endnu findes sparsomme Rester paa Malacca og Andamanerne; men dernæst er det ogsaa et andet mørkt Folk med sort bølget Haar, fremspringende Pande, dybtliggende Øjne og vigende Hage. De anses for at være en Gren af Austroasiaterne.

Til dem horer Mon- og Khmerfolkene, Senoistammerne paa Malacca og sandsynligvis Urbefolkningen paa Nicobarerne.

Over dette ældre Lag breder der sig nu et herskende ovre Lag, hvis Herkomst endnu ikke er fuldt opklaret. Man maa imidlertid antage, at gentagne Gange Folkestammer fra Kina og fra Tibet er indvandret her og har fortrængt Urbefolkningen eller optaget den i sig, at altsaa det

Fig. 95. I det nordlige Siams Jungle: En Flok vilde Elefanter vader over en Sø.

ovre Lag maa regnes til Mongolerne, hvilket iovrigt ogsaa bekræftes ved, at Befolkningen i sit Ydre har mange mongolske Træk. I deres nye Land har de grundlagt en Række Stater og paa en Maade udviklet sig til Nationer. Man betegner dem derefter som Birmaner, Siamesere, Cochinkinesere og Annamiter. Siameserne danner sammen med Lao- og Shanstammerne Tai-folkenes Gruppe. Paa Malacca træffer vi Malajer, som formodentlig ogsaa er trængt ind paa den ovrige Halvø, saaledes at den derboende mongoloide Befolkning maa være stærkt isprængt malajisk Blod.

I kulturel Henseende er de ældre Stammer blevet staaende paa et lavere Trin, medens de senere indvandrede mongolske Stammer har naaet en vis Halvkultur, hvorved tydelige indiske og kinesiske Indflydelser gor sig gældende. Oprindelig strakte den indiske Indflydelse sig til den ostlige Del af Halvoen, hvorom talrige Tempelruiner i Cambodge og Cochinkina endnu bærer Vidne (Fig. 96). Senere er dog den kinesiske Indflydelse blevet stærkere og er endog trængt frem mod Vest. Nu er Bagindien delt i en kinesisk østlig og en indisk vestlig Del, som skilles fra hinanden ved Centralbjergenes Kæder. Dog benytter baade Siameserne og Birmanerne sig endnu af den indiske Skrift, og indisk Indflydelse giver sig ogsaa tydelig til Kende i deres storslaaede moderne Tempelbygninger. Forst længere mod Øst er kinesisk Skrift i Brug.

Fra Vest kom ogsaa Brahmaismen til Bagindien; senere er dog Buddhismen blevet mere udbredt, og den er nu den herskende Religion. Malajerne paa Malacca bekender sig overvejende til Islam.

Den europæiske Kolonisation er begyndt sent. Ganske vist grundlagde allerede i det 16. Aarhundrede Portugiserne og senere Hollænderne Handelsstationer paa Malacca, men det Indre af Bagindien forblev dog længe lukket for de fremmede. Ved Slutningen af det 18. Aarhundrede vandt Englænderne fast Fodfæste her ; i Aaret 1768 erhvervede Indisk Kompagni Øen Pulo Penang, og i 1819 grundlagde Englænderne Handelspladsen Singapore, der senere blev Hovedstaden i det engelske Straits Settlements. I Lobet af det 19. Aarhundrede udvidede de deres Magt fra Forindien over hele den vestlige Del af Halvoen, erhvervede 1852 det nedre Birma og i 1886 ogsaa det øvre Birma. Omtrent paa samme Tid satte Franskmændene sig fast paa den ostlige Side af Halvoen, gjorde i Aaret 1862 Cochinkina til en fransk Koloni, bragte Cambodge og Annam under fransk Beskyttelse og fojede i 1883 Tonkin som yderligere Koloni til deres Besiddelser. Hele dette Omraade sammenfattes nu under Navnet Fransk Indokina. Af de oprindelige Stater er kun Siam forblevet selvstændigt.

Ved Europæerne har Erhvervslivet faaet en betydelig Udvikling. Det vigtigste Erhverv er her — ligesom i Forindien — Dyrkningen af Jorden, hvilket begunstiges i hoj Grad af Klimaet, Jordbundens Frugtbarhed og Rigdommen paa Vand. Paa Grund af Bjergene og store Strækningers fuldstændige Utilgængelighed er kun forholdsvis lidt Land bragt under Kultur; det er væsentlig Lavlandene, og især de oversvom-

mede Sletter, der opdyrkes. Her ligger de store Rismarker, hvis rige Udbytte udføres i stor Mængde. Ris er absolut den vigtigste Kulturplante, og kun i de mere tørre østlige Egne spiller ogsaa Bomuld og Te en større Rolle. Her blomstrer desuden Silkeormeavl.

De udstrakte Bjerglande er i Almindelighed helt uberørt af Dyrkningen; men de er skovrige og derfor erhvervsmæssig set af stor Værdi.

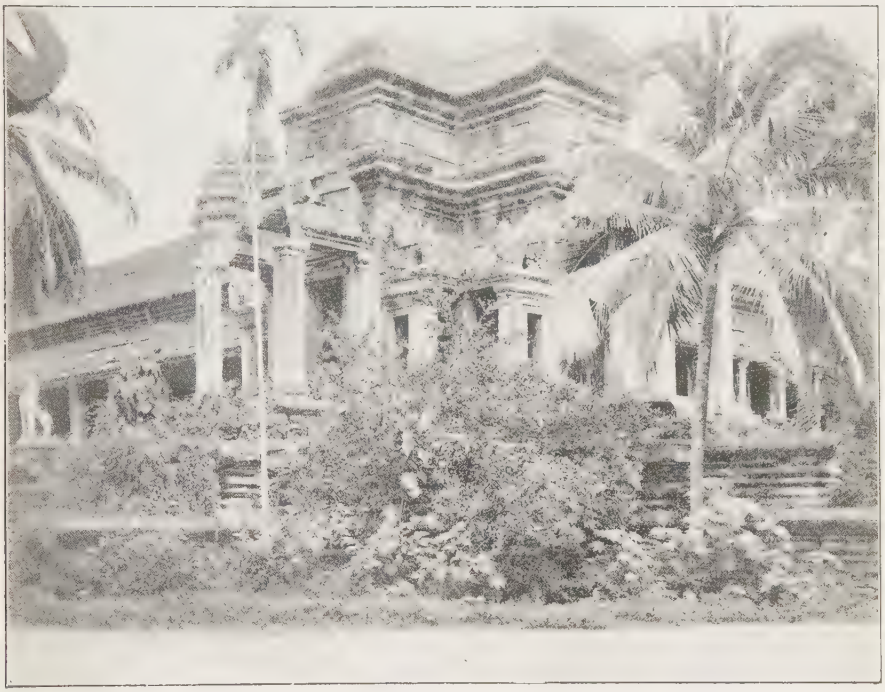

Fig. 96. De berømte Tempelruiner i Angkor.

da Skovene rummer mange nyttige Træer (Teaktræet); desuden er der paa Bjergene udmærkede Græsgange for Kvæget. Dog er Kvægavl her ligesom i Forindien kun lidet udviklet, da Plantekost spiller den største Rolle i Befolkningens Ernæring. Kvægavlen tjener derfor hovedsagelig til at avle Arbejdsdyr. Blandt disse træffer man endnu ret hyppigt Elefanter. Meget udbredt er Avl af Svin og Fjerkræ; iøvrigt holder man Zebuokser, i Lavlandene desuden Bøfler og i Bjerglandene Faar. Endelig maa nævnes Fiskeriet, der drives i stor Udstrækning ved Kysterne.

Industriel Virksomhed er i Sammenligning med Forindiens og Kinas ganske ubetydelig: hvor man træffer paa Haandværk, udøves det mest af Kinesere. Der fremstilles navnlig Metal- og Træarbejder, Porcellæn og Lakvarer, samt vævede Stoffer og Papir. Materialet til Metalarbejderne findes for en stor Del i Bagindiens Jord, og fra gammel Tid har Befolkningen beskæftiget sig meget med at udnytte Jordens Rigdomme. Oprindelig indskrænkede Bjergværksdriften sig hovedsagelig til at udvinde Guld og Ædelstene (Rubiner, Fig. 97; se ogsaa Kunstbilaget: Rubinsøgere i Birma); nu har dog Petroleummen i Birmas tertiære Lag, Stenkullene i Tonkin og Tin paa Malacca og i Siam langt større Betydning. Desuden rummer Jorden paa forskellige Steder Sølv, Kobber og Jern.

En videre Udvikling af Erhvervslivet i Bagindien møder imidlertid store Hindringer paa Grund af de ugunstige Samfærdselsforhold, idet navnlig Bjergene er næsten uoverstigelige. Forbindelsen mellem de enkelte Landskaber foregaar derfor overvejende som Kystskibsfart, hvorimod Forbindelsen inde i Landet kun er lidet udviklet og hovedsagelig indskrænket til Lavlandene. Af Floderne er kun Irrawaddy en god Vandvej, idet den kan besejles lige til Bhamo i det øvre Birma; paa de andre Floder gør de talrige Stromhvirvler Sejlads umulig paa store Strækninger. Landeveje mangler det ogsaa paa, og Jernbaner findes kun i det britiske Omraade og i Siam i større Udstrækning. Fra Rangoon forer flere Linier ind i Landet, og Bangkok er endog forbundet med Singapore ved en Jernbane. Med Yderverdenen har Halvøen næsten kun Forbindelse over Havet.

Paa Grund af Landets rige Produktion er den oversøiske Trafik ret livlig, og Handelspladserne er blomstret op og udviklede til betydelige Handelsbyer. Af Udførselsartiklerne er Ris den vigtigste.

Udenrigshandelen kan paa ingen Maade maale sig med Forindiens: dertil er Bagindien for nyt et Koloniland, og de opdyrkelige Arealer er for lidet taget i Brug endnu. Desuden er Producenters og Konsumenters Tal betydelig mindre, thi paa Landets ca. 2 Millioner Kvadratkilometer lever der kun 45 Millioner Mennesker, altsaa ikke 23 pr. Kvadratkilometer. Befolkningen er meget ulige fordelt over Halvøen. Bjerglandene er gennemgaaende meget sparsomt befolkede, og Hovedmassen af Befolkningen bor paa de frugtbare Lavsletter langs Floderne, samt ved Kysterne. Her ligger ogsaa de vigtigste Byer, af hvilke enkelte, især Havnebyerne og Hovedstæderne i de tidligere Stater, er vokset op til at

Fig. 97. Udsigt over Mogok i Birmas Rubindistrikt.

blive Storbyer. Disse Byer har et ejendommeligt Udseende med deres talrige Templer, som med deres sælsomt formede Taarne rager op over et Hav af lave Huse, der som oftest er byggede af Træ.

BIRMA OG MALACCA

Den vestlige Del af Bagindien indtil de centrale Kæder i det Indre udgør nu Provinsen *Birma* (Burma) i det indiske Kejserrige; denne Provins er delt i Øvre- og Nedre Birma.

Bjergene mod Vest bestaar af talrige, tæt sammentrængte Bjergkæder, der i Patkaibjergene mod Nord naar en Højde af 3830 Meter og i de sydligste Arakankæder 3300 Meter. Efter deres Opstaaen er disse Bjerge ret unge, idet de for en stor Del bestaar af Lag fra Kridtperioden og Tertiærtiden. Lige indtil Cap Negrais følger de med stejlt Fald Kysten, der er rigt udviklet og oplost i Øer. Denne bjergfyldte vestlige Del, Landskabet *Arakan*, bestryges af Monsunen og faar derfor rigelig Regn, hvorfor Bjergene da ogsaa er dækkede af tætte Skove. Lavninger og Dale er i Reglen godt opdyrkede; navnlig blomstrer Dyrkningen af Ris. Den vigtigste Udforselshavn for Agerbrugets Produkter og for det i Bjerglandene skovede Teaktræ er *Akyab* (36 000 Indb.), Hovedbyen i Distriktet Arakan.

Mod Øst sænker de vestlige Bjerge sig ned mod Irrawaddys Lavland. Her var der endnu Hav i Tertiærtiden, men Bugten blev opfyldt af Flodernes Aflejringer. Landet er derfor overvejende et tertiært Bakkeland, hvor der kun rager enkelte Bjergrygge frem. Ind i det skærer Irrawaddys Dal sig; den er i Almindelighed ret smal og udvider sig først i det nedre Løb til et vidtstrakt Delta.

De tertiære Lag indeholder store Mængder Petroleum, der udvindes paa mange Steder baade ved Irrawaddy og ved Arakanbjergenes Fod, og denne Petroleumsrigdom har allerede nu en stor Betydning for Landets Erhvervsliv. Den vigtigste Næringsvej er og bliver dog Dyrkningen af Ris, der navnlig har fundet en stor Udbredelse i Deltalavningerne, idet man ved Anlæg af Dæmninger og Kanaler har skabt en udmærket egnet Jordbund dertil. Nedre Birma har den vigtigste Eksport af Ris i hele Verden. Længere inde i Landet tager Risdyrkningen stærkt af. Her bliver mere tort; i Stedet for Skove er der Savanner, og til Dyrkning kræves kunstig Vanding. Foruden Ris dyrkes der her Majs, Bomuld, Tobak, Hirse og Sesam.

Her i det Indre af Landet laa Birmanernes vigtigste Omraade, Kongen af Birmas sidste Residensstad var *Mandalay* (149 000 Indb.), der ligger paa en frugtbar, veldyrket Slette ved Irrawaddys mellemste Løb, rig paa prægtige Bygninger, Pagoder med forgyldte Taarne, Klostre og Paladser. Endnu er Byen et vigtigt Samlingspunkt for Handel og Trafik; men den er dog langt overgaaet af *Rangoon* (342 000 Indb.), som under det engelske Styre hurtig har udviklet sig til at blive Birmas vigtigste Handelsby, der navnlig har stor Betydning som Udforselshavn for Ris og som Udgangspunkt for Trafiken til det indre Land. Byen ligger midt

i de sumpede Lavninger ved Østranden af Irrawaddydeltaet og er nu en stor By med mange moderne Handelshuse, Rismøller og Savskærerier, men ogsaa prydet med indiske Pragtbygninger og Basarer, hvor der rører sig et broget, farveprægtigt indisk Folkeliv. I Befolkningen er det fremmede Element stærkt fremtrædende (Kinesere, Indere, Europæere). Dette gælder overhovedet for hele Birma, som i kulturel Henseende overvejende er paavirket fra Indien, hvorfra det ogsaa har faaet en stærk Indvandring (Tamiler, der arbejder paa Rismarkerne), men som i nyere Tid i endnu højere Grad oversvommes af Kinesere, der navnlig tilriver sig Handelen.

Fig. 98. Fornem Burmeser.

Det vigtigste Folkeslag er fra gammel Tid Birmanerne (Burmeserne, Fig. 98). Fra deres oprindelige Hjem i Øvre Birma har de bredt sig mod Syd, fordrevet Monstammerne fra Landskabet Pegu og dernæst vandret mod Vest over Bjergene ind i Landskabet Arakan. I det nordlige Bjergland bor et Bjergfolk, Kachin, der først er indvandret i Løbet af det 19. Aarhundrede, sandsynligvis fra Tibet. Englænderne har imidlertid standset deres videre Fremmarsch og har ved Anlæg af Jernbaner og ved Dampskibsfart aabnet dette nordlige Omraade for europæisk Kulturs Indflydelse. Ved Endepunktet for Skibsfarten paa Irrawaddy ligger Handelsbyen *Bhamo*, hvorfra flere Karavaneveje fører til Kina.

I den østlige Del af Lavlandet hæver Grunden sig op mod Bagindiens indre Kæder, der mod Nord bestaar af mange, tæt sammentrængte Bjergdrag. Mod Syd breder disse sig vifteformet og gaar derpaa over i

et Højland, Shanplateauet, der bestaar af stærkt karstagtige Kalkplateauer. Længere mod Syd bliver Bjerglandet smallere og danner et enkelt Bjergdrag, der gaar gennem Landskabet Tenasserim og strækker sig til Malacca. I det nordlige Bjergland udspringer Irrawaddy; gennem Bjerglandet løber Salween i et vildt Løb, fuldt af Strømhvirvler og Fald, hvorfor den ikke kan besejles.

Bjerglandet faar rigelig Regn og er derfor dækket af tætte Skove, som dog paa de tørre Kalkplateauer afbrydes af Savanner. Skovene leverer meget Teaktræ; men til Opdyrkning er Bjerglandet kun lidet egnet. Dog dyrkes der i Shanomraadet en Del Te af Palaung-folkene, der hører til de austroasiatiske Folkeslag. Iøvrigt er Bjerglandet hovedsagelig beboet af Shanerne, efter hvilke det ogsaa har Navn. Længere mod Syd mellem Irrawaddy og Salween bor Karenerne, der tidligt skal være indvandrede fra Kina.

I Almindelighed er Befolkningens Antal lille og Folketætheden ringe. De fleste bor i Landsbyer, og selv i Byerne findes der som oftest kun smaa Huse, opførte af Bambus.

Mod Syd løber det vestlige Bagindien ud i Halvøen *Malacca*. Den er opfyldt af mere end 2000 Meter høje Bjerge, men sænker sig i den nordlige Del i Passet Kra til 76 Meter og faar samtidig en stærk Indsnøring, saa at den kun er 110 Kilometer bred. De nordlige Bjerge, der hører til Landskabet Tenasserim, er en direkte Fortsættelse af de bagindiske Kæder. Mod Vest er de for en Del sænket under Vandet, og kun de højeste Toppe rager op som Øer (Mergui-Archipelet). Syd for Passet Kra hæver der sig nye Bjergdrag, opbyggede af krystallinske Bjergarter (Granit og Gnejs), hvorover der breder sig palæozoiske Lag af Sandsten og Kalk.

Malacca har paa Grund af sin sydlige Beliggenhed et tropisk Klima med en ensartet høj Varme (26 Gr.) hele Aaret igennem. Nedboren er fordelt over hele Aaret og afbrydes ikke af nogen tør Periode om Vintren. Vegetationen er derfor meget yppig; i vid Udstrækning er Landet dækket af stedsegrønne Tropeskove. Dyrkning er indskrænket til Lavsletterne ved Kysten, hvor vi ogsaa finder Mangroveskove eller Lunde af Kokospalmer.

Om Malajerne, der bebor Malacca, er den oprindelige Befolkning, eller om de senere er indvandret fra de nærliggende Øer, lader sig ikke sige med Bestemthed; kun ved man, at der stadig finder Indvandringer Sted fra Øerne. I afsides liggende Bjerglande og i vanskelig tilgængelige

Urskove finder man endnu Rester af en ældre Befolkning, saaledes de austroasiatiske Sakai og de negritoagtige Semang. Der sker desuden stadig en betydelig Indvandring af fremmede Folkeelementer, især Kinesere, der i nyere Tid navnlig har nedsat sig som Handelsmænd, og dernæst Indere, især Tamiler, der tager Tjeneste som Arbejdere. Tidligere trængte ogsaa Muhammedanere ind som Erobrere paa Halvøen; de medbragte den arabiske Skrift og grundlagde de første Fyrstedømmer. De første Europæere, der kom hertil, var Portugiserne (1511)

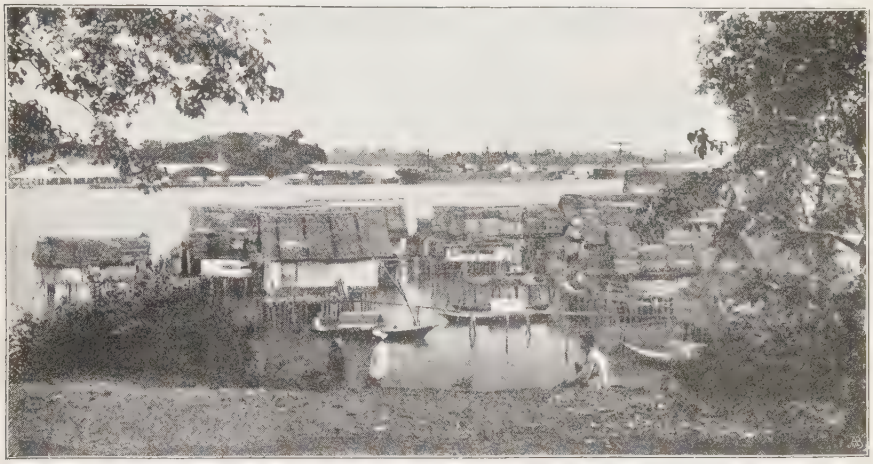

Fig. 99. Malajkvarteret i Singapore.

og dernæst i Slutningen af det 18. Aarhundrede Englænderne. Nu staar den største Del af Halvøen under engelsk Overhøjhed, og Straits Settlements er engelsk Kronkoloni; kun den midterste Del beherskes af Siam.

Portugiserne besatte først Byen *Malacca*, som nu kun har ringe Betydning, Englænderne besatte Øen *Pulo Penang*, paa hvilken Byen *Georgetown* (101 000 Indb.) er vokset op til at blive en Storby; dernæst grundlagde de paa Halvøens Sydspids Havnen *Singapore* (260 000 Indb.), der snart udviklede sig til en af de vigtigste Byer i Verdenshandelen. I denne By har Skibsfarten en vigtig Kulstation, og for Englænderne har den desuden strategisk Betydning.

Verdentrafikens Indflydelse viser sig tydelig i Byens Ydre. Den midterste Del af den er det europæiske Handelskvarter med store Forretningsbygninger og Banker. Hertil slutter sig det malajiske Kvarter (Fig. 99) og Kineserbyen og endelig længere ude Europæernes have-

prydede Villaforstæder. Handelen er væsentlig en Transithandel; først i nyere Tid er der ogsaa kommet en livligere Handel med Oplandet, som hidtil har været ret lukket, skønt flere Banelinier fører gennem Halvøen. Malajerne er imidlertid ikke noget foretagsomt Folk, og de har navnlig ikke gjort meget for at udvide Dyrkningen af Jorden. De udnyttede kun Landets forhaandenværende Skatte, Skovenes Rigdom paa Gavntræ og Kautsjuk og Jordbundens Rigdom paa Mineraler. Malacca har fra gammel Tid leveret meget Tin, og i nyere Tid har man i høj Grad fremmet Udvindingen deraf. Jordens Opdyrkning er ogsaa blevet drevet betydelig mere rationelt ved Europæernes og Kinesernes Indflydelse. Under Anvendelse af kinesiske og indiske Arbejdere er man gaaet over til Plantagedyrkning, og for at udvinde Kautsjuk har man anlagt store Plantager med det brasilianske Heveatræ.

Vest for Malacca hæver *Andamanerne* og *Nicobarerne* sig op af Havet. Disse Ørækker er Resten af nedsunkne Bjergkæder, opbyggede af Kridt- og Tertiærlag, delvis ogsaa af nyere Koralkalk. De har et fugtigt Tropeklima og bærer tætte Skove, i hvilke der dog ikke lever vilde Dyr, da Pattedyr ganske mangler paa Øerne. Den oprindelige Befolkning hører paa Andamanerne til Negritoerne, medens der paa Nicobarerne lever et Blandingsfolk af Austroasiater med malajisk Blod. Øerne, der er i engelsk Besiddelse, Andamanerne siden 1858, Nicobarerne siden 1869, anvendes som Straffekoloni for britisk Indien.

SIAM OG FRANSK INDOKINA

I Lavlandet Øst for Centralbjergenes Kæder ligger Kongeriget *Siam* som en selvstændig asiatisk Stat mellem det engelske og det franske Koloniområde.

Det omfatter Lavningsområdet ved Menam, foran hvis Munding der ligger et vidtstrakt Delta, og et mod Øst hertil sig sluttende lavt Plateau; mod Nord naar det ind i Shanbjergene og i det øvre Laos.

Da Landet af Bjergene mod Vest skærmes mod Vinden, faar det kun ringe Monsunregn. Tættere Skove findes derfor kun i Bjerglandet mod Nord, der faar nogen større Fugtighed, medens Savannen er fremherskende i det østlige Plateau; Lavningerne ved Menam er overvejende opdyrket Land. Her dækker store Rismarker Jordbunden, til hvis Vanding Menam leverer det fornødne Vand. Ligesom i Birma er Risdyrk-

HANDELSDJUNKER PAA HAN-GANG-FLODEN

ningen ogsaa det vigtigste Erhverv i Siam, og Ris er tillige Folkets vigtigste Næringsmiddel. De andre dyrkede Planter har i Sammenligning med Ris kun ringe Betydning og tjener kun til at dække Landets eget Behov. Af andre Næringsveje har navnlig Kystfiskeriet Betydning, samt Udvindingen af Tin og Ædelstene (Rubiner).

Befolkningens Hovedmasse er Siamesere eller de egentlige Thai; de bor hovedsagelig i Lavlandet ved Menam. I det nordlige Bjergland træffer vi mod Vest Shaner, mod Øst Laoter, der ligeledes er Thaifolk. I de sydøstlige Egne bor der mange fra Cambodge kommende austroasiatiske Khmerfolk.

Siameserne har en fin Legemsbygning, bronzebrun Hudfarve og sort Haar; meget hos dem tyder paa malajisk Blodblanding (Fig. 100). Deres Klædedragt — vide Hoser, kort, ofte guldbroderet Trøje og Skulderklæde — ligner Indernes og Malajernes.

I Befolkningen er der mange Kinesere; man regner i Almindelighed at omtrent en Fjerdedel af Landets 9 Millioner Indbyggere er Kinesere.

Siam er ret tyndt befolket (næppe 20 pr. Kvadratkilome-

Fig. 100. Siamesiske Balletdanserinder. En stor Del af Teaterforestillingerne bestaar kun af langsomme Danse, der symboliserer Kærlighed, Triumf o. s. v., eller i Balletter, der fremstiller Troppernes Slagorden eller — som paa dette Billede — Englenes Flugt.

ter). Egentlige Landsbyer findes kun i de tættere befolkede Egne, hvor man ogsaa ofte bor i Baade (Fig. 101). Folkerige Byer findes ikke. Derimod ejer Landet en eneste Storby, der er Samlingspunkt for al Handel og Trafik; det er Hovedstaden *Bangkok* (931 000 Indb.). Den er anlagt 1768 paa et Sted, hvor der laa et Fiskerleje ved Menam, som ved Flodtid kan besejles hertil endog af større Skibe. Efter at Handelsforbindelsen

Fig. 101. Svømmende siamesisk By paa Menam.

var knyttet med Europa, og Landet var blevet aabnet for europæiske Indflydelser, er Byen vokset op og blevet det politiske, økonomiske og kulturelle Midtpunkt i Landet. Ved talrige Vandveje er den nøje forbundet med det frugtbare, opdyrkede Omraade ved Menam, og derved er den blevet den vigtigste Udforselshavn for Ris og besørger al Handel med Yderverdenen. Byen er tillige Sæde for Regeringen og den højeste buddhistiske Gejstlighed. Handelen ligger mest i Hænderne paa europæiske (deriblandt mange danske) og kinesiske Købmænd. Navnlig Kineserne er stærkt repræsenterede i Bangkok, af hvis Indbyggere omtrent en Tredjedel er Kinesere. Men trods det store Antal fremmede har Byen dog et fuldstændig siamesisk Udseende, navnlig ved sine

mange ejendommelige Templer, ved sine lave Huse, der som oftest er opførte af Bambus og ved den Rigdom af Kanaler, der gennemskærer den i alle Retninger. Paa disse Kanaler, der stadig besejles af Baade med Frugter, Grøntsager og Varer af enhver Art, ligger ogsaa talrige svømmende Huse. Det er et fængslende Billede, navnlig naar Solen skinner paa Tempeltaarnene og Paladsernes Tinder. Saa meget desto mere skuffer Byens Indre; Gaderne er smudsige og ildelugtende, Husene smaa og fattige.

De øvrige Byer er alle smaa. Den gamle Hovedstad *Aynthia* (50 000 Indb.), der ligger ved Menams nedre Lob, er en Ruinby, der ikke har formaaet at rejse sig til nyt Liv. Derimod er Byen *Korat*, der ligger paa Laosplateauet og ved en Jernbane er forbundet med Bangkok, blomstret op som Handelsby.

Mod Sydost slutter Cambodge sig til Siam, og dermed kommer vi ind paa det franske Koloniomraade Indokina, der omfatter Kolonierne Cochinkina og Tonkin, samt Protektoraterne Cambodge, Annam og Laos, altsaa hele den østlige Del af Bagindien.

Cambodge er et af Bjerge omgivet lavt Bækkenland, der gennemstrømmes af Mekong, der mod Syd gennembryder Randbjergene. Kun Bjerglandet faar nogenlunde rigelig Fugtighed ved Monsunregnen og bærer derfor tæt Skov; det Indre er tort og overvejende Savanne, Jordbunden dækket af Laterit, delvis ogsaa opfyldt af Sumpe og Søer (Tonle-sap). I de udstrakte Lavninger drives der Agerbrug, navnlig dyrkes der Ris; i de talrige Vande drives der meget Fiskeri.

Befolkningen anses for at være Efterkommere af de austroasiatiske Khmer-folk, som her grundlagde et mægtigt Rige i det 9. Aarhundrede, og som paa indisk Grundlag naaede en hoj Kultur. Herom vidner de storslaaede Ruiner ved Hovedstaden *Angkor Vat* (Fig. 96) Nordvest for Tonle-sap. Khmer-folkets Rige blev odelagt af de fra Nord indtrængende Thai. I de afsides Bjerglande bor der endnu nogle lidet kultiverede Stammer, der ogsaa horer til den austroasiatiske Gruppe. Paa Grund af den nære Beliggenhed er der mange Kinesere i Befolkningen; de er som overalt i Bagindien navnlig Handelsmænd og Haandværkere.

Mekong forer os med sit nedre Lob ind i den franske Koloni *Cochinkina* (fransk Cochinchine), der omfatter denne Flods store Deltaland. Disse store oversvommede Omraader, der gennemskæres af et tæt Net af Floder og Kanaler, er fortræffeligt Agerland, hvor der navnlig dyrkes Ris; og da store Arealer hvert Aar helt oversvømmes og dækkes med

Sedimenter, som Floderne aflejrer, forøges deres Frugtbarhed stadig. Men paa Grund af det ensartede Klima, den store Fuglighed og de mange Sumpe er denne Lavning et af de usundeste Tropelande og navnlig meget farlig for de mindre modstandsdygtige Europæere.

De indfødte er de mongoloide Annamiter, i Reglen Folk af lille Vækst, stærkt paavirkede af Kineserne, som bor blandt dem i stort Antal, og fra hvem de har faaet deres Religion (Buddhismen), deres aandelige Kultur og deres Klædedragt.

Med Yderverdenen staar Cochinkina i livlig Handelsforbindelse og udforer navnlig en Del Ris. Samlingspunktet for Handelen er Hovedstaden *Saigon* (109 000 Indb.), der ligger mod Nord i Deltaet, prydet med Pagoder og offentlige Bygninger, med livlige Gader og smukke Haver. Byen er noje forbundet med den nærliggende By *Cholon* (227 000 Indb.), som er det vigtigste Sæde for Industrien (Rismoller).

Bagindiens østlige Kystland optages af Staten *Annam*. Den er i hele sin Udstrækning opfyldt af Bjerge, den annamitiske Bjergryg, som er Horste, opbyggede af gammelkrystallinske og palæozoiske Bjergarter, og som i den højeste Top naar en Højde af 3000 Meter. Det falder stejlt af mod Havet og danner en Kyst, der er fuld af Rev, men fattig paa Havne.

Klimaet er tropisk varmt; Nedbøren kommer hovedsagelig om Vinteren, og derpaa folger en længere regnfattig Tid. Af disse Grunde er Vegetationen ikke særlig yppig, tæt Skov ret sjælden, og de fleste Steder hersker der Savanne eller Græssteppe. Kun i Lavningerne i Floddalene dyrkes der Ris, som er Befolkningens vigtigste Næringsmiddel. Der drives endvidere noget Fiskeri, nogen Husdyravl (Svin og Fjerkræ) og en ret betydelig Silkeormeavl; derimod udnytter man kun i ringe Grad Kullejerne i Bjergene.

Indbyggerne er Annamiter (Fig. 102), der mest bor i Landsbyer, men Bjerglandet er kun tyndt befolket. For Trafik er det bjergfulde Land kun lidet aabent, dog forer der langs Kysten en gammel Vej, som en Jernbane delvis folger. Ved denne Vej ligger Hovedstaden *Hué* (63 000 Indb.). Forbindelsen med Yderverdenen gaar over Havnestaden *Tourane*.

Bag Annam ligger Beskyttelsesomraadet *Laos*. Det er mod Nord i Øvre Laos ligeledes opfyldt af Bjerge, der modtager en rigere Regn og derfor bærer tætte Skove. Nedre Laos er et mere tort Plateau, som ofte gaar over i Saltstepper. Dette Omraade bebos af Laoterne, der driver

Fig. 102. Domstol hos Annamiterne. Dommeren bekræfter med hævet Finger den Dom, som Manden ved hans højre Side læser op. Bødlen er i Begreb med at tildele den dømte de foreskrevne 100 eller 200 Slag med en Stok.

Agerbrug og Kvægavl. I Bjergene bor der endnu Rester af den ældre, austroasiatiske Folkegruppe (Ka-folket).

Med Kolonien *Tonkin* afsluttes den franske Del af Bagindien mod Nord. Det er væsentlig den rode Flods (Songkoi) Omraade. Denne Flod og dens Bifloder gennembryder en Række mod Sydost strygende Bjergdrag, og den har i sit nedre Løb dannet et stort Delta. Der hersker ogsaa her et tropisk Klima, men paa Grund af den højere Bredde er Sommeren ret hed, men Vinteren kolig. Hanoi har i den varmeste Maaned (Juni) næsten 29 Gr., men i den koldeste (Februar) kun 16,5. I Modsætning til Annam falder Regntiden her om Sommeren, medens

Vinteren med fremherskende Nordøstvind er tør. Den sommerlige Regnmængde er dog tilstrækkelig til at fremkalde en yppig Vegetation. Bjerglandet bærer tætte Skove, og Songkois frugtbare Deltaslette er opdyrket. I den tørre Vinter maa der anvendes kunstig Vanding, om Sommeren derimod staar Vandet ofte saa højt, at Markerne helt ødelægges, og der fremkaldes Hungersnød. Mellem de dyrkede Planter er Ris ogsaa her den vigtigste. I Bjergene træffer man paa enkelte Steder Teplantager, og i stor Udstrækning dyrker man Morbærtræer, der yder Foder til Silkeormene. Foruden Agerbrug drives der i Deltaet megen Kvægavl (Svin, Bøfler og Fjerkræ); i nyere Tid er man ogsaa begyndt at udnytte Kullejerne.

Tonkins oprindelige Beboere var formodentlig nogle ældre mongolske Folk, hvoraf Rester endnu lever som vilde Folk i Bjerglandet. Den nuværende Befolkning er mest Annamiter, der er stærkt paavirkede af Kineserne, af hvilke der ogsaa bor mange i Landet.

Deltaet er tættest befolket, og her ligger ogsaa Hovedstaden *Hanoi* (81 000 Indb.), der er Sæde for Generalguvernøren over fransk Indokina og Midtpunktet for Handelen, der navnlig ligger i Europæernes og Kinesernes Hænder. Desuden er Byen Udgangspunktet for flere Baner, af hvilke en fører til den opblomstrende Havn *Haiphong* (75 000 Indb.).

DEN MALAJISKE ØVERDEN

Fra Asiens Fastlandsstamme er der mod Sydost løsrevet et Stykke, som nu rager op af Havet som enkelte Øer og danner ligesom en brudt Bro over til den nærliggende Verdensdel Australien. Af det gamle Grundfjeld er nogle faa Rester af arkaiske og palæozoiske Bjergarter bevarede paa Sumatra, Borneo, Celebes, Philippinerne og Timor. Iøvrigt er Øerne mest opbyggede af yngre Bjergarter, især fra Tertiær- og Kvartærtiden. Paa denne Tid i Jordens Historie er Øerne ogsaa opstaaet. I Tertiærtiden dannedes ved Foldning og Hævning Landforbindelsen med Australien, som senere atter blev ødelagt, da Havet brød ind, og Landet sænkede sig. Denne Sænkning og Løsrivelse foregik dog ikke ensartet. Først løsrives de østlige Øer, idet Havet brød ind, mod Vest derimod forbinder endnu en Fladsø Sumatra, Borneo og Java med Fastlandet, saaledes at disse Øer atter vilde blive landfaste, hvis Havbunden blot hævedes ca. 100 Meter. At de først sent er skilt fra Fast-

landet viser sig derved, at de har de store Pattedyr fælles med det nærliggende Fastland. Samtidig med de bjergdannende Fænomener trængte smeltede Masser frem fra Jordens Dyb, og endnu i vore Dage er vulkanske Kræfter her i fuld Virksomhed og Jordskælv vidner om tektoniske Forstyrrelser.

I deres hele Opbygning slutter Øerne sig umiddelbart til Fastlandet. De er overvejende opfyldt af Bjerge og slutter sig til de store Buer, som fortsætter Bagindiens Bjergbuer og delvis forer over til Østasiens. Ligesom Østasiens Øbuer er den malajiske Øverdens ledsaget af dybe Sænkninger i Havet. Syd for Java naar det indiske Ocean saaledes en Dybde paa 7000 Meter, og Øst for Philippinerne naar det stille Hav endog en Dybde paa 10 800 Meter.

I denne Øverden overskrider Asien Ækvator og strækker sig endog ud over denne indtil 10 Gr. sydlig Bredde. Svarende til denne Beliggenhed har vi her et ensartet varmt Tropeklima, hvor der hele Aaret igennem, under Indflydelse af det varme Hav, hersker en Temperatur paa 25—27 Gr. Denne stadig høje Temperatur og Havet, der omgiver Øerne paa alle Sider, fremkalder tillige en stor Fugtighed i Luften. For Nedborens Fordeling efter Aarstiden er det af afgørende Betydning, at denne Øverden tilhører begge Halvkugler og derved tillige to Monsunomraader, det asiatiske og det australske. Den asiatiske Monsun omfatter kun den nordlige Del af Sumatra og Borneo, samt Philippinerne og naar mod Syd omtrent til Ækvator. Her blæser der altsaa om Sommeren Sydvestmonsun, om Vintren Nordostpassat, og Hovedregntiden er i Almindelighed Sommeren. I det ækvatoriale Bælte, der slutter sig hertil mod Syd, paa Sydsumatra, paa Borneo og Celebes har vi derimod rigelig Nedbør paa alle Aarstider. Først paa Sundaoerne begynder den australske Monsunregion med Nordvestvinde om Sommeren (Januar) og Sydostpassat om Vintren (Juli) og med udpræget Sommerregn. De aarlige Regnmængder er, navnlig i det asiatiske Monsunomraade, ret betydelige: de naar paa Vestkysten af Sumatra næsten 5000 Millimeter, paa de andre Øer 2000—4000 Millimeter. Kun den australske Monsunregion er noget mere regnfattig, fordi de dertil hørende Øer endnu ligger paa det Omraade, hvor Monsunen opstaar og derfor ikke har udviklet sig kraftig nok. Regnmængden er her fra noget over 2000 Millimeter mod Vest til noget under 1500 mod Øst.

Som Følge af denne Afveksling i Regnmængden er Vegetationen ogsaa ret forskellig. I Almindelighed er Plantedækket meget yppigt; og

overalt, hvor Jordbunden faar rigelig Fugtighed, bærer den stedsegrønne, tropiske Urskove med Palmer, Bambusarter, Pandaner og Figenarter, der ogsaa dækker Bjergskrænterne. Først i de højere Regioner nærmer denne Vegetation sig den tempererede Zones med Naaletræer og alpine Græsgange. I de mere tørre Omraader, især i Læ af Bjergene og særlig paa de østlige Øer, bliver Skovene mindre tætte og afløses ofte af Savanner. Hvor Regnperioder afløses af en længere tør Periode, træffer vi regngrønne Skove med løvfældende Træer. Mod Øst føjer der sig til de indiske Vækster mange Repræsentanter for Australiens Flora, navnlig Eucalyptus og Kasuariner.

I Dyreverdenen foregaar der ligeledes en Overgang til Australien, men her er Forskellen mellem Vest og Øst langt større. Paa de vestlige Øer, Sumatra og Borneo, er Faunaen endnu helt indisk; her lever Tigeren, Næshornet, Elefanten og de menneskelignende Aber; her har ogsaa Orang-Utanen sit Hjem. Paa Java, Celebes og i endnu højere Grad paa Philippinerne mangler mange af de indiske Dyr, især de store Pattedyr, men Faunaen er dog endnu asiatisk. Paa de sydøstlige Øer derimod nærmer Dyreverdenen sig meget den australske med Pung- og Kloakdyr, Kakaduer og Slægtninge af Paradisfuglen.

Ved sin Befolkning adskiller denne Øverden sig langt mere end ved sin Dyre- og Planteverden fra Fastlandet. Den kaldes med Rette den malajiske, tih Malajerne er nu det herskende Folk paa alle Øerne. Meget taler for, at Malajerne oprindelig er indvandret paa Øerne fra Fastlandet og har fordrevet eller optaget i sig den oprindelige Befolkning, Papuaer og Australiere. Resten af en ældre negroid Befolkning findes nu kun paa Philippinerne i de saakaldte Negritos.

Alle de andre Beboere tilhører den gule Race, er altsaa Malajer, et Folk med mongoloid Legemsbeskaffenhed, men dog saa forskelligt fra Sydøstasiens egentlige Mongoler, at man maa antage, at disse Malajer tidlig har skilt sig ud og udviklet sig selvstændig i deres nye Hjem. Men selv her er de lidet ensartede; snarere kan de deles i forskellige Grupper, hvilket maaske skyldes Blanding med andre Racer (Negritos, Papuaer, Australiere, Indere, Kinesere og andre tilvandrede Folk). Som det ældste Lag betragtes en Række primitive Stammer, som endnu staar paa et meget lavt Kulturtrin; man formoder, at de er opstaaede af en stærk Blanding med en ældre, veddalignende Race, eller at de er Rester heraf. Hertil hører de smaa Folkestammer paa Sumatra, Borneo, Celebes (Toala), Bangka og nogle andre Øer. Blandt de øvrige Malajer skel-

ner man ligeledes mellem et ældre Lag, hvortil blandt andet horer Batakerne paa Sumatra (Fig. 103) og Dajakerne paa Borneo, som udelukkende bor i de indre Bjerglande, og et yngre Lag, som omfatter de herskende Kulturfolk, Sundaneserne, Javanerne og Madureserne paa Java, Makassarerne og Bugineserne paa Celebes, Togalerne paa Philippinerne, hvilke alle overvejende har deres Bolig i Egnene nær Kysterne og er stærkt blandede med Indere, Kinesere, Arabere og Europæere.

I hele deres Levevis ligner disse Malajer Bagindiens Befolkning. De lever som denne hovedsagelig af Ris, Sago og Fisk. Karakteristisk er deres Forkærlighed for Betel, Tobak og Opium. I deres Klædedragt viser der sig store Forskelligheder efter det Kulturtrin, de staar paa. De primitive Folk bærer kun et Lændeklæde, de civiliserede Malayer derimod et underkjoleagtigt Gevandt, Sarong, korte Benklæder, en kort Trøje, Hovedklæde eller Hue. Som Bolig benyttes et firkantet Bambushus med et meget højt og stejlt Tag. Hos enkelte Stammer (Dajakerne) findes større Huse for flere Familier eller hele Samfund. Oprindelig blev Husene opført paa Pæle for at sikre sig mod fjendtlige Angreb; men denne Skik er nu ved Europæernes Indflydelse næsten helt forsvundet. Man bor overvejende i Landsbyer, der gerne ligger paa Toppen af Bjergene og er beskyttet ved stærke Palisader.

Fig. 103. Batak paa Sumatra, der steger en Hund.

Nogle Stammer er endnu Samlere og Jægere, andre ved Kysterne lever udelukkende af Fiskeri. Hos de øvrige Stammer drives der noget Agerbrug, men dette er igen meget uensartet udviklet: hos nogle drives det under de mest primitive Former, medens andre Stammer kender

Brugen af Plov og kunstig Vanding. Der dyrkes især Ris og Majs, samt ved Øst Sagopalmer. Kvægavlen var oprindelig uden Betydning, men har i nyere Tid faaet noget Opsving. Der avles navnlig Svin, Hunde og Høns samt i vore Dage ogsaa Bøfler, Hornkvæg, Heste og Geder. Hønsene leverer endvidere Materiale til en af de mest yndede Forlystelser, de bekendte Hanekampe (Fig. 104). Blandt Haandværkene staar navn-

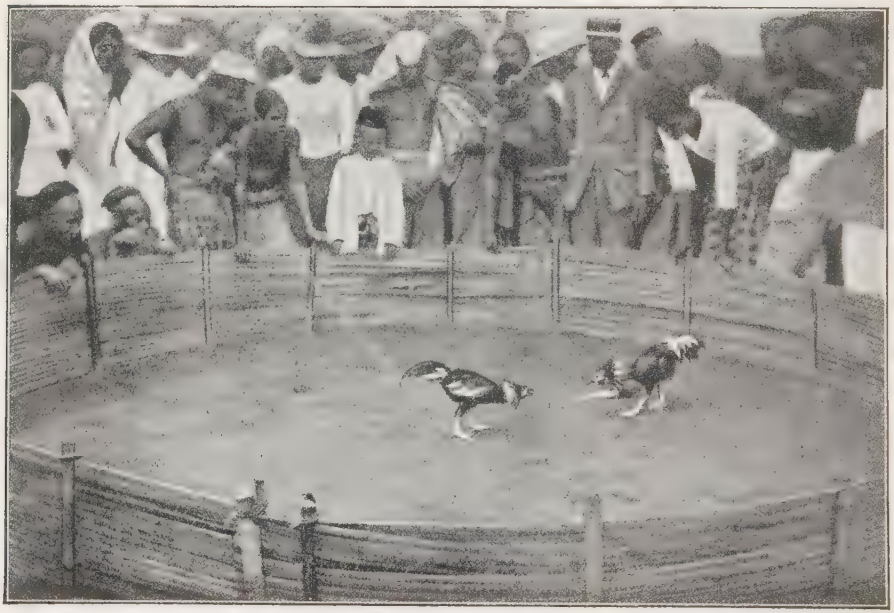

Fig. 104. Hanekamp.

lig Væveri og Metalarbejde (Smykker, Vaaben) højt, medens Pottemageri kun er lidet udviklet, da man bruger de hule Bambusrør som Vandbeholdere og Kogekar. De primitive Folk er endnu udrustede med Bue og Pile; ellers er Malajernes Yndlingsvaaben en Knivdolk, der kaldes Kris.

Vaaben spiller en stor Rolle, thi Krig og Røveri er en Yndlingsbeskæftigelse hos mange Stammer. Sit frygteligste Udtryk finder Kampen mellem Stammerne i den grusomme Skik at tage sin Fjendes Hoved. Denne Hovedjagt gaar endog ofte ud over værgelose Kvinder og Børn, der ikke engang dræbes i aaben Kamp, men ofte fra et Baghold (Fig. 105).

Denne grusomme Skik er igennem lange Tider blevet modarbejdet af Europæerne, og Befolkningens oprindelige Tilstande er paa mange Punkter blevet stærkt ændrede. Forud for europæisk Indflydelse havde der ogsaa været Indflydelse fra andre Kulturer. Den ældste Paavirkning stammer fra Indien, hvorfra Øerne fik Terrassekultur, kunstig Vanding, Dyrkning af Ris og navnlig Brahmaismen og senere Buddhismen, hvorom talrige Tempelruiner vidner. De indfødtes oprindelige Religion, en Tro paa Dæmoner og Troldmænd i Forbindelse med Dyrkning af Forfædrenes Aander blev derved væsentlig trængt tilbage. Forbindelsen med Kina begyndte tidlig, og i det 13. Aarhundrede begyndte Arabernes Indflydelse, som bragte Islam, der bredte sig over hele denne Øverden og endnu er vidt udbredt derover.

Fig. 105. Dajak med Hoveder af Fjender i Hænderne.

Europæerne kom i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, først Portugiserne og noget senere Spanierne. Portugiserne satte sig fast flere Steder, men mistede senere deres Kolonier, saaledes at de nu kun ejer Østsiden af Timor. Spanierne tog Philippinerne i Besiddelse og udbredte Kristendommen der; men de maatte 1898 afstaa denne Koloni til de forenede Stater.

Ved Slutningen af det 16. Aarhundrede kom Hollænderne, som grundlagde Handelsstationer og udbredte deres Indflydelse over den

hele Øverden, ja endog berovede Portugiserne en Del af deres Besiddelse (Molukkerne). Endelig kom ogsaa Englænderne, som dog i 1814 ved Traktat med Holland gav Afkald paa deres Besiddelser. Kun den nordlige Del af Borneo blev senere et engelsk Beskyttelsesomraade. Nu udgor hele denne Øverden med Undtagelse af de nævnte Omraader Koloniriget Nederlandsk Indien med Java og Madura som Hovedlande og de øvrige Øer som ydre Besiddelser.

Hollænderne har bragt deres Kolonier, især Java, til hoj Blomstring; og de har ved hensigtsmæssige Forholdsregler sikret og befæstet deres Herredomme. De har opnaaet det ved saa meget som muligt at skaane de oprindelige Forhold og Befolkningens religiøse Anskuelser, og især ved at gore fornemme indfødte til Regenter, som ganske vist staar under de hollandske Residenter, men dog faar Lov til at deltage i Forvaltningen.

Den malajiske Øverdens Betydning for Erhvervslivet beror i første Række paa Dyrkningen af tropiske Nytteplanter. Oprindelig var det Handelen, der lokkede Europæerne, og i denne spillede Krydderierne (Muskatnod, Kryddernelliker og Peber) Hovedrollen. Hollænderne gik senere over til Dyrkning af Jorden og indforte mange nye Nytteplanter (Sukker, Kaffe, Te, Tobak, Kakao og Kinabark). Kvægavlen er kun af ringe Betydning i disse tropiske Egne, hvor Befolkningen hovedsagelig lever af Plantekost, og Haandværket er paa Grund af Import af europæiske Industrivarer gaaet stærkt tilbage. Bjergværksdriften er kun lidet udviklet, den indskrænker sig væsentlig til Udvinding af Tin (paa Øerne Bangka og Billiton) og i nyere Tid ogsaa Petroleum, som udbores i de tertiære Lag paa Sumatra, Borneo og flere andre Øer.

Med den voksende Produktion er Handel og Trafik ogsaa vokset. Til Verdenshandelen leverer Øerne især Sukker, Kautsjuk, Petroleum, Tin, Tobak, Kopra, Te, Kaffe og Olier. Derved er Skibsfarten paa Yderverdenen og ligeledes fra Ø til Ø blevet meget livlig. Trafiken til Lands foregaar derimod paa mange Øer under primitive Former, delvis i Form af Bærekaravaner. Kun paa Øen Java findes der et ret tæt Jernbanenet.

SUMATRA, JAVA OG DE SMAA SUNDAØER

Den store sydasiatiske Bjergbue, som begynder i Bagindiens vestlige Kæder og fortsættes paa Nicobarerne og Andamanerne, forer os over til *Sumatra*, den næststørste af Sundaoerne, hvis Vestside denne Bjergbue gennemskærer i hele dens Længde. Mod Øst ligger der foran

Fig. 106. Urskov paa Sumatra.

Bjergene et Lavland, opbygget af tertiære og kvartære Lag. Bjergene bestaar derimod af en Kerne af Gnejs og Glimmerskifer under et Dække af palæozoiske Bjergarter. De deler sig i flere parallele Kæder, der adskilles fra hinanden af Længdedale, der er opfyldte af Soer. Ud mod Kysten falder de stejlt af; her er aabenbart den yngste Del af Bjergdraget sunket ned, thi paa den anden Side af en Fladso ledsager en Kæde af Øer (Mentaweioerne) den ensformige Kyst. De mægtige vulkanske Masser, der er brudt frem paa begge Sider af Bjergene, tyder ogsaa paa store Forstyrrelser. Mod Ost sænker Bjergene sig mere jævnt, og derhen lober talrige Vandlob, som i Lavlandet udvikler sig til sejlbare Floder og udstrakte, sumpede Sletter.

Floderne er vandrige, thi Øen faar af Monsunerne stærk Regn baade Sommer og Vinter. Ved sin Beliggenhed — Ækvator gaar lige midt igennem den — har den Andel i baade den asiatiske og den australske Monsun; og denne Beliggenhed skylder den ogsaa en ensartet høj Varme.

Til det tropiske Klima svarer Vegetationen (Fig. 106). Stedsegrønne Regnskove dækker Bjergene og store Dele af Lavlandet, men her dog afbrudt af udstrakte græsbevoksede Sletter, der dannes af det over hele den malajiske Overden vidt udbredte, over 3 Meter høje Lalanggræs.

I Skovene lever der endnu Rester af den ældre negroide Befolkning, saaledes mod Syd Kubuerne, der staar paa et meget lavt Kulturtrin. De ovrige Beboere er Malajer, men af disse hører Gayofolkene og Batakerne til den gammelmalajiske Gruppe. Batakerne har dog naaet en højere Kultur; de kender Plov og Terrassedyrkning og driver Kvægavl i ret stort Omfang.

De indfødte Stammer gjorde i lang Tid med Held Modstand mod Europæerne, og først efter haarde Kampe lykkedes det Hollænderne, der begyndte deres Kolonisation i det 17 Aarhundrede, fuldstændig at underkaste sig Batakerne og Atjeherne, hvis Rige laa paa den nordlige Del af Øen. Endnu kan man dog ikke sige, at Landet er aabent for Erhvervslivet. Foruden Befolkningen gør ogsaa de store Urskove og de usunde sumpede Lavninger alt Kolonisationsarbejde vanskeligt; men den frugtbare Jord og det tropiske Klima vil sikkert i Fremtiden give et betydeligt Udbytte.

Øen, der er 434 096 Kvadratkilometer stor, har knap 4 Millioner Indbyggere, altsaa ikke 10 pr. Kvadratkilometer. Kun de Egne, hvor Kolonisationen har vundet Fremgang, de vestlige Kystlandskaber, det frugtbare Padanghøjland (Fig. 107) og nogle Flodsletter mod Øst, er tættere befolkede. Her ligger Europæernes store Tobaksplantager, der leverer et højt skattet Dæksblad, Kaffe- og Gummiplantager. De indfødte tager kun ringe Del i denne Dyrkning.

I nyere Tid faar Udvindingen af Petroleum en stadig større og større Betydning; desuden leverer Skovene en Mængde værdifulde Produkter, som Gavntræ, Vanille, Kamfer og Kautsjuk.

For bedre at gøre Landet tilgængeligt har Hollænderne anlagt nogle Jernbaner og Automobilveje og indført Dampskibsfart paa de østlige Floder. Midtpunktet for Trafiken og for den hollandske For-

valtning er mod Vest Havnestaden *Padang* (41 000 Indb.), Hovedsædet for Kaffehandelen og forbundet med Højlandet Padang ved en Jernbane, og mod Sydost *Palembang* (61 000 Indb.), der ligger inde i Landet ved Floden Moesi, ad hvilken Skibe kan sejle ind til den. Byen har en betydelig Udførsel af Kaffe, Peber og Petroleum.

Ud for denne sydostlige Del af Sumatra ligger Øerne *Bangka* og

Fig. 107. Landsbygade i Højlandet Padang. Til venstre Beboelseshuse, til højre Rislader.

Billiton, hvis skovklædte Granitbjerge rummer store Mængder Tin, der fra gammel Tid er blevet udnyttet og stadig bliver det, i vore Dage mest ved Anvendelse af kinesiske Arbejdere.

Sundabuen fortsættes videre mod Øst i Øen *Java*, der kun skilles fra Sumatra ved det smalle Sundastræde, fra hvilket Vulkanoen *Krakatau* hæver sig, bekendt ved det frygtelige Udbrud i Aaret 1883, hvor Støvmasserne var saa mægtige, at de i den følgende Tid hver Aften fremkaldte prægtige Farver paa Himlen selv over Europa.

Paa Java ser man ikke saa tydelig Samhørigheden med Sundabuen, thi denne Ø er i sin Opbygning mere behersket af vulkanske

Dannelser. Grundfjeldet, der bestaar af Lag fra Kridt- og Tertiærtiden, er mest dækket af vulkanske Masser eller Tuf og Aske. Man antager, at Grundfjeldet oprindelig var oplost i enkelte Øer, som derpaa ved de vulkanske Udbrud blev sammensvejtsede til een Ø. Overalt afsluttes Landskabsbilledet af høje udslukte eller endnu virksomme Vulkaner *(Fig. 108)*. Deres samlede Antal er 121, af hvilke 14 endnu ikke er udslukkede. De ligger overvejende ordnede i Længderækker og er gennemgaaende meget høje. Alle Bjerge over 2000 Meter er af vulkansk Oprindelse, flere af dem overstiger 3000 Meter; den højeste Top, Semeru, naar en Højde af 3676 Meter.

Den vestlige Del af Øen er et sluttet Bjerg- og Højland med ret lave Vulkaner, hvortil der mod Øst slutter sig en smallere sammenhængende Kæde med mægtige Vulkankegler, hvoraf den højeste (Slamat) er 3472 Meter, og blandt hvilke Merapi udmærker sig ved livlig Virksomhed; paa den ostlige Halvdel af Øen hæver Vulkanerne sig mest som isolerede Kegler over et fladt Bakkeland.

Paa Grund af sin ringe Bredde har Java indtil sit Indre et fugtigt, oceanisk Klima. Temperaturen er hele Aaret igennem ensartet høj, og Regnen falder rigelig, men naar dog kun mod Vest op over 2000 Millimeter. Aarsagen hertil er, at Vintermonsunen ikke er nogen egentlig Regnbringer. Hovedregntiden er om Sommeren, naar den australske Nordvestmonsun blæser. Sommerregnen er dog ogsaa mindre rigelig paa Østsiden. Dette viser sig tydelig i Vegetationen. Kun mod Vest findes en stedsegron Tropeskov, som fra Kysten naar ind i Bjergene, hvor den i 2100 Meters Højde afløses af Bjergskov med Naaletræer; mod Øst har vi derimod regngrøn Monsunskov og ofte Savanne. Dog svarer Skovens nuværende Udbredelse ikke mere til de oprindelige Forhold, idet Skoven i betydeligt Omfang er faldet som Offer for Jordens Opdyrkning.

At Java har haft en saa glimrende Udvikling skyldes først og fremmest Hollændernes dygtige Styre; dog beror den ogsaa paa den udmærkede Hjælp, de har faaet af Beboerne, Malajerne, som smidigt og dygtigt har ladet sig opdrage til Arbejde, og som allerede før Europæernes Ankomst under indisk og arabisk Indflydelse var naaet til en højere Kultur. Araberne havde bragt dem Islam, som nu er den herskende Religion. Disse Malajer hører til de ungmalayiske Kulturfolk; de deles i Sundaneserne mod Vest, Javaneserne i Midten og Madureserne mod Øst. Hovedsædet for den højere Kultur var det aabne

Fig. 108. Vulkan paa Java.

Savanneland mod Øst; den vestlige Del af Øen er først under Hollænderne blevet aabnet for Kultur og Erhverv.

Java er langt den værdifuldeste af Hollændernes Kolonier og utvivlsomt Hovedkilden til deres Rigdom. Det er en overordentlig stor

og meget indbringende Plantagekoloni. Omtrent en Tredjedel af Jorden er taget under Kultur, og paa denne dyrkes alle mulige tropiske Nytteplanter. De indfødte driver Smaabrug, Europæerne Dyrkning i Plantager.

Den vigtigste Nytteplante er Ris, der navnlig dyrkes i de varme, fugtige Lavninger, men hvis Udbytte imidlertid ikke strækker til til den talrige Befolkning saaledes at Ris maa indføres. I Lavningerne dyrkes tillige Sukkerror, paa Grund af hvis friske, grønne Udseende Øen har faaet Tilnavnet »Smaragdøen«. Paa det lavere Bjergland indtil en Højde af 1500 Meter findes Plantager med Kaffe, Te (der mere og mere fortrænger Kaffen), Tobak, Kakao og Kinatræer. Til disse Jordbundsprodukter kommer værdifulde Produkter fra Skovene (Teaktræ) og i nyere Tid en stadig voksende Udvinding af Petroleum. Ogsaa Haandværket og selv Industrien er her Erhverv af større Betydning (Sukkerfabriker, Maattefletteri, Batiktøjer, Fig. 109). Til Fremme af Erhvervslivet har Hollænderne omspændt Øen med et Net af Landeveje og Jernbaner. I den sidste Tid har Automobiltrafiken udviklet sig overordentlig stærkt. Talrige Dampskibslinier forbinder Øen med den ydre Verden, og mellem de enkelte Havne foregaar der en livlig Skibsfart.

Javas vældige Opsving fremgaar tydelig af den hurtige Vækst af Befolkningen, som i de sidste Hundrede Aar er blevet nidoblet. Efter Folketællingen i 1925 har Java tilligemed den Nord for den liggende Ø *Madura* 36½ Millioner Indbyggere, af hvilke kun 135 000 er Europæere og Blandingsfolk og noget over 400 000 Kinesere og Japanere. Dette giver for begge Øer, hvis Areal er 131 440 Kvadratkilometer (Java alene 121 652), den store Befolkningstæthed paa 277 pr. Kvadratkilometer.

Denne Befolkningens Vækst giver sig ogsaa Udslag i Byernes Opblomstring. Den vigtigste er *Batavia* (290 000 Indb.), Hovedstaden i hele Koloniriget, der ligger ved en sumpet Fladkyst nær Sundastrædet, tidligere med en aaben Rhed, nu med en kunstig Havn, *Tandjoeng Priok*, og Udgangspunkt for vigtige Jernbaner. Fra Sosiden kommer man straks ind i den gamle By, som foruden Forvaltningsbygninger rummer Forretningshuse og Pakhuse, de indfødtes Kvarter og Kineserkvarteret. Længere ind i Landet kommer den nye By med Forstaden Weltevreden, hvor Europæerne bor i store luftige Huse, der ligger i Haver; her ligger ogsaa Generalguvernørens Palads og talrige Bygninger og smukke Anlæg. Den hurtig opblomstrede By *Meester Cor-*

nelis (64 000 Indb.) er nærmest at betragte som en Forstad til Batavia. I Bjerglandet ligger *Buitenzorg* (47 000 Indb.), der er bekendt i den videnskabelige Verden for sin store botaniske Have, der er forbundet med Læreanstalter og Laboratorier. Endnu højere (715 Meter) ligger *Bandung* (136 000 Indb.), der gerne opsoges paa Grund af sit mere

Fig. 109. Fremstilling af Batiktørklæder paa Java.

kolige Klima. Byen er omgivet af et malerisk skønt Bjerglandskab med mægtige Urskove og flere høje Vulkaner.

Den vigtigste Handelsby er *Soerabaja* (249 000 Indb.), der ligger lige overfor Øen Madura paa en Kystslette. Byen, der har en god Havn, er delt i en nedre By, der er Sæde for Forretningslivet (Fig. 110), og en øvre By med mange Villaer og Haver. Midt paa Nordkysten ligger endvidere *Semarang* (151 000 Indb.), der er en stærkt trafikeret Havn. Inde i Landet ligger de to store Byer *Soerakarta* (151 000 Indb.) og *Djokjakarta* (110 000 Indb.), der begge er Residensbyer for indfødte

Sultaner og har en fuldstændig malajisk Befolkning, der bor i smaa Bambushuse.

Øst for Java oploser Sundabuen sig i en Kæde af Øer, de *smaa Sundaoer*, der ligeledes er rige paa unge Vulkaner, men dog ikke er forenede til eet Land, skønt de sidder fast paa en sammenhængende, undersoisk Ryg. Disse Øer er *Bali*, *Lombok*, *Soembawa*, *Flores*, *Alor*

Fig. 110. Marked i Surabaja paa Java.

og de sydvestlige Øer med *Wetar*. Sundabuen ender derpaa med *Damaroernes* Gruppe. Til de smaa Sundaoer regner man ogsaa Øerne i Timorbuen, nemlig *Soemba*, *Timor*, *Timorlaut* og *Keioerne*.

Disse Øer er endnu kun lidet udforskede. Saavidt vi ved bestaar Sundabuen overvejende af yngre tertiære Bjergarter og vulkanske Masser. Vulkanerne rager som mægtige Kegler op over Grundfjeldets Bjerg- og Bakkeland og stiger enkelte Steder til betydelige Højder, paa Lombok til 3765 Meter. Af Timorbuens Øer bestaar derimod de vestlige, Sumba og Timor, i Kernen af gamle, palæozoiske Bjergarter, medens yngre Vulkaner mangler. Først paa Timorlaut er de tertiære Dannelser atter fremherskende, og Keioerne er til Dels nyvulkanske Dannelser.

Klimaet er som paa Java, og Vegetationen og Dyreverden minder ogsaa derom; dog ændrer Planteverdenens Karakter sig, jo længere vi kommer mod Øst, idet stadig flere australske Planter kommer til; og i Dyreverdenen mærkes Australiens Nærhed i endnu højere Grad, idet vi fra Lombok finder stadig flere australske Former.

Til en vis Grad gælder noget lignende om Beboerne, som vel er

Fig. 111. Røgelseoffer i et Brahmatempel paa Bali.

Malajer, men som — jo længere vi kommer mod Øst — er blandet med papuansk Blod, saaledes at man har betegnet de østlige Stammer som malajo-papuanske. Den kulturelle Indflydelse fra Europa og Indien mærkes ogsaa langt mindre her; Befolkningen paa de østlige Øer er endnu primitive Naturfolk. Vidner om indisk Indflydelse finder vi kun paa Bali og Lombok i de forfaldne Bygningsværker, i Religionen og i den fremskredne Jordbundskultur med kunstig Vanding. Paa Bali har endog Brahmaismen med dens Kastevæsen holdt sig (Fig. 111), medens Lomboks Indbyggere overvejende er Muhammedanere. Der er kun ringe Adgang til disse Øer, hvis Kolonisation næppe er begyndt endnu.

BORNEO, CELEBES, MOLUKKERNE OG PHILIPPINERNE

Øerne Nord for Sundabuen hører til et System af Bjergbuer, som slutter sig til Formosa, forgrener sig flere Gange paa Philippinerne og derfra lober ud paa Borneo, Celebes og Molukkerne. Kun paa Borneo og Celebes danner de sammenhængende Bjerge, paa Molukkerne og Philippinerne opløser de sig i talrige Øer.

Borneo (745 950 Kvadratkilometer) er efter Gronland og Ny Guinea Jordens tredje storste Ø. Omtrent parallel med Nordvestkysten gennemskærer en Bjergkæde Øen og sender videre Bjergkæder mod Vest og navnlig mod Øst. Foran Bjergene ligger der næsten paa alle Sider Lavlande, som mellem de enkelte Kæder griber dybt ind i det Indre og derved skaffer Plads til Udviklingen af talrige store Floder. Hvis Landet blot sank 100 Meter, vilde Havet trænge ind i Lavlandsbugterne, og Bjergene vilde rage op af det i en lignende forgrenet Form som paa de nærliggende Øer Celebes og Halmahera. Borneo sidder paa Asiens Fastlandssokkel og er saaledes sunket mindre dybt end Celebes, som adskilles ved det dybe Makassarstræde.

De indre Bjergkæder er hovedsagelig opbyggede af arkaiske og palæozoiske Bjergarter, delvis ogsaa af yngre Lag. Lavlandsbugterne er derimod opfyldt af tertiært Bakkeland og af Flodernes Alluvialsletter; navnlig gælder det om det vestlige og det brede sydlige Lavland, hvor vi finder de storste Vandlob. Fra Lavlandet rager Bjergene op til betydelige Hojder, saaledes mod Nord Kini Balu (4175 Meter); de mellemste Kæder er gennemgaaende over 3000, de sydlige og ostlige over 2000 Meter høje.

Disse hoje Bjerge og den ækvatoriale Beliggenhed skylder Borneo en overordentlig rig Fugtighed, der kun er en lille Smule ringere i den sydostlige Del af Øen. Hovedregntiden er Vintren; men Sommermaanederne er gennemgaaende ogsaa regnrige. Da den store Fugtighed er forbundet med en ensartet hoj Varme, er Vegetationen overalt tropisk yppig. Tætte Urskove, der rummer de asiatiske Dyr, dækker Lavlandet saa vel som Bjergenes Sider, som først i de højere Regioner naar op over det tropiske Plantebælte. Kun i de mere tørre sydøstlige Egne er der lyse Monsunskove og Savanner.

Urskoven er her mindre fortrængt af Jordbundskulturen. Skønt Hollænderne allerede satte sig fast paa Borneo i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, er Kolonisationen ikke naaet længere end til Kyst-

landet. I det Indre lever uafhængige Stammer med primitiv Kultur, saaledes de bekendte Hovedjægere, Dajakerne, der frister Livet som Samlere og Jægere. Beboerne af Kystegnene har derimod optaget mange fremmede Indflydelser, baade indiske og malajiske og især kinesiske.

Europæerne har hidtil væsentlig nedsat sig i Kystregionen, og her har de indført Plantagedyrkning. Navnlig dyrker de med Held Tobak og Manillahamp. Fra Kysten aabner de ofte sejlbare Floder en Vej til det Indre, saaledes at enkelte Bopladser er blevet til store Handelsbyer, især *Bandjermasin* (65 000 Indb.) i det sydlige Lavland, Sæde for den hollandske Resident. Det er en By af et fuldstændig malajisk Udseende med Pælebygninger, Husbaade og gennemskaaret af talrige Kanaler.

Mellem Øens øvrige Produkter faar i nyeste Tid Petroleum mere og mere Betydning. Paa Øen *Labuan*, der ligger over for det engelske Omraade, findes der ligeledes Stenkul.

Den engelske Del af Borneo, som omfatter Sultanaterne *Brunei* og *Sarawak*, samt Nordborneo, er bedre udnyttet end den hollandske, men selv her er der ikke sket nogen Stigning i Folketallet. Paa Grund af de store Urskove er Borneo overhovedet kun sparsomt befolket, idet der paa denne Ø knap lever 2½ Millioner Mennesker, altsaa 3 pr. Kvadratkilometer.

Øst for Makassarstrædet ligger den mærkværdig formede Ø *Celebes*, der med sine vidt udstrakte Halvøer ligner en Edderkop. Paa denne Ø mangler de Lavlande, som paa Borneo udfylder Rummene mellem Bjergene, kun Bjergkæderne rager frem af Havet og betinger ved deres Strygeretnings Veksel Øens stærke Forgrening. De naar en Højde af 3500 Meter og er i det Indre ofte delt af Længdedale, der er prydede med Søer. I deres Kerne bestaar de af gamle krystallinske Bjergarter, over hvilke der undertiden ligger tertiære Lag. De blev først losrevet fra Nabooerne, til hvilke Øbroer forer over, ved Sænkninger i Tertiær- og Kvartærtiden, som samtidig var forbundet med Fremvælden af vulkanske Masser. Den nordostlige Halvø *Minahassa* er næsten helt opbygget af ungvulkanske Sten, og den sydvestlige Halvø, *Makassar*, er rig paa Vulkaner (Lompo-Battang 3075 Meter).

Ligesom paa Borneo har Hollænderne i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede vundet Fodfæste paa Celebes, men denne Ø er ligeledes kun i ringe Grad koloniseret. De her boende Malajer, især Makasserne paa den sydvestlige Halvø og Bugineserne i den midterste Del, er kraftige Stammer, som tidligere havde udbredt deres Magtomraade og deres

Handel over store Dele af den malajiske Øverden og var frygtede Sørøvere. De er Muhammedanere; derimod lever der i Bjergene endnu hedenske Stammer, der staar paa et primitivt Kulturstandpunkt og delvis er Hovedjægere. Befolkningen paa den nordøstlige Halvø, Minahassa, er overvejende gaaet over til Kristendommen. Paa denne Halvø, samt paa Makassar mod Sydvest er Kolonisationen videst fremskreden; man dyrker især Kaffe, Tobak, Bomuld og Sukker.

Den vigtigste Handelsplads er *Makassar* (54 000 Indb.), der paa Grund af sin centrale Beliggenhed midt i Øverdenen anløbes af mange Dampere. Paa Minahassa er den en Havn til Udførsel af den der høstede Kaffe (Menado).

Øen Celebes er 179 400 Kvadratkilometer stor og har 2¼ Millioner Indbyggere, hvilket giver en Folketæthed paa 12.

Den mellemste Del af den malajiske Øverden slutter med *Molukkerne*. De bestaar af en Række Øer, der ikke er underkastede nogen ensartet Ordning. De sydlige Øer *Ceram* og *Buru* og de mellemste ligger i vestøstlig Retning og danner formodentlig Fortsættelsen af Sundabuen og Bjergene paa Ny Guinea, paa de nordlige Øer løber Bjergene mere i nordsydlig Retning og er derfor at betragte som Udløbere af den østlige Bue af Philippinerne, navnlig da de ligesom hin er ledsaget af yngre Vulkaner. Iøvrigt bestaar Øerne overvejende af gamle krystallinske Bjergarter, paa enkelte Steder tertiære Dannelser. Kysterne er mest omgivet af unge Koralrev.

De nordlige og de sydlige Øer adskiller sig ogsaa i deres klimatiske Forhold. Temperaturen er overalt ensartet høj, og den aarlige Regnmængde gennemgaaende stor, men afhængig af Beliggenheden til de regnbringende Monsuner. Mod Nord falder Regntiden om Sommeren, mod Syd, paa Ceram og Ambon, faar Sydsiderne netop om Vintren deres Hovedregntid.

Vegetationen er derfor i Almindelighed en tropisk tæt Skov, og kun hvor der er mere tørt, breder Savanner sig. Baade i Plante- og i Dyreverdenen gør Australiens Nærhed sig stærkt gældende.

Molukkerne, der først blev opdaget 1513 af Portugiserne, var længe et Stridens Æble mellem Spanierne og Portugiserne, indtil de i det 17. Aarhundrede gik over til Hollænderne. Disse har særlig fremmet Dyrkningen af Krydderneliker, som altid har været disse Øers Hovedprodukt, hvorefter de er blevet kaldt Krydderiøerne. Dyrkningen sker navnlig paa de mindste Øer, der derfor gennemgaaende er godt be-

folkede. Paa *Ternate* overgaar Folketætheden 100 pr. Kvadratkilometer.

Rigdommen paa Krydderier har tidlig lokket fremmede Handelsfolk, Europæere, Indere, Arabere, Kinesere og Malajer. Den ældre, vel oprindelige Befolkning, Alfurerne, findes i større Tal kun paa Hoved-øen, *Halmahera*. De staar paa et lavt Kulturtrin, men driver dog nogen Plantekultur. I deres Ernæring spiller Sago, der udvindes af Sagopalmens Marv, Hovedrollen.

Den sidste Øgruppe i den malajiske Øverden *Philippinerne* bestaar af to store Øer *Luzon* (106 200 Kvadratkilometer) og *Mindanao* (96 310 Kvadratkilometer) og en hel Sværm mindre Øer (Visayas).

Hele denne Øgruppe har et samlet Areal paa 281 580 eller - hvis Palawan- og Suluøerne — medregnes 297 900 Kvadratkilometer. Alle Øerne er opfyldt af Bjerge, der ordner sig i flere Buer, hvis Udgangspunkt ligger paa Øen Luzon, som i sin Hovedretning viser hen mod Øen Formosa. Udover Philippinerne danner andre Buer disse Øbroer (Palawan-, Sulu- og Sangi-Øerne), som forer over til Borneo, Celebes og Molukkerne. Adskillelsen fra Fastlandet og Oplosningen i enkelte Øer skete først, da Havet brød ind ved Slutningen af Tertiærtiden, og var forbundet med vældige vulkanske Udbrud. Talrige Vulkaner, der ligger ordnede i Rækker, og af hvilke nogle endnu er virksomme, rager op her. Paa Øen Mindanao danner Vulkanen Apo med 2929 Meter det højeste Punkt paa hele denne Øgruppe. Der optræder hyppigt Jordskælv paa disse Øer, langs hvis Ostrand Havbunden er sunket ned til en saa uhyre Dybde som mere end 10 Kilometer.

Ved deres nordlige Beliggenhed falder Philippinerne helt inden for det asiatiske Monsunområde. Her blæser altsaa om Sommeren Sydvestmonsunen, om Vintren Nordostpassaten. Da begge først naar Land efter at have passeret Havet, bringer de begge Regn. I Overgangstiden mellem Monsunerne bliver Øerne ofte hjemsøgt af ødelæggende Storme. Temperaturen er 26—27 Gr.

Store Områder bærer tætte Urskove; paa de mere regnfattige Steder afløses de af udstrakte Savanner. Skovene rummer ikke de for den malajiske Øverden saa karakteristiske Dyr, thi paa Grund af den tidlige Adskillelse fra Fastlandet, er Dyreverdenen stærkt forarmet.

Philippinerne beboes hovedsagelig af Malajer. Den ældre Befolkning, Negritoerne, er trængt tilbage til Urskovene og Bjergkæderne; og der er nu næppe mere end ca. 25 000 tilbage af dem. De fleste findes i den nordlige Del af Øen Luzon, hvor de ernærer sig ved Jagt og Ind-

samling af lavere Dyr og Skovens Frugter. Blandt Malajerne, der er delt i flere Stammer, er de mest udbredte Tagalerne, der kulturelt staar paa et højere Trin og driver Plantedyrkning, Kvægavl og forskellige Slags Haandværk. Under Spaniernes Indflydelse er de gaaet over til Kristendommen; dog bekender en Del (især paa Mindanao og Palawaoerne) sig til Islam, som Araberne har bragt hertil; de betegnes derfor

Fig. 112. Transport af Manilahamp. Vognene dækkes af Tage af flettede Maatter for at beskytte mod Regn.

som Moros (Maurere). Af de øvrige Stammer kan blot nævnes Igoroterne, der ligeledes bor i det nordlige Luzon og regnes til de gammelmalajiske Folk, og Visaya'erne (Bisaya'erne), der lever paa de midterste Øer. Af fremmede Elementer har kun Spanierne, der ofte har blandet sig med de indfødte, og Kineserne, der har nedsat sig her som Handelsfolk, nogen Betydning.

Philippinerne blev snart, efter at Magelhaes havde opdaget dem (1521), taget i Besiddelse af Spanierne. Efter Kong Philip II fik de deres Navn »Islas Filipinas«. Først tjente Øerne som Stottepunkt for Spaniens Handel paa Kina; den egentlige Kolonisering begyndte først i det 18. Aarhundrede og samtidig udfoldedes der en stor Missionsvirk-

somhed. Øernes Værdi blev hævet under Spanierne, men ved deres Regering gjorde de sig forhadt, og de indfødte gjorde flere Gange Opstand. Efter Krig med Amerika (1898) afstod Spanien Øerne mod en Erstatning; men ogsaa Amerikanerne maatte kæmpe længe, inden det lykkedes dem at bryde de indfødtes Modstand og skaffe nogenlunde ordnede og rolige Tilstande tilveje.

Fig. 113. Markedsplads paa Manila.

Det vigtigste Erhverv er her, som paa de andre malajiske Øer, Dyrkningen af Jorden. De indfødte dyrker ganske vist kun Ris og Majs til eget Brug, men ved Europæerne har Planteproduktionen faaet Betydning for Verdenshandelen. Det vigtigste Produkt er Manilahamp, der navnlig dyrkes paa Luzon (Fig. 112). Endvidere dyrkes der megen Tobak (Manilacigarer), Sukkerror og ved Kysten Kokospalmer; ogsaa Skovene leverer værdifulde Produkter, især Kautsjuk og Guttapercha. Jordens Skatte er kun faa; blot udvindes lidt Stenkul paa Luzon. Forarbejdningen af de forskellige Raastoffer foregaar delvis paa Øerne

selv: dette har fremkaldt en livlig Industri, især Spinderier og Væverier, Tobaks- og Sukkerfabriker.

Med Erhvervslivets nyeste Opsving er ogsaa Indbyggerantallet steget. Det beløber sig nu til 11 Millioner, saa at der gennemsnitlig bor 36 pr. Kvadratkilometer. Hovedmængden af Befolkningen bor paa Luzon, hvor ogsaa Hovedstaden *Manila* (285 000 Indb.) ligger ved en Bugt paa Vestkysten. Denne By er det vigtigste Samlingspunkt for al inden- og udenlandsk Trafik (Fig. 113). Den ældre, af Spanierne byggede Bydel, der hæver sig paa venstre Bred af Pasigfloden, er endnu omgivet af en Mur; dens Indre gennemskæres af lige Gader med flere i Jesuitstil byggede Kirker. Paa den højre Bred ligger den nye Bydel, Amerikanernes Kvarter med store Handelshuse, Fabriker og Banker. Byen hjemsøges ofte af Hvirvelstorme og Jordskælv, hvorfor mange Huse er byggede af Træ.

Af andre Byer kan nævnes *Cebu* (65 000 Indb.) og Ilo-Ilo.

ØSTASIEN

Foran det indre asiatiske Højland ligger der mod Øst et Bælte af Randlandskaber, som i Trin sænker sig mod Havet og her ledsages af Randhave, der atter lukkes ud mod det aabne Ocean ved Økæder. Grænselinierne for det indre Højland, de dybere Randlandskaber og Randhavene forløber helt igennem som store, mod Vest aabne Buer, som behersker den østasiatiske Randzone i hele dens Udstrækning og giver den et meget karakteristisk Udseende. Mod Nord træder Udløberne fra de indre asiatiske Kæder i Stanovoibuerne umiddelbart ud til Havet, men Halvøen Kamchatka og Kurilerne omgiver bueformet det okhotskiske Hav. Syd derfor afsluttes Mongoliet med Khinganbuen. Foran denne breder sig som lave Randtrin Manchuriet og Landet ved Amur, der mod Øst indrammes af en ny Bjergbue. Derpaa kommer det japanske Hav, der omgives af den japanske Ørække, og nu griber det østkinesiske Hav med sine Bugter atter dybere ind i Fastlandet, men begrænses ligeledes af Halvøen Korea og Riukiuøerne i Bueform. Den sydlige Del af Østasien er opfyldt af Bjerge, der delvis har deres Rod i det indre Asien (Tsinlingshan), men danner dog i sit Kystforløb atter en stor Bue, den sydkinesiske, og ogsaa det foran liggende Hav, det syd-

kinesiske Hav, omsluttes af en Bue, der fra Formosa over Øen Luzon og Palawaøerne gaar til Borneo.

Fra det stille Hav er der udgaaet en Sammentrækning af Jordskorpen, hvorved Landet er sunket ned til en vældig Dybde. Øst for Kuri-

Fig. 114. Kinesisk Familietempel.

lerne og de japanske Øer gaar der gennem Vandet en langstrakt Gravsænkning, der er over 8500 Meter dyb, og paa samme Maade ledsages Riukiuoerne af en Gravsænkning, hvis Bund ligger 7500 Meter under Havfladen. Denne Sænkning greb ogsaa Fastlandets Rand og sonderrev den i meridionalt (ɔ: fra Nord til Syd) rettede Brud, ved hvilke Jordbunden i Trin gled ned mod Havet, saaledes at de Landflager, der sank dybest, blev overskyllede af Vand, hvorved Randhavene opstod. Til de meridionale Brud sluttede sig de ækvatorialt rettede, og begge fremkalder Bjergdragenes og Kysternes bueformede Forløb. Som synlige Be-

viser paa stærke tektoniske Forstyrrelser ved Fastlandets Rand tor man betragte de mange vulkanske Udbrudsmasser; navnlig er Økæderne rige paa endnu virksomme Vulkaner, og her vidner hyppige Jordskælv om, at Jordskorpens Bygning endnu ikke er fuldendt.

Den inderste Række af Bjergbuerne danner et skarpt Skel mellem det kontinentale indre Land og det maritime Randomraade. Den gennembrydes kun af nogle faa Stromme (Amur, Hwangho og Yangtsekiang) og deler disse i et i Reglen rivende ovre Løb og et roligt, sejlbart nedre Løb. Ogsaa for Klimaet er den en Grænse; thi kun hertil naar Monsunen, der om Sommeren som Havvind bringer Kystregionen Varme og Fugtighed og fremkalder en rig Vegetation, der mod Syd faar en næsten tropisk Karakter, medens den mod Nord ganske jævnt over subtropiske Former gaar over til Former fra den tempererede Zone. Om Vinteren forer derimod Nordostmonsunen som Landvind den isnende Kulde fra det indre Nordasien til Kystomraaderne langt mod Syd, saaledes at Steder som Peking, der ligger paa 40 Breddegrad, kan faa en Temperatur paa 20 Gr. Kulde.

Over for det menneskefattige indre Asien udmærker det periferiske Østasien sig ved sin uhyre Menneskerigdom; her lever næsten en Fjerdedel af Jordens samlede Befolkning. Denne Befolkning danner en Enhed, der har bevaret sig for fremmed Indflydelse; dens Kultur er ældgammel og hojtudviklet. Ogsaa i Religionen indtager de en Særstilling: de bekender sig vel til Buddhismen, men de hylder stadig den gamle Tilbedelse af Forfædrenes Aander (Fig. 114) og Confucius Lære hos Kineserne, Shintoismen hos Japanerne. Deres kulturelle Enhed ytrer sig endvidere tydeligt i deres Levevis og Livsanskuelse, i deres Literatur og Kunst, og ikke mindst i deres Skrift.

KINA

Den sydlige Del af det ostasiatiske Randomraade indtages af det egentlige Kina, d. v. s. Kina i snævrere Forstand som Landet med de 18 Provinser, ikke det kinesiske Rige, der desuden omfatter store Dele af det indre Asien og det nordlige Østasien. Dets Vestgrænse falder Nord paa omtrent sammen med Randen af Mongoliet, men griber Syd paa langt ind i Østtibets Bjergkæder. Det er de Bjergkæder, der under stærk Bøjning vender sig mod Syd og lober ud paa den bagindiske Halvø. Kun

i det nordlige Tibet fortsætter Bjergkæden Kwenlun sig som Tsinlingshan i ostlig Retning og deler tillige med sin Fortsættelse Hwaibjergene Kina i to efter deres Natur meget forskellige Omraader, Nord- og Sydkina.

Sydkina er et udpræget Bjergland. Den vestlige Del tilhører endnu det centralasiatiske Bjergsystem. Det er opfyldt af Højbjerge, der hæver sig til 6 -7000 Meter og danner Fortsættelsen af den store tertiære Foldezone, der afslutter Højasien mod Syd. Mod Øst sænker Højbjergene sig stejlt ned, og der begynder det sydkinesiske Bjergland, der strækker sig lige til Kysten, men ved en nord-sydgaaende Brudlinie deles i et højere vestligt og et lavere østligt Bjergland. Fælles er for begge den siniske Strygningsretning fra Sydvest til Nordost saavel som den geologiske Bygning. De bestaar overvejende af gamle palæozoiske, tildels ogsaa mesozoiske Bjergarter, undertiden gennembrudt af Granitmassiver. Deres Opstaaen gaar tilbage til en Foldning, der formodentlig fandt Sted i mellemste mesozoiske Periode (Jura). Senere er de stærkt eroderet ned til jævnt bølgende Flader og mange Steder overlejrede af en yngre rød Sandsten, der ogsaa findes i Sænkningsomraaderne, saaledes i det røde Bækken i Szechwan, der skylder den sit Navn. Mens det vestlige Bjergland Syd paa, i Provinserne Kweichow og Junnan, gaar over i et Kalkplateau af udpræget Karstnatur, bliver det østlige overalt gennemskaaret af en Række sinisk strygende Rygge, som er forbundne ved Tværkæder og gennemskæres af Tværdale, saa at det hele faar en gitteragtig Karakter. Sænkningsomraaderne, i hvilke ligeledes den røde Sandsten er aflejret, bliver gennemstrømmet af talrige Vandløb, der overvejende forener sig med Yangtsekiang og kun Syd paa igennem Hsikiang umiddelbart flyder til Havet. Deres Løb følger snart Længde-, snart Tværdalene, hvorved Faldet bliver betydelig formindsket, saa at Floderne er sejlbare langt opad Strømmen. Undertiden opstemmes ogsaa Vandet i Bækkenerne til store Søer. Særlig talrige er disse i de store Bækkener, som Yangtse gennemstrømmer. De østlige Bjergrygge, som mest bestaar af Granit, stryger ud mod Havet og danner derved en paa Bugter rig Stejlkyst af Riaskystens Type. Nord paa strækker de sinisk strygende Kæder sig over Yangtses Dal lige til Hwaibjergene, hvis østlige Del derfor ikke kan anses for en Fortsættelse af Tsinlingshan.

Væsentlig anderledes bygget er Nordkina. Den siniske Strygningsretning hersker ganske vist ogsaa her i Bjerglandene, men den østlige Del bliver indtaget af et vidtstrakt Lavland, den nordkinesiske Slette.

Fig. 115.

Dens Dannelse skyldes Hwanghos mægtige Grus- og Leraflejringer, hvilken Flod med sin Aflejringskegle har udfyldt de vestlige Bugter af det flade gule Hav og endnu den Dag i Dag forskyder Kysten ud mod Havet. Rester af det tidligere Hav, der engang naaede lige til de vestlige Bjerge, er de to Bugter Pechili og Liaotung, der tildels naar til de indre Bjerge. Op over Sletten rager kun Øst paa Shantungs fuldstændigt isolerede Bjergland, hvis vestlige Del er opbygget af Grus og Granit, den østlige ogsaa af palæozoiske Bjergarter, som ved Brud er delt i flere Horste. Den rager langt ud i Havet som en Halvø og danner en af Bugter noget sønderdelt Brudkyst.

Vest paa er Nordkina opfyldt af et Bjergland; den nordlige Del af dette bestaar i Pechilis Vestrand af en Række sinisk strygende Bjergdrag, der, gennembrudt af Tværdale, viser en lignende gitteragtig Ordning, som Sydkinas østlige Bjergland. De er Flager af prækambriske og palæozoiske Bjergarter, men har faaet deres nuværende Skikkelse ved Brud, Foldninger og Overskydninger i mesozoisk Tid. I deres Opbygning deltager tillige mesozoiske Lag, som Syd paa tiltager i Udbredelse. Her ændres Bjerglandets orografiske Karakter; det bliver mere en Højslette, gennemskaaret af Brud og kun hist og her overraget af Horste af ældre Bjergarter. Mod Sletten falder det ned med et tydeligt Trin.

Hvad der særlig kendetegner Nordkina, er den vide Udstrækning

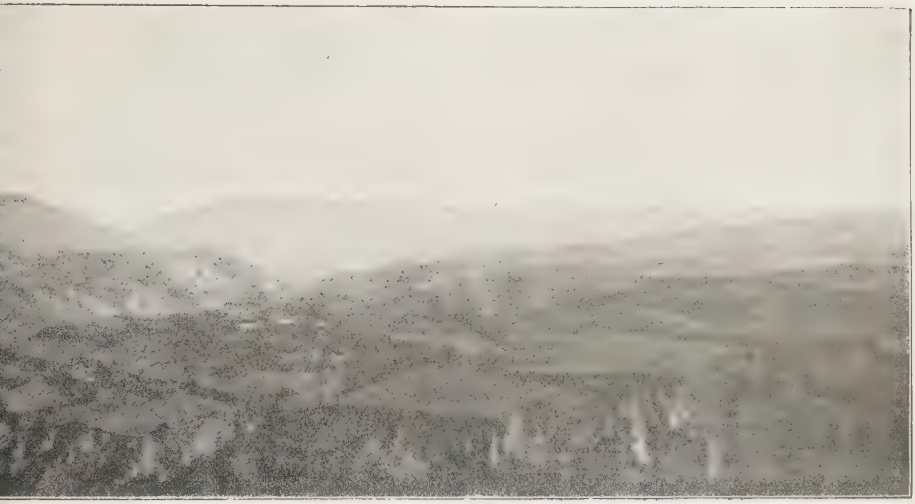

Kinesisk Landsby.

ɔ (Kina).

af Loss, der bedækker Dalen og de vestlige Bjerglandes Skrænt til en Højde af mere end 2000 Meter og hovedsagelig har leveret Materiale til den store Slettes mægtige Aflejringskegle. Dens Aflejringer strækker sig lige til Foden af Tsinlingshan og Hwaibjergene. Paa den anden Side af disse Bjergkæder er der kun ved nedre Yangtse ved Nanking et større Løssomraade, der dog ikke hænger sammen med det egentlige Løssomraade i Nordkina. Som allerede erkendt af den af Kinas Udforskning fortjente Geograf, Ferdinand von Richthofen, er denne Loss en ren æolisk Dannelse, ɔ: en Aflejring af det Støv, som Vinden medfører fra det indre Asiens tørre Omraade, og som her fastholdes af Steppens Græs og ophobes til stadig større Mægtighed. Loss'ens Mægtighed opgives til indtil 400 Meter, men er i Almindelighed 60 til 80 Meter. Den giver Landskabet et ejendommeligt Præg (Fig. 115). Da det ved Sønderdeling bryder lodret af, danner Vandløbene Klofter med stejle Vægge; de danner en indviklet Labyrint. Fra Dalbunden hæver Loss'en sig i Trin opad Skrænten. Mange af disse Terrasser er ganske vist først dannet kunstigt af Mennesket for Agerbrugets Skyld.

Gennem Vestens Bjergland har Nordkinas Hovedstrøm, Hwangho, banet sig Vej. Den udspringer i det Indre af Østtibet i en sumpfyldt Sænkning Syd for Marco—Polo-Kæden, gennembryder i et stærkt bugtet Løb Kwenlun, omflyder i en stor Bue Ordossteppen, vender saa til-

bage til Foden af Tsinlingshan for snart derpaa at træde ind i den nordkinesiske Slette. I sit nedre Løb bliver den Kinas Sorg ved sine ødelæggende Oversvømmelser og ved sin Tilbøjelighed til at forandre sit Leje. For Midten af forrige Aarhundrede udmundede den Syd for Shantung i umiddelbar Nærhed af Yangtse, mens den nu naar Havet Nord for Shantung. Som en endnu utøjlet Flod er den lidet egnet til Skibsfart.

I Sydkina mangler Lossen. I dens Sted optræder det tropiske Forvitringsprodukt, Laterit. Den er betinget af Klimaet, som i Sydkina bliver stadig mere tropisk. Tsinlingshan og Hwaibjergene danner ogsaa klimatisk en vigtig Grænse. De beskytter Syden mod den kolde Vintervind, der strømmer ud fra det indre Nordasien. Klimaet er her mere ensartet og har subtropisk til tropisk Karakter, Sommeren er varm, og Vinteren mild. Desuden bringer Monsunen om Sommeren rigeligt Nedslag og er heller ikke om Vinteren saa regnfattig som nordligere. Den aarlige Nedbør overstiger 1000 Millimeter. Nordkina har derimod paa Grund af de kontinentale Nordvestvinde en kold og tør Vinter. Peking, der ligger endnu sydligere end Napoli, har i Januar en Middeltemperatur af næsten 5 Gr. under 0. Nordvestvindene varer, ofte som Støvstorme, endnu om Foraaret, der derfor ligeledes er tørt. I Juni begynder saa ved Monsunskiftet Regntiden, der varer lige til September. For Aaret naar Nedbørsmængden næppe 600 Millimeter. Sommeren er paa lavere Bredde tilsvarende varm, Peking har en Julitemperatur paa 26 Gr. I Tiden for Monsunskiftet, navnlig i Sensommeren, indtræder undertiden heftige Hvirvelstorme, de frygtede Taifuner, der udgaar fra Philippinerne og. idet de drejer om mod Nordøst, i parabelformede Baner drager langs den kinesiske Kyst.

Med Klimaet ændres ogsaa Plantevæksten paa begge Sider af Tsinlingshan. Plantevæksten er ganske vist ikke mere tilstede i den oprindelige naturlige Skikkelse. Som næppe i noget andet Land hersker i Kina Kulturlandskabet. Store Strækninger er indvundet for Kultur og Skovbestanden ødelagt til Dækning af Træbehov. Dog findes der indenfor Kulturlandskabet i Tempellunde (Fig. 116) og Kirkegaarde ofte smaa Træbestande af Cypresser, Tax, Gingko og Paulownia. Nordkina er overalt skovfattig paa Grund af den korte Regntid og paa Grund af Lossbunden, der ikke er gunstig for Skovvækst. Vegetationen er her den tempererede Zones, ɔ: sommergrøn. Blandt Træerne træffer vi vore velkendte Former som Eg, Ahorn, Valnød; men i disse blander sig alle-

rede ostasiatiske Former, som Morbærtræ, Tulipantræ, Paulownia og Ailanthus, og som Underskov Hortensia, Liguster, Rhododendron. Den store Slette har med sine spredte Træbestande mest et parklignende Udseende. Den for vort Landskab saa karakteristiske Eng træder i Kina ganske tilbage, al dyrkelig Jord tjener Agerbruget.

Paa den anden Side Tsinlingshan bliver Plantevæksten stedsegron med Laurbærtræer, Kamfertræer, med Ege, Tuja, Magnolier og med de

Fig. 116. Kinesisk Tempellund.

for Østasien særegne Former som Gingko. Opdyrkningen er her mere indskrænket til Dalbunden og stiger kun sjælden i Form af Terrassekultur op ad Bjergenes Skrænter; men disse er for det meste fuldstændig berovet deres oprindelige Trævækst og er nu dækket af et Krat af Kamelia, Tebusken, Azalea og Rhododendron, sydligere af Bambus og Palmer. Oprindeligst er Vegetationen endnu i det sydvestlige Bjerg- og Alpeland, hvor vi i Skoven finder Rod- og Ædelgran, Fyr og Lærk og ovenfor Skovgrænsen Fjældmarker med en stor Rigdom af Alpeplanter.

Med Kulturlandets Udbredelse er i Kina tillige, særlig i de tæt befolkede Landsdele, de oprindelige Dyr trængt stærkt tilbage. Vi finder

dem nu kun i de mere utilgængelige Bjerglande i Syd og Vest. I Nordkina har Faunaen nær Tilslutning til Nord- og Centralasien, særlig Mongoliet. Her lever i Bjergene Vildfaar, Stenbuk, Moskushjort, Bjørnehund, paa Sletterne Antiloper og Gazeller og almindelig Ulv, Ræv, Grævling, Los, Maar og den mongolske Tiger. Mellemkina er derimod i sin Dyreverden stærkt paavirket af Østtibet, mens i Sydkina indiske Former optræder, som Aber, Slankaber, den indiske Tiger, Slanger og Krokodiller. Blandt Fuglene er Fasaner og Paafugle karakteristiske, saa vel som Ænder, Gæs og Kormoran, endvidere Hejrer og Traner. I ferske Vande lever frem for alle Karpefisk, blandt dem Guldfisken, der ogsaa der holdes som et Husdyr.

Ligesom i Dyreverdenen moder vi ogsaa i Befolkningen tydelige Beroringspunkter med Central- og Sydasien. Urbefolkningen er næsten ganske fortrængt eller gaaet op i de indvandrede Folk. Resten har holdt sig i Sydkinas vestlige Bjerge, i Kweichow Stammen Miaotse og i Szechwan og Junnan Mantse, der staar Bagindiens Shanfolk nær. De egentlige Kinesere er nu for Tiden et Blandingsfolk, fremgaaede ved talrige Indvandringer fra Central-, Syd- og Nordasien og sandsynligvis ogsaa fra Vestasien. Efter den hjemlige Overlevering er Stammelandet Østturkestan. Landets Kinesering udgik fra Nordkinas Lossland; der ligger i Weihos Lossbassin, Kinesernes Hjem; der naaede de indvandrede Beboere først til selvstændig Udvikling af deres Kultur, blev bofaste Agerdyrkere, formodentlig under Indflydelse af den i Sammenligning med Centralasien ligeligere Nedbør, Jordens Frugtbarhed og vel ogsaa ifølge Vanskeligheden for Kvægavl i det stærkt sønderdelte Lossland. I de sidste Aarhundreder før Kristus trængte Kineserne frem mod Syd og bredte sig sluttelig over hele Kina, mest i fredelig Kolonisation og under Blanding med og Optagelse af den ældre Befolkning. Mod videre Indfald fra Mongoliet blev under Tsi-Hwang-Ti den store Mur bygget (se Fig. 34). Men i det 13. Aarhundrede laa Kineserne alligevel under for Mongolernes Magt, og i Midten af det 17. Aarhundrede fulgte Manchuernes Indfald; de bragte Kineserne Haarpisken og grundede Manchudynastiet, men gik dog fuldstændig op i den kinesiske Kultur. Det kinesiske Rige udvider sig under Manchuerne ud over de 18 Provinsers Omraade over Manchuriet, Mongoliet, Østturkestan og Tibet, omfatter altsaa i Dag i sine Bilande den største Del af Hojasien. Med 11,3 Million Kvadratkilometer er det den største sammenhængende Stat paa Jorden og med sine 440 Millioner Indbyggere tillige den folkerigeste.

Med Vesterlandene er Kina først sent kommet i Berøring. Rigtignok var der allerede i Oldtiden ved Silkehandelen og senere ved Arabernes Handelsforetagender kommet Efterretninger til Europa om det mægtige Rige i Østasien, men et nærmere Kendskab bragte først i det 13. Aarhundrede Venezianeren Marco Polos Rejseberetning, der ganske vist i lange Tider ikke blev holdt for troværdig, og senere i det 16. Aarhundrede Portugiserne saa vel som kristne Missionærer, der var trængt ind i Landets Indre. Ogsaa Navnet er allerede i Oldtiden kommet til os ad Sovejen og stammer formodentlig fra Sydkina. Kineserne benytter det ikke, de kaldte deres Rige tien-shia, der omtrent betyder »Riget under Himlen«, eller ogsaa tshung-kwo, der betyder »Riget i Midten«. Af den første Benævnelse er med Urette Navnet »det himmelske Rige« opstaaet.

I dette »Rige i Midten« bor Kineserne, der for os paa Afstand synes at være en stor Enhed. Men ved nærmere Betragtning viser der sig dog i de enkelte Provinser en tydelig Forskellighed i Befolkningen, der kan føres tilbage saavel til den stærke Folkeblanding som til Forskelligheder i Naturen i det store Land. Særlig bestaar en tydelig Modsætning mellem Nord- og Sydkineserne, der omtrent svarer til Forskellen mellem Nord- og Sydeuropæere. Nordkineseren er større, har lysere Hudfarve og smallere Ansigt og beskrives som rolig og besindig, udholdende og standhaftig. Sydkineseren er derimod mindre og mørkere, hans Ansigt mere bredt og rundt, og i Væsen anses han for uroligere, mere bevægelig og lidenskabelig og mere tilbøjelig til politiske Nydannelser. Den nuværende Omvæltning i Kina er ogsaa hovedsagelig udgaaet fra Syden.

Hvad der for os lader det kinesiske Folk synes saa ensartet, er den urgamle, alt beherskende Kultur, der fuldstændig dækker Begrebet Kinesere. Om den er opstaaet i Kina selv eller er laant fra Central- eller Vestasien, har Forskningen endnu ikke formaaet at afgøre. For et Laan taler mange Kendsgerninger, saaledes Plovbruget, Arten af Nyttedyr og Kulturplanter, maaske ogsaa Anvendelsen af kunstig Vanding og Bygning af Dæmninger til Beskyttelse af Kulturlandet mod Flodernes Oversvømmelse. Utvivlsomt har den fra Vest modtaget stærke Paavirkninger, men har i Kina udviklet sig selvstændigt videre og er hurtigt kommet til højere Udvikling. Endnu i Middelalderen var den kinesiske Kultur langt forud for den europæiske; allerede længe før os kendte Kineserne Krudt, Bogtrykkerkunst, Fremstilling af Porcellæn og Magnetnaalens retningsgivende Egenskab. Men lidt efter lidt lammedes

Fremskridtet, Kulturen stivnede, den forplantede sig kun ved Overlevering og tog ikke Del i Vesterlandenes Opsving i Videnskab og Teknik. Siden det 18. Aarhundrede blev den derfor overflojet af den europæiske, mod hvilken Landet længe var fuldstændig afspærret. Først i den nyeste Tid begynder Kineserne at optage europæisk Kultur og Civilisation.

Men endnu stadig er Kineserne os fremmede, og det falder os svært at forstaa deres Tænke- og Handlemaade, begribe deres Sjæl. Allerede legemlig afviger de fra os ved at hore til den mongolske Race, hvis karakteristiske Mærker de bærer. Dertil kommer det ejendommelige Sprog, der bestaar af enkelte Stavelser, der først faar deres Betydning ved Stilling i Sætningen eller ofte ogsaa først ved særegen Betoning. Men endnu mere bliver Kineserne os utilgængelige ved deres Skrift, der skarpere end den store Mur afslutter Landet udefter. Den er en Billedskrift, ɔ: er fremgaaet af Billeder eller Symboler, og den er tillige en Ordskrift, hvor hvert Tegn betyder et Ord. Skrifttegnene stilles i Række under hverandre og læses fra oven og nedad saavel som fra hojre til venstre. (Fig. 117).

Anderledes beskaffen synes Kineserne os ogsaa efter deres Væsen, idet de trods det store Tal af Mennesker og Afvigelser i det enkelte dog har meget fælles indbyrdes. Almindelig bekendt er Arbejdsomhed og Flid. Kineseren kender ingen 8 Timers Arbejdsdag, ikke engang Søndagshvile, kun Søvnen afbryder hans Virksomhed. I Arbejdet viser han stor Dygtighed og en forbavsende Taalmodighed. Hans Udholdenhed i Arbejdet forenes med en sjælden Modstandskraft i Noden, med Haardforhed mod Vejrforandringer, særlig mod Kulde og med en utrættelig Udholdenhed i at forfolge et Maal. Mod legemlig Smerte synes han at være næsten ufolsom, da han uden nogen Klage eller Jamren taaler de grusomste Straffe, der er brugelige i Kina.

Kineseren er tillige en overordentlig billig Arbejder. Det skylder han sin eksempellose Nojsomhed med Hensyn til Fode — en Haandfuld Ris er ham tilstrækkelig for en Dag — og hans Beskedenhed i Fordringer til Livet. Deri har igen hans stadige Tilfredshed sin Rod, hans Livsglæde og hans muntre Sind. Ved Siden af de gode Egenskaber har han dog ogsaa mindre gode. Han gælder for at være dvask og urenlig, snu og beregnende og særlig i Nordkina snusfornuftig i sin Tænkemaade. I Omgang er han venlig og imødekommende, ved Hilsen betjener han sig, selv i Omgang med bekendte, af meget omstændige, tidsspildende

Høflighedsformer. Ligeoverfor Europæere er han let mistroisk og afvisende. Hans Selvtilfredshed og hans udprægede Konservatisme har væsentlig bidraget til hans Kulturs Stivnen og til at holde fremmed Indflydelse borte. I Literatur og Kunst har han ydet noget betydeligt. Dog beror hans aandelige Ballast hovedsagelig paa Overlevering fra gammel Tid. Videnskabeligt Arbejde og Forskning, som vi driver den, var ukendt indtil for kort Tid siden.

Fig. 117. Kinesisk Brevskriver.

Meget berømmet bliver Kineseren for sin udprægede Familiesans, der har sin Rod i religiose Anskuelser. Disse bliver behersket af den Dyrkelse af de afdøde, der har bestaaet siden de ældste Tider og vel er fremgaaet af en oprindelig Naturreligion. Den er grundlæggende for Kineserens Livs- og Statsopfattelse. Dyrkelsen af Forfædrene tvinger ogsaa til at opretholde Familien. Den førte til Børnerigdom, til at hilse en Arvings Fødsel velkommen, men ogsaa til de tidligere hyppige Pigemord. Familien er opbygget paa strengt patriarkalsk Grundlag. Den fædrene Myndighed er uindskrænket. Kvinden indtager derimod en underordnet Stilling. Særlig smuk er Børnenes Stilling til Forældrene, der beror paa Pietet og ubetinget Lydighed. Familien er i Kina ligesom Statens Urcelle; Forfatningen var i Kejsertiden et patriarkalsk Despoti, Kejseren selv ligesom Fader for den samlede Kineserfamilie.

De urgamle religiose Forestillinger fik ved 600 f. Kr. en Uddybning og en Udvidelse ved Kungfutses Lære (Confucius), som dog mere var en Sædelære og frem for alt indskærpede Børnenes Lydighed mod Forældrene, Efterkommernes Pietet mod Forfædrene og den enkeltes Pligtopfyldelse mod Samfundet og Staten. Mens Confucianismen var opstaaet paa Grundlag af den nordkinesiske Kultur, blev samtidig i Sydkina af Lao-tze grundet Taoismen, der i diametral Modsætning til Kungfutses Lære havde til Maal Fuldkommengørelsen af det enkelte Menneske og

søgte at opnaa denne ved Fordybelse i Tao, det højeste Væsen. Dog blev Taoismen med sin Mysticisme, sine Aandebesværgelser uden blivende Indflydelse. Nutiden er stærkt præget af buddhistiske Anskuelser. Buddhismen kom omtrent i det andet Aarhundrede f. Kr. til Kina og fandt særlig i Begyndelsen af vor Tidsregning vid Udbredelse paa Grund af ivrig Virksomhed af indiske Missionærer, da tilmed dens ud-

Fig. 118. Kineserinde og Kvinde fra Manchuriet. Medens mange kinesiske Kvinder endnu lemlæster deres Fødder, gaar den manchuriske Kvinde med særlig store Sko med tykke hvide Saaler.

tryksfulde Kultus og Templernes Figurrigdom meget tiltalte Kinesernes religiose Følelser, men den har her væsentlig antaget en anden Form og har ikke fortrængt Dyrkningen af Forfædrenes Aander. Den egentlige Folketro grunder sig stadig paa Dyrkelsen af de afdøde, er gennemtrængt af den urgamle Djævledyrkelse og rig paa Overtro. Af de overtroiske Forestillinger var Geomanti, den Tro, at et Sted ved Indvirkning af de afdøde var helligt, ligefrem en Hindring for Indførelsen af moderne Anlæg, særlig Jernbaner, da der ved deres Bygning ikke kunde tages Hensyn dertil. Tidlig har i Kina ogsaa Islam og Kristendommen faaet Indpas, men er ikke blevet af større Betydning.

Som i Race, Kultur og Religion, saa er Kineserne os ogsaa fremmedartede ved deres ydre Fremtræden. Den ejendommelige Haarpisk er vel faldet efter den sidste Revolution; men den gamle Klædedragt er blevet tilbage. Mænd saavel som Kvinder bærer en Jakke og Benklæder, der er bundet fast om Anklerne. Klædningsstykkerne bliver mest lavet af Bomuld og om Vintren vatteret. De velhavende bærer da ogsaa

Fig. 119. Lille By i det Indre af Kina.

Pelse og om Sommeren i Stedet for Jakke en vid Overklædning af Silke med lange Ærmer. Fodderne beklæder man med Bomuldsstrømper, Hovedet bedækker man med en Hat af Filt eller Silke, om Sommeren ogsaa af Straa. Mod Regnen beskytter Kineseren sig ved Olietøj eller ved en Kappe af Straa. De højere Embedsmænd har rigt broderede Stadsklæder og som Embedstegn en Kappe med en Knap, hvis Farve angiver Rangen. Hos Kvinden er endnu stadig den afskyelige Indsnøring af Fodderne i Brug, dog ikke almindelig; de lavere Klasser, endvidere Manchurerne i Norden og Hakkaerne i Syden følger ikke denne Uskik (Fig. 118).

En vis Egenart frembyder Kina ved sine Bosteder og Bebyggelse. Den stærke Sammentrængen i store Landsbyer og Stæder er fremherskende (Fig. 119). Kun i Bjerglandene findes smaa Landsbyer. Enkeltgaarde er sjældne. Stæderne og ligeledes de store Landsbyer er mest omgivet med en Mur med prægtigt smykkede Porte. I deres Anlæg viser Byerne ofte en firkantet Grundplan, ligesom en romersk Lejr. I det indre bliver den gennemskaaret af et Virvar af snævre, smudsige Gyder, men er rigt udstyret med Templer, Pagoder og Haver. Huset er paa Landet overvejende et Lerhus med Tegltag og med en firkantet Grundplan. I Byerne er Træbygningen fremherskende. I Nordens Løssomraade er Boligerne gravede ind i Løssvæggene, og i Mellem- og Sydkina bor mange Tusinde paa forankrede Baade og Tømmerflaader. Den indre Indretning af Bondehusene er yderst simpel; derimod er de velhavendes Huse, som ved nedtagelige Vægge er delt i flere Værelser, ofte rigt udstyrede med Tæpper og kostbart Indbo (Fig. 120).

Kinesernes store Nøjsomhed og Jordens Frugtbarhed muliggør den store Befolkningstæthed. Paa den ca. 5 Millioner Kvadratkilometer store Flade lever mere end 400 Millioner Mennesker, altsaa gennemsnitlig 80 pr. Kvadratkilometer. Dog er Befolkningstætheden i enkelte Egne langt derover. Paa den nordkinesiske Slette naar den gennemsnitlig 250, i nogle Egne 500 eller flere. Af Storstæder gives der dog i Kina kun faa i Forhold til Befolkningstætheden. Befolkningens samlede Tal er udsat for store Svingninger, fremkaldt af Borgerkrige, Hungersnød og Sygdomme; men i Almindelighed tager Befolkningen rask til som Følge af den høje Fødselsprocent. Det tvinger Kineserne til Udvandring, der fra Sydkina gaar til Bagindien, de malajiske Øer, Sydhavet og til Amerika, medens den fra Nordkina er rettet mod Manchuriet og Mongoliet. Mange af disse Udvandrere vender senere tilbage til deres Hjem.

Ved Udvandringen undgaas Overbefolkning; men at den tilbageblivende uhyre Folkemasse endnu kan holde sig uden videre Tilførsel af Levnedsmidler, beror ikke alene paa Kinesernes Nøjsomhed, men ogsaa paa den beundringsværdige Udnyttelse af Jorden og den højtudviklede Plantekultur. Dyrkningen sker i Almindelighed i Form af Havebrug med rigelig Gødning, mest ved Menneskegødning, ofte med kunstig Overrisling og under Anlæg af Terrasser. Hvert dyrkeligt Stykke Jord bliver benyttet; Boligerne graver man derfor ind i Løssvæggene eller lægger dem ud paa Floderne. Til Kvægavl ofrer man kun

lidet af den kostbare Jord. Den er derfor af ringe Betydning i Landbruget, til Dels allerede, fordi Kineserne ikke kender Nydelsen af Mælk og spiser lidet Kød. Opdrættet bliver Ride- og Lastdyr (Æsel, Muldyr, topuklet Kamel, Okse og Bøffel), som Kødd yr kun et sort Svin. En større Rolle spiller derimod, navnlig i Syd- og Mellemkina, Fiskeriet,

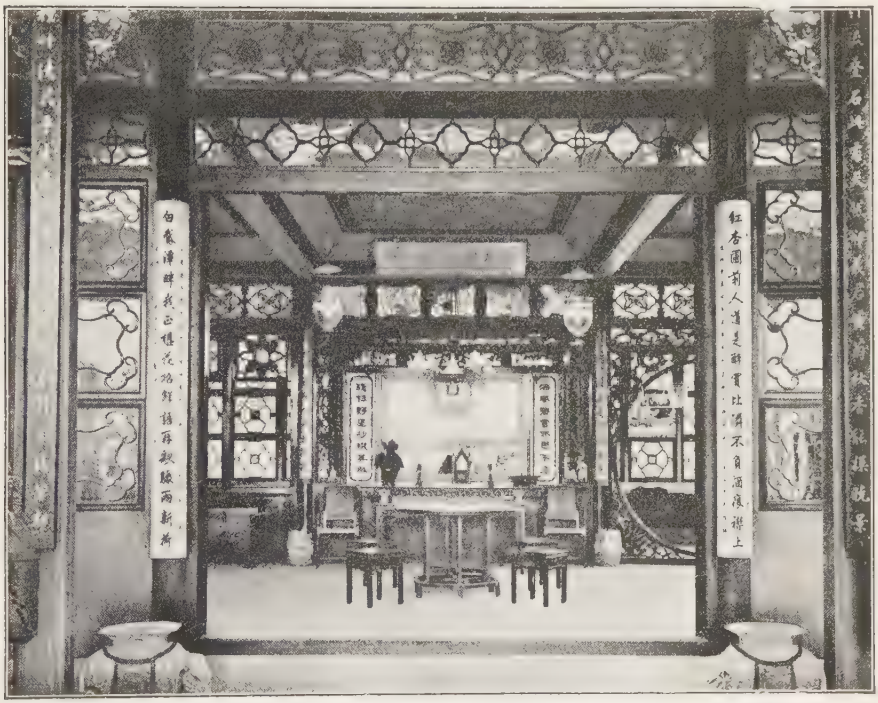

Fig. 120. Fornem kinesisk Bolig i Hongkong.

hvorved gerne Kormoranen bliver anvendt som Fiskejæger. Fra gammel Tid er der ogsaa drevet kunstig Fiskeavl. Meget udbredt er Opdræt af Silkeorme; Silken indvindes af Kokoner af flere Spindere, Morbærspinderen, Egespinderen og Ailanthusspinderen.

Med Hensyn til Dyrkningen af Kulturplanter afviger Omraaderne paa begge Sider af Tsinlingshan betydeligt fra hinanden. I Sydkina staar i første Række Ris, Te, Appelsiner og Mandariner, sydligst ogsaa Sukkerror, Batater, Yams; i Mellemkina træder Majsen i Risens Sted; i Nordkina med dets kolde Vintre er derimod Hvede, forskellige Hirse-

arter, især Kaoliang (Fig. 121), Rug, Byg, Havre og Bønner de vigtigste Næringsplanter.

Jordbruget danner Hovedgrundlaget for Erhvervslivet. Dog er der i Byerne ogsaa mange Erhverv, der som hos os i Middelalderen endnu drives haandværksmæssig, men højt udviklet og tildels udviklet til Kunsthaandværk. Men trods den store Dygtighed og Kinesernes udholdende Flid og trods den billige Arbejdskraft kan Haandværket ikke mere konkurrere med de europæiske, ved Maskiner fremstillede Produkter. Først naar Maskiner ogsaa er indført i Kina, vil Produktionen blive i Stand til at trænge Indførselen af fremmed Fabrikat tilbage. For en saadan Opblomstring af Industrien er Betingelserne gennemgaaende tilstede, thi Landet er rigt paa Mineralprodukter, særlig Kul og Jern. Mest bekendt er de mægtige Lag af Kul (Antrasit) i Norden, i Provinserne Shansi og Honan, der allerede udnyttes i større Omfang. Hidtil indvindes Jordens Skatte, — foruden Kul og Jern tillige Kobber og Salt — kun i det smaa og ved forældede Fremgangsmaader.

Handelen er meget betydelig i Kina. Den grunder sig paa Forskelligheder i Erhverv mellem de forskellige Provinser og paa den store Befolkningstæthed. Frem for alt blomstrer Indlandshandelen, der endnu mest drives i Form af Omløben med Varer. Dog er ved Forbindelsen med Europa siden Aabningen af de saakaldte Traktathavne, som i Midten af forrige Aarhundrede blev udvirket af Englænderne, ogsaa Udenrigshandelen livligt udviklet. Der udføres hovedsagelig Landbrugsprodukter, frem for alt Soyabønner og Raasilke, ogsaa Kokoner, endvidere Raabomuld, Jordnødder, Te (nu gaaet meget tilbage), Huder, Pelsværk og Æg. Blandt Haandværksprodukterne er i første Række Silke-, Lak- og Porcelænsvarer; i nyere Tid spiller ogsaa Kuludførselen en tiltagende Rolle. Indført til Kina bliver navnlig Bomulds- og Metalvarer, dernæst Kemikalier, Olie samt Sukker, Ris og Fisk.

Den livlige Indlandshandel betinger stærk Samfærdsel. Denne foregaar mest paa meget primitiv Maade. I Sydkinas Bjergegne og i det Indre bevæger den sig paa Stier ved Bærere eller Lastdyr. Farbare Landeveje findes kun i de tættere befolkede Dele af Landet, især i Nordkina; men de er slet vedligeholdt og ofte fuldstændig forfaldne. Med Hensyn til Samfærdselsmidler afviger atter Nordkina fra Sydkina. I Nordkina betjener man sig overvejende af tohjulede Kærrer med Trækdyr eller Hjulbore, undertiden med Sejl. Der er her Landforbindelse; Floderne er paa Grund af de store Slamaflejringer uegnede til Skibsfart, og

Kystfarten er lidet udviklet paa Grund af Fattigdom paa Havne. I Modsætning dertil besidder Sydkina udstrakt Flod- og Sotrafik. Floderne bliver befaret ved formaalstjenligt byggede Baade igennem Stromsnævringerne til nær ved Vandskellet, og Hovedstrommen Yangtse er sejlbar lige til sin Udtræden fra de indre Bjerge, i det nedre Lob selv for storre sogaaende Skibe. Desuden er de naturlige Vandveje udvidede

Fig. 121. Muldyr, der tærsker Hirse. I Forgrunden tørres Majs i store flettede Kurve.

ved kunstige, ved Kanaler, og der bestaar her en stærk Kystskibsfart, ved hvilken Kineserne betjener sig af de ejendommelige Djunker. I nyere Tid har endelig ogsaa Jernbanerne faaet Indpas i det lukkede Land. Fra Peking udgaar allerede flere Banelinier, af hvilke en over Mukden slutter sig til den sibiriske Bane, to andre forer til Shanghai og Hangchow saavel som over Hankow til Sydkina.

Med Jernbanerne trænger mere og mere europæisk Industri og Teknik ind i Kina. Nu for Tiden fuldbyrdes her overhovedet et mægtigt Opsving i Næringsvejene, paa det sociale og politiske Omraade. Det kinesiske Folk vaagner, det kommer til Erkendelse af sin Kraft og sit

eget Værd, til Bevidsthed om sin nationale Sammenhørighed og nationale Værdighed. For denne Forvandling er først Kejserdømmet faldet som Offer. I Aaret 1912 blev Manchudynastiet styrtet og den kinesiske Fristat grundet, der fik Navnet Ta chung hua min kuo; som det tidligere Kejserrige ingen Nationalstat, men en Kulturstat, forenet ved Tilslutning til den kinesiske Kultur. Efter Republikens Grundlæggelse fulgte en Tid med indre Uro, hvorved Modsætningen mellem Nord- og Sydkina paa ny gjorde sin Indflydelse gældende; efter al Sandsynlighed har den nu fundet sin Afslutning ved, at den fra Sydkina udgaaende Bevægelse har vundet Sejr.

Ogsaa udadtil begynder Kina mere at skaffe sig Anerkendelse, idet det stræber efter at befri sig for den nedværdigende Toldkontrol ved fremmede Magter, at ophæve de fremmedes Eksterritorialret saavel som Koncessionsomraaderne og at tilkæmpe sig fuldstændig politisk Selvstændighed.

KINAS LANDSKABER

Den almindelige Fremstilling af Kina har vist, at det store Rige paa de 18, siden 1912 22 Provinser, er overordentlig forskelligt i sine enkelte Dele. Skarpt staar først Nordkina overfor Sydkina, men disse to Omraader falder atter i en Række efter deres Natur betydelig afvigende Landskaber.

Nordkinas fremherskende Landskab er den store Slette, der strækker sig fra det stejlt opstigende Bjerglands Brudlinie i Vest til det gule Hav og Pechilibugten og Syd paa staar i Forbindelse med Lavningerne om nedre Yangtse. Det er Aflejringslandet for de Floder, der kommer fra Vestens Bjerge, især Hwangho, overlejrende en nedsænket Landflage. Endnu stadig medfører Floderne fra Bjerglandenes Løssomraader store opslemmede Masser til Sletten, som de ved Højvande ofte oversvømmer vidt og bredt og overlejrer med deres Sediment. Man har beskyttet Landet derimod ved høje Dæmninger, men ved Sommerens Højvande bliver disse ikke sjælden gennembrudt af de vældige Vandmasser, hvad der fører til frygtelige Oversvømmelser, hvis ødelæggende Virkning kun udlignes ved, at Jordbunden stadig paa ny bliver gødet ved det afsatte Slam. Mod Havet sænker Landet sig og gaar slutteligt over i et lavt, sørigt Marskland.

Denne Alluvialbund, som man bedst kan betegne som Flodsletteløss, er overordentlig frugtbar og derfor et af Kinas Hoveddyrkningsomraader. Oprindelig var Sletten vel et Steppeland med spredte Trægrupper og afbrudt af sumpede Lavninger, nu er det forvandlet til et Kulturlandskab, hvor hver dyrkelig Plet Jord udnyttes, og Trægrupper findes kun pletvis, mest paa hellige Steder, Templer og Grave. Sletten er derfor overordentlig tæt befolket. Befolkningen bor overvejende i Landsbyer. Store Stæder er kun opstaaede ved de vigtigste Trafikknudepunkter. Forrest staar *Peking* (800 000 Indb.), der allerede under Mingdynastiet i det 14. Aarhundrede blev ophojet til Kinas Hovedstad og var Kejserens Residens; efter Republikens Grundlæggelse beholdt den denne Forrang, som den dog nu efter Afslutningen af de sidste indre Kampe har maattet afgive til Nanking. Staden ligger i Slettens yderste Nordrand i en Bugt, der griber ind i Bjerglandet, og hvorfra der aabner sig Veje baade til Manchuriet og over Kalgan til Mongoliet, altsaa ved den naturlige Indgangsport til den store Slette. Efter sin Grundplan bestaar den af den næsten kvadratiske, af en Mur omgivne Manchustad i Nord og den ligeledes muromfattede Kineserstad i Syd. Det indre af Manchu- eller Tartarstaden indtages af den ved en særlig Mur afspærrede Kejserstad, der er opfyldt af Soer, Haver og Paladser, og i hvilken, atter omgivet af en Mur, den saakaldte røde eller forbudte Stad, der indeholder de kejserlige Paladser, er beliggende. Indenfor Tartarstaden befinder sig Gesandtskabskvarteret, ligeledes afgrænset ved Mure og Grave. Den sydlige Kineserby er hovedsagelig Bolig for Handlende og Haandværkere, den er kun tildels bebygget, for ovrigt indtaget af Haver og rig paa Paladser, Pagoder og Templer (Himmel- og Agerbrugstemplet), som er omgivet af Anlæg. Begge Byer bliver ved brede, mest snorlige Gader (Fig. 122) delt i enkelte Kvarterer, hvis krogede, smudsige Gyder begrænses af lave, teglklædte Træ- og Murstenshuse og er opfyldt af en broget Menneskevrimmel.

Nordkinas Forbindelse med Havet er *Tientsin* (800 000 Indb.; Fig. 123), der ligger ved Paiho, hvor Kejserkanalen udmunder i denne, men ikke mere tilgængelig for større søgaaende Skibe, som derfor maa kaste Anker i Yderhavnen *Taku*. Den er den betydeligste Handelsplads i Norden og staar ogsaa i Forbindelse med Indlandet som Endepunkt for flere Veje, der fører til Mongoliet og til Provinserne Shensi og Kansu. Tientsin leverer frem for alt Te til Sibirien og Rusland og faar fra Indlandet Uld og Huder. Af Slettens ovrige Byer er kun *Kaifong* ved

Hwangho og *Tsinan* (250 000 Indb.) ved Foden af Shantungs Bjergland blevet storre Handelspladser, begge berores af vigtige Banelinier. Shantungs Bjergland, der hæver sig ø-formet over Sletten, er langt tyndere befolket. Dets Beboere driver Agerbrug, men den frugtbare Loss mangler, og Bjerglandet rager med vildt sønderrevne Former tildels op til betydelige Højder, i Taishan til 1500 Meter, i de højere Egne kun be-

Fig. 122. Gade i Peking.

klædt med sparsomt Krat. Mod Havet falder det stejlt ned, men her danner flere Bugter gode Havne, saaledes Syd paa Bugten *Kiautshou*, indtil Verdenskrigen tysk Forpagtningsomraade med den under tysk Styrelse opblomstrende Havnestad *Tsingtau*, og Nord paa Bugten *Weihaiwei*, som Forpagtning endnu i Englændernes Hænder. Rige Kullag lover i Fremtiden disse Omraader en betydelig Udvikling.

Vest paa hæver det nordkinesiske Bjergland sig murlignende fra Sletten; Nord paa, som vi har set, et rigt leddelt, af Længde- og Tværdale gennemskaaret Bjergland, som stiger til 3500 Meter, Syd paa mere et ensformigt Højsletteland, hvor kun enkelte Bjergstrog naar mere end 2500 Meters Højde. Paa den anden Side Bjerglandet begynder det centralasiatiske Steppeland, beboet af røveriske Nomadestammer, mod

hvis Indfald i Nordkinas frugtbare Agerland den over Bjerg og Dal forende store Mur er bygget. Det torre Steppeklima trænger helt ind i Bjerglandet, som i Almindelighed kun bærer lidt Skov og ofte hæver sig med stærkt sonderdelte Toppe. Men gennem dets Dale strommer talrige Vandlob til Sletten og muliggor Agerbruget, tilmed da Dalbundene er bedækkede med Losslag, hvis Mægtighed tiltager mod Syd.

Fig. 123. Torv i Tientsin.

I en af Længdedalene er *Taijuen* (300 000 Indb.) Hovedstaden i Shansi, som Trafikknudepunkt endog vokset op til en Storstad.

Det sydlige Hojsletteland er Kinas egentlige Lossomraade. Her træffer vi det typiske Losslandskab med jævne Flader, der hæver sig i Terrasser, gennemskaaret af en Labyrint af stejlvæggede Floddale og snævre Hulveje, i hvis Vægge Menneskene har udgravet deres Boliger. Den frugtbare Lossjord tjener Agerbruget, dog er Landet langt tyndere befolket end Sletten. Rige Kul- og Jernlejer, særlig i den sydlige Del af Provinsen Shansi, vil dog i Fremtiden give Landet en rig Udvikling ved Bjergværksdrift og Industri. Syd paa afsluttes det nordkinesiske Bjergland af Weihos og Hwanghos Dale, hvilken sidste lober lige til Foden af Tsinlingshan, der hæver sig paa den anden Side som en

sammenhængende Bjergkæde indtil en Højde af 3350 Meter, er tyndere befolket og kan kun overskrides ad Passer af 1500 til 2000 Meters Højde. Det kinesiske Rige griber her med Provinserne Shensi og Kansu langt ind i Centralasien og omfatter ogsaa en Del af Ordossteppen. Gennem Weihodalen forte en af de store centralasiatiske Veje mod Vest. Ved den opblomstrede ved ovre Hoangho *Lantshou* (500 000 Indb.) Kansus Hovedstad. I Weihos Dal er Vuggen for den ældste kinesiske Kultur, i kornrige Omgivelser ligger her Kinas ældste Hovedstad *Hsingan* (500 000 Indb.), endnu en vigtig Handelsplads.

Hinsides Tsinlingshan og Hwaibjergene begynder Sydkina, der mod Syd er opfyldt af Bjergland, men Nord paa indtages af Yangtses brede Dalstrog. Denne nordlige Del betegnes ofte som Mellemkina. Øst paa staar Lavningerne om nedre Yangtse endnu i umiddelbar Forbindelse med den nordkinesiske Slette, og opad Floden findes lige til de vestlige Højbjerge et Lavland, i hvilket kun enkelte Udlobere fra det sydlige Bjergland griber ind. Yangtse skifter indenfor Lavlandet gentagne Gange Retning, som snart følger de siniske Bjergstrøg, snart gaar paa tværs deraf. Efter sin Udtræden fra Vestbjergene gennemflyder den forst med talrige Bugter Sletten i Hupeh, saa indsnævrer den sin Dalbund omtrent nedenfor Hankou mellem Hwaibjergene eller Hwaijangshan i Nord og Bjerglandet i Syd, men udvider sig flere Gange i Mundingsbækkener for dens sydlige Bifloder. Paa den hele Strækning bliver den ledsaget af Soer, af hvilke nogle, som Tungtinghu og Pojanghu, Mundingsso for dens betydeligste Tillob, Kankiang, ved Højvande har en ret betydelig Storrelse. Særlig rigt paa Søer er den udstrakte Flodslette, som den har aflejret langs sit nedre Løb, og som den stadig udvider med sine Sedimenter.

Dette mellemkinesiske Lavland bliver ved Yangtse og dens talrige sejlbare Bifloder særlig let tilgængeligt; desuden udmærker det sig ved Jordens Frugtbarhed og ved den rigelige Vanding. Som Folge deraf er det en af de økonomisk vigtigste Dele af Kina med højt udviklet Jordbrug og livlig Handel. Det viser sig tydeligt i den tætte Befolkning, navnlig ved nedre Yangtse og i Mængden af store Stæder. Allerede i Indlandet, i Sletten Hupeh, overstiger Folkemængden 150 paa en Kvadratkilometer. Her ligger i den sydligste Udbugtning paa den sejlbare Hsiangkiang, Hunans Hovedstad *Tshansha* (300 000 Indb.). Et særligt Samlingspunkt for Beboelse og Trafik er det Sted, hvor Yangtse forlader denne Slette. Der voksede *Hankow* op (1 500 000 Indb.; Fig. 124)

til med sine to Nabobyer *Wutshang* og *Hanjang* at blive Indlandets største Handels- og Industriplads med livlig Tehandel paa Rusland. Det beror i første Række paa den gunstige Beliggenhed; til Hankow er Yangtse sejlbar selv for Oceandampere, og herfra aabner tillige Bifloderne, Hankiang og Hsiangkiang Vejene mod Nord og Syd, til Peking og Kanton. Til Peking fører nu en Bane.

Fig. 124. Hankow.

En lignende Ophobning af Storstæder findes atter i nedre Yangtses Omraade. Her ligger først *Wuhu* (130 000 Indb.), betydelig som Udførselshavn for Ris. Saa følger *Nanking* (380 000 Indb.), efter den sidste Ændring af de politiske Forhold ophøjet til Rigets Hovedstad, men allerede tidligere fremragende ved sin Andel i Verdenshandelen, lang Tid Mellemkinas Hovedstad og et Støttepunkt for Mingdynastiet, hvad der gav den Betegnelsen Sydhovedstad. Noget nedenfor Nanking er *Tsinkiang* (100 000 Indb.) ved Kejserkanalen en vigtig Omsætningsplads.

Særlig rigt paa Storstæder, der alle har faaet deres Opblomstring ved deres betydelige Andel i Verdenshandelen, er det af Kanaler gennemskaarne Mundingsomraade af Yangtse. Først kommer for Tiden

Shanghai (1 500 000 Indb.), Kinas storste Trafikhavn, men en ogsaa for større Skibe tilgængelig Havn, med Udforsel særlig af Silke, Bomuld og Ris. I Aaret 1842 blev den aabnet for de fremmede. Der opstod da i den nordlige Del af den gamle, murkransede Kineserby det franske og derpaa det internationale Stadkvarter, som blev Handelens Hovedsæde (Fig. 125). Shanghai har langt overflojet alle de ovrige Byer i Deltalandet; nærmest den kommer *Hangchow* (892 000 Indb.), der paa Marco Polos Tid var Kinas storste Handelsstad. Den ligger ved nedre Tsientangkiang og ved Kejserkanalens Sydende, men er mindre tilgængelig for Soskibe paa Grund af det vanskelige Farvand i den udenfor liggende Bugt og den stærke Brænding. Den har dog en livlig Handel og har som Midtpunkt for et af de bedste Silkedistrikter store Silkevæverier. Ogsaa *Suchow* (500 000 Indb.) i Indlandet ved Kejserkanalen rager op ved sin Silkeindustri. Paa Sydsiden af Hangchowbugten var *Ningpo* (270 000 Indb.) tidligere en vigtig Handels- og Industriby, men har ved Shanghais Opblomstring tabt meget i Betydning.

Syd for Yangtselavlandet begynder det sydkinesiske Bjergland, som er rigt leddelt, men selv i sine hojeste Toppe sjælden overstiger 1500 Meter og derfor helt har Karakter af Mellembjerge. Uroligere bliver Landskabet kun, hvor den rode mesozoiske Sandsten overlejrer de ældre Bjergarter i jævne Dækker, som atter ved Erosionen er sonderdelt paa den mangfoldigste Maade. Trods stor Fugtighed er ogsaa dette Omraade skovfattigt, men det er det formodentlig først blevet ved Mennesket, da der endnu findes store Skove i Egne mindre berort af Trafiken. Nu er Bjergene overvejende beklædt med stedsegront Krat, der leverer Beboerne det nodvendige Brænde. Dyrkningen af Nytteplanter er i Almindelighed indskrænket til Dalbundene, Ris staar i forste Række, dog plantes ogsaa Sukkerror, Batater, Tobak, Sydfrugter (Oranger), Te og Bomuld. Paa Skraaningerne gaar Opdyrkningen sjælden op til nogen storre Hojde; der mangler ogsaa ofte en god Jordbund, de bliver mest bedækkede af en mindre frugtbar Laterit.

Som Agerbrugere er Beboerne mest bosat i Landsbyer. Til Dannelsen af storre Stæder er det kun kommet i de tættere befolkede Dalbunde, paa vigtigere Samfærdselspunkter, især ved de sejlbare Floder. Langt den betydeligste er *Canton* (900 000 Indb.), af Kineserne kaldet Kwangchow, Hovedstaden i Provinsen Kwangtung, den ligger Nord for Mundingen af Hsikiang, Sydkinas storste Strom, i Randen af et Delta, som er aflejret af denne og flere andre Floder, og paa Nordbredden af Can-

ton- eller Perlefloden, endnu tilgængelig for Skibe af ringere Dybgaaende. Med Indlandet er den paa det nojeste forbundet ved flere Trafikveje, der folger Floddalene, og er særlig derved tidlig blevet en fremragende Handelsplads. Cantons Kerne danner den muromsluttede gamle Stad, mellem denne og Floden opstod den ligeledes af en Mur omgivne

Fig. 125. Shanghai. I Baggrunden Posthuset.

Nystad, som er det egentlige Forretningskvarter, og paa dens snævre Gader med de tæt sammentrængte Butiker og de brogede Skilte bevæger sig stadig en Vrimmel af Mennesker. I Pælebygninger og Husbaade lever her en Del af Befolkningen paa Floden. Fremmedkolonien Shamien ligger paa en kunstig forhojet Flodo Sydvest for Byen. For Aabningen af Traktathavnene i Aaret 1842 var Canton den eneste Havn i Kina, der var aaben for Forbindelsen med Vestlandene; dette skylder den sin blomstrende Udvikling som Handelsstad. Denne Forrangsstilling

har den ganske vist nu mistet, men har stadig stor Handel med Te og Silke. Frem for de andre Byer udmærker den sig ved sin højt udviklede Industri, ved sine Silkevæverier og sine Silkebroderier, Lakvare- og Papirfabrikation, Træ- og Elfenbensskærerier, Glas- og Porcelænsindustri.

I Canton knyttede Portugiserne allerede i det 16. Aarhundrede Handelsforbindelser med Kina og grundede i *Macao*, der ligger i Deltaets Yderrand, den første europæiske Handelsstation; den er endnu i deres Besiddelse, men har ved Havnens Tilsanding ikke mere nogen Betydning for Forbindelsen med Kina. Den er nu for Tiden blevet langt overflojet af den engelske Besiddelse (Kronkoloni) *Hongkong* med Hovedstaden *Viktoria* (350 000 Indb.) og en fortræffelig Havn, der anløbes af de fleste Dampskibslinier til Østasien.

Sydkinas Kyst, opstaaet ved Brud og Sænkning, er overhovedet rig paa Bugter og gode Havne. De store Byer ligger mest ved Mundingerne af Floderne, gennem hvis Dale Vejene til det indre aabner sig; saaledes *Changsha* (540 000 Indb.) med Havnen *Amoy*, saa *Fuchow* (350 000 Indb.) der har livlig Industri (Silke- og Bomuldsvæverier) og har Værfter for Bygning af de kinesiske Djunker, endelig *Wenchow* (200 000 Indb.) med livlig Tehandel. I Indlandet træffer vi kun større Byer i Hovedflodernes Dalstrog, i Hsiankiangs Dal *Hangtshou* og *Hsianglan* (300 000 Indb.), som endnu kan naas af Dampskibe, og i Kankiangs Dal *Kanchow* og *Nanchan*.

I et Trin kommer man fra det østlige Bjergland op paa det vest-kinesiske, som Vest paa bliver afsluttet ved Tibets fremragende Højbjergkæder. Dette Omraade omfatter Provinserne Kweitchow, Szechwan og Junnan. Det er i Almindelighed et Bjergland. Nord paa med Bjergkæder af den siniske Strygningsretning, Syd paa mere et Højsletteland, tildels stærkt karstagtigt, lidet frugtbart og derfor tyndt befolket. I Bjerglandet er, særlig i Norden, som Bækkener indsænket lavere Sletteland, dannet af mesozoiske Sandsten, men stærkt sønderskaaret af Floderne og helt forvandlet til Bakkeland. Dertil hører det røde Bækken i Szechwan, som Syd paa gennemstrommes af Yangtse. Her træffer vi en tæt Befolkning, særlig i Sletten ved *Chentu* (400 000 Indb.), Hovedstad i Provinsen Szechwan, der er overordentlig frugtbar og godt vandet af Minkiang. Bækkenets mesozoiske Lag gemmer ogsaa Mineralskatte, Kul og Salt. Det sidste træder frem i rige Kilder, og vindes ved Inddampning ved brændbare Gasarter, der strommer ud fra Jorden. Det sydlige Høj-

land er gennemkloftet af dybe, stejlvæggede Dale, og volder derfor Samfærdselen store Vanskeligheder. Derfor har der ogsaa her kunnet holde sig Rester af den ældre Befolkning (Miaotse).

Kinas sydvestlige Del afsluttes med alpine Højbjerge. En Række vældige Kæder, som i deres øvre Regioner er stærkt isklædte, trænger her frem fra Tibets Højland, stryger først mod Sydost, drejer sig snart

Fig. 126. Indfødte fra det nordlige Formosa i Festdragt.

mod Syd og fortsætter sig med aftagende Højde mod Bagindien eller gaar over i Junnans Bjergland. Mellem de enkelte Kæder er indsænket overmaade dybe og smalle Dale. I en af disse Dale strømmer den i Højtibet paa Nordfoden af Tanglagebjergene udspringende Yangtsekiang, af Kineserne kaldet Takiang, d. v. s. store Flod, gennembryder saa under mange Bugtninger nogle af Kæderne og naar paa denne Maade det østlige Bjergland. I Højbjergene lever endnu mange uafhængige, halvvilde Folkeslag, som staar Tibetanerne nær. De driver noget Agerbrug i Dalene, paa de højere liggende Strækninger overvejende Kvægavl. Dalskraaningerne er beklædt med tætte Skove, som opad gaar over i alpine, artsrige Fjældmarker.

Foran Sydkinas Kyst ligger to store Øer, *Hainan* i Syd, opfyldt af Bjerge, og i det indre endnu beboet af en gammel, med Miaotse beslægtet Folkestamme, og i Øst den langt større *Formosa*, der siden Aaret 1895 tilhører Japan. Denne Ø bliver Øst paa gennemskaaret af en mægtig Bjergkæde, opbygget af foldede arkaiske og palæozoiske Lag, som i Niitakayana (tidligere Mount Morrison) naar 4115 Meter. Den bliver i Øst og Vest ledsaget af tertiære Kæder, af hvilke den østlige bærer nogle Vulkantoppe. Den indre Bjergkæde danner Begyndelsen til den sydligste ostasiatiske Bue, der over Philippinerne forer til det malajiske Arkipel. Mod Stillehavet falder Bjergene brat ned, mod Formosastrædet sænker de sig jævnt til et Lavland; her rager nær Kysten Pescadoresoerne op af Havet.

Ved sin sydlige Beliggenhed under 22. til 24. Breddegrad kan Formosa glæde sig ved et mildt, næsten tropisk Klima og er under Havets Indflydelse, da ogsaa Vintermonsunen bringer Regn, meget stærkt vædet; derfor bærer den en yppig Plantevækst, hvori japanske og malajiske Former blander sig. Paa Grund af det gunstige Klima egner Øen sig fortrinligt til Dyrkning af subtropiske og tropiske Kulturplanter (Ris, Sago, sode Kartofler, Sukkerror, Te). Godt udnyttet bliver endvidere de udstrakte Skove saavel som de tilstedeværende Mineralskatte (Guld, Solv, Kobber, Kul og Petroleum). Blandt Beboerne tager nu for Tiden Japanerne hurtigt til ved Indvandring. Oprindelig levede paa Formosa et vildt, frihedselskende malajisk Bjergfolk, som allerede af Kineserne, der navnlig havde slaaet sig ned paa Vestsiden, var fortrængt til de indre Bjerge (Fig. 126). Under Japanerne er i nyeste Tid Næringslivet betydeligt hævet, Jordbruget er fremmet ved Vandingsanlæg, Samfærdselen er lettet ved Bygning af Jernbaner og ved Forbedring af Havnene, og der er skaffet Ro og Orden. Derfor er ogsaa Befolkningstætheden steget betydeligt, og den Nord paa liggende Hovedstad *Taihoku (191 000)* er vokset op til en Storstad.

Nord for Formosa afsluttes det ostkinesiske Hav ved Riukiuøerne mod det aabne Ocean. Denne Ørække tilhører en ostasiatisk Bjergbue, der begynder paa Formosa og over den japanske Ø Kiushiu forer til Korea; den bestaar af en ydre Kæde af Granit og foldede palæozoiske Bjergarter og af en indre senere vulkansk. Denne Beliggenhed midt i et varmt Hav betinger et mildt Klima med Regn ogsaa om Vintren; den muliggør en rig Kultur paa den for det meste frugtbare Jordbund. Da Beboerne, et kinesisk-japanesisk Blandingsfolk, tillige driver meget

Fiskeri og Haandværk og udmærker sig ved stor Nøjsomhed, har Befolkningen naaet den overmaade store Tæthed af 275 pr. Kvadratkilometer.

MANCHURIET OG KOREA

Den nordlige Del af den ostasiatiske Monsunregion indtages paa Fastlandet af Manchuriet med Halvøen Korea. Manchuriet strækker sig fra det gule Hav i Syd til det ochotske Hav i Nord, fra Khinganbjergene i Vest til det japanske Hav i Øst. Det danner et af de Trin, i hvilke Kontinentet synker ned til Stillehavets store Dybder. Med Store Khingan ender det mongolske Højland, der jævnt hæver sig til denne Randkæde, men saa mod Øst styrter brat ned langs en Brudlinie, i sine østlige Kæder opbygget af gamle krystallinske Bjergarter. Herfra breder sig mod Syd det manchuriske Lavland, der som en flad Alluvialslette naar lige til det gule Hav og her blivet vandet af Liaoho. Nord paa gaar Lavlandet, til Dels med vulkansk Jordbund, over i et Bakke- og til sidst i et Bjergland. Bjerglandet begynder med den vestligt strygende Lille Khingan, der slutter sig til Stanovoibuens øvrige Bjerge. Denne nordlige Del er Amurs Stromområde, der gennembryder Store Khingan og med en mod Syd vendt Bue gennemflyder Manchuriet til det okhotskiske Hav og optager 2 betydelige Bifloder Sungari og Ussuri. Mod det japanske Hav bliver Manchuriet begrænset af et udstrakt Bjergland, der bestaar af flere, ved Dale adskilte Kæder, som alle løber bueformet og danner det ostasiatiske Randområdes saakaldte tungusiske Bue. Det er Horstbjerge, dannede af foldede arkaiske Bjergarter, der derpaa er horisontalt overlejrede af palæozoiske Lag. Syd paa skiller en af Jalu gennemstrømmet Sænkning det manchuriske Bjergland fra Halvøen Korea. Her strækker Kæderne sig endnu langt mod Vest, indsnævrer det nedre manchuriske Lavland og ender i Halvøen Liaotung. Tillige har denne sydlige Del i det 2440 Meter høje vulkanske Tshangpaishan Randbjergenes højeste Top. Øst for Halvøen Korea griber dernæst det japanske Hav i Peter den Stores Bugt dybt ind i Bjerglandet. Paa den anden Side deraf afsluttes Fastlandet med Sichotaalins mægtige Kæde.

Lige til de nordlige Bjerge staar Manchuriet endnu under Indflydelse af den ostasiatiske Monsun, men Klimaet har dog allerede en stærk kontinental Karakter, der navnlig viser sig ved den lave Vintertemperatur. I Vladivostok, der omtrent ligger paa samme Bredde som Firenze,

synker Januartemperaturen til 15 Gr. under 0. Den kolde Vinter trykker ogsaa Aarstemperaturen ned, den naar paa dette Sted næppe 5 Gr. Derimod er Omraadet om Sommeren, særlig i det Indre, forholdsvis varmt. Vladivostok har en Julitemperatur paa 21 Gr. Mens der om Vintren blæser Nord- og Nordvestvinde, som medbringer den sibiriske Kulde, hersker om Sommeren Sondenvinde, der forstærkes og faar deres Retning ændret ved den stærke Opvarmning af det Indre, der fremkalder en Opstigen af Luften og dermed en cyklonisk Luftbevægelse. Disse Vinde forer fugtig Luft ind mod Land. Hovedregntiden falder i Juli og August, hyppigt i Forbindelse med Tordenvejr, de ovrige Maaneder er torre. Derfor er Vegetationen i Almindelighed lidet yppig. I Lavlandet, der til Dels er uden Aflob, træffer man kun mager Steppe, dog bærer Bjergene i de hede Regioner sommergronne Lovskove, dannede af Træer, som er beslægtede med vore og i storre Hojde sibirisk Naaleskov. Et eget Vegetationsbillede viser Amurlandet, der ligner et Parklandskab med enkeltstaaende Træer, Buske og mandshoje Urter og Græsarter. I Dyreverdenen modes her nord- og ostasiatiske Former. Tigeren med Bjorn og Rensdyr. De nordlige Skove er rige paa Pelsdyr.

Her i Norden driver da Beboerne endnu overvejende Jagt og Fiskeri. Derimod lever der Nomader i det torre Steppeomraade i det Indre. Agerbruget har kun faaet storre Udbredelse i det sydlige, rigeligere vædede og frugtbare Lavland. Der dyrkes navnlig Hvede, Bonner, Hirse (Kaoliang), Opium og nogen Ris. Af okonomisk Betylning er endvidere Bjergskovens Tommer og Jordens Skatte, Jern og Kul, det sidste især paa Liaotunghalvøen.

Manchuriet bliver hovedsagelig beboet af tungusiske Stammer, (Fig. 127) hvortil ogsaa Manchuerne horer; kun ved nedre Amur bor de gammelasiatiske Giljaker. Nu til Dags udgor de som Kolonister indvandrede Kinesere en betydelig Procentdel af Indbyggerne. De tungusiske Stammer levede i det indre Steppeomraade og er derfra gentagne Gange trængt frem til Kina, sidst i det 17de Aarhundrede Manchuerne. Men i den nyere Tid er omvendt Manchuriet blevet Maalet for Nabostaternes Erobringslyst, forst Rusland, der udstrakte sit Magtomraade lige til Halvoen Liaotung og der anlagde Krigshavnen Port Arthur; saa Japan, der dog kun har faaet Sydspidsen af Liaotung med Port Arthur og endelig Kina, som vel nok i Fremtiden vil gaa ud som Sejrherre i Kappestriden med Japan. Nu for Tiden danner den storste Del af Manchuriet tre Provinser af det kinesiske Rige, kun den nordlige og ostlige

Del til Peter den Stores Bugt hører som det fjerne Østens Republik til Sovjetrepublikernes Union.

Tilslutningen til Rusland har indføjet Manchuriet i Østasiens store Trafiklinier. Gennem Amurlandet gaar den sibiriske Bane til Krigs-

Fig 127. Tunguser, udrustet til Jagt med Snesko og Stok.

havnen Vladivostok. Der ender tillige en anden Bane, som i Tshita i Transbaikalien grener sig ud fra den sibiriske Bane og fører over Charbin. Charbin er saa atter Udgangspunktet for en Bane mod Syd, først til Mukden og derfra igen til Port Arthur, Korea og Peking. I det nordlige Bjergland danner desuden Amur og dens Biløber gode Forbindelsesveje, hvis Værdi dog formindskes noget ved Strømhvirvler og veks-

lende Vandstand saavel som ved det langvarigt Isdække. For mindre Skibe er ogsaa den sydligere Liauho sejlbar.

Baneliniernes Forlob er væsentligt bestemt ved de storre Byer. Manchuriet er ikke rigt paa saadanne, da Bebyggelsen i det hele er sparsom. Kun i det sydlige Omraade, der staar stærkest under kinesisk Indflydelse og er godt opdyrket, overstiger Folketætheden 50 paa en Kvadratkilometer; i det indre Steppeland og i det nordlige Bjergland naar den næppe 10. I det tættere befolkede Syden er ogsaa Byernes Antal storre. Her ligger frem for alt *Mukden* (250 000), den gamle Hovedstad, endnu omgivet af en hoj Mur, i det indre smudsig og uanselig, men en vigtig Handelsplads. Om dens tidligere Betydning vidner Kejserpaladset og Manchukejsernes Grave i umiddelbar Nærhed af Byen. I Fremtiden vil ogsaa Industrien komme til stor Udviklig i Mukden, da der i dens Omegn findes Kul- og Malmlag. Ved nedre Liauho opblomstrer *Newchwang* (50 000) og *Jingkou* (60 000) som Stabelpladser og Udforselshavne. Trafikknudepunktet for det indre Manchuri er *Kharbin* (100 000), der ligger ved den sejlbare Sungari midt i en velbefolket Slette, den har livlig Handel. Op ad Strommen er Sungari sejlbar for Dampere lige til *Kirin*, den vigtiste Handelsstad i det ostlige Bjergland, hvor der findes Guld, Sølv og Kul.

Mod Sydost slutter Halvoen *Korea* sig til Manchuriet, adskilt fra dette ved Tumens og Jalus Dale. Med denne Halvo begynder en ny, ostasiatisk Bjergbue, der tillige med de sydjapanske Øer og Riukiuoerne begrænser det ostkinesiske Hav. Fastlandets Randplateau er her sunket dybere ned og tildels overskyllet af Havet, det gule Hav. Kun den bjergrige Østrand af Plateauet rager endnu op som en Halvo med stejl Brudrand mod det japanske Hav, men med jævnere Fald mod Vest. Der lober ogsaa Floderne, der ender i deltafrie, tragtformede Mundinger, udvidet ved Tidevandsstrommene, men i Almindelighed kun lidet sejlbare (se Kunstbilaget »Handelsdjunker paa Hanfloden ved Seoul«). Mens denne Vestkyst og ligeledes Sydkysten er rigt udformet og desuden begrænset af Øer, er Østkysten ennsformig og fattig paa Bugter. Bjerglandet, der er opbygget af foldede krystallinske Skifre med horisontalt overlejrede palæozoiske Lag, hæver sig tillige som en mere sammenhængende Bjergkæde til storre Hojder. Vest paa derimod er der flere af Floder gennemstrommede Dalstrog, og Bjerglandet gaar over i et lavere Bakkeland.

Denne vestlige Del af Halvøen er fra gammel Tid Koreanernes

Hovedboplads og er derfor fuldstændig forvandlet til Kulturland. Den oprindelige Vegetation er ødelagt af Mennesket, tættere Skove træffer vi kun i de østlige og nordlige Bjerglande; i de højere Egne er de ligesom Manchuriets Bjerge blandede med nordiske Træarter. Med Hensyn til Plante- og Dyreverden nærmer Halvøen sig det nærliggende Fastland og ligner tillige de japanske Øer. Ogsaa Klimaet danner en Overgang til det mere oceaniske Japan. Der fremhersker endnu et udpræget Monsunklima, men sammenlignet med Fastlandet noget mildnet af Havet, Januar er ikke saa kold, Juli er ikke saa hed. Chemulpo, der ligger paa 37,5 Gr. nordlig Bredde, har ved en Aarstemperatur paa 11,7 Gr., en Januartemperatur paa 2,6 Gr. under 0 og i den varmeste Maaned August en Middeltemperatur paa 25,4 Gr. Sommermonsunen er Hovedregnbringer, dog er Vintren under Havets Indflydelse ikke regnlos, idet Landet hyppigt bedækkes med høj Sne. Den aarlige Nedbør overstiger i de østlige Bjerge 1000 Millimeter, i det lavere Vesten 750 Millimeter.

Da Klimaet sammenlignet med Fastlandet ligeoverfor er mildere, er Korea langt bedre egnet til Plantekultur end det under samme Bredde liggende Nordkina. Fra gammel Tid har Beboerne derfor drevet Agerbrug. Tillige har formodentlig Jordens Frugtbarhed hidlokket Nabofolk; thi Koreanerne er et Blandingsfolk, opstaaet ved Indtrængen af tungusiske Stammer, af Kinesere og Japanere. De ligner i legemlig Henseende Nordkineserne og endnu mere Japanerne, men de adskiller sig fra de sidste ved større Højde og langt stærkere Skægvækst. Dette tyder paa Slægtskab med de skægrige, gammelasiatiske Ainoer, der maaske dannede Halvøens Urbeboere, men senere blev fortrængt af de indvandrede Mongoler.

Flere Aarhundreder igennem levede Koreanere i fuldstændig Afsondrethed, lukket selv for Kina og Japan. Det havde til Følge, at de kulturelt og erhvervsmæssigt stivnede og gik tilbage. Deres Kultur var laant fra Kina; derfra havde de ogsaa faaet religiøs Paavirkning. Som i Kina hersker Forfædredyrkelse og Buddhisme. Dog er der ved Siden af mange animistiske Sædvaner, særlig spiller Djævledyrkelsen en stor Rolle i Koreanernes Liv. Familielivet og Boligen viser ogsaa stor Lighed med Forholdene i Kina. Som der bygger Familien ganske paa Pieteten mod Forældrene, og derfor er Sønnerne langt mere ansete end Pigerne. Man bor i Landsbyer og Byer i lave Huse med en Etage, byggede af Teglsten og Træ og sædvanlig omgivne af et Bambushegn eller en Mur (Fig. 128). Selv Dragten følger gammelkinesiske Forbilleder; man bærer

Benklæder og Jakke og derover en lang Overklædning, paa Fodderne hvide Stromper og Sko. Om Vintren er Klæderne vatterede. Den hvide Farve er den overvejende, kun Adelsmænd og Embedsmænd maa bære anderledes farvede Klæder, mest blaa. Haaret fletter Kvinder og Børn til en Haarpisk, Mændene, der hyppigt bærer langt Hageskæg, binder det op i en Knude og bedækker Hovedet med en bredskygget Hat (Fig. 129). Kun i Ernæringen afviger Koreanerne saavel fra Kineserne som fra Japanerne. Ved Siden af den vegetabilske Kost spiser de meget Kød, men drikker ikke Te. I aandelig Henseende staar de begge Folk nær. Deres Karakter bliver dog bedømt langt gunstigere af rejsende end Kinesernes. Kastevæsenet er meget udbredt i Korea; Befolkningen falder i flere Stænder, kendetegnet ved Værdighedstegn og lovmæssige Forskrifter. Øverst staar Adelen og de højere Embedsmænd, derpaa de lavere Embedsmænd og gejstlige, derpaa Købmænd og som laveste Stand Arbejderne.

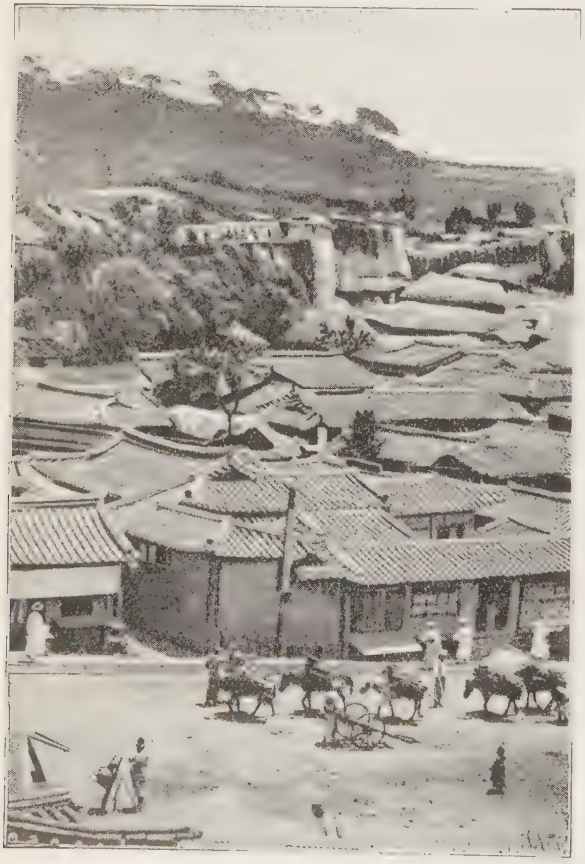

Fig. 128. Seul, den gamle By og Murene.

I Erhvervslivet spiller som i Kina Agerbruget den vigtigste Rolle; dog kan det paa ingen Maade maale sig med den intensive kinesiske Havebrugskultur. Mest dyrkes Majs og Bønner, i den mildere sydlige Del af Halvøen tillige Ris, desuden Bomuld, Hirse, Byg, Havre, Ærter

og i det nordlige Bjergland Kartofler. Ved Siden af er Kvægavl ret betydelig paa Grund af den store Tilbøjelighed til Kødmad. Der holdes især Hornkvæg (til Fedning), smaa, men kraftige Heste, Svin og Fjerkræ. De tætte Skove i det østlige Bjergland yder meget Træ. Meget udviklet er baade Kyst- og Havfiskeri; ogsaa Bjergværksdriften er betydelig. Ved Siden af Guld, hvoraf tidligere meget blev udvundet, giver Jorden Kul, Jern og Kobber, men efter nyere Undersøgelser ikke i betydelig Mængde. Paa et lavere Trin staar Haandværket, hvad vel beror derpaa, at Koreanerne i Hjemmet forfærdiger alt, hvad de bruger i det daglige Liv, saa der kun er faa faglærte Haandværkere. Tidligere ydede de noget fremragende med Hensyn til Porcelæns- og Metalvarer, nu for Tiden fremstilles kun Silketøj og Papir i større Mængde. Papiret overgaar i Fasthed baade det kinesiske og japanesiske, oliet er det ganske vandtæt og bliver meget anvendt til Paraplyer og Regnkapper.

Fig. 129. Fornemme Koreanere ved Bueskydning, som er en yndet Sport.

Den erhvervsmæssige Tilbagegang i Korea beroede i første Række paa den aarhundredlange Isolation udadtil saavel som paa de ulykkelige indre Forhold. Trykkende Afgifter, et ødelæggende Montsystem og et almindeligt Misregimente hindrede enhver Fremgang. Forholdene er i nyere Tid under Japanernes Indflydelse blevet meget bedre, disse aabnede i Aaret 1876 Forbindelse med Magt, fortrængte efter Krigen 1894 til 1895 Kineserne og efter Krigen 1904 til 1905 Russerne, der begge var farlige Konkurrenter, og inddrog i Aaret 1910 Korea, af dem kaldet Chosen, som Vasalstat under deres Rige. Siden har Erhvervslivet væsentligt hævet sig. Japanerne bragte Orden i Forvaltnings- og Montvæsen, udvidede det dyrkede Areal, befordrede

Kvægavlen, søgte ogsaa at hæve Haandværket og forbedrede frem for alt Samfærdselsmidlerne, der var ganske forsomte og forfaldne. De byggede Jernbaner, af hvilke Hovedlinien gaar igennem Halvøen fra Syd til Nord og har Forbindelse med Manchuriets Baner. Ved saadanne Foretagender blev Landets Produktionskraft hævet, og ogsaa Handelen er

Fig. 130. Torveplads i Seul.

blomstret mægtigt op. Korea har saaledes mistet sin politiske og økonomiske Selvstændighed, og dens Befolkning vil utvivlsomt blive helt japaniseret, forudsat at Nationalfølelsen ikke i Tidens Løb vaagner til fornyet Styrke.

Koreas Erhvervsopsving viser sig tydeligt i Befolkningens stærke Tilvækst, der siden 1910 næsten har fordoblet sig. Nu for Tiden har Landet, der som japanesisk Besiddelse omfatter 220 740 Kvadratkilometer, 19,5 Millioner Indbyggere, hvad der giver en Befolkningstæthed

af 88 paa en Kvadratkilometer. Den storste Del af Befolkningen bor i den lavere vestlige Del af Halvoen, særlig i de brede frugtbare Dale, mens det ostlige og nordlige Bjergland med sine vidtstrakte Skove stadig er tyndt befolket. Trods den talrige Befolkning er der faa store Byer, de fleste bor i Landsbyer. Kun Hovedstaden *Seoul* (japansk Keijo, 303 000) er vokset op til et anseligt Samfund. Den ligger i Baglandet af en fra Vest dybt indskaaret Havbugt paa en bred, af nogne Granitbjerge omgivet Slette ved den sejlbare Hanflod. Til 1910 var den Residens for Kejseren af Korea, men er nu Sæde for den japanesiske Generalguvernor og Centralstyrelsen, og er derfor nu som for Landets nationale, okonomiske og aandelige Centrum (Fig. 130). I sit ydre har den, idet mindste i de gamle Bydele, et helt koreansk Præg med snævre, smudsige Gyder og lave, smaa Huse, hvorover kun nogle Paladser i kinesisk Stil og Bymurens Porttaarne rager op. Forbindelsen med Havet sker over Udhavnen *Chemulpo* (japanesisk Jinsen, 54 000), som dog ikke mere er tilgængelig for mere dybtgaaende Skibe. Den er nu for Tiden overflojet af *Fusan* (105 000), som ved sin Beliggenhed paa den havnerige Sydostkyst navnlig har Betydning for Forbindelsen med Shimonoseki og er Udgangspunktet for Koreas Hovedbanelinie. I nyere Tid opblomstrer ogsaa *Wonsan* (Gensan, 31 000) paa den nordlige Østkyst som Havnestad, Udgangspunktet for en Bane til Seoul. Af de ovrige Byer er kun *Pingyang* (japanesisk Haijo, 109 000) i den nordvestlige Del af Halvoen vokset op til en Storstad. Den bliver berort af Banen Seoul—Mukden og er forbundet med Havet ved en sejlbar Flod og ved en Bane.

DE JAPANSKE ØER

Det japanske Hav Øst for Manchuriet og Korea bliver begrænset mod Stillehavet af de japanske Øers langstrakte Kæde. De danner Bjergranden af Fastlandets dybest nedsunkne ostlige Randplateau og har en overordentlig indviklet Bygning, der endnu paa ingen Maader er udforsket i sine Enkeltheder. I det vestlige bestaar den af ældre krystallinske Skifre, palæozoiske Bjergarter og mægtige Granitmassiver. Men Lagfolgen er ofte forstyrret ved Brud, og det gamle Grundfjæld i vid Udstrækning overlejret af yngre Eruptivmasser. De tektoniske og vulkanske Kræfter er her endnu virksomme. Øerne er et af de Omraader paa Jorden, der er rigest paa Vulkaner og Jordskælv. Bygnin-

gen bliver ogsaa mere indviklet ved, at den egentlige japanesiske Øbue krydser flere andre østasiatiske Buer, der over Boninøerne fører til Marianerne. Dertil kommer, at selve den japanesiske Bue er stærkt sønderrevet ved Længde- og Tværbrud; saaledes deles den i Midten af Hovedøen Hondo ved en mægtig, af Vulkaner ledsaget Gravsænkning, Fossa magna, i to efter deres Bygning meget forskellige Stykker. Den nordlige begynder med Øen Sachalin og er fulgt af nord-sydstrygende Bjergkæder, der over Hokkaido fortsætter sig til det nordlige Hondo. Syd for Fossa magna begynder den ækvatoriale Del af Øbuen, som ved Længdebrud og Sænkninger overalt bliver rigt delt. Her afskærer det bugt- og orige Japanske Indhav Øerne Shikoku og Kiushiku fra Hondo. Paa de sydligste Øer griber desuden den siniske Strygning over fra det nærliggende Kina.

Som Plateaubrudrand, der rager op af Havet, bliver Øerne gennemgaaende opfyldt af Bjerge. Større Sletter mangler næsten, de findes kun paa Østsiden af Hondo og ved det japanesiske Hav, hvor ogsaa den største Indsø, Biwasøen, er indsænket i Bjerglandet. Karakteristisk er derimod Overfladens forskelligartede Form, hvad der betinger et stærkt forgrenet Flodnet. Men til Udvikling af større, sejlbare Floder kommer det intetsteds. Vandløbene er overvejende ægte Bjergfloder med stærkt Fald, uegnede for Samfærdselen, men i Fremtiden af stor Værdi som Kraftkilder for Landet, der ikke er rigt paa Kul.

Den rige Udvikling af Overfladeform og Kystomrids giver de japanesiske Øer en særlig landskabelig Skønhed (Fig. 131). Langs Kysten er der en stadig Vekslen af Bugter, Øer og Halvøer, navnlig i Indhavets Omgivelser, og paa Land skifter Bjerg og Dal, højt og lavt. Dog er blødere Former fremherskende, da Bjerglandet sjælden naar en større Højde, og det kun er Forvitringen og det rindende Vand, der har arbejdet paa Udformingen. Kun de højeste Toppe, Hidakæden eller de japanske Alper paa Hondo, der hæver sig til 3000 Meter, bærer Spor af en diluvial Nedisning og har glaciale Former. Her og der bliver Landskabet oplivet af en Vulkankegle, der ledsager Brudlinierne, og blandt hvilke den bekendte, i Kunst og Digtning forherligede Fujiyama, der ligger ved Østenden af den store Gravsænkning, med sine 3778 Meter er den højeste Top i hele Øriget (Fig. 3).

Mangelen paa sammenhængende Bjergkæder og den alsidige Berøring med Havet betinger et udpræget oceanisk Klima, som trænger ind til Øernes Indre. Japan ligger endnu i den østasiatiske Monsuns

Omraade; om Sommeren blæser Sondenvinde, om Vintren Nordvestvinde, som under Indflydelse af det nordlige Stillehavs Minimum ofte har stor Styrke. I Overgangstiden fra Sommer- til Vintermonsun, fra Slutningen af August til Begyndelsen af Oktober, optræder undertiden frygtelige Hvirvelstorme, Taifuner, der opstaar i Troperne og under deres Vandring mod Nord hjemsoger Kinas og Japans Kyster.

Fig. 131. Japansk Landskab.

Begge Monsuner naar først Øerne over Havet, hvorved Klimaet bliver oceanisk mildnet i Sammenligning med det nærliggende Fastland. Sommeren er ikke saa hed som der, og Vintren er mildere, tilmed da det japanesiske Hav ved Havstrømmen Kuroshiro faar tilført varmt Vand. Trods det bliver Aarstemperaturen stærkt nedsat ved den nordasiatiske Kuldes Indflydelse; den naar paa Bredde med det sydligste Europa næppe 15 Gr. Monsunerne bringer tillige Landet større Fugtighed; den aarlige Regnhøjde overstiger gennemgaaende 1000 Millimeter og ofte 2000 Millimeter. Hovedregnbringeren er Sommermonsunen, men Regnperioden er mindre skarpt udpræget; der falder ogsaa Nedbør om Vintren, særlig paa Vestsiden under Indflydelse af det varme japanesiske Hav,

hvor den til Dels er den overvejende i Mængde. Landet bærer da ofte et mægtigt Snedække.

Ved Bedommelsen af Klimaet maa man ikke overse den store nordsydlige Udstrækning af Øerne, de strækker sig med Sachalin fra den 31te til den 50de Breddegrad. Dette fremkalder væsentlige Forskelligheder i Temperatur og Nedbør: I Sydjapan er der to Regnperioder i den varme Aarstid, i Forsommeren (April til Juni) og i Hosten (September), adskilte ved en hed og tor Tid, der kaldes Dogo. I den varmeste Maaned har vi der over 25 Gr., i den koldeste over 5 Gr.; i Nordjapan falder Regnen derimod hovedsagelig i Maanederne Juli til Oktober, og Januartemperaturen synker til mere end 5 Gr. Kulde, mens Varmen i Juli ikke naar meget over 20 Gr. Temperatur og Nedbor ændrer sig desuden betydeligt fra Sted til Sted under Indflydelse af den forskellige Højde.

De horisontale og vertikale Ændringer i Klimaet betinger en stor Mangfoldighed i Plantevæksten, i hvilken der er Former fra alle Jordens Zoner, sommergrønne nordiske, stedsegrønne subtropiske, ja selv tropiske. Tillige fremkalder Regnrigdommen og den oceaniske Fugtighed og frem for alt den varme Sommer en paafaldende Yppighed af Vegetationen, ofte med herlig Blomsterpragt. Skoven indtager mere end Halvdelen af Jorden og har vel oprindelig været endnu mere udbredt, men er mange Steder falden som Offer for Agerdyrkningen. Vore Enge mangler, i deres Sted træder den for Japan ejendommelige Hara, en Art Bjergeng med aaben Bevoksning af Græsser, Urter og Halvbuske. Skoven bliver overvejende sammensat af Løvtræer, i den nordlige Del af Træer beslægtede med vore (Eg, Bøg, Ahorn og Kastanie). Fra det mellemste Hondo blander sig hermed stadig flere stedsegrønne Træer og Buske (Magnolier, Kamelier, Lauraner, Kamfertræ, Kryptomeria, Buksbom, der mest omgiver Tempelindgangene, og sydligst desuden Palmer og Bambus. Naaleskov findes kun i de højere Bjergegne og paa de nordlige Øer. Skoven stiger paa Bjergskraaningerne omtrent op til 2000 Meter, herover hersker en Vegetation, der ligner Alpernes Fjeldregion, dannet af Dvergbuske og flerraarige Urter. Karakteristisk er for Japans Flora den store Artsrigdom, der dels skyldes, at de forskellige Klimater findes umiddelbart ved Siden af hinanden, baade i nordsydlig Retning og op ad Bjergene, dels ved Mangelen af storre Nedisning under Isperioden, hvad der hos os har odelagt mange Plantearter. I den sydlige Del nærmer Floraen sig til Kinas, i den nordlige Del til

Nordamerikas Flora, formodentlig fordi den tertiære Plantevækst i begge Lande har holdt sig.

I Dyreverdenen er der ligeledes indenfor Øriget en Overgang fra tropiske til nordiske Former. Den sydlige Del har en kinesisk, den nordlige Del en manchurisk og ostasiatisk Fauna. Paa de sydlige Øer, indbefattet Hondo, findes Aber, og Nord paa kan paa Kurilerne træffes Isbjorn. Men Japan har ogsaa mange særegne Arter, saaledes blandt andre den lille sorte Bjorn, den japanesiske Ulv, den kortorede Hare. Blandt Fuglene er de mest bekendte Traner og Hejrer, der er hellige for Japanerne og gerne afbildes. En zoologisk Mærkværdighed er Kæmpesalamanderen, der i Mellemeuropa kun er fundet fossil i Tertiær. Insektfaunaen er overordentlig rig paa Arter, og i de ferske Vande er der en stor Rigdom af Fisk.

Ligesom Planter og Dyr paa denne Øverden som Folge af Isolationen har mange Ejendommeligheder, saa indtager ogsaa de menneskelige Beboere, Japanerne, en Særstilling blandt Østasiens Folkeslag. Efter deres Herkomst er de Mongoler og bærer ogsaa disses karakteristiske legemlige Ejendommeligheder. De er noget mindre end Kineserne og Koreanerne og har et paafaldende stort Hoved og Krop og korte Ben. Men Racerenheden er her forstyrret ved Blanding; i Japanesernes Aarer flyder ved Siden af mongolsk, tungusisk Blod ogsaa Blod fra Malayerne og fra Ainoerne, en ældre Befolkning, der sikkert oprindelig har beboet hele Øriget.

Disse Ainoer, der for Tiden lever i et Antal af kun ca. 20 000 paa Hokkaido, Kurilerne og Sachalin, er de mærkværdigste Folk blandt Østasiaterne. I deres legemlige Ejendommeligheder, den stærke Haar- og Skægvækst, den morke, næsten rodbrune, men ikke gullige Hudfarve, de ligestillede Øjenspalter og det orthonathe Ansigt ligner de langt mere den eranske end den mongolske Race. De indtager ogsaa kulturelt en Særstilling ligeoverfor Japanerne. De er raa Naturfolk, der lever af Jagt og Fiskeri, bor i tarvelige Hytter, klæder sig i Barkstoffer og Skind og hylder en animistisk Religion.

Paa de sydlige Øer er Ainoerne fuldstændig opsugede af Japanerne. Denne Raceblanding viser sig endnu i den stærkere Skægvækst, som man hyppigt træffer hos dem. For ovrigt synes de for os at være en helt igennem ensartet Folkemasse, hvad der som hos Kineserne til Dels beror paa deres Kulturs Aflukkethed. Legemligt viser de dog mange Forskelligheder, og navnlig fremtræder to Typer, en finere, magrere

med mere ovalt Ansigt og en grovere med lav Pande, bredfløjet Næse og bred Mund, hvori vel Forskelligheder i Raceblandingen er kommet til Udtryk.

Efter deres Væsen er Japaneserne for os ligesaa fremmede og uforstaaelige som Kineserne, med hvilke de har mange Egenskaber fælles, men fra hvilke de dog ogsaa betydelig afviger i Karakter. I Almindelighed regnes de for muntre, livsglade og venlige; man siger, at alt smiler i dette Land. I Sammenligning med Kineserne har de mere Æresfølelse, mere Fantasi og frem for alt større Modtagelighed for fremmede Ideer, hvad der har begunstiget deres nylige erhvervsmæssige og kulturelle Udvikling. Med Rette berømmes de for deres Tapperhed og Evne til at opofre sig. Deres Livsglæde viser sig særlig i Forkærlighed for Musik og Dans, for Teater og Leg, for religiøse og verdslige Fester (Nytaarsfest og Stjernefest, Kirsebær- og Ferskenblomstfest) som bliver fejret med stor Bekostning, under Udsmykning af Huse og Gader med Lamper og Blomster. Nævnes maa her endnu den udprægede Sans for Renlighed; man plejer daglig at tage Bad og opfører sig derved med en næsten utrolig Ugenerthed, idet Kvinder og Piger endog bader sig paa aaben Gade.

Japanernes Dragt er, for saa vidt den europæiske ikke har fortrængt den, væsentlig den samme for alle Stænder og Aldre og for begge Kon. Hovedklædningsstykket er en kaftanlignende lang Frakke, der kaldes Kimono: den bliver lavet af Bomuld, hos de højere Stænder af Silke. Hos de lavere Klasser, der ofte nøjes med et Lændeklæde som Klædningsstykke, er endnu Tatovering i Brug. Paa Fødderne bærer man, i det mindste om Vinteren, Sokker og Sandaler eller de fra Geishaerne kendte Styltesko. Hovedklædning er ikke almindeligt brugt. Mændene barberer deres Hoved paa en lille Haartop nær og Kvinderne sætter deres Haar op til en kunstfærdig Frisure (Fig. 132). Næsten som et Klædningsstykke kan man anse Viften, der altid bæres og spiller en stor Rolle ved alle Handlinger, navnlig ved Fester og Dans.

Ellers lever Japaneren simpelt og fordringslost. Han bor i et lille enetages Hus, opført af Træ; det kan lukkes udad ved Skydedøre, faar Lyset gennem et med Papir beklædt Trægitter og er paa Landet tækket med Straa, i Byerne med Teglsten. I det indre er de kun sparsomt udstyrede med Møbler og Bohave. Ogsaa den daglige Kost er yderst simpel, overvejende vegetabilsk. I første Række staar blandt Næringsmidlerne Ris; Kød bliver der kun spist lidt af, Trangen til dyrisk Kost til-

fredsstilles ved Fisk. Som Nydelsesmidler tjener Te, Sake (Risbrændevin) og Tobak.

Trods den tarvelige Levevis er Japanerne et hojtstaaende Kulturfolk, som ogsaa paa Kunstens, Literaturens og Videnskabens Omraade har ydet noget stort. Deres Kultur var ganske vist laant fra Kina, men

Fig. 132. Den japanske Maade at hilse paa.

blev saa selvstændigt og ejendommeligt udviklet videre. Kinesisk Indflydelse viser sig frem for alt i Religionen. Den oprindelige Landsreligion var Shintoismen, en med Forfædre- og Heltedyrkelse forbundet Naturreligion. Den er tildels fortrængt eller stærkt ændret ved Buddhismen, der i det 16. Aarhundrede efter Kristus trængte ind i Øriget og udbredte sig stærkt. Den er de talrige pragtfulde Templer viet, der med deres indadbuede Tegltage og rige Udstyr af Billedværker og Lygter ofte gor et storslaaet Indtryk, saa meget mere, som de oftest er anbragt i henrivende Omgivelser. Ligeoverfor dem er Shintotemplerne meget tarvelige og daarligt holdte. I Japanesernes Folke- og Familieliv spiller

Shintoismen dog stadig en stor Rolle, alle Fester og Festskikke gaar tilbage til den. Men vidt udbredt i Japan er dog ogsaa Overtro og animistisk Aandetro, der giver Anledning til mange Slags Tryllehandlinger og Besværgelser.

Af de gamle japanesiske Skikke er meget forsvundet siden Aaret 1867, da den europæiske Kultur og Civilisation begyndte at faa Indpas og den mægtige Omvæltning satte ind, der ændrede alle politiske og erhvervsmæssige Forhold og i kort Tid forvandlede den middelalderlige Lensstat til en moderne Kulturstat. Det gamle Japan havde sin Lensforfatning. I Spidsen for Staten stod Mikadoen som gejstlig og lovgivende Overhoved, men ved Siden af ham regerede som militær Hersker Shogunen eller Taikunen, den mægtigste af Lensfyrsterne eller Daimioer, der i Virkeligheden havde Magten i Hænde. Først i 1868 fik den daværende Mikado Shogunen styrtet og en ny Forfatning indført. Japan blev et konstitutionelt Monarki efter europæisk Mønster. Efter længere Kampe blev i Aaret 1877 Daimioerne og deres Vasaller, Samurai, endelig overvundne, og dermed Mikadoens Herredomme sikret for Fremtiden.

Siden den Tid har Japan kraftigt udviklet sig som Stat og har hævet sig til en respektindgydende Stormagt. Dette Opsving er væsentlig grundet paa den samtidig begyndende Indflydelse af fremmede, frem for alt europæiske Magter. Den første Beroring med Europa skete allerede i det 16. Aarhundrede, hvor Portugiserne paa deres Sofarter naaede Øerne og traadte i Forbindelse med Beboerne, drev endog med Held kristen Mission. Men straks derpaa styrkedes Japan under en Række kraftige Herskere, det kom til Udryddelse af Kristendommen, Portugisernes Fordrivelse og til Landets fuldstændige Afspærring udad, selv mod Kina og Korea. Endog Skibsfarten til fremmede Lande blev forbudt under Dødsstraf. Kun Hollænderne blev der under uværdige Betingelser tilstaaet en Handelsplads. I denne Afspærringstid udviklede den japanesiske Kultur sig uforstyrret og fik sit egenartede Præg. Først i Midten af det 19. Aarhundrede blev Fremmedspærringen sprængt. I Aaret 1864 tiltvang først de forenede Stater i Amerika sig Aabningen af nogle Havne; saa fulgte de europæiske Magter efter dem. Den fuldstændige Aabning af Landet skete dog først ved Omvæltningen i de japanesiske Statsforhold; med den begyndte de vældige Reformer, der skabte hele det nye Japan. Europæisk Videnskab og Teknik holdt sit Indtog. Rets-, Militær- og Skolevæsen blev ordnet efter europæisk

Monster, og i Aaret 1889 blev der givet Folket en ny Forfatning. Og denne Forvandling fuldbyrdedes, uden at Japanerne derved helt har opgivet deres Kulturs og Races Egenart. Mange af de gamle Sæder har holdt sig trods Forandringen (Fig. 133).

Fig. 133. En japansk Morder føres til Retterstedet. Som Tegn paa hans Fornedrelse er hans Ansigt dækket med en Straahue.

Virksomst viste Reformerne sig paa det politiske Omraade og i Erhvervslivet. Japan, der nu var blevet en Stormagt, greb flere Gange ind i Verdenspolitiken og udvidede efter sejrrige Krige med Kina og med Rusland sit Magtomraade. Det besidder nu som Bilande Formosa, Riukiuøerne, Sydsachalin, Kurilerne, Korea og som Forpagtningsomraade fra Kina Kuantung. Mens det egentlige Japan kun har et Areal af 381 580 Kvadratkilometer med 60 Millioner Indbyggere, har det samlede Rige nu en Størrelse af 677 840 Kvadratkilometer og tæller næsten 85 Millioner Beboere. Efter Verdenskrigen styrer det desuden som Mandat de tidligere tyske Marianer, Karoliner og Marshalloerne. Stræben efter Udvidelse kendetegner overhovedet Japans Politik, derfor er dets Udbredelseslyst saavel rettet mod Fastlandet som mod det tropiske Sydasien og Sydhavets Øer.

I Erhvervslivet træder Forandringen særlig frem i Udviklingen af Industrien og i Handelens Opblomstring. Fra gammel Tid er Japaneserne i første Række Landbrugere og drev Dyrkningen mest i Form af Havebrug og fik ved udholdende Flid, ved dygtig Udnyttelse af Jordbunden, ved kunstig Vanding (Fig. 134) og rigelig Gødning, overvejende ved Menneskegødning et stort Udbytte. I første Række blev dyrket Ris,

Fig. 134. Vanding af en Rismark i Osaka.

mest i Terrassekultur, dernæst Hvede, Byg, Hirse og Bønner, foruden disse endnu mange andre for Livet nødvendige Nytteplanter, endvidere Te, Morbærtræ for den vidt udbredte Opklækning af Silkeorme, Papirmorbærtræet, hvis Bark tjener til Papirtilvirkningen, Laktræet, der leverer japanesisk Lak, og Bomuld. Sammenlignet med Agerbruget staar Kvægavlen tilbage, hvad der var at vente ifølge den fremherskende Plantekost, da der tilmed til Befordring af Byrder mest anvendes Menneskekraft. Kun Fjerkræ bliver holdt i stor Mængde; af økonomisk Betydning er derimod Fiskeriet, der drives saavel i Havet, som i Floder og kunstige Damme med stor Dygtighed og meget fuldkomne Redskaber. Bjergværksdriften er endnu lidet udviklet; det drejede sig oprindelig om Guld, Sølv, Kobber og Svovl; nu for Tiden brydes ogsaa Kul i større

Omfang, særlig paa Nordhondo, Hokkaido og Sachalin, men Udbyttet kan ikke dække Behovet. Skæbnesvanger for Industrien er Manglen paa Jern.

Haandværket staar paa et meget højt Trin i Japan; det er ligeledes overført fra Kina, men udviklet til en beundringsværdig Fuldkommen-

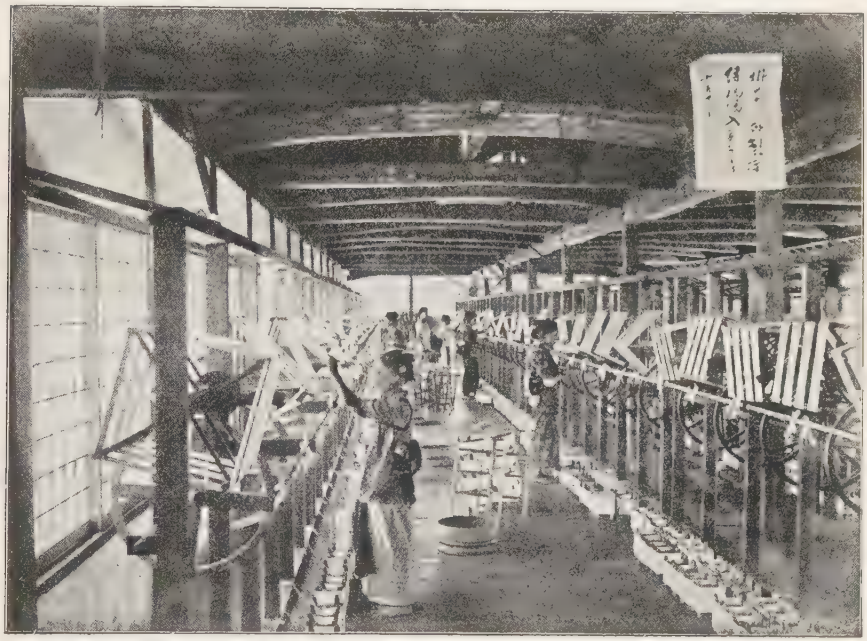

Fig. 135. Stort Silkevæveri i Japan.

hed. I Silkevæveri og Silkebroderi, i Papirforarbejdning, i Lakarbejde, i Emalje og Cicelerarbejde, i Bronze- og Smedekunst, i Keramik og Billedskærerkunst yder Japanerne det uovertræffelige og viser derved en fin Farve- og Formsans og udpræget Smag. De har hævet Haandværket til sandt Kunsthaandværk. Stor Kunstsans viser de ogsaa i Arkitekturen, navnlig i de pragtfulde Tempelbygninger, i Billedhuggerkunst, i Templernes Buddha- og Helgenfigurer og frem for alt i Maleriet, der ganske vist ikke kender Perspektiv, men hvis Farvevirkning er uopnaaelig.

I det gamle Japan blev Haandværket drevet som Haandarbejde og var helt igennem Hjemmeindustri. Dette er i den sidste Tid blevet helt

anderledes. Paa intet andet Omraade af Erhvervslivet har Omvæltningen været saa stor, Haandværket er i mange Tilfælde blevet til Storindustri, og desuden er talrige nye Industrigrene blevet overført fra Europa. I det store og under Anvendelse af Maskiner drives nu for Tiden navnlig Tekstilindustrien (Fig. 135), Silke- og Bomuldsvarer produceres til Udforsel, endvidere Tændstik- og Cigarretfabrikation, Fremstilling af Papir og Glas, endelig ogsaa Jern- og Maskinindustri saavelsom Skibsbygning. Japan bygger nu selv sine Handelsdampere og sine Krigsskibe, til Dels ogsaa sine Lokomotiver.

Med det almindelige Opsving i Erhvervet er tillige Handelen blomstret op. I Afspærringstiden var denne kun Indlandshandel, med Japans Indtræden i Verdensomsætningen overtog den en stadig større Del af Verdenshandelen. Nu for Tiden forsyner den ikke blot sit eget Land med de vigtigste Fornodenheder, men træder ogsaa med Held op i fremmede Lande som Konkurrent med sine Frembringelser. Der udføres i første Række Raasilke, Bomulds- og Silkevarer, endvidere Kobber, Kul, Te, Tændstikker, Porcellæns- og Lakvarer. Indført bliver derimod Raabomuld, Ris, Maskiner, Jernvarer. Handelen bliver væsentlig fremmet ved den nære Forbindelse med Havet, hvorved der spares stor Transport til Lands for Varerne, der for det meste umiddelbart fra Produktionsstedet kan indlades i Skibet. Med Handelens Opblomstring blev overhovedet Trafiken betydelig udviklet. Japan driver nu en meget stor Skibsfart. Talrige Dampskibslinier forbinder det med alle Lande paa Jorden, og ikke blot fremmede, men ogsaa egne Dampere sejler paa Amerika og Europa. Desuden bestaar en livlig Skibsfart indenfor selve Øriget, begunstiget af Kysternes rige Udvikling. Men ogsaa Landtrafiken har faaet betydelig Udvidelse ved Bygning af Landeveje og Jernbaner. Det betyder for Japan saa meget mere som tidligere – i mange Egne den Dag i Dag – kun Mennesket blev anvendt som Trækkraft og Bærer. Her er jo Rikshaens Hjemland, den tohjulede, af en løbende Mand trukket Vogn, der først i Tredserne i forrige Aarhundrede kom op i Tokio, og derpaa ogsaa har bredt sig til Indien og Afrika som et yndet Personbefordringsmiddel.

Ved den sidste politiske Magtudfoldelse og det erhvervsmæssige Opsving har utvivlsomt ogsaa geografiske Faktorer medvirket. Man har med Rette betegnet Øriget som det stille Oceans England, med hvilket Land det besidder stor Lighed i Stillingen til Fastlandet og Havet. Som hint skylder ogsaa Japan sin Øisolation den uforstyrrede politiske og

kulturelle Udvikling, Folkets Enhed og den stærke Tilknytning til Jorden; som hin er det ved Havet beskyttet mod Angreb fra Fastlandet, og paa den anden Side er Forbindelsen lettet til det aabne Hav; som hint var det oprindelig et Land med Naturnæringsveje og er først under Indflydelse udefra blevet en Industri- og Handelsstat, for Industrien ganske vist mindre rigt udstyret end de britiske Øer, men i sin Natur og Beliggenhed langt gunstigere stillet.

Fig. 136. Tempel i Tokio.

Som i England er under de nye Erhvervsforhold Befolkningen vokset stærkt. Nu for Tiden har det egentlige Japan 60 Millioner Indbyggere. Middeltætheden er derefter 157 paa en Kvadratkilometer; men da store Strækninger er dækket med Skov og de nordlige Øer paa Grund af ugunstigt Klima mindre egner sig til Opdyrkning, overskrider Folketættheden i Hovedomraaderne, de sydlige Øer, langt Gennemsnittet. Her formaar Jorden, trods den fremherskende Smaabedrift i Virksomhederne og trods Japanernes Nøjsomhed ikke mere at ernære Beboerne, og mange af dem maa søge Underhold i Industri og Handel. Dog rækker disse nye Erhvervsgrene ikke til for Befolkningsoverskudet. Det

tvinges til Udvandring, for hvilken der tildels blev skaffet den fornødne Plads ved Udvidelse af det politiske Magtomraade.

Paa Grund af den hoje Udvikling af Landbruget har Japan en stor Landbefolkning, der overvejende bor i Landsbyer. Ved Siden heraf opstod tidligt Byer som Markedspladser og som Sæde for Lensfyrsterne, mange af dem er i nyeste Tid voksede op til Storstæder. Men mange af disse Byer faar ved deres lave, ensformige og uanselige Træhuse et ganske landsbyagtigt Præg og faar kun et bymæssigt Udseende ved nogle Templer og Paladser saavel som ved det stærke Erhvervsliv, som mere og mere ogsaa indfører europæiske Forretningshuse i Gadebilledet. Dette gælder selv for den nuværende Hovedstad *Tokyo* (2 000 000), hvis lave Hav af Huse oprindelig kun blev afbrudt af nogle Templer og af Kejserpaladset (Fig. 136), men nu for Tiden har mange, af Sten opførte Bygninger. Oprindelig Sæde for Shogunen er den siden dennes Fald Kejserens Residens. Ved sit Universitet er den ogsaa Midtpunkt for det nyjapanesiske Aandsliv. Stor Handel og voksende Industri betinger en livlig Færdsel paa Gaderne, som ved talrige Reklamer og Udhængsskilte faar et meget broget Udseende. Byen ligger i Randen af et af Japans paa Jordskælv og Vulkaner rige Omraader og er flere Gange hjemsøgt af frygtelige Jordskælv. Men gentagne Gange er ogsaa store Dele af Byen blevet ødelagt ved Ildebrand, som finder god Næring i de af Træ og Papir opførte Huse. Fra Havet kan den ikke naas af større Skibe; som Havnestad har *Yokohama* (406 000) hurtigt udviklet sig til en Storstad. Beliggende ved en bred og beskyttet Bugt, bliver den navnlig anløbet af Skibe fra Amerika og Sydhavet og er en af de vigtigste Udførselspladser for Silke. I sit Fremmedkvarter har den med de store Forretningsbygninger, Hoteller etc. et helt europæisk Storstadspræg.

Mikadoens gamle Residens, *Kyoto* (680 000) staar nu langt tilbage for Tokio, men har endnu en Mangfoldighed af gammeljapanesiske Mindesmærker i sine mere end tusind Templer, Mikadoens af Træ byggede Palads og Shogunens Slot, og det har en vidunderlig landskabelig Beliggenhed i en af Bjerge omgivet Dalsænkning nær Biwasøen. Med Havet staar Kioto i Forbindelse over *Osaka* (2 110 000), der under Indflydelse af sin yderst gunstig Beliggenhed i den østlige Bugt af Indhavet nu er Japans folkerigeste By, tidligere den betydeligste Handelsplads, nu ogsaa fremragende Industriby, navnlig ved Bomulds- og Tæppevæverier. Sin Forrangsstilling som Havnestad har den dog paa

Grund af den stærke Tilsanding af Bugten maattet afgive til *Kobe* (644 000), der ogsaa er tilgængelig for dybtgaaende Skibe og tilligemed Hiogo danner en Dobbeltby, der nu er Ørigets vigtigste Indforselshavn og tillige Sæde for talrige Fabriksanlæg, særlig store Skibsværfter.

Af de ovrige Byer paa Øen Hondo er *Nagoya* (769 000), der ligger ved en dybt indskaaret Bugt fra Stillehavet, blomstret rask op som Handels- og Industriby. Den udmærker sig ved sine Beboeres Driftighed og er Hovedsæde for den japanesiske Smaaindustri (Uld- og Silkebroderi, Bronze- og Emaillearbejder), men er af ringere Betydning som Sostad paa Grund af Bugtens ringe Dybde. Det overmaade tæt befolkede Sydhondo har endnu mange andre Byer, af hvilke ligeledes nogle er voksede op til Storbyer, men dog i Betydning staar tilbage for de nævnte. Almindelig bekendt er Havnen *Shimonoseki* paa Hondos Sydvestside, der staar i daglig Forbindelse med Korea. Som hellig Tempel- og Valfartssted er det lille Nikko Nord for Tokio særlig beromt; om den har man Sætningen: »Tal ikke om noget herligt, saa længe du ikke har set Nikko«.

Tæt befolkede med gennemsnitlig mere end 200 Indbyggere paa en Kvadratkilometer, er ogsaa de to sydligste Øer Shikoku og Kiushu, men de har kun faa større Knudepunkter for Handel og Trafik. Paa Shikoku er den betydeligste Stad *Tokushima* (70 000) paa Østkysten, Øens Hovedudforselshavn og Udgangspunkt for Forbindelsen med Hondo. Langt større er de vigtigste Byer paa Kiushiu, der har Trafikken paa det lige over for liggende Kina. Paa Vestkysten ligger *Nagasaki* (189 000) ved en dybt indskaaret Bugt i landskabeligt skønne Omgivelser, bekendt som Anløbshavn for Skibene fra Europa, men ogsaa betydelig ved Industri, især Skibsbygning. Af de ovrige Byer rager Havnestaden *Kagoshima* (125 000) ved Øens sydlige Del frem ved sin rige Industri (Væverier, Keramik) og *Kumamoto* (147 000) som vigtigt Trafikpunkt paa Øens Vestside.

Lige over for det folkerige Syden staar i Japan et kun sparsomt befolket Norden. Allerede paa Hondo tager Befolkningstætheden betydeligt af mod Nord og synker under et Middeltal af 100. Større Byer bliver sjældne og findes kun nær Kysten. Øst paa ligger *Sendai* (143 000) midt i et velopdyrket Landskab, Vest paa har Havnebyen *Niigata* (109 000) med Silke- og stor Lakindustri faaet større Betydning. Paa Hokkaido eller Jesso, der paa Grund af det barske Klima i ringere Grad har tiltrukket Japaneserne, og paa hvilken derfor Ainoerne har

holdt sig i større Racerenhed, synker Befolkningstætheden til omtrent 25 paa en Kvadratkilometer. Den vigtigste Havn er *Hakodate* (164 000), der ligger mod Syd ved en Bugt fra Tsugarustrædet. Som Sæde for Styrelsen opblomstrede desuden i Indlandet *Sapparo* (145 000), brugt af Japanerne som Centrum for Øens Kolonisation og Udnyttelse og forsynet med en Højskole for Landbruget.

Endnu mindre end Hokkaido er den sydligste, japanesiske Del af Øen *Sachalin* koloniseret; her lever næppe 5 Mennesker paa en Kvadratkilometer. Erhvervsmæssigt er Øen af Værdi ved det rige Udbytte af Fiskeriet og ved sine Kullejer. Endnu sparsommere opdyrket er *Kurilerne*, Øer af vulkansk Oprindelse med flere endnu virksomme Vulkaner; som Øbue forer de fra det nordostlige Hokkaido til Halvøen Kamchatka. Det barske, blæsende og taagerige Klima paa disse Øer besværliggor Opdyrkningen. De bliver derfor kun beboede af faa Ainoer og Japanere, der overvejende driver Fiskeri og paa de nordlige Øer tillige Sælfangst.

POLITISK OVERSIGT OVER ASIEN

EFTER TRYKTE KILDER VED S.-N.

Afghanistan, selvstændigt Rige, som siden 1922 er et konstitutionelt Monarki. Hovedstaden er *Kabul*. Side 120—122.

Arabien stod indtil Verdenskrigen under tyrkisk Overherredomme, men er nu delt i flere selvstændige Stater. Se Side 163—172.

Bhutan (34 000 Kvadratkilometer med ca. 250 000 Indb.) styredes fra det 16. Aarh. af to Regenter, en gejstlig og en verdslig. Fra 1907 styres Landet af en Maharaja, der staar under engelsk Kontrol. Side 188.

Japan, Kejserrige, som efter Forfatningen af 11. Februar 1889 er et konstitutionelt, arveligt Monarki. Kejseren (Mikadoen) har den udovende Magt; den lovgivende Magt udoves af Rigsdagen, der bestaar af Overhuset (420 Medlemmer) og Underhuset (464 Medlemmer). Hovedstaden er *Tokio*. Side 289—304.

Kina, et af Verdens ældste Monarkier, blev 12. Februar 1912 en Republik, som ledes af en Præsident og en Vicepræsident. Den lovgivende Magt udoves af et Senat og et Underhus. Hver af Rigets 22 Provinser styres af en Guvernor. I Øjeblikket er Forholdene imidlertid saa urolige, at det er umuligt at sige, om Forfatningen overholdes. Side 254—281.

Nepal (ca. 100 000 Kvadratkilometer med 5½ Mill. Indb.) er et selvstændigt Kongerige, hvor der hersker et militært Oligarki. Al Magten er hos Forsteministeren, der har Rang som General i den britiske Hær. (Stillingen som Forsteminister er arvelig). Hovedstaden er *Katmandu* (80 000 Indb.). Side 188.

Persien, Kongerige, hvis Konge (Shah) tidligere var enevældig. I 1905 søgte det persiske Folk om repræsentative Institutioner, og i Januar 1906 gav Shahen sit Samtykke til Oprettelsen af en Nationalforsamling (Majlis), som sad fra Oktober 1906 til Juni 1908, i hvilken

Tid den udarbejdede en Forfatning, som Shahen godkendte i December 1906. Majlis er senere blevet indkaldt i 1909, 1915, 1921, 1923 og 1926. Shahen udover sin Magt gennem Ministrene. Landet er delt i 33 Provinser, der styres af Generalguvernører, der er ansvarlige overfor Regeringen. Side 116—120.

Siam, Kongerige, hvor den udovende Magt indehaves af Kongen, der ved sin Side har et Statsraad paa fire ældre Statsministre af det kongelige Hus. Ved en kongelig Anordning af Januar 1895 er der tillige indsat en lovgivende Forsamling paa 40 Medlemmer, der skal revidere, forbedre og fuldstændiggøre Landets Love. Landet er delt i 18 Kredse, der atter deles i 80 Provinser. Side 224—227.

Tyrkiet, der tidligere var et Kejserdomme med Konstantinopel som Hovedstad, er siden November 1922 en Republik med *Angora* som Hovedstad. Kun en ringe Del af de europæiske Besiddelser er tilbage, hvorimod Tyrkiet ejer hele Lilleasien, den vestlige Del af Armenien og det tidligere russiske Omraade ved Kars. Side 126—127 og 140—151.

*

Det ovrige Asien er delt mellem de forskellige Magter, idet *Rusland* ejer *Sibirien*, der nu er delt i flere Sovjet-Republikker, *Turan*, *Armenien*, *Kaukasien*, *Azerbaidjan*, *Georgien* og det fjerne Østens Republik (en Del af *Manchuriet*).

Det britiske Rige ejer det *indiske Kejserrige* (Forindien med Ceylon, hvortil Baluchistan og Birma, Straits Settlements og Malaccahalvoen i Bagindien), en Del af *Borneo*, Havnen *Aden*, Øen *Cypern* og en Del mindre Øer; desuden styrer det som Mandat: *Irak*, *Palæstina* og *Transjordanien*.

Kina har Overhojheden over *Tibet*, *Manchuriet* og *Mongoliet*, *Japan* over *Korea*.

Holland ejer de fleste af de malajiske Øer (*Sumatra*, *Java*, *Celebes*, den storste Del af *Borneo*, *Molukkerne* og *Sundaoerne*); kun *Philippinerne*, der tidligere var spanske, tilhorer nu *De forenede Stater*.

Frankrig ejer *Fransk Indokina* i Bagindien, og *Portugal* ejer den lille Koloni *Goa* i Forindien, samt den ostlige Del af Øen *Timor*.

KORT-FORTEGNELSE

SIDE

Asien, Floder og Bjerge ..... 168—169

FORTEGNELSE OVER BILAGENE

Kirgisere, der jager vilde Faar ..... 64— 65
Mongolsk Kvinde fra Urga med sit Barn ..... 80— 81
Opbrud til Jagt ..... 96— 97
Samojedelejr ..... 112—113
Darjiling i Himalaya ..... 144—145
Udsigt over Damaskus ..... 160—161
Hindukvinder, der maler Ris ..... 176—177
Ung Pige fra Ceylon ..... 192—193
Rubinsøgere i Birma ..... 208—209
Handelsdjunker paa Han-gang-Floden ..... 224—225

INDHOLD

SIDE

ASIEN ... 7

Nordasien ... 38

Sibirien ... 38

Vestsibirien ... 54

Mellemsibirien ... 58

Østsibirien ... 61

Det indre Asien ... 63

Turan ... 63

Højasien ... 75

Pamir, Tienshan, Dzungariet og Vestmongoliet ... 85

Gobi og Tarimbækkenet ... 90

Himalaya og Tibet ... 96

Forasien ... 106

Iran ... 107

Persien ... 116

Afghanistan og Baluchistan ... 120

Armeniens Højland ... 123

Kaukasien ... 127

Kaukasus ... 127

Transkaukasien ... 133

Ciskaukasien ... 138

Lilleasien ... 140

Syrien og Palæstina ... 152

Arabien og Sinaihalvøen ... 163

Mesopotamien ... 172

Sydasien ... 178

Forindien ... 179

Hindustan ... 193

Dekan og Ceylon ... 202

Bagindien ... 212

Birma og Malacca ... 219

Siam og Fransk Indokina ... 224

Den malajiske Øverden ... 230

Sumatra, Java og de smaa Sundaøer ... 237

Borneo, Celebes, Molukkerne og Philippinerne ... 246

Østasien ... 252

Kina ... 254

Kinas Landskaber ... 270

Manchuriet og Korea ... 281

De japanske Øer ... 289

POLITISK OVERSIGT ... 305

Y0-CIR-013